

Հայաստանի Հանրապետության
Քաղաքացիություն և Նախարարություն

**Կոտայքի մարզի կոտ
թափոնների կառավարում –
Բնապահպանական և Սոցիալական
Ուսումնասիրություն**

ՇՄՍԱԳ

Նախագիծ հանրային ֆինանսական ներդրումների
համար

Նոյեմբեր 2011թ.

COWI A/S
Parallevej 2
DK-2800 Kongens Lyngby
Denmark

Tel +45 45 97 22 11
Fax +45 45 97 22 12
www.cowi.com

Հայաստանի Հանրապետության
Քաղաքացիական Նախարարության

**Կոտայքի մարզի կոշտ
թափոնների կառավարում –
Բնապահպանական և Սոցիալական
Ուսումնասիրություն**

ՇՄՍԱԳ

Նախագիծ հանրային ֆինանսավորման համար

Նոյեմբեր 2011թ.

Ծրագրի No. P-75143-A-1
Դոկումենտ no. 3 arm
Օրինակ 5
Ամսաթիվը 22.11.2011
Պատրաստողի ն` LLA, KRB, NH, NAA, ASB, Armine Simonyan
Ստուգող` CASK
Հաստատող` CASK

Բնվանդակություն

1	Ներածություն	7
1.1	Ինչու՞ բարելավել թափոնների կառավարման համակարգը Կոտայքի մարզում	9
1.2	Սևան ֆաղաֆը ներառելու պատճառները	10
1.3	Ո՞վ է վնասելու բարեփոխումների դիմաց	10
1.4	Թափոնների ֆանակն ու տեսակը	11
2	Այլընտրանքային տարբերակների վերլուծություն	15
2.1	“Ծրագիր չկա” այլընտրանքային տարբերակ	17
2.2	Տարածաբջանային աղբավայրի տեղակայման այլընտրանքային տարբերակը	19
2.3	Թափոնների տեղավորման սարքավորումների այլընտրանքային տարբերակ	22
2.4	Թափոնների կառավարման այլընտրանքային տարբերակ	25
2.5	Թափոնների տեղափոխման այլընտրանքային տարբերակ	27
2.6	Թափոնների մշակման և տեղավորման այլընտրանքային տարբերակ	27
2.7	Նախագծի ծածկույթի այլընտրանքային տարածք	35
2.8	Նախագծի իրականացման այլընտրանքային ժամանակացույց	35
2.9	Թափոնների կառավարման նոր համակարգի ծախսերի լիարժեք վերականգման համար ֆինանսավորման այլընտրանքային մեխանիզմ	36
2.10	Այլընտրանքային տարբերակների համեմատում	36
3	Առաջարկվող թափոնների հավաքման համակարգ	47
3.1	Թափոնների հավաքում	47
3.2	Փոխադրում	58
3.3	Տարածաբջանային աղբավայրում տեղավորումը	59
3.4	Տարածաբջանային աղբավայրի կառուցվածքը	61
3.5	Աղբավայրի շահագործումը	69
3.6	Աղբավայրի փակումը	71
3.7	Հետագա խնամքը	72

3.8	Աղբավայրի տարողունակությունը և շահագործման ժամանակաբաժանը	73
3.9	Թափոնների կառավարման համակարգի ինստիտուցիոնալ կարգաբերումը	73
3.10	Աշխատակազմի ընդունում	74
4	Ազդեցությունների գնահատում	80
4.1	Ներածություն	80
4.2	ՇՄՍԱԳ իրավաբանական և վարչական համատեքստը	83
4.3	Միջազգային չափանիւշեր	83
4.4	Ազգային ստանդարտներ	85
4.5	Ազգային ՇՄԱԳ Վարչական համատեքստը	87
4.6	Հիմնական զարգացման ծրագրերը	88
4.7	Ընթացիկ ծրագրեր	88
4.8	Նախագծի ազդեցության գոտի	90
5	Առկա շրջակա միջավայրի նկարագրություն	93
5.1	Գեոմորֆոլոգիա և երկրաբանություն	95
5.2	Կլիմայական պայմանները	97
5.3	Հողօգտագործման և բնակեցման պատկերը	98
5.4	Ջրային ռեսուրսներ	100
5.5	Կենսաբանական և էկոլոգիական ռեսուրսներ	104
5.6	Օդի որակը և առկա արտանետումների ծավալը	115
5.7	Աղմուկ և տատանումներ	121
5.8	Առկա աղտոտման աղբյուրները և աղտոտվածության աստիճանը	122
5.9	Աղբահանության կառավարման սարքավորումների առկայություն	130
5.10	Տարածաբանային աղբավայրի հիմնադրման համար առաջարկվող Հրազդանի կայքի էլակետային պայմանները	130
6	Առկա սոցիալական և սոցիալ-տնտեսական խնդիրներ	139
6.1	Հայաստանի սոցիալ - տնտեսական համատեքստը	139
6.2	Ժողովրդագրություն	140
6.3	Սոցիալական կազմը	145
6.4	Իշխանական հարաբերություններ և Կառավարական հիմնախնդիրներ	146
6.5	Թափոններ հավաքողներ	148
6.6	Հողօգտագործում	150
6.7	Տնտեսական գործունեություն (պաշտոնական և ոչ պաշտոնական հատված)	151
6.8	Եկամուտների, ապրանքների և ծառայությունների բաշխում	153
6.9	Բնակչության առողջապահական փաթեթը	158
6.10	Գենդերային հարցեր	161

6.11	Խոցելի խմբերը	164
6.12	Մշակութային ժառանգությունը	170
7	Ծրագրի իրականացման փուլերը	172
7.1	Նախաճինարարական փուլ	172
7.2	Աղբավայրի շինարարություն	173
7.3	Թափոնների հավաքման և տեղափոխման նոր համակարգի հիմնադրում	181
7.4	Շահագործման և սպասարկման փուլ	182
7.5	Փակում	183
7.6	Հետագա խնամք	183
8	Ազդեցությունները և մեղմացման միջոցառումները նախաճինարարական աշխատանքների ժամանակ	185
8.1	Ազդեցության գնահատման մեթոդաբանություն	188
9	Շինարարության ժամանակ Բնապահպանական Ազդեցություններ և Մեղմացման միջոցառումներ	192
9.1	Դրենաժային կառուցվածքի փոփոխություն	192
9.2	Հեղեղման հավանականությունը	194
9.3	Արտափորումների և շինարարության ազդեցությունները լանդշաֆտի վրա	195
9.4	Վերգետնյա և ստորգետնյա ջրերի աղտոտվածություն	195
9.5	Օդի աղտոտվածություն	196
9.6	Կեղտաջրերի գոյացումը և հեռացումը	197
9.7	Խոցելիության վտանգ	198
9.8	Աղմուկ	199
9.9	Գաբահոս	200
9.10	Վնասակար կամ բժշկական թափոնների արտահոսք	201
9.11	Կենսաբազմազանություն	201
9.12	Կայուն բնական միջոցների կառավարում	201
9.13	Ջերմոցային գազերի արտանետումներ	202
9.14	Կլիմայի փոփոխություն և հարմարեցում	202
9.15	Շինարարության ընթացքում բնապահպանական ազդեցությունների գնահատում	202
10	Շինարարության ընթացքում սոցիալական ազդեցություններ և մեղմացման միջոցառումներ	205
10.1	Սոցիալ-տնտեսական և մշակութային ազդեցություններ	205
10.2	Աշխատանքային պայմաններ	207
10.3	Աշխատանքի վայրում առողջապահական և անվտանգության հիմնախնդիրներ	208
10.4	Տեսողական ազդեցություններ, այդ թվում տեսարան գլխավոր հանապարհից	209

10.5	Բնակչության շարժը	210
10.6	Տնտեսական ազդեցություններ	211
10.7	Համայնքային առողջապահություն, անվտանգություն և ապահովությունը	212
10.8	Կրթություն	212
10.9	Սոցիալական կոնֆլիկտ	213
10.10	Գեղեր	213
10.11	Խոցելի խմբերի վրա ունեցած ազդեցություններ	214
10.12	Սոցիալական ազդեցությունների գնահատում շինարարության ժամանակ	214
11	Շահագործման և սպասարկման ընթացքում բնապահպանական ազդեցություններ և մեղմացման միջոցառումներ	216
11.1	Դրենաժային համակարգի փոփոխություն	216
11.2	Հեղեղման հավանականությունը	216
11.3	Արտափորման և շինարարության ազդեցությունը լանդշաֆտի վրա	217
11.4	Մակերեսային ջրերի և ստորգետնյա ջրերի աղտոտում	217
11.5	Օդի աղտոտում	219
11.6	Կեղտաջրերի գոյացումը և հեռացումը	220
11.7	Խոցելիության վտանգ	221
11.8	Աղմուկ	222
11.9	Գաբշահոտ	223
11.10	Վտանգավոր կամ բժշկական թափոնների արտահոսք	224
11.11	Կենսաբազմազանություն	225
11.12	Կայուն բնական ռեսուրսների կառավարում	225
11.13	Ջերմոցային գազի արտանետումներ	226
11.14	Կլիմայի փոփոխություն և հարմարվողականություն	226
11.15	Շահագործման փուլի ժամանակ բնապահպանական ազդեցությունների համառոտ ներկայացում	227
12	Սոցիալական Ազդեցությունները և Մեղմացման միջոցառումները Շահագործման ժամանակ	229
12.1	Սոցիալ-տնտեսական ազդեցություններ	229
12.2	Մշակութային ժառանգության վրա ազդեցություն	231
12.3	Աշխատանքի հետ կապված առողջապահական և անվտանգության խնդիրներ	232
12.4	Տեսողական ազդեցությունները, այդ թվում նաև գլխավոր հանապարհից բացվող տեսարանը	233
12.5	Աշխատանքային պայմաններ	234
12.6	Բնակչության շարժը	235
12.7	Տնտեսական ազդեցություններ	235
12.8	Համայնքային առողջապահություն, ապահովություն և անվտանգություն	236

12.9	Կրթություն	238
12.10	Սոցիալական կոնֆլիկտ	238
12.11	Գեոդեր	239
12.12	Խոցելի խմբերի վրա ազդեցությունը	240
12.13	Ծրագրի շահագործման փուլում սոցիալական ազդեցությունների համառոտ ներկայացում	241
13	Բնապահպանական ազդեցություններն ու մեղմացման միջոցառումները Աղբավայրի վերջնական փակման և հետագա խնամֆի ժամանակ	243
13.1	Լանդշափտ	244
13.2	Բնապահպանական ազդեցությունների գնահատումը աղբավայրի փակման և հետագա խնամֆի Ծրագրի փուլի համար	245
14	Սոցիալական ազդեցությունները և մեղմացման միջոցառումները փակման և հետագա խնամֆի ընթացքում	247
14.1	Աշխատանքային պայմանները	247
14.2	Բնակչության շարժը	247
14.3	Տնտեսական ազդեցություններ	247
14.4	Համայնֆի ստողջապահությունը, ապահովությունը և անվտանգությունը	248
14.5	Կրթություն	248
14.6	Սոցիալական կոնֆլիկտ	248
14.7	Գեոդեր	249
14.8	Ազդեցությունը խոցելի խմբերի վրա	249
14.9	Սոցիալական ազդեցությունների գնահատումը աղբավայրի փակման և հետագա խնամֆի փուլում	249
15	Մնացորդային ազդեցությունների և վտանգների կառավարում	251
15.1	Մնացորդային բնապահպանական ազդեցությունների ոլիսկեր	251
15.2	Մնացորդային սոցիալական ազդեցություններ և վտանգներ	252
16	Ծրագրի շահերը և դրանց բարձրացման հնարավորությունները	253
16.1	Բնապահպանական շահերի բարելավում	254
16.2	Սոցիալական շահերի գարգացում	256

17	Բնապահպանական և Սոցիալական Մոնիթորինգ	259
18	Բնապահպանական և Սոցիալական Գործողությունների Ծրագրի նախապատրաստում և իրականացում	273
19	Լրացուցիչ Բնապահպանական և Սոցիալական Գնահատման Ուսումնասիրություններ, որոնք իրականացվելու են	274

Հավելվածների ցուցակ

Հավելված 1:	ՇՄԱԳ նախապատրաստման պատասխանատու անձանց անունները	276
Հավելված 2	Հղումներ և տեղեկատվության աղբյուրներ	277
Հավելված 3	Հրագրանի կայքում տարածաբանային աղբավայրի առաջարկվող սխեման	282
Հավելված 4	Աղբավայրի կառուցման և ընդլայնման ժամանակացույցը	283
Հավելված 5	Հրագրանի կայքում առաջարկվող տարածաբանային աղբավայրի պատկերը	284
Հավելված 6	Աղբավայրի լայնական կտրվածքի առաջարկվող տարրերը փակումից հետո	285

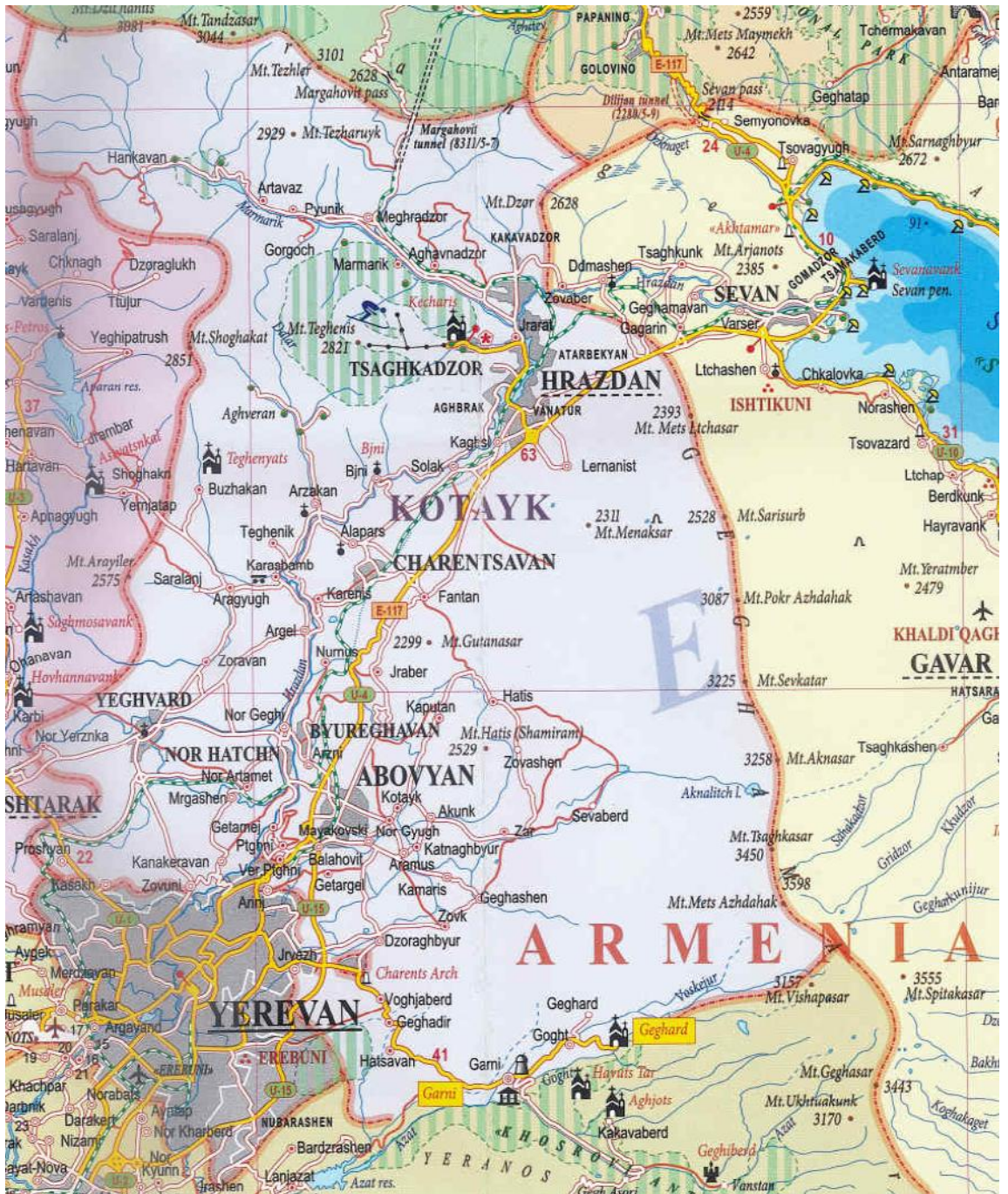
1 Ներածություն

Հայաստանի Հանրապետությունը (“ՀՀ”) կազմված է տասը մարզերից: Կոտայի մարզի բնակչությունը է 2400,00 մարդ, իսկ տարածքը կազմում է 2100 ք/կմ: Կոտայի մարզի կենտրոնն է Հրազդան ֆաղաքը: Քաղաքացիության Նախարարությունը (“ՔՆ”) դիմել է Վերակառուցման և Զարգացման Եվրոպական Բանկին (“ՎԶԵԲ” կամ “Բանկ”) նախապատրաստել և ֆինանսավորել տարածաշրջանային սանիտարական աղբավայր Կոտայի մարզում: Սա կլինի առաջին սանիտարական աղբավայրը երկրում: Կոտայի մարզը ընդգրկել է Երևանի մոտ լինելու պատճառով՝ երկրի համար ցուցադրական ծրագիր ստեղծելու մտադրությունը:

Ներկայումս կոտ կոնցրետային թափոնները տեղավորվում են Կոտայի մարզի 6 աղբավայրերում: Աղբահանությունը իրականացվում է առևտրային ընկերությունների կողմից կամ մրցույթի միջոցով՝ մասնավոր ընկերությունների կողմից: Բնակելի տարածքներում սնային սնտեսությունները թափոնները տեղավորում են փոքր կոնտեյներներում, որոնք դատարկվում են հավաքման բեռնատարներով: Այլ տարածքներում կոնտեյներների և արկղերի բացակայության պատճառով թափոնները հավաքվում են մի փոքրիկ աղբանոցում, որտեղից այնուհետև թափոնները բախվում են հավաքման մեթոդներ: Սա անարդյունավետ է և առաջացնում է փոքր կոնտեյներների և թափոնների անօրինական նետում: Կոտայի մարզում կոտ թափոնների օրական մոտավոր ծավալը կազմում է 100-120 տոննա: Կոտայի մարզի 7 ֆաղաքներում 82 առևտրային գրադում է կոտ թափոնների կառավարմամբ, ևս 150-ը ներգրավված են փոքր կոնտեյների մաքրման առևտրային գրադում: Առևտրային գրադի միջին առևտրավարձի չափն է 55 000-60 000 ՀՀԴրամ (համարժեքը եվրոյով՝ 112-122): Կոտ թափոնների սակագինը տատանվում է ամսական 100-150 ՀՀԴրամի միջև մեկ անձի դիմաց, համապատասխանաբար տարեկան 5000-8000 ՀՀԴրամ յուրաքանչյուր այնուհետև ընդգրկված: Ներկայումս թափոնների վնասների հավաքման մակարդակը 50% ցածր է:

Կոտայի մարզը գտնվում է Հայաստանի կենտրոնական մասում՝ Երևանից դեպի հյուսիս: Տեղակայման ֆարտեզը

Ներառված է Պատկեր 1-ում : Կոտայքի մարզում կա 7 ֆաղսֆ, ներառյալ մարզի ենտրոն Հրազդանը և 60 գյուղական համայնքներ : Սևան ֆաղսֆը գտնվում է Գեղարքունիքի մարզում՝ Սևանա լճի ափին, Կոտայքի մարզի հյուսիսային վարչական սահմանից մոտ 10կմ հեռավորությամբ :

Պատկեր 1 Հայաստանում Կոտայքի մարզի և Սևան ֆաղսֆի տեղակայումը

1.1 Ինչու՞ քարեղավեղ քափոններին կառավարման համակարգը Կոտայքի մարզում

Կոտայքի մարզում առկա համակարգի համաձայն՝ ֆառաֆներում փոդոցների կոնտեյներներից և իրենց քափոնները անմիջապես մեֆեկաների մոտ քերոդ մարդկանցից հավաքված ամբողջ կոշտ քափոնները տարվում են մեծ մուկիցիպալ ադբավայրեր : Ադբավայրերի քափոնները տարածվում են ողջ տարածքով, այն հանախ այրվում է, այն առաջացնում է տեւոդական և հոտի տհանուրյուն և առաջացնում է գանազան քաղաական ադդեցուրյուններ հարակից տարածքներում (հոդ, ջրային մարմիններ, բուսական աշխարհ, կեդդանական աշխարհ և այլն) և տեդի բնակիչներին համար (տեւոդական և հոտի տհանուրյուն, , քափոններին տարածում ֆամուց, ադբավայրի ֆանապարհին երկայնքով չվերահսկվող նետում և այլն) : Կոտայքի մարզի գյուդերում ադբող բնակչության մոտ 30%-ի քափոնները կուտակվում են ավեղի փաք ադբավայրերում՝ գյուդերից ոչ այդքան հեոու :

Կոտայքի մարզի ատվայրերում կարեղի է տեւեղ բազմաքիվ ադբանոցներ : Թափոններին հավաքման և տեդափոխման ըկերուրյունները չեն կարող մատուցեղ լավ ծառայուրյուններ, ուրովհետե քափոններին հավաքման սակադինը ցածր է հիմնականում ոչ բուր ընտանիքներն են վնարում քափոններին հավաքման դիմաց վարձը, իսկ քափոններին նետումը «ինչ-ուր տեդում» ատ տարածված է Հայաստանի ատ մարզերում :

Մարկանց և իշխանուրյուններին համար ակնհայտ է, ուր քափոններին տարածումը պետֆ է դադարեցվի՝ բնակավայրերը և դրանց հարակից տարածքները մաքուր և գեդդեցիկ պահեղու համար : Հայաստանի Հանրապետուրյան ՔՆ դիմում է Վերակաուդման և Ջարգացման Եվրոպական Բանկին (ՎՋԵԲ)՝ աջակցեղ Կոտայքի մարզի քափոններին կառավարման քարեղավման գործընթադին, ուրպեւ առաջին ծրագիր՝ Ժամանակակից քափոններին կոնտեյներների, բեոնատար մեֆեկաների ձեոքերմամբ և ուր սանիտարական ադբավայրի հիմնադրմամբ՝ համաձայն ԵԽ լավագուրյուն ստանդարտներին : Սանիտարական ադբավայրում քափոնները լցվում են անջրաքափանց հատակին և սիստեմատիկ կերպով ծածկվում են հոդով :

ՔՆ-ի կոդմից նախապարասոված և Հայաստանի կառավարուրյան կոդմից հաստատված Քլխավոր Հատակագծերին համաձայն՝ Հրագդանին առկա ադբավայրին կից կանախկին կավի հանֆի տարածֆ, ուրը նախապեւ ընարվեղ է մեծ սանիտարական ադբավայրի համար : Եթե տարածաքջանային սանիտարական ադբավայրը կաուցվի, առկա ադբավայրերը կարող են փակվեղ և ծածկվեղ հոդով, այնպեւ, ուր ուեեկան բնական բուրներին տեւֆ :

1.2 Սևան ֆաղափը ներանելու պատճենները

Սևան ֆաղափը գտնվում է Գեղարքունիքի մարզում, սակայն Կոտայի մարզի սահմանին մոտ: Սևան ֆաղափում հավաքված քափոցները ներկայումս տանում են Սևանա լճի` Հայաստանի հրաբխի, ափին գտնվող աղբավայր: Թափոցները մեքենաները ստիպված են ֆեել դեպի աղբավայր լեռնոտ մի տարածքով, գրեթե անանց ֆանապահի: Սևանից մինչև այս աղբավայրը ընկած հեռավորությունը 600 մ է, ինչ մինչև Հրաբխի ֆաղափը ընկած հեռավորությունը, ֆանապահն էլ լավ է, դա Երևան-Սևան հիմնական ֆանապահն է: Երևանից և այլ մարզերից եկած շատ զբոսաբեկիկներ ամռանը իրենց հանգստյան օրերն ու արձակուրդը անց են կացնում Սևան ֆաղափում: Մեկ օր և ավելի նրանք մնում են հյուրանոցներում, ամառային տնակներում կամ պարզապես վրաններում ավամերձ գոտում: Հանգստյան օրերին Սևան ֆաղափում կարող են լինել 10 անգամ ավելի զբոսաբեկիկներ, ֆանտեղի բնակիչներն են: Զբոսաբեկիկները թողնում են շատ քափոցներ: Սևան ֆաղափին անհրաժեշտ է օգնություն քափոցները հավաքման և տեղավորման գործում` Սևանա լճի ափը մաքուր պահելու համար:

1.3 Ո՞վ է վնարելու քարեփոխումների դիմաց

Թափոցները կառավարման առկա համակարգը շատ հասարակ է և ներանում է միայն որոշ քափոցները հավաքում բնակելի տարածքներից և դրանց տեղափոխումը տեղական աղբավայրերում: Թափոցները կառավարման ժամանակակից համակարգի ներկայացումը զգալի փոփոխություն կլինի, ինչը կպահանջի լրացուցիչ ներդրումներ և շահագործման ծախսեր, որոնք պետք է ծածկվեն համակարգի հանափոքներին կողմից վնարվող քարձրացված վնարվողների միջոցով: Պահանջվող ծախսերը և հանափոքների պատրաստակամությունը վնարել քարելով ծառայություններին դիմաց պետք է ուշադիր ֆինանսավորել, երբ քափոցները կառավարման նոր համակարգի տեսակը կներվի և համակարգի քաղաքիչները կներթափվեն: Առաջարկվում է կոշտ քափոցները կառավարման համակարգը զարգացնել աստիճանաբար` սկսելով ժամանակակից սանիտարական աղբավայրի հիմնադրումից, հավաքման ծառայություններին քարելովումից, փորձելով նաև վերամշակվող նյութերի հավաքումը, դարձնել այս համակարգը հարմար բոլոր հանափոքներին համար, երաշխավորել, որ սա տնտեսապես կենսունակ է և հետո ներկայացնել հետագա քարեփոխումները:

ՎԶԵԲ-ը վարկ և գրանտ կտրամադրի` Կոտայի մարզի և Սևան ֆաղափ ժամանակակից քափոցները հավաքման ծառայությունները հիմնելու ծախսերը հոգալու համար: Գրանտը կմարի ծախսերի կեսը: Մյուս կեսը կմարվի վարկի միջոցով, որը տրամադրվելու է 15 տարով, որը հարկավոր է

մարել ենք սակագների միջոցով: Վարկի մի մասը կարող է փակվել առանձին հավաքված վերանշակվող նյութերի վաճառքի միջոցներով:

1.4 Թափոնների ֆանակն ու տեսակը

Մուցիցի պալ
թափոններ

Ծրագրում ներառված են մասնավորապես խոնք կենցաղային և կոնսերգիոն մուցիցի պալ կոշտ քաղաքացիական կառավարում և Սևան ֆաբրիկ:

Հիմնվելով 2010թ.-ի Օգոստոսի 26-ից Սեպտեմբերի 01-ը Հրագրանում անցկացված թափոնների կազմի հետազոտության արդյունքների, բնութագրող ֆաբրիկայի տարանջատում թափոնների հավաքման ընկերությունների հետ հարցազրույցների, Հայաստանի այլ մարզերի փորձի վրա մեկ միավորում թափոնների գոյացումը և թափոնների ընդհանուր գոյացումը ներկայացվում է Աղյուսակ 1.1-ում:

Աղյուսակ 1.1 Թափոնների գոյացումը (2010) ցածր, միջին և բարձր մակարդակներով:

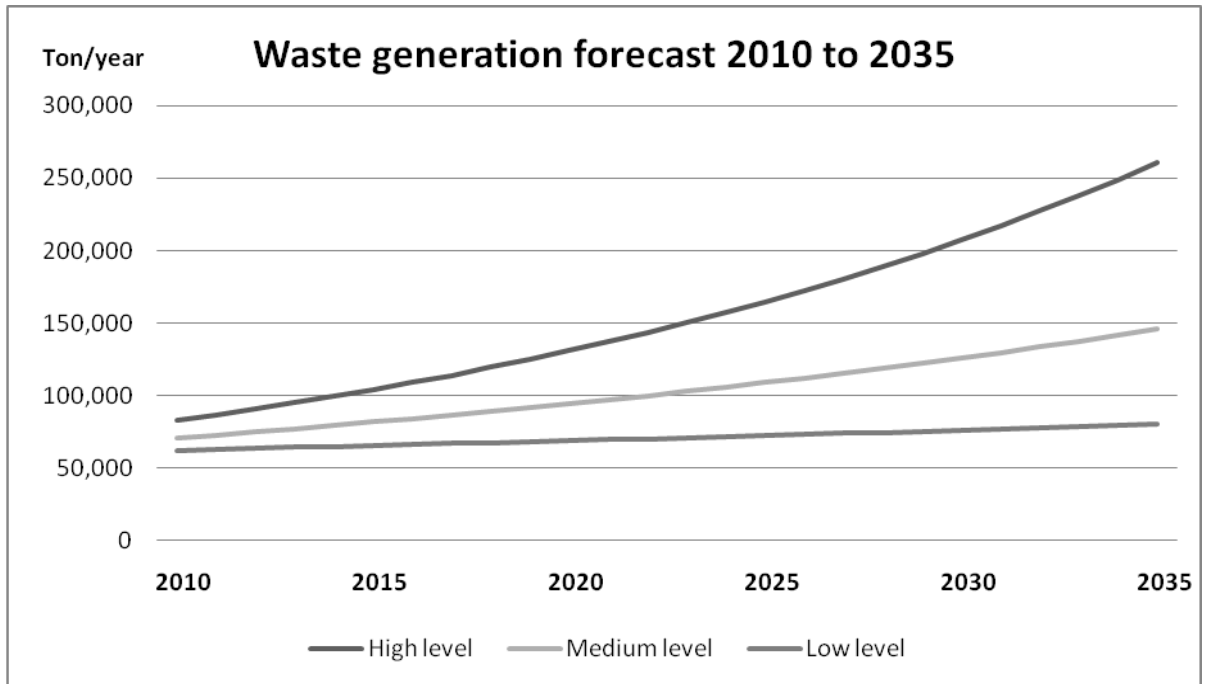
	Ցածր	Միջին	Բարձր
2010թ. միավորի գոյացումը ֆաբրիկային համայնքներում (կգ/անձ/օր)	0.6	0,65	0,75
2010թ. միավորի գոյացումը գյուղական համայնքներում (կգ/անձ/օր)	0.4	0.5	0.6
2010թ. թափոնների գոյացումը ֆաբրիկային համայնքներում (տոննա/տարի)	43,504	47,129	54,380
2010թ. թափոնների գոյացումը գյուղական համայնքներում (տոննա/տարի)	18,956	23,695	28,434
Թափոնների ընդհանուր գոյացումը (տոննա/տարի)	62,460	70,824	82,814

Թափոնների գոյացման գնահատումը 2035թ.ին ցածր, միջին և բարձր մակարդակների համար ներկայացված է Աղյուսակ 1.2-ում:

Աղյուսակ 1.2 Թափոնների գոյացումը (2035թ. -ի կանխատեսում) ցածր, միջին և բարձր մակարդակների համար

	Ցածր	Միջին	Բարձր
Մեկ միավորի թափոնների գոյացման տարեկան անը	1.5%	2.5%	4%
2035թ. միավորի գոյացումը ֆազային համայնֆերում (կգ/անձ/օր)	0.77	1.21	2.00
2035թ. միավորի գոյացումը գյուղական համայնֆերում (կգ/անձ/օր)	0.51	0.93	1.60
Բնակչության տարեկան անը, ֆազային համայնֆեր	0%	0.5%	0.75%
Բնակչության տարեկան անը, գյուղական համայնֆեր	0%	0.25%	0.5%
2035թ. թափոնների գոյացումը ֆազային համայնֆերում (տոննա/տարի)	55,791	98,979	174,743
2035թ. թափոնների գոյացումը գյուղական համայնֆերում (տոննա/տարի)	24,310	46,758	85,866
Թափոնների ընդհանուր գոյացումը 2035թ. (տոննա/տարի)	80,101	145,737	260,609

Ստորև բերված Պատկեր 2-ը ներկայացնում է թափոնների գոյացման կանխատեսման արդյունքը 2010-ից 2035 ժամանակաշրջանում :

Պատկեր 2 Թափոնների գոյացման կանխատեսում Կոտայքի մարզի և Սևան ֆաղափի համար, 2010-ից 2035-ը

Թափոնների կազմը

Թափոնների հետազոտության արդյունքում հայտնաբերված թափոնների կազմը ներկայացված է Աղյուսակ 1.3-ում : Գնահատման համաձայն, թափոնների հետազոտության արդյունքում հայտնաբերված թափոնների կազմը բավարարչական է տալիս ծրագրի տարածքում ֆաղափային համայնքների համար : Թափոնների կազմում կլիներ տատանումներ՝ եղանակից կախված : Ակնկալվում է, որ ֆաղափային համայնքներում սննդային թափոնների ծավալը կպակասի :

Աղյուսակ 1.3 Կոտայքի մարզում թափոնների բնութագրի փորձնական հետազոտության արդյունք

Թափոնների ֆրակցիաներ		Հրազդան Կենտրոն 1		Հրազդան կենտրոն 2		Կոնո գյուղ (հին Հրազդան)		Աբյուրակ գյուղ (Հրազդան)		Ընդհանուր	
		կգ/օր	%	կգ/օր	%	կգ/օր	կգ/օր	%	կգ/օր	%	կգ/օր
1	Սննդային թափոններ	29.03	20.99%	19.00	18.70%	11.60	12.24%	18.07	14.76%	77.70	17,00%
2	Այգեգործական թափոններ	21.00	15.18%	8.93	8.79%	20.36	21.47%	20.00	16.33%	70.29	15,37%
3	Թուղթ	5.86	4.24%	5.71	5.62%	3.50	3.69%	3.90	3.18%	18.97	4,15%
4	Սովորաբար	10.07	7.28%	11.57	11.39%	4.40	4.64%	7.69	6.28%	33.73	7,38%
5	Պոլիէթիլեն	20.29	14.67%	16.93	16.66%	11.93	12.58%	16.50	13.47%	65.64	14,36%
6	Այլ պլաստիկներ	6.71	4.85%	3.86	3.80%	1.61	1.70%	2.60	2.12%	14.79	3,23%
7	Մետաղ (նշալյուսումներում)	2.79	2.01%	1.86	1.83%	1.36	1.43%	2.46	2.01%	8.46	1,85%
8	Ալյումինիում	0.66	0.48%	0.71	0.70%	0.26	0.27%	0.43	0.35%	2.06	0,45%

Թափոնների ֆրակցիաներ		Հրազդան Կենտրոն 1		Հրազդան կենտրոն 2		Կոնո գյուղ (հին Հրազդան)		Աբյուրակ գյուղ (Հրազդան)		Ընդհանուր	
		կգ/օր	%	կգ/օր	%	կգ/օր	կգ/օր	%	կգ/օր	%	կգ/օր
9	Ապակի	8.86	6.40%	9.14	9.00%	4.14	4.37%	12.64	10.32%	34.79	7,61%
10	Խոշոր քափոններ	3.64	2.63%	4.36	4.29%	2.64	2.79%	3.79	3.09%	14.43	3,16%
11	Բեռն, հող և շինարարական քափոններ	23.21	16.79%	15.43	15.18%	22.43	23.66%	25.71	21.00%	86.79	18,98%
12	Թուլնավոր քափոններ	0.00	0.00%	0.00	0.00%	0.00	0.00%	0.00	0.00%	0.00	0,00%
13	Էլեկտրական և էլեկտրոնային քափոններ	2.33	1.68%	2.11	2.08%	0.79	0.83%	0.90	0.73%	6.13	1,34%
14	Մնացած քափոններ	3.86	2.79%	2.00	1.97%	9.79	10.32%	7.79	6.36%	23.43	5,12%
Ընդհանուր		138.30	100%	101.61	100%	94.80	100%	122.47	100%	457.19	100%
Միավորի ֆանակը կգ/տնձի հաշվով/օր		0.58		0.85		1.19		0.82		0.77	

Շինարարական և ֆանդման քափոն .

Հետազոտությունը բացահայտեց, որ ֆաղափացիները համեմատաբար մեծ ֆանակ ունենում են, հող և շինարարական աղբերն դատարկում աղբամաններում (ընդհ. քափոնների 15-24%) : Կարելի է ակնկալել, որ շինարարական կապալառուների կողմից հավելյալ գումար կհատկացվի նոր տարածաբազանային աղբավայրին :

Վտանգավոր քափոններ

Վտանգավոր քափոնների մշակումն ու տեղավորումը շատ ծախսատար է և սովորաբար իրականացվում է ազգային մակարդակով հիմնադրված հատուկ հաստատություններում և ոչ տեղական կամ տարածաբազանային մակարդակով : Մուկիցիպալ կոեսթրա կենցաղային քափոններում Տնտեսաառևտրի կազմակերպության Հետազոտություն ժամանակ 2010թ. -ին Կոտայի մարզում անցկացված հետազոտությունը քափոնների քանակը և վտանգավոր քափոնների չեղն հայտնաբերվել : Վտանգավոր քափոնների կառավարումը ընդհանուր առմամբ չի իրականացվում Կոտայի մարզի և Սևան ֆաղափի համար առաջարկվող ծրագրի կողմից : Վտանգավոր քափոնների փոխ ֆանակ ունենում են (օր. ներկեր, մարտկոցներ, ֆիմիկատներ և այլն), որը երբեմն հավաքվում է մունիցիպալ կոեսթրա քափոնների հետ, կարող է ժամանակավորապես պահպանվել աղբավայրում, մինչև դրանք կառավարվեն ազգային մշակման /տեղավորման հաստատություն Հայաստանից դուրս :

2 Այլ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն տա ր ք եր ա կ ն եր ի վ եր լ ու ծ ու թ յ ու ն

Տն տե ս ա տե խ ն ի կ ա կ ա ն Հ ե տ ա գ ո տ ու թ յ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ մ շ ա կ վ ա ծ Ծր ա գ ր ի Առ ա ջ ա ր կ ը խ ո ր հ ու ը դ է տ ա լ ի ս հ ի մ ն ե լ , ա յ ս պ ե ս կ ո չ վ ա ծ , ս ո վ ո ր ա կ ա ն հ ա վ ա ֆ մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ խ ա ո ը կ ե ն ց ա դ ա յ ի ն թ ա փ ո ն ն եր ի հ ա մ ա ր , դ ր ա տ ե դ ա փ ո խ ու մ ը և տ ե դ ա վ ո ր ու մ ը մ ե կ ս ա ն ի տ ա ր ա կ ա ն ա դ ք ա վ ա յ ր ու մ , ո ր ը գ տ ն վ ու մ է Հ ր ա գ դ ա ն ֆ ա դ ա ֆ ի ա ո կ ա ա դ ք ա վ ա յ ր ի կ ո դ ֆ ի ն :

ՇՄԱԳ գ ո ր ծ ը ն թ ա ց ը ե ն թ ա դ ր ու մ է տ ն տե ս ա տե խ ն ի կ ա կ ա ն տե ս ա ն կ - յ ու ն ի ց հ ա ր մ ա ր ա յ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն տա ր ք եր ա կ ն եր ի հ ա մ ն մ ա տ ու մ տ ե դ ա կ ա յ մ ա ն , տե խ ն ո լ ո գ ի ա յ ի կ ա մ ն ա խ թ ա գ ծ մ ա ն ա ո ու մ ո վ :

Առ ա ջ ա ր կ վ ո դ Ծր ա գ ր ի առ ա ջ ի ն ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն տա ր ք եր ա կ ն է լ ի ն ե լ ու «Ծր ա գ ի ր չ կ ա» ա յ լ ը ն տր ա յ ֆ ա յ ի ն տա ր ք եր ա կ ը , ա յ ս ի ն ֆ թ ա փ ո ն ն եր ի կ առ ա ղ ա ր մ ա ն գ ո ր ծ ը ն թ ա ց ը կ շ ա ր ու ն ա կ վ ի «ի ն չ պ ե ս ս ո վ ո ր ա ք ա ր» :

Ք ն ն ա ր կ մ ա ն ե ն թ ա կ ա ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն տա ր ք եր ա կ ն եր ը ն ա կ ն եր ա ո ու մ ե ն տա ր ա ծ ա շ ա ը ջ ա ն ա յ ի ն ա դ ք ա վ ա յ ր ի ա յ լ տ ե դ ա կ ա յ ու մ , ա յ ս ի ն ֆ ն ը ր ա տ ե դ ա կ ա յ ու մ ը Հ ր ա գ դ ա ն ի կ ա յ ֆ ի ց դ ու ը ս , մ ե կ ա յ լ վ ա յ ր ու մ :

Ա դ յ ու ս ա կ 2.1-ը ն եր կ ա յ ա ց ն ու մ է տա ր ք եր ա կ ն եր ի ս պ ե կ տ ր , ո ր ո ն ֆ ո ր պ ե ս կ ա ն ո ն ֆ ն ն ա ր կ վ ե լ ե ն տա ր ա ծ ա շ ա ը ջ ա ն ա յ ի ն թ ա փ ո ն ն եր ի կ առ ա ղ ա ր մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ ի գ ա ր գ ա ց մ ա ն ը վ եր ա ք եր ո դ տ ն տե ս ա տե խ - ն ի կ ա կ ա ն հ ե տ ա գ ո տ ու թ յ ու ն ն եր ի և ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն ն եր ի գ ն ա հ ա տ մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ :

Ա դ յ ու ս ա կ 2.1 ՇՄԱԳ ժ ա մ ա ն ա կ ֆ ն ն ա ր կ մ ա ն ե ն թ ա կ ա ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն հ ա յ ե ց ա կ ա ր գ ե ր

Այլ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն տա ր ք եր ա կ	Տա ր ք եր ա կ ի ա ն ու ն ը	Մ ա ն ր ա մ ա ն եր ը
-	Ծր ա գ ր ի առ ա ջ ա ր կ	Ն ո ր հ ա ս ա ր ա կ թ ա փ ո ն ն եր ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ , ո ր ը ն եր ա ո ու մ է կ ո ն տե յ ն եր ն եր /ա գ դ ա ն շ ա ն ա յ ի ն հ ա մ ա կ ա ր գ , «ա ն ձ ա մ ք եր ե լ ու կ ե տ եր», թ ա փ ո ն ն եր ի

Այ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն տա ր ք ե ր ա կ	Տա ր ք ե ր ա կ ի ա ն ու ն ը	Մա ն ր ա մ ա ս ն ե ր ը
		<p>ա ն մ ի ջ ա տ է ս ա ե դ ա փ ո խ ու մ Հ ր ա գ դ ա ն ի մ ո ս գ տ ն ղ ո դ տ ա ր ա ծ ա ռ ջ ա ն ա յ ի ն ս ա ն ի տ ա ր ա կ ա ն ա դ ք ա ղ ա յ ր ու մ տ ե դ ա ղ ա ր մ ա ն հ ա մ ա ր , ա դ ք ա ղ ա յ ր ի կ առ ա ղ ա ր մ ա ն ը ն կ ե ր ու թ յ ու ն , ո ր ի ս ե փ ա կ ա ն ա տ ե ր ե ր ը լ ի ն ե լ ու ե ն Յ ֆ ա դ ա ֆ ն ե ր ը (7 ֆ ա դ ա ֆ Կ ո տ ա յ ֆ ի մ ա ր գ ի ց ու Ս լ ա ն ֆ ա դ ա ֆ ը) և գ յ ու ղ ա կ ա ն հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ր ի ն ղ ն ա ր ո ղ ի ժ առ ա յ ու թ յ ու ն ն ե ր ի տ ր ա մ ա դ ր ու մ :</p>
1	“Ծ ր ա գ ի ր չ կ ա ”	Ո չ մ ի փ ո փ ո խ ու թ յ ու ն ա ո կ ա ա դ ք ա հ ա ն ու թ յ ա ն և տ ե դ ա ղ ա ր մ ա ն պ ր ա կ տ ի կ ա յ ու մ
2	Տա ր ա ծ ա ռ ջ ա ն ա յ ի ն ա դ ք ա ղ ա յ ր ի տ ե դ ա կ ա յ մ ա ն ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն տա ր ք ե ր ա կ	Տ ե դ ա կ ա յ ու մ Ա ք ո ղ յ ա ն ի մ ո ս Տ ե դ ա կ ա յ ու մ Գ ե դ ա ռ ե ն ի մ ո ս
3	Տա ր ա ծ ա ռ ջ ա ն ա յ ի ն ա դ ք ա ղ ա յ ր ի ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն ն ա թ ա գ ի ծ	Առ ա ն ց մ ի ջ ն ա ռ ե ր տ Այ լ կ ա տ ե գ ո ր ի ա յ ի ս ա ր ֆ ա ղ ա ղ ա ր ու մ
4	Հ ա ղ ա ֆ մ ա ն ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն հ ա մ ա կ ա ր գ	Տ ե ս ա կ ա ղ ա ղ ա ր ու մ ս կ գ ր ն ա դ ք յ ու թ ի մ ո ս (օ ր . ՝ գ ու ն ա ղ ա ր պ լ ա ս տ ի կ պ ա ր կ ե ր ու մ) Հ ա ղ ա ֆ ղ ա ծ թ ա ո ը ք ա փ ո ն ն ե ր ի տ ե ս ա կ ա ղ ա ղ ա ր ու մ
5	Տ ե դ ա փ ո խ մ ա ն ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն ս թ ե մ ա	Շ ա հ ա գ ո ր ծ ու մ ը փ ո խ ա ն ց մ ա ն կ ա յ ա ն (ն ե ր) ի մ ի ջ ո ց ո ղ
6	Մ ռ ա կ մ ա ն և տ ե դ ա ղ ա ր մ ա ն տ ե թ ն ո լ ո գ ի ա յ ի ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն տա ր ք ե ր ա կ	Փ ա ր ք ա ղ ա ղ ա ր ու մ և հ ո դ ո ղ ծ ա ծ կ ու մ Այ ր ու մ Ա ն ա կ ք ո ք ու ե ա կ տ ր ն ե ր , կ ո մ պ ո ս տ ա ղ ա ր ու մ , ք ի ո ո ե ա կ տ ր ն ե ր Շ ի ն ա ր ա ր ա կ ա ն և ֆ ա ն դ մ ա ն թ ա փ ո ն ն ե ր ի ղ ե ր ա մ ռ ա կ ու մ
7	Ծ ր ա գ ր ի ի ր ա կ ա ն ա ց մ ա ն տ ա ր ա ծ ֆ ի ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն տա ր ք ե ր ա կ	Ո չ ք ո լ ո ր ֆ ա դ ա ֆ ն ե ր ը / գ յ ու ղ ե ր ը Մ ի ա յ ն ֆ ա դ ա ֆ ն ե ր ը , գ յ ու ղ ե ր ը ո չ
8	Ի ր ա կ ա ն ա մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ ա ց ու յ ց ի	Ս կ ու է լ փ ո ր ծ ն ա կ ա ն ծ ր ա գ ր ե ր ի ց ը ն տր ղ ա ծ տ ա ր ա ծ ֆ (ն ե ր) ու մ

Այլընտրանքային տարբերակ	Տարբերակի անունը	Մանրամասները
	այլընտրանքային տարբերակ	Աղբավայրի բոլոր բաժինների կառուցումն մեկնագանով
9	Ֆինանսական մեթոդների այլընտրանքային տարբերակներ ամբողջական ծախսերի վերականգնման համար	Կոմունալ ծառայությունների դիմաց միասնական հաշիվ Սուբսիդիներ

Այլընտրանքային տարբերակները կարող են նաև ներառել հաստատությունների այլ կոմբինացիաներ քաղաքների կառավարման կենտրոնի շրջանակներում, այլ ժամկետներ շինարարության և նյութերի տեղափոխման սխեմաների իրականացման համար, կոնկրետ ուղորդումներում տարբեր սխեմաների համադրություն և մի շարք այլընտրանքային տարբերակներ: Այնուամենայնիվ, ՇՄՍԱԳ ժամանակ կարևոր է գնահատել և համեմատել հիմնական ազդեցությունները, որոնք կարող են առաջանալ Օրագրի որոշ փուլերում և դիտարկել բացասական ազդեցությունների մեղմացման համապատասխան միջոցառումներ, ինչպես նաև հնարավոր դրական ազդեցությունների ու ժեղացման միջոցառումներ: Կարևոր է նաև հաղորդել ազդեցությունների և մեղմացման միջոցառումների մասին շահագրգիռ կողմերին:

2.1 “Օրագրի չկա” այլընտրանքային տարբերակ

Այս տարբերակը նշանակում է, որ Կոտայի մարզում և Սևան ֆաղաֆում կեցող այլ կոտորափոխության հավաքումը, տեղափոխումը և տեղափոխումը կարող են անվիճելի և անփոփոխելի լինել:

Կոտայի մարզում և Սևան ֆաղաֆում գործող բաց աղբավայրերի բնորոշ գծերը.

- Հաշիվի չի առնված այդ վայրերի երկրաբանական և տեղագրական համապատասխանությունը
- Աղբավայրը որոշվել է կառուցել այդ վայրում, քանի որ այն հնարավոր հողատարածքներից ամենաէֆեկտիվն էր և չէր բխվում ֆաղաֆային համայնքներում գործող խմբակային կոտորափոխության շահերի հետ

- Այդ վայրում ոչ մի ինժեներական աշխատանք կամ նախապատրաստական աշխատանքներ չեն իրականացվել
- Գրեթե ոչ մի վերահսկողություն չի սահմանվում այդ վայրում կատարվող գործողությունների կամ աղբի տնօրինման ձևերի վրա
- Շատ տարածված են հրդեհները, վնաստուները, աղբավայրի տարածքը անձայրածիր սփռված է՝ երբեմն էլ կան խորը թեփույուններ/լանջեր :

Կոտայի մարզում և Սևան ֆառաֆում ներկայումս գործող բոլոր քափոցների վայրերը այս տեսակի են պատկանում : Բացառությամբ գոյություն ունեցող ցածր կամ ուսումնական բնույթի երկրներում : Այնուհանդերձ, այս երկրների կենտրոնական իշխանությունները ֆառ գիտակցում են, որ այսփորձը պետք է դադարեցվի : Կոտայի մարզում և Սևան ֆառաֆում սրան համակարծիք են նաև ֆառաֆային և գյուղական համայնքները, զանազան հասարակական կազմակերպություններ, առևտրական ընկերությունները, ՋԼՄ – ները և հասարակ ժողովուրդը :

Բնապահպանական և սոցիալական ազդեցությունները, որոնք կապված են գոյություն ունեցող քափոցների կառավարման գործընթացի հետ, ներառում են .

- Թափոցների անվերահսկելի տարածումը
- Արտանետումներ դեպի մթնոլորտ, վառելիքի արտահոսք, անսարք վիճակում գտնվող աղբահանության մեքենաներից ֆունկցիոնալ և ֆիլտրատների արտանետում
- Քամու պատճառով աղբի թափում հավաքման, տեղափոխման և վերացման ժամանակ
- Աղբավայրերից ֆիլտրատներ արտանետում
- Մակերեսային ջրերի աղտոտում
- Հողի մշակման ձևի փոփոխություն, հողի արժեզրկում
- Տեսողական ազդեցություն (զեղազրտության բացակայություն)
- Թափոցներից և դրանց այրումից առաջացած հոտի տեսություն
- Թափոցների տեղահանություն և դրանց այրման պատճառով հանրությունը պատճառած առողջական վտանգներ

- Ճանապարհային անվտանգության խնդիրները ադրավայրեր տանող մուտքի վատ ճանապարհի պատճառով
- Ծառայությունների խափանում ադրահանող սարքավորումները վատ պայմաններին պատճառով
- Ադրատար խոչընդոտողները ունեցող բազմաթիվ շենքերի համար մատուցվող վատ ծառայություններ
- Ադրահանողները սահմանափակ ժամեր այն վայրերում, որտեղ այն կատարվում է ազդանշանային համակարգով
- Թափոնների հաշվառման համակարգերի բացակայություն
- Ադրահանողները համար գանձվող ցածր դրամաչափ
- Ադրի վերամշակվող հատվածի ֆիշ վերականգնում
- Կենսաբանորեն ազդող գործողություններ (միջատներ, թռչուններ, կենդանիներ)
- Ոչ պաշտոնական ադրահավաքների կողմից ադրի տարածում
- Ադրահանողները և տեղափոխման ընկերություններում աշխատող անձնակազմի համար վատ աշխատանքային պայմաններ և այդ աշխատանքի պատճառով առողջական ռիսկեր:

2.2 Տարածաբաշխային ադրավայրի տեղակայման այլընտրանքային տարբերակը

ՎՋԵԲ-ի համար COWI-ի կողմից նախապատրաստված Տնտեսա-տեխնիկական Հետազոտություն ժամանակ դիտարկվել են մի քանի այլընտրանքային տարբերակներ: Ընտրման չափանիշները և գործընթացը ներկայացված են Ադրավայրի Կայքի Ընտրության Ձեկնային քննարկում, որոնք ներկայացված են հայերեն և անգլերեն լեզուներով:

Ադրավայրի ընտրության համար համապարփակ ուսումնասիրություն է անցկացվել տնտեսա-տեխնիկական հետազոտման շրջանակներում Օգոստոսի 2010-ից մինչև 2011-ի Մարտը: Հետազոտությունն պատկան էր գտնել ամենաիրագործելի վայրը ապագա սանիտարական տարածաբաշխային ադրավայրի կառուցման համար, որը ծառայելու է որպես Կոտայի մարզի և Սևան ֆառի հավաքված կոշտ կենցաղային ադրի վերջնական հեռացման կետ:

Ադրավայրի ընտրության գործընթացը հիմնված էր շատ հետաքրքիր ունեցող վրահեռույալ շրջակա միջավայրի զգայուն ունեցողները և պաշտպանումը, մարդկանց առողջության պահպանումը, տնտեսական և տեխնիկական

հնարավորությունները և աղբի վերամշակման շրջանները: Ավելին, կարևորն այն էր, որ աղբավայրը բավականին կարողություն պետք է ունենա ծառայելու ամբողջ համայնքին առնվազն 20-25 տարի: Այդ պատճառով համարվել է, որ աղբավայրը պետք է ունենա գոնե 20 հա տարածք:

Որպեսզի աղբավայրի ծախսերը մատչելի լինեն, ցանկացած նախագիծ է, որ կառուցման համար անհրաժեշտ ֆանդինգային տարբեր տեսակի հող, կավ մանրաթիֆ և ավազը պետք է բավականացնի կամ աղբավայրին կամ կարևոր անսպորտային ցանապարհին:

Ուսումնասիրության ընթացքում ընտրվել է աղբավայրի 7 հնարավոր տեղանք: Տարբեր պատճառներով, դրանցից երեքը անհարմար համարվեցին ավելի վաղ շրջանում: Իսկ մնացած չորսը մանրամասնորեն նկարագրվեցին և գնահատվեցին:

Հաշվի առնելով մեծ թվով տարբեր նախագծային, տեխնիկական, սոցիալական և մշակութային, շրջակա միջավայրի, առողջության և անվտանգության և տնտեսական գործոնները՝ իրականացվել է տեղանքների բազմաֆունկցիոնալ գնահատում: Գնահատման ամփոփումը երևում է Աղյուսակ 2.2-ում, որտեղ չորս կայքերը գնահատվել են (-1, 0, 1):

Աղյուսակ 2.2 Աղբավայրի համար Ձոր ստավել խոստումնալից կայքերի գնահատումը

Չափանիշ	1: Հրահանգի աղբավայր	3: Արվայանի աղբավայր	6: Արվայանի մեքսիկո հոթ	7: Գեդեհի մեքսիկո հոթ
Պահանջներ				
Հողը՝ հանրային սեփականություն	1	0	0	1
Ներկա հողօգտագործումը	1	1	1	1
Ցածր արժեք / պահանջարկ ունեցող հող	0	1	0	0
Տարածքի հետ կապված հետագա պլաններ	1	1	0	1
Ընդլայնման պոտենցիալ	1	1	1	1
Տեխնիկական				
Կալի պատերի առկայություն	1	-1	-1	-1
Հողի առկայությունը շինարարության համար	1	1	1	1
Հարմար մուտքի մատակարար	1	1	1	0
Ստորգետնյա ջրերի մակարդակ	1	1	1	1
Սոցիալական + Մշակութային				
Հեռավորությունը բնակելի տարածքներից	1	0	0	1
Վերաբնակեցում, տեսական տեղահանում	0	0	0	1
Տեսողական ազդեցությունները	1	0	1	1
Երթևեկության խանգարում	1	1	1	-1
Մշակութային ժառանգություն	0	0	0	0
Բնապահպանական, առողջապահական և անվտանգություն				
Ստորգետնյա ջրերի շահեր	0	0	0	0
Զգայունությունը և մակերեսային ջրերի վրա ազդեցությունը	0	-1	0	-1
Բնակավայրի հետ կապված խանգարում .	0	1	1	0
Տեսական				
Հողի ջեոֆեքուն	1	-1	-1	1
Տեղափոխման հեռավորություն քաղաքների հիմնական աղբյուրներից	1	1	1	-1
Շինարարական ծախսեր	1	0	1	1
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	14	7	8	7

Տեսական տեխնիկական Հետազոտություն ժամանակ անցկացված գնահատման արդյունքում պարզ է դարձել, որ Հրահանգի առկա աղբավայրի մոտ գտնվող կալի հանքը ապագա տարածաբջանային աղբավայրի համար լավագույն տեղակայումն է: Հայաստանի Քաղաքաշինության Նախարարության համար մեկնում և 2007թ. -ին ՀՀ Կառավարության կողմից հաստատված

Հրազդանի Հատակագծում այս կայքը նույնպես սահմանվել է հարմար քափո ննեքի տեղավորման համար :

2.3 Թափո ննեքի տեղավորման և արքավորումնեքի այլընտրանքային տարբերակ

Թափո ննեքի տնօրինման տարբերակները տարբեր տիպի կարող են լինել : Բաց աղբավայրը քափո ննեքի տնօրինման համար նախատեսված ամենապարզ տեսակն է , որը հագիվ թե կարելի է տարբերակ անվանել : Ավելի հուսալի տարբերակ է վերահսկվող աղբավայրը : Իսկ տարբերակներից առավել առաջադեմ է արքավորումնեքով հագեցած աղբավայրը : Թափո ննեքի տնօրինման ամենաապահով տարբերակը բնապահպանական և սոցիալական ազդեցությունները տեսակետից , որը կապված է այդ տարբերակի շահագործման , փակման և հետագա խնամքի հետ , սահմանափակ աղբավայրն է :

Բացի աղբավայրից , քափո ննեքի տնօրինման տարբերակներից են նաև մի շարք տարածքները , որոնք հագեցած են հատուկ արքավորումնեքով , որպեսզի ընդունեն , պահեստավորեն , տնօրինեն և/կամ վերամշակեն քափո ննեքի առանձին հատվածներ (շինարարական և ֆանդման քափո ննեք , այգեգործական քափո ննեք , էլեկտրական և էլեկտրոնային արքավորումնեքի քափո ննեք , թուղթ և այլն) : Այս տիպի տարբերակը սովորաբար կնշվում է քափո ննեքի կառավարման կենտրոն :

Ներֆոնիցյալ 4 բաժիններում հակիրճ նկարագրված են այս տիպի քափո ննեքի տնօրինման տարբերակների գլխավոր հատկանիշները :

2.3.1 Վերահսկվող աղբավայրեր

Վերահսկվող աղբավայրերի գլխավոր հատկանիշներն են .

- Այս վայրի աշխատանքային տարածքը կրճատվել է և դարձել ավելի փոքր և հետև կառավարելի չափերի
- Կողմնային լանջերը և վերևի հատվածը պատված են հողով , որպեսզի կանխեն հրդեհների առաջացումը , կրճատեն տեղումնեքները (վնասատուներ , բուրավետություն , շրջապատում ֆանու կողմից ցրում և ցան արված աղբ , տեսողական ազդեցություն)
- Հասարակ միջոցառումներ են իրականացվում , որպեսզի այդ վայրից հավաքվի մակերեսի վրա գոյացած ջրագնդվածը և հետևաբար կրճատվի քափո ննեքի մեջ ներծծվելը
- Հիմնական կանոնները ստեղծում աղբավայրում աշխատակիցներին , վարորդներին և ուտելիք փնտրելու նպատակով աղբը փորձողներին համար (եթե վերջիններսու հնարավոր չէ հեռացնել այդ տեղից)

- Այս գործառնական քարտեղավումներին նպատակն ու առավել ությունները հետևյալն են . դրանք իրագործվում են շատ արագ, կարիք ունեն միայն մի փոքր կամ ոչ մի ներդրումներին և աղբի տնօրինման գործընթացի մեջ ներմուծում են վերահսկողությունը գաղափարը

Վերահսկող աղբաբացմանը ներկայացնում են քաղաքացիական հորատողի գարգացվածությունը մակարդակը, որին կարելի է հասնել կարճ ժամանակահատվածում շատ մանր և միջին եկամուտ ունեցող երկրներում գործող բաց աղբավայրերում :

2.3.2 Սարքավորումներով հագեցած աղբավայր

Սարքավորումներով հագեցած աղբավայրը կարելի է բնութագրել որպես մի աղբի տնօրինման վայր, որտեղ գործող աղբավայրում շինարարական և ձևափոխման աշխատանքները անառջ պլանավորման միջոցով կատարվում է ինժեներական սարքավորումներին աստիճանական ներմուծում և վերահսկում հետևյալ կետերից որոշումները .

- Աղբի մեջ ներծծվող, մակերևույթին հավաքված ջրերի վերահսկողությունը և սահմանափակումն ինչու և ինչպես ձևավորված և կառուցված դրեճաժային համակարգի միջոցով և/կամ սահմանափակելով գործող աղբավայրերի տարածքը :
- Թափոնների տարածում և կոմպակտացում՝ վերածելով դրանք բարակ շերտերի
- Ֆիլտրատների հավաքում և հեռացում քաղաքացիական փոքր լիակներին մեջ կամ նմանատիպ կառույցներին մեջ՝ վերամշակման և հետագա տնօրինման նպատակով :
- Թափոնների միջոց աղբավայրում հավաքված գազերի պասիվ դուրս բերումը :
- Թափոնների ընդունելուց առաջ աղբավայրի նոր հատվածների նախապատրաստում
- Թափոնների հորատողը լցվելու պարզ նշանն այն է, որ քաղաքացիական հորատողի կառուցելուց առաջ ինժեներական սարքավորումներին մանրակրկիտ ընթացիկ պլանավորումը
- Թափոնների տնօրինման մանրակրկիտ նախագծերի առկայությունը, որոնք ցույց կտան, թե ինչպես պետք է հորատողը լցվի աղբով և ի վերջո փակվի :

Նախագծվող բոլոր նոր, մեծածավալ աղբավայրերը պետք է նվազագույնը ներառեն վերահսկողությունը ինժեներական միջոցներով :

2.3.3 Սանիտարական աղբավայր

Ինչպես ընդունված է բարձր եկամուտ ունեցող երկրներում, սանիտարական աղբավայրերի ստեղծումը ներառում է աղբավայրերի ինժեներական նախագծման և շինարարական տեխնիկայի մեջ պահանջվող շարունակական կատարելագործում և առողջապահությունը : Սա նաև ներառում է այդ վայրում գործառնական փորձի փոփոխությունը : Սովորաբար սանիտարական աղբավայրերն

ուներև լրացուցիչ առանձնահատկություններ, բացի նրանցից, որ կարելի էր հանդիպել սարքավորումներով հագեցած աղբավայրերում: Դրանք են.

- Շրջակա միջավայրի ծավալում մոնիթորինգ և շրջակա միջավայրի պահպանության պարտականություններ
- Կազմակերպված և բարձրակազմակերպություն
- Մանրակրկիտ հաշվառում և հաշվետվություններ կերպից առում
- Եթե հարկ կա, տեղում ֆիլտրատներով վերամշակում՝ որպես ֆիլտրատներ հավաքագրման համակարգի լրացուցիչ առանձնահատկություն
- Նախապես ծրագրված աղբավայրի, գազի և կենցաղային համակարգերի տեղադրում
- Օգտագործվող մասնագիտացված մեխանիկական սարքավորումները լայն տեսականի
- Համալիր և բազմաբաղաժան համակարգեր, քափոցը և ֆիլտրատները շրջակա տարածքները մեկուսացնելու նպատակով

Քանի որ սահմանափակ աղբավայրի կառուցման և շահագործման համար պահանջվում են զգալի կապիտալ ներդրումներ և մեծ գործառնական ծախսեր, ընդհանուր առմամբ հայ հասարակությունը մոտապագայում չի կարողանա ձեռք բերել և պահպանել աղբահանության զարգացման նման մակարդակ: Կոտայքի մարզում կոշտ քափոցների տնօրինման բարելավման նախագիծը, որը ներառում է ժամանակակից տարածաշրջանային սահմանափակ աղբավայրի շինարարությունը, հետևաբար, կարելի է դիտարկել որպես փորձնական ծրագիր, որ կծառայի որպես նախատիպ ապագա նմանատիպ բարելավումների համար Հայաստանի մյուս մարզերում:

2.3.4 Թափոցների կառավարման կենտրոն

Տարածաշրջանային աղբավայրը կարող է համարվել քափոցների կառավարման այլ տարբերակներով, որոնք հիմնարկում են տարածաշրջանային աղբավայրի հարակից տարածքներում: Այդ տարբերակները կարող են ընդունել և մշակել որոշակի քափոցների մասեր և ստեղծել արժեքավոր նյութեր, որոնք հետաքրքրություն կարող են առաջացնել շուկայում (օրինակ, շինարարական և ֆանդման քափոցներ մնացորդները վերամշակումից հետո կարող են կրկին օգտագործվել շինարարական և ճանապարհաշինության նյութերի մեջ, այդ գործնական քափոցները կարող են մշակվել և օգտագործվել որպես պարարտացում): Թափոցների կառավարման տարածաշրջանային կենտրոնը կարող է համարվել վերահիշյալ նախագծի այլընտրանք, որը կարելի է կիրառել քափոցների տնօրինման համակարգի զարգացման ավելի ուշ փուլում և Կոտայքի մարզի և Սևան ֆազի համար:

2.4 Թափոնների կառավարման այլընտրանքային տարբերակ

Հավաքման երկակի համակարգը կարող է համարվել թափոնների հավաքման առաջարկված սովորական համակարգի այլընտրանք : Երկակի հավաքման համակարգի պարագայում անհատ սպառողները, տնային տնտեսությունները պետք է թափոնները առանձնացնեն 2 հատվածների (մի մասը պետք է պարունակի վերամշակվող նյութեր, իսկ մյուսը՝ մնացած թափոնը) և ախտահարող առարկաները կհավաքվեն և կտեղափոխվեն տարածաշրջանային աղբավայր ֆաբրիկային աղբահանող ընկերություն կողմից : Հրագրան ֆաբրիկայի ծայրամասերից մեկում կստեղծվի մի նոր սանիտարական աղբավայր, որը Կոտայքի մարզի բնակչության ֆաբրիկային համայնքների և Սևան ֆաբրիկայի համար կծառայի որպես միակ տարածաշրջանային թափոնների տնօրինման այլընտրանք : Այս այլընտրանքային աղբավայրը կունենա տեսակավորող գործարան, որը կտեսակավորի/կբարելավի վերամշակվող թափոնների մասը, որն իսկզբանե առանձնացված կլինի մնացած խառը թափոններից :

Այս համակարգը միաժամանակ կներմուծվի ողջ Կոտայքի մարզում և Սևան ֆաբրիկայում : Ըստ այլընտրանքային ժամանակացույցի՝ ակնկալվում է փորձնական ծրագրերի աստիճանական ներմուծում, որոնք սկզբնական փուլում կիրականացվեն մի ֆանի վայրերում :

Թափոնները կհավաքվեն 8 ֆաբրիկային և գյուղական համայնքներից ինչպես նկարագրվեց վերևում սովորական թափոնների հավաքման խնդրի լուծման համար : Այնուամենայնիվ ֆաբրիկային (բայց ոչ գյուղական) համայնքներում աղբը կհավաքվի երկակի համակարգով՝ բաժանելով 2 մասի՝ մեկը վերամշակվող (չոր), ինչպես օրինակ թուղթ, սովորաբար չոր, պլաստիկ, ապակի, մետաղ, իսկ մյուսը՝ մնացորդային՝ թաց մասը, որն մեջ մտնում է մնացյալ աղբը :

6 ֆաբրիկային համայնքներին (Հրագրան, Ծաղկաձոր, Զարեցավան, Եղվարդ, Աբովյան, Սևան) կտրամադրվեն աղբի երկակի համար նախատեսված 2 տարբեր 700 լիտրանոց տարաներ : Յուրաքանչյուր կոմյունիկալ բաղկացած է տարբեր գույներով ներկված 2 բեռնակրից (օրինակ՝ կանաչը նախատեսված է վերամշակվող հատվածի համար, իսկ կարմիրը՝ մնացած աղբի) : Այս աղբարկղները կտեղադրվեն բնակչության ֆաբրիկային խանութների, կազմակերպությունների, հրապարակների մոտ և այլն : Ավելին, ֆաբրիկային համայնքներին կտրամադրվեն նոր խտացնող բեռնատարներ, որոնք մեխանիկորեն և առանձնացված կդատարկեն յուրաքանչյուր աղբամանը և առանձնացված կտեղափոխեն Հրագրանի աղբանոց և կդատարկեն

համապատասխանաբար տեսակավորող գործարանում (վերամշակվող հատվածը) և տնօրինման մասում (մնացյալ հատվածը) :

Երկակի հավաքման համակարգի իրականացման պարագայում ֆաբրիկային համայնֆերից 2-ին` (Նոր Հաջն և Բյուրեղավան) կտրամադրվեն 2 բաժիններից բաղկացած բեռնատար մեֆեկաներ, որոնք նախատեսված են թափոնների առանձին տեսակների համար, ֆանի որ 2 համայնֆերն էլ նախընտրում են վերահիշյալ «կանչման» համակարգը : Հավաքված աղբը անմիջապես կտեղափոխվի Հրազդանի աղբանոց` վերամշակվող հատվածում և աղբի տնօրինման մասում թափելու համար :

Առանձին հավաքված և նոր տարածաբջանային աղբանոց տեղափոխված երկու տիպի աղբն էլ աղբանոցի մուտքի մոտ կռնվում և գրանցվում են : Դրանից հետո բեռնատարների նույնպիսի տեսակավորող գործարան` վերամշակվող հատվածը դատարկելու համար և աղբի տնօրինման բաժանմունք` մնացյալ աղբի համար : Եթե մնացած աղբի դատարկման ժամանակ անցանկալի աղբի կտորներ են հայտնաբերվում, ինչպես օրինակ գլանաձև տարաներ կամ վտանգավոր թափոն պարունակող այլ տարաներ, ապա դրանք հեռացվում են և պահեստավորվում վտանգավոր թափոնների պահեստում, որը պատկանում է աղբավայրին : Այստեղ է այն պահպանվում, մինչև հետագա մշակման տանելը կամ այլ վայրում թափելը :

Տեսակավորման գործարանի գեոտեղարանում թափված վերամշակվող հատվածը փոխադրվում է հորիզոնական տեսակավորման հարահասի ժապավենի վրա, որտեղ տեսակավորման ժապավենի 2 կողմերում կանգնած աշխատակիցները ձեռքով տեսակավորում և դասավորում են առանձին մասերը (թուղթ, սովարաթուղթ, պլաստիկ, ապակի, մետաղ) առանձնացված տարաների մեջ, որոնք տեղակայված են տեսակավորող ժապավենի տակ : Աշխատակիցներին տրվում են պաշտպանիչ հագուստ, ձեռնոցներ և դիմակներ : Ավելին, տեսակավորող ժապավենը ապահոված կլինի արդյունավետ օդափոխության համակարգով, որը տեղակայվելու է անմիջապես ժապավենի վերևում և բոլոր տեսակի բույրերը էֆֆեկտիվորեն հեռացնելու է այդ մասից :

Տեսակավորված աղբի մասը առանձին փաթեթավորվում, իրար է կցվում, այնուհետև տեղափոխվում է տեսակավորման գործարանի միջանկյալ պահեստ, որտեղից էլ տեղափոխվում է համապատասխան վերամշակման արդյունաբերության հետագա մշակման նպատակով : Տեսակավորման գործարանի մնացյալ թափոնները կտնօրինվեն աղբավայրում :

Մնացյալ աղբի տնօրինումը բեռնված բեռնատարները շարունակում են իրենց նանապարհը դեպի թափոնների տնօրինման մաս, որտեղ էլ բեռնաթափվում, մանրացվում, համասեռ է դառնում մնացյալ թափոնը և ծածկվում է, ինչպես

որ նկարագրվեց վերևում և դրանով լուծվում է աղբահանության հարցը :

2.5 Թափոնների տեղափոխման այլընտրանքային տարբերակ

Հավանականության ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ աղբատար բեռնատարները լավագույն փոխադրամիջոցներն են թափոնների տարածաբանային աղբավայր տեղափոխելու համար : Հաշվի առնելով տեղափոխման հեռավորությունները և ֆառային համայնքներում բավականին փոքր բեռնատարների մասշտաբները, փոխանցման կայանի ստեղծումը բացի Հրազդանի համայնքից կարելի է համարել այլընտրանք : Նպատակը հավաքված թափոնների տեղափոխումն է փոքր բեռնատարներից՝ մեծ բեռնատարներ, հեռավոր աղբավայր տեղափոխման համար : Այսուհանդերձ, հավանականության ուսումնասիրության ընթացքում կատարված հաշվարկները հաստատել են այն փաստը, որ գործնականորեն և սնտեսապես անիրագործելի է Կոտայի մարզի և Սևան ֆառային անապարհների համար, ինչպես նաև տեղափոխվող աղբի ֆանակի առումով :

Թափոնների տեղափոխության օպտիմալ և անապարհը պետք է մշակվի տեղափոխման գործընթացի բնապահպանական և սոցիալապահան ազդեցությունները կրճատելու համար :

2.6 Թափոնների մշակման և տեղավորման այլընտրանքային տարբերակ

Տարածաբանային թափոնների կառավարման համակարգերի մշակման ժամանակ դիտարկված այլընտրանքային տարբերակները հիմնականում ներառում են թափոնների փաթեթավորում և հողով ծածկում, թափոնների այրում և թափոնների ֆիմիական/կենսաբանապահան մշակում :

2.6.1 Փաթեթավորում և հողով ծածկում

Թափոնների տնօրենումը և դրա փաթեթավորումը կարող է կատարվել թափոնների ծավալը նվազեցնելու համար նախան հեռու աղբավայր տեղափոխելը և այդպիսով թափոնների տեղափոխող բեռնատարների թիվը կրճատելու համար : Փաթեթավորումը կարող է նաև նվազեցնել հողով ծածկելու ժամանակ ֆանուց թափոնների տարածման վտանգը : Փաթեթավորման սարքավորումները կարող են հիմնարկվել թափոնների փոխանցման կայաններում : Այնուամենայնիվ, փաթեթավորման հաստատության հիմնարկումը բնակելի տարածքներին մոտ կարող է առաջացնել աղմուկ, տատանումներ և այլ տեսակի հոտեր, իսկ թափոնների փաթեթավորման հաստատության կառուցումը և շահագործումը պահանջում է

զգալի ծախսեր և համարվում է տնտեսապես հարմար, երբ թափոնները հավաքվում են մեծ ֆադաֆից (մի ֆանի հարյուր հազար բնակչությանը) և պետք է տեղափոխվեն ֆադաֆից շատ հեռու գտնվող աղբավայր:

2011թ. -ին COWI կողմից ավարտված Տնտեսաբանական հետազոտությունների համաձայն Կոտայքի Մարզի և Սևան ֆադաֆիցի պայմաններին համար փոխանցման կամ փաթեթավորման կայան (ներ)ի հիմնադրումը ավելորդ լրացուցիչ ներդրում և գործառնական ծախսերի հետ կապված համարվել է ոչ հարմար:

2.6.2 Մշակումը թափոններին այրման գործարանում

Այլընտրանքային տարբերակներին մեկը, որը ակտիվորեն ֆինանսավորվել է Հայաստանում, ենթադրում է թափոններին այրման տարածաբանական գործարան Կոտայքի Մարզի և Սևան ֆադաֆիցի համար: Դրա համար կպահանջվի մի աղբավայր, որտեղ ապահով կտնօրինվի այն մնացորդը, որը կառաջանա թափոնայրելիս: Ինչ վերաբերում է թափոններին հավաքման առաջարկված սովորական եղանակին, մի նոր սանիտարական աղբավայր պետք է հիմնադրվի Հրազդանի ծայրամասում, որը կծառայի Կոտայքի մարզի և Սևան ֆադաֆիցի համար որպես թափոններին տնօրինման միակ տարբերակ: Աղբավայրը կներառի նաև տեսակավորող գործարան վերամշակվող մասը մշակելու համար, որը պետք է ի սկզբանե առանձնացվի ընդհանուր թափոններին: Հրկիզման տարբերակը չի պահանջում, որ թափոնը սկզբից ևեթ առանձնացվի: Թափոններին այրման տարածաբանական գործարանը կարող է հիմնադրվել կամ աղբավայրի մոտ կամ տարածաբանի մեկ այլ վայրում:

Թափոնները կհավաքվեն 8 ֆադաֆային և գյուղական համայնքներին, ինչպես նշվեց վերևում, կամ սովորական հավաքման եղանակով, կամ երկակի տարբերակով:

Վերամշակվող հատվածը (եթե հավաքվել է երկակի տարբերակով) կտեղափոխվի աղբավայրի տեսակավորող գործարան, որտեղ կանցնի հետագա մշակում:

Թափոնը, մտնելով աղբավայր և/կամ հրկիզման գործարան կգրանցվի և կկոնվի (կամ խառը թափոնը կամ երկակի հավաքման տարբերակով բերված մասերը) այնպես, ինչպես նկարագրվեց նախորդ տարբերակներում:

Գրանցվելուց առաջ ապահովվում է հետո վերամշակվող հատվածը տեղափոխում է տեսակավորման գործարան, ինչպես նկարագրվեց վերևում: Երկակի հավաքման տարբերակի մյուս խառը հատվածը տարվում է մշակման՝ հրկիզման գործարանում: Հրկիզման երկու տարվում նաև տեսակավորման գործարանին մնացած թափոնները:

Հրկիզման նպատակն է կրնատել աղբավայրում մշակվող թափոնների ֆանակը, ինչպես նաև Ֆիլտրատների և այլ արտահոսքերի հետագա առաջացումը: Ավելին, հրկիզման գործարանը կապահովվի էներգիայի վերականգնման համակարգով՝ էլեկտրակայանի և, եթե հնարավոր է, ջերմության (եթե այդ տարածքում ջերմության պահանջ կհասվի):

Հրկիզման գործարանը հիմնված կլինի մասնաշահանայում տեխնոլոգիայի վրա և խառը թափոնները կտնօրինվեն առանց նախնական մշակման անցնելու: Ներմուծվող մնացորդային թափոնը դատարկվում է ընդունման կետում և պահեստային տեղումնում, որտեղ կարելի է 2-3 օր թափոնները պահեստավորել, այնպես, որ հրկիզման գործարանի աշխատանքը կարողանա շարունակվել կարճ ժամանակահատվածներով, եթե թափոններ չեն առավելում: Պահեստից թափոնը լցնում է հրկիզման կետը, որը ապահովված է հրկիզման խցով, որտեղ թափոնները բարձր ջերմաստիճանի տակ այրվում են (մինչև 1000°C), ջերմության վերականգնման համակարգով և մեկուրից համակարգով, որի օգնությամբ մոխիրն ու այրումի մնացորդները դուրս են հանվում հրկիզման կետից:

Վառման գազերը կենթակրվեն աղտոտված վառման գազերի մաքրող մշակման՝ նորագույն մաքրման համակարգում: Կեղտոտ օդում աղտոտիչների ֆանակը համապատասխանում է միջազգային կանոնակարգերին: Աղտոտված օդը կմաքրվի ուժեղ ֆաբրիկայի ունեցող օդափոխիչներով և բարձր ծխատար խողովակներով:

Վերջնական մնացորդի ֆաբի մոտ 20%-ը նստվածքային մոխիրն է, որը որակի ֆանակությամբ կարող է կրկին օգտագործվել որպես մանրախիճ անապարհաբույսերի մեջ, իսկ 2-4%-ը չափազանց աղտոտված փոշիացող մոխիրն է և վառման գազերի մաքրման համակարգից առաջացած մնացորդները, որոնք մշակվում են աղբավայրերի հատուկ բաժիններում:

Այրման գործարանի մնացորդային թափոնները տարվում են թափոնների տեղավորման բաց կետ աղբավայրում՝ վերջնական տեղավորման:

Աղբավայրի փակումը կիրականացվի նույն կերպով, ինչպես նաև թափոնների հավաքման պարագայում:

2.6.3 Թափոնների մշակումը կոմպոստավորման հաստատությանում, անաէրոբ կոնտեյներներ կամ բիոգեակտորներ

Հնդհանուր առմամբ մուկիցիպալ կոնսերվացիայի օրգանական բաղադրիչները կարող են ֆայֆայվել օդի և խոնավության

առկայությունը դեպքում : Ստացված հունվրը կարող է արժեքավոր լինել որպես պարարտանյութ : Թափոնների կատեգորիաները, որոնք կատարյալ են կոմպոստավորման համար, գրոսայգու և այգու թափոններն են, թուղթը, թղթե փաթեթները, սննդային թափոնները և օգանական թափոնների այլ տեսակներ : Կան մի քանի մեթոդներ, որոնք կիրառվում են կոմպոստավորման հաստատություններում : Առավել հասարակ և պարզ ձև է խրճերով կոմպոստավորումը, որի ժամանակ թափոնները դասավորվում են շարքերով՝ համապատասխան խոնավությունը, ակտիվ կամ պասիվ օդափոխությունը :

Օրգանական թափոնները կարող են նաև մշակվել փակ անտեղք կոնտեյներներում/բիոռեակտորներում բիոգազի գոյացմամբ, որը կարող է վերականգնվել որպես վառելիքի աղբյուր օգտագործելու համար : Մնացորդային թափոնները անտեղք կոնտեյներներից սովորաբար մշակվում է անտեղք ձևով և կարող է օգտագործվել որպես գյուղատնտեսական պարարտանյութ :

Կոմպոստավորման անտեղք կոնտեյներներում և բիոռեակտորներում միջոցով թափոնների մշակման տնտեսական առավելությունները ներառում են աղբավայրերում տեղավորվող թափոնների ծավալի նվազեցում : Սա հնարավորություն է տալիս երկարացնել աղբավայրի շահագործման ժամանակը և հետագայում հաջորդ աղբավայրի շինարարության ներդրումները : Միևնույն ժամանակ այս տեսակի մշակումը առաջացնում է հողի սնուցիչներ, ինչը կարող է արժեքավոր լինել կոմերցիոն տեսանկյունից :

Այնուամենայնիվ, թափոնների մշակումը անտեղք կոնտեյներում կամ կոմպոստավորման հաստատություններում չի կարող իր վրա վերցնել ժամանակակից աղբավայրի դերը : Նշված սարքավորումները կարող են դիտարկվել միայն որպես հավաքված մուլտիպլիկատիվ թափոնների մշակման լրացում, քանի որ մշակվել կարող է հավաքված մուլտիպլիկատիվ կոտ թափոնների միայն օրգանական բաժինը :

Ուսումնասիրությունները համաձայն թափոնների ընդհանուր քանակի և օրգանական թափոնների բաժնի (Թափոնների ֆաբրիկայում 30-35%) կլինի այսպիսին .

Տարի	2014	2033
Թափոնների քանակը	40,000 տոննա	80,000 տոննա
Օրգանական թափոններ	15,000 տոննա	26,000 տոննա

Կենսաբանական մշակման համար մուտք գործող թափոնները պետք է անցնեն նախնական մշակում և մաքուր նախնական կենսաբանական մշակման հաստատություն հասնելը : Նախնական մշակումը ներառելու է կոպիտ տեսակավորում, երբ

հէնացվում են ոչ ցանկալի խոճոք տարբերը : Հէտագայում քափոննէրը մանրացվում են և անցնում են 80 – 100 մմ անցքերով մաղի միջով : Տարեկան մոտ 40,000 տոննա քափոննէրի համար անհրաժեշտ սարքավորումները , շինույնայն արժեքը կլինի մոտ 2.0 մլն € , համապատասխանաբար 50 € քափոննէրի մեկ տոննայի դիմաց : Ծահագործման ծախսերը կլինեն ներդրման մոտ 20% :

Կենսաբանական մշակումը ինֆինի կարող է կատարվել կամ անաէրոբ կամ աէրոբ պրոցեսով : Կանախ տարբերակ , երբ երկու մշակման պրոցեսներն էլ կատարվում են նույն հաստատույնում :

Անաէրոբ և աէրոբ պրոցեսներ

Այս պրոցեսում նախնական մշակում անցած օրգանական քափոնները խոնավում են կառուցվածքային նյութերի հետ և տեղադրվում ռեակտորի բաժնում : Այստեղ քափոնները կգտվեն անաէրոբ պայմաններում 6 շաբաթ` արտադրելով մեթան գազ : 6 շաբաթ անց գտումը դադարեցվում է և պայմանները փոխվում են աէրոբի` օդ փչելով : Այս աէրոբ մշակումը կսկսի մոտ 3 շաբաթ : 9-10 շաբաթ հետո մշակված քափոնները պատրաստ են վերջնական մաղվելու , հէտագայում այն կարող է վաճառվել (եթե հնարավոր է) որպես պարարտանյութ : Այսպիսի հաստատույնի համար անհրաժեշտ ներդրումները կկազմեն մոտ 7.0 մլն € , համապատասխանաբար մոտ 470 € քափոննէրի մեկ տոննայի դիմաց , տարեկան 15,000 տոննա քափոննէրի դեպքում : Գործառնական ծախսերը կկազմեն մոտ 70 - 80 € քափոննէրի մեկ տոննայի դիմաց` ներառյալ էլեկտրակներգիայի և/կամ ջերմույնի արտադրույնում իջ ստացված օգուտը :

Աէրոբ մշակում (կոմպոստավորում)

Աէրոբ մշակումը կամ կոմպոստավորումը կիրառվում են այն հաստատույնում , որտեղ թրվածինը կարող է կատարել օրգանական նյութերի ֆայֆայում :

Շինույնայն ներուում (ռեակտոր) կոմպոստավորման հաստատույնի պարագայում գործընթացը կսկսի 8 շաբաթ փակ ռեակտորային մոդուլներում , որին կհաջորդի հասունացման 3 շաբաթ : Եթե մշակումը իրականացվում է շենֆի ներուում , ներդրումային տարեկան 15,000 տոննա քափոննէրի տարողույնի համար պահանջվող ներդրումային ծախսերը կլինեն մոտ 11 մլն € , համապատասխանաբար 730 € քափոննէրի մեկ տոննայի դիմաց : Համեմատաբար խոճոք ներդրումները վերաբերում են մեծ համալիր շինույնայն համար : Ծահագործման ծախսերը կլինեն մոտ 120 - 130 € տոննա քափոննէրի դիմաց :

Բաց խրճերով կոնյուստավորման պարագայում մուտք գործող քափոցները կդասավորվեն խրճերով, որտեղ դրանք կմնան և 4-5 անգամ կբարձրվեն 12 շաբաթվա ընթացքում: Կոնյուստավորման գործընթացից հետո նյութը 3 ամսով դասավորվում է ավելի մեծ կույտերում: Հաստատության համար անհրաժեշտ է մոտ 20,000 - 21,000 մ² հարթեցված տարածք և մեքենաներ շահագործման համար (նակատային բեռնիչներ, մաղ և այլն): Տարեկան 15,000 տոննա քափոցների համար անհրաժեշտ ընդհանուր ներդրումները կկազմեն մոտ 2.5 մլն €, համապատասխանաբար մետ 170 € տոննա քափոցների դիմաց: Շահագործման ծախսերը կկազմեն մոտ 30-35 € տոննա քափոցների դիմաց:

Օրգանական քափոցների նախնական մշակման ներդրումային և գործառնական ծախսերի և վերը նշված կենսաբանական պրոցեսներում հետագա մշակման համար անհրաժեշտ գնահատումը ներկայացված է Աղյուսակ 2.3-ում:

Աղյուսակ 2.3 Կոտայքի մարզում և Սևան ֆաղաֆում գոյացած օրգանական քափոցների կենսաբանական մշակման համար անհրաժեշտ ներդրումային և գործառնական ծախսեր

	Ներդրում Միլիոն €	Ներդրում €/տոննա	Շահագործում €/տոննա
Նախնական մշակում	2	50	10
Անտերք և ակտիվ պրոցես	7	470	70 - 80
Կոնյուստավորում բեռնության ներքում	11	730	120 - 130
Բացօդյա կոնյուստավորում	2.5	170	30 - 35

Օրգանական քափոցների կենսաբանական մշակումը կպահանջի լրացուցիչ ներդրումներ և գործառնական ծախսեր քափոցների հավաքման հետ կապված, ինչը պետք է տեսակավորված լինի օրգանակ և անօրգանական մասերի քափոցների գոյացման սկզբնադրյալի մոտ (տնային տնտեսություններ, սննդային ընկերություններ, խանութներ և այլն): Եթե մուցիցիպալ կոշտ քափոցները չեն տեսակավորվում սկզբնադրյալի մոտ և հավաքվում են որպես խառը քափոցներ, ապա դրանց տեսակավորումը կենտրոնական տեսակավորման հաստատությունում կպահանջի շատ մեծ ներդրումներ և գործառնական ծախսեր՝ երաշխավորելու համար պատշաճ

տեսակավորումը և պատճառները աշխատանքային պայմաններ հաստատությունում : Սկզբնաղբյուրի մոտ քափոցների տեսակավորման և տեսակավորված քափոցների հավաքման ներկայացման համար անհրաժեշտ կլինի հասարակության ուսուցման արժեք և դրան հետևող միջոցառումներ , ինչպես նաև օրգանական քափոցների մշակման արտադրանքի կառավարում : Օրգանական քափոցների համար իրականացված կենսաբանական մշակման պրոցեսը ցանկացած պարագայում ենթադրում է , որ անօրհանական քափոցները տեղավորվում են մեկ այլ հաստատությունում (օր .` սանիտարական աղբավայր) :

Կենսաբանական մշակումներ առողջ ծրագրի այլընտրանքային տարբերակի վերանայումը թույլ է տալիս եզրակացնել հետևյալը .

1 – Կենսաբանական մշակումը կիրառելի է միայն քափոցների օրգանական մասի համար և ենթադրում է մնացորդային քափոցների տեղավորումը աղբավայրում :

2 – Մուկիցիպալ կոշտ քափոցների կենսաբանական մշակման համար անհրաժեշտ հաստատությունների շինարարությունը և շահագործումը կպահանջի զգալի ներդրումներ , սակայն չի բացառելու Կոտայի մարզում աղբավայրի կառուցման և շահագործման անհրաժեշտությունը :

3 – Մուկիցիպալ կոշտ քափոցների օրգանական մասի կենսաբանական մշակումը կառողջ է առաջացնել հողի պարարտանյութ , սակայն տարածաբանում այս արտադրանքի համար շահալից հայտնաբերվել , այսպիսով այս արտադրանքի շահալից արժեքը հայտնի չէ , հետևաբար անմիջապես չի կարող հաշվի առնվել որպես եկամտի աղբյուր Կոտայի Մարզի համատեղությամբ : Եթե տարածաբանում կոմպոստի համար շահալից , արտադրված կոմպոստը պետք է տեղավորվի կամ օգտագործվի աղբավայրում , օր .` որպես ծածկի նյութ , և այս պարագայում աղբավայրում չի լինի ակնկալվող քափոցների ծավալի կրճատում :

4 – Կոմպոստավորումը խթանում կարող է դիտարկվել որպես քափոցների մշակման պրոցեսի այլընտրանքային տարբերակ , որի համար պահանջվում են նվազագույն ծախսեր և այսպիսով տնտեսապես շահալից տեսանկյունից հնարավոր է դարձնում այն Կոտայի մարզում քափոցների կառավարման համակարգի զարգացման հաջորդ փուլում :

2.6.4 Շինարարական և ֆանդման քափոցների (ՇևՔ) վերամշակում

Նախնական գեկոնյցում ներկայացված քափոցների կազմի հետագոտությունը ցույց տվեց , որ ֆաղափացիները կենտեյներներ

են դատարկում համեմատաբար մեծ ֆանակուրյանը բեռն, հողեր և շինարարական քափոններ (ընդհանուր քափոնների ծավալի մոտ 15%-24%) : Ենթադրվում է, որ շինարարական և ֆանդման քափոններ լրացուցիչ ֆանակուրյուն անմիջապես կտեղափոխվի տարածաշրջանային աղբավայր շինարարական կապալառուներին :

Փոքր չափերի ԵԼՔ քափոններ (հիմնականում կոնսերվացիոններ), այլ մուկիցիպալ քափոններ հետխանցված, որպես մուկիցիպալ քափոններ մի մաս կարող է տեղավորվել տարածաշրջանային աղբավայրում :

Շինարարական կապալառուներին ստացված ԵԼՔ քափոններ ֆանակուրյունը հայտնի չէ : Թափոնները կարող են, օրինակ, օգտագործվել աղբավայրի շահագործման ժամանակ ներքին ժամանակավոր շահագործման շինարարության համար : Խոչընդոտված կոնսերվացիոն աղբավայրում պետք է տեղավորվեն առանձին կամ պետք է փոքր ճեմերի շահագործման ֆանակուրյունը համար կամ որպես ծածկի նյութ օգտագործելը :

Կախված գնացած և տարածաշրջանային աղբավայր առաջված ԵԼՔ քափոններ ֆանակուրյունը կարող է նպատակահարմար լինել տարածաշրջանային աղբավայրում հիմնադրել ԵԼՔ քափոններ վերամշակման հաստատություն : ԵԼՔ քափոններ տեսակավորումն ու մանրացումը պահանջում է քափոնները կրկին օգտագործելու համար, այսպիսով կրճատելով բնական նեսուրների սպառումը, ինչպես նաև տարածաշրջանային աղբավայրում տեղավորվող քափոնների ծավալը : Այս վերամշակման վերջնական արտադրանքը երկրորդական հում նյութ է, որը տեսակավորված է ըստ տեսակի : Երկրորդական այս նյութերը հաջողությամբ փոխարինում են ֆարհանքերի նյութերի շինարարական և/կամ այլ արդյունաբերություններում : Այնուամենայնիվ, հման նյութերի ներկայացումը կարող է պահանջել ԵԼՔ քափոնների կրկին օգտագործելու վերաբերյալ ներկայացնող անվտանգությունների/նորմերի վերանայում : Հաշվի առնելով հանփարդյունաբերությունն ու շինարարական նյութերի արտադրությունը, որն առավել զարգացած է Հայաստանում և Կոտայի մարզում, վիճելի է, արդյոք ԵԼՔ քափոններ վերամշակումից ստացված նյութերը շահագործում կլինեն մրցակցային :

Կարող է նաև հարմար լինել ձեռք բերել և շահագործել շարժական մանրացնող սարքավորում : Սարքավորումը կըրջի ծրագրի տարածքով և կօգտագործվի մեծ շինարարական և ֆանդման աշխատանքներում, այնպես, որ հետավոր լինի խուսափել դեպի տարածաշրջանային աղբավայր հեռավոր տեղափոխություններին : Նման շարժական սարքավորումը կարող է շահագործվել Աղբավայրի Ընկերության կամ մասնավոր կապալառուների կողմից : Տեխնոլոգիան լավ հայտնի է ողջ

առ խար հ ու մ և հ ա ջ ո ղ ու թ յ ա մ ք կ ի ր ա ո Վ ու մ է Շ և Ք ք ա փ ո ն ն ե ք ի Վ Է ր ա մ Ե ա կ մ ա ն հ ա մ ա ր :

2.7 Նախագծի ծածկ ու յ թ ի ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն տա ր ա ծ ֆ ը

Առ ա ջ ա ր կ Վ ո ղ ն ա խ ա գ ի ծ ը ա կ ն կ ա լ ու մ է 8 ֆ ա ղ ա ֆ ա յ ի ն հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ք ի (Կ ո տ ա յ ֆ ի մ ա ր գ ի ք ո լ ո ր 7 ֆ ա ղ ա ֆ ա յ ի ն հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ք ը , և Ս և ա ն ֆ ա ղ ա ֆ ա ը , ո ր ը գ տ ն Վ ու մ է հ ա ր ա կ ի ց Գ Է ղ ա ր ֆ ու ն ի ֆ ի մ ա ր գ ու մ) մ ա ս ն ա կ ց ու թ յ ու ը ը տա ր ա ծ ա Ե ք ջ ա ն ա յ ի ն ա ղ ք ա Վ ա յ ք Է ք ի հ ի մ ն ա ղ ք մ ա ն մ է ջ , խ ա ո ը ք ա փ ո ն ն ե ք ի ա ո ա ն ձ ի ն հ ա Վ ա ֆ մ ա ն , ֆ ա ղ ա ֆ ա յ ի ն և գ յ ու ղ ա կ ա ն հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ք ի ց դ Է ա ի տա ր ա ծ ա Ե ք ջ ա ն ա յ ի ն ա ղ ք ա Վ ա յ ք տ Է ղ ա փ ո խ մ ա ն գ ո ր ծ ը ն ք ա ց ու մ : Ա յ ն ու հ ա ն դ Է ք ձ , պ ա ր գ Վ ու մ է , ո ր 8 խ ո Ե ո ր հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ք ի ց ո ջ ք ո լ ո ր ը պ ա տր ա ս ա կ ա մ կ լ ի ն ե ն հ ա մ ա գ ո ր ծ ա կ ց Է լ և ի ր ա կ ա ն ա ց ն Է լ ա յ ս ն ա խ ա գ ի ծ ը : Օ ր ի ն ա կ , մ Է կ կ ա մ մ ի ֆ ա ն ի ֆ ա ղ ա ֆ ա յ ի ն հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ք կ ա ր ո ղ Է ն ո ր ո Ե Է լ ի ր Է ն ց ք ա փ ո ն ն ե ք ը տ Է ղ ա փ ո խ Է լ ո ջ թ Է Հ ք ա գ դ ա ն ի ա ղ ք ա Վ ա յ ք , ա յ լ Ե ա ր ու ն ա կ Է ն տ ն ո ր ի ն Է լ դ ր ա ն ֆ ի ր Է ն ց հ ո ր ա ն ց ֆ ն ե ք ու մ և ա ղ ք ա Վ ա յ ք Է ք ու մ :

Ա յ ս տա ր ք Է ք ա կ ի դ ր ա կ ա ն ա ր դ յ ու ն ֆ ը կ լ ի ն ի ա յ ն , ո ր Է թ Է ա ո ն Վ ա գ ն մ ի ֆ ա ն ի հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ք մ ա ս ն ա կ ց Է ն ք ա փ ո ն ն ե ք ի հ ա Վ ա ֆ մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ ա կ ի ց հ ա մ ա կ ա ր գ ի ս տ Է ղ ծ մ ա ն գ ո ր ծ ու մ , ո ր ը կ ու ն Է ն ա ք ա փ ո ն ն ե ք ի հ ու ս ա լ ի տ ն ո ր ի ն մ ա ն հ ն ա ր ա Վ ո ր ու թ յ ու ն տա ր ա ծ ա Ե ք ջ ա ն ա յ ի ն ս ա ն ի տա ր ա կ ա ն ա ղ ք ա Վ ա յ ք Է ք ու մ , ա պ ա ա ղ ք ա Վ ա յ ք ի տ Է ղ ա ն ֆ ը ք ա Վ ա ր ա ք կ լ ի ն ի Է ք կ ա ր ժ ա մ ա ն ա կ ո Վ Ե ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն հ ա մ ա ր : Բ ա ց ա ս ա կ ա ն հ Է տ և ա ն ֆ ն ե ք ը հ Է տ և յ ա լ ն Է ն . ն ո ր ս ա ր ֆ ա Վ ո ր ու մ ն ե ք ն ու տր ա ն ս պ ո ր տ ի մ ի ջ ո ց ն ե ք ը հ ա ս ա ն Է լ ի կ լ ի ն ե ն մ ի ա յ ն մ ա ս ն ա կ ի ց հ ա մ ա ն յ ֆ ն ե ք ի հ ա մ ա ր , ս ա կ ա յ ն տա ր ա ծ ա Ե ք ջ ա ն ա յ ի ն ա ղ ք ա Վ ա յ ք ի Ե ի ն ա ր ա ր ու թ յ ա ն ծ ա խ ս Է ք ը ի ր Է ն ց հ ա մ ա ր ջ ա փ ա գ ա ն ց ք ա ր ձ ք ս ա կ ա գ ն Է ք կ ու ն Է ն ա ն : Ն ա և հ ն ա ր ա Վ ո ր ու թ յ ու ն կ ա , ո ր ա յ ս ն ա խ ա գ ծ ի հ Է տ ջ հ ա մ ա գ ո ր ծ ա կ ց ո ղ հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ք ը կ Ե ա ր ու ն ա կ Է ն ա ղ ք ք ա փ Է լ ի ր Է ն ց ա ղ ք ա Վ ա յ ք Է ք ու մ , ս ա կ ա յ ն ա յ դ դ Է ա ֆ ու մ ն ր ա ն ֆ ս տ ի պ Վ ա ծ կ լ ի ն ե ն կ ա ո ու ց Է լ ի Է ն ց ս Է փ ա կ ա ն ա ղ ք ա Վ ա յ ք ը , ո ր ի Ե ի ն ա ր ա ր ու թ յ ա ն ծ ա խ ս Է ք ը Ե ա ս մ Է ծ կ լ ի ն ե ն , ի ս կ ս ա կ ա գ ն Է ք ն ` ա Վ Է լ ի ք ա ր ձ ք , ֆ ա ն Է թ Է հ ա մ ա գ ո ր ծ ա կ ց Է ի ն տա ր ա ծ ա Ե ք ջ ա ն ա յ ի ն Ե ք ջ ա ն ա կ ն ե ք ու մ :

2.8 Նախագծի ի ր ա կ ա ն ա ց մ ա ն ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն ժ ա մ ա ն ա կ ա ց ու յ ց

Գ լ խ ա Վ ո ր ն ա խ ա գ ի ծ -ա ո ա ջ ա ր կ ը Է ն թ ա ղ ք ու մ է ս ա ր ֆ ա Վ ո ր ու մ ն ե ք ի ա ս տ ի ն ա ն ա կ ա ն ձ Է ո ֆ ք Է ք ու մ , ք ա փ ո ն ն ե ք ի հ ա Վ ա ֆ մ ա ն ն ո ր հ ա մ ա կ ա ր գ ի ա ս տ ի ն ա ն ա կ ա ն ն ե ք մ ու ծ ու մ , ս կ ս ա ծ փ ո ր ձ ն ա կ ա ն ն ա խ ա գ ծ ի ց , և ա ղ ք ա Վ ա յ ք ի ա ս տ ի ն ա ն ա կ ա ն կ ա ո ու ց ու մ :

Ի ս կ ը ս տ ն ա խ ա գ ծ ի ի ր ա կ ա ն ա ց մ ա ն ա յ լ ը ն տր ա ն ֆ ա յ ի ն ժ ա մ ա ն ա կ ա -ց ու յ ց ի ս ա ր ֆ ա Վ ո ր ու մ ն ե ք ն ու տ Է խ ն ի կ ա ն պ Է տ ֆ է մ ի ա ն գ ա մ ի ց

զնվեց, բնութագրող համայնագրերում միաժամանակ ներմուծվեց թափոնների հավաքման նոր համակարգեր և միևնույն ժամանակ աղբավայրում կառուցվեց մի քանի բաժիններ և շահագործման հանձնվեց :

Սարքավորումները միանգամից գնելը կարող է ունենալ այն հետևանքը, որ նախագծի նեոնրսները վատնվեց անհարկի սարքավորումների վրա: Իսկ բնութագրող համայնագրերում թափոնների հավաքման նոր համակարգերի միաժամանակյա ներմուծումը կպահանջի լրացուցիչ նեոնրսներ և կարող է նախագծի իրականացման համար ստեղծել սոցիալական և հոգեբանական խնչը նյութեր :

Աղբավայրերում պահեստների կառուցումն ու շահագործումը իրականացվում է հերթականությամբ, որպեսզի միջնաբերանները տեղակայվեն, հաշվառման, թափոնների դատարկման, խտացման, ծածկման, ֆիլտրատներին մոնիթորինգի և կառավարման ժամանակ ամեն-ինչ լինի որակով և ապահով :

2.9 Թափոնների կառավարման նոր համակարգի ծախսերի լիարժեք վերականգման համար ֆինանսավորման այլընտրանքային մեխանիզմ

Նախագծին մասնակցող համայնագրերը պետք է հաշվի առնեն մի քանի վերահսկողական, տնտեսական, կառավարչական և համայնային մոբիլիզացման նկատառումներ, որպեսզի ապահովեն թափոնների կառավարման տարածաբանային համակարգի գործունեության հետ կապված ծախսերի լիարժեք վերականգնում, որի մեջ մտնում է սանիտարական աղբավայրը և աղբի թափման պահանջվող կանխարգելումը: Առաջադրված նկատառումները, դրանց ազդեցությունները (զլխավորապես սոցիալական ազդեցությունները) և այդ ազդեցությունները մեղմացնող միջոցառումները պետք է ներկայացվեն և ֆինանսավորվեն ՇՄԱԳ-ի իրականացման ժամանակ :

2.10 Այլընտրանքային տարբերակների համեմատում

Առաջարկվող Ծրագրերը և որոշ այլընտրանքային տարբերակների համառոտ համեմատությունը, որոնց մասին հիշատակվել և ֆինանսավորվել է մասնակցների կողմից Տնտեսաառևտրի կազմակերպության և Բնապահպանական և Սոցիալական Ուսումնասիրության ժամանակ անցկացված հանդիպումներին ընթացքում, ներկայացված է Աղյուսակ 2.4-ում :

Աղյուսակ 2.4 Ծրագրի և ընտրված այլ ընտրանքային տարբերակների հիմնական առանձնահատկությունները և համեմատությունները

	Այլ ընտրանքային տարբերակում ներառված առանձնահատկությունները	Այլ ընտրանքային տարբերակներ			
		Ծրագրի ընտրված (գործող իրավի գրք)	Ծրագրի ընտրված (գործող իրավի գրք)	Ծրագրի ընտրված (գործող իրավի գրք)	Ծրագրի ընտրված (գործող իրավի գրք)
Թափոնների մշակում տնային տնտեսություններում / գոյացման աղբյուրի մոտ	Թափոնների տեսակավորման աղբյուր	-	-	✓	✓
Թափոնների հավաքում	Վերամշակվողների առանձին հավաքում	-	✓	✓	✓
Տեղափոխում	Անմիջապես դեպի տեղավորման / մշակման վայր տեղափոխումը	✓	✓	✓	✓
	Տեղափոխում փոխանցման կայանի միջոցով	-	-	-	-
Մշակում	Խոնք քափոնների կենտրոնական տեսակավորում	-	-	-	-
	Վերամշակվող ֆրակցիայի կենտրոնական տեսակավորում	-	-	✓	✓
	Վտանգավոր քափոնների ժամանակավոր պահեստավորում	-	✓	✓	✓
	Շինարարական և ֆանդման քափոնների մշակում	-	-	-	-
	Օրգանական ֆրակցիայի կոմպոստավորում	-	-	-	-
	Թափոնների այրում	-	-	-	✓
Տեղավորում	Տեղավորումը բաց աղբավայրերում	✓	-	-	-
	Տեղավորումը սանիտարական աղբավայրերում	-	✓	✓	✓

	Այլընտրանքային տարբերակումների անվանումները և նկարագրիչը	Այլընտրանքային տարբերակներ			
		Ծրագրի ընտանիք (գործող իրավիճակ)	Ծրագրի ընտանիք (գործող իրավիճակ)	Ծրագրի ընտանիք (գործող իրավիճակ)	Ծրագրի ընտանիք (գործող իրավիճակ)
Պահանջվող ներդրումները Կոտայի մարզի և Սևանի մարզի համար, Մլն Եվրո		24	6.7 ^{*)}	8.7 ^{*)}	180 ^{**)}
Շահագործման և կառավարման արժեքը մեկ տոննայի դիմաց, Եվրո		24	100 ^{*)}	120 ^{*)}	200 ^{**)}
Թափոնների հավաքման միջին ամսական վարձը (Դրամ / ամս)		150	459 ^{*)}	550 ^{*)}	950 ^{**)}

*) Տնտեսաբանական շահագործման վրա հիմնված գնահատում

***) Խորհրդատուի միջազգային փորձի վրա հիմնված գնահատում

Ծրագրի և նրա այլընտրանքային տարբերակների ավելի մանրամասն նրբաշնչական համեմատությունը, ինչպես նաև այլընտրանքային և դրանց ազդեցությունները համեմատությունը ներկայացվել է 2011թ. Մայիսի 18-ին Հրագրի անցկացված հանդիպումներին ժամանակ Տնտեսաբանական շահագործման շահագնահատման Ծրագրի Առաջարկի ու Բնապահպանական և Սոցիալական Ուսումնասիրության շահագնահատման ԾՄՍԱԳ Դրամային և Կառավարման արժեքի մասին:

2.10.1 Երկու առավել հարմար տեխնիկական տարբերակները

Հաջորդիվ առնչվող թափոնների կառավարման համակարգի ներկայացված ընտանիքի Ծրագրի համար երկու առավել հարմար տեխնիկական տարբերակները տարածաբանում հետևյալն են.

- Այբավայր և թափոնների հավաքման սովորական համակարգ,
- Այբավայր և թափոնների հավաքման երկակի համակարգ:

Այս երկու տարբերակների հիմնական առավելություններն ու թերությունները ներկայացված են Աղյուսակ 2.5-ում:

Աղյուսակ 2.5 Թափոնների սովորական և երկակի հավաքման համակարգերի առավել ու թյունների և թերույթի և ներքին թերույթի և ներքին թերույթի

	Թափոնների սովորական հավաքման համակարգ	Թափոնների երկակի հավաքման համակարգ
Հիմնական առավել ու թյունների	Հասարակ, հստակ և խնայող թափոնների հավաքում Որոշակի վերամշակվողների հավաքում «անձամբ բերելու կետերի» միջոցով	Վերամշակվողների հարաբերական բեռնավոր ու թյունների հավաքման բարձր ցուցանիշ Վերամշակվողների բարձր վաճառքի արժեքի դրան բարձր որակի շահույթ
Հիմնական թերույթի և ներքին թերույթի	Ավելի փոքր արդյունավետ վերամշակման համակարգ	Սովորույթ ու ներքին թերույթի հարկադիր փոփոխությունը թափոնների և ներքին թերույթի անառնագրելու համար (տանը և համապատասխան կոնստրուկցիոններում) Պահանջում է վերամշակող արտադրություն և վստահելի շահույթ ու թյունների համար

Հիմնվելով Կոտայի մարզում, Սևան ֆադայում, Հայաստանի այլ մարզերում թափոնների կոնստրուկցիոն ճարտարապետության համակարգի ներկայացրած իրական վրա, ինչպես նաև հաշվի առնելով Տնտեսադատարանի կողմից Հետազոտություն արդյունավետ և այլ երկրների տարբեր ներքին թերույթի և ներքին թերույթի համակարգերի ներկայացման խորհրդատուի միջազգային փորձի վրա՝ առաջարկվում է Կոտայի մարզի և Սևան ֆադայի համար ներկայացնել թափոնների հավաքման սովորական համակարգ :

2.10.2 Ֆինանսական հետևանքների համեմատում

Երկու տարբերակների ֆինանսական արդյունավետության ֆինանսական գնահատման նախագիծ-առաջարկի բիզնես պլան բաժնում, որը հիմնված է նախագծի իրականացման հավանականության ու նույնախորհրդանշանակներում կատարված ֆինանսական մոդելի վրա: Բացի այդ, ֆինանսական արդյունավետության ֆինանսական գնահատման 2011թ. մայիսի 18-ին Հրազդանում կայացած հավաքույթի ժամանակ :

Հետևաբար Ֆինանսական մոնիթինգը՝ եկամուտները ստացվելու են երկու գլխավոր աղբյուրներից .

- Հանախոսների կողմից վերավճարվող սակագներ
- Վերամշակվող նյութերի վանառից ստացվող հասույթներ

Երկակի հավաքման համակարգի առկայության դեպքում վերամշակվող նյութերից եկած շահույթները ստանալու է Աղբավայրի Ղեկավարման Հնկերույթունը : Սովորական հավաքման համակարգի դեպքում եկամուտը ստանում է տեղական հավաքման ընկերությունը : Հանախոսների կողմից (տնային տնտեսություններ և այլ սպառողներ) վերավճարված սակագները փակում են աղբահանման, տեղափոխման և տնօրինման հետ կապված բոլոր ծախսերը : Սակագներից ստացված եկամուտներով աղբահանման ընկերությունները մուտքի վերաբերյալ տեսնվող վերանում են Աղբավայրի Ղեկավարման Հնկերույթանը առաված յուրաքանչյուր տնտեսափոխի համար :

Այս մուտքի վերաբերյալ Աղբավայրի Ղեկավարման Հնկերույթան եկամտի գլխավոր աղբյուրն է : Երկակի հավաքման դեպքում այդ եկամտի կգումարվի նաև վերամշակվող նյութերի վանառից եկած հասույթը :

Հաշվի առնելով նախատեսված գործառնական ծախսերը, առաջադրվող ներդրումային ծրագրերը և ենթադրյալ ֆինանսական փաթեթը, վերլուծվել են պահանջվող եկամուտները (սակագները) : Նման վերլուծության համար հաշվի են առնվել մի քանի կարևոր սկզբունքներ .

- Քաղաքային համայնքներում աղբահանությանը իրականացվի տեղական աղբահանման ընկերությունների կողմից :
- Գյուղական համայնքներում աղբահանությանը իրականացվի Աղբավայրի Ղեկավարման Հնկերույթանի կողմից :
- Տեղական աղբահանության ողջ ծախսերը պետք է վերաբերեն գյուղական և քաղաքային համայնքների բնակիչները ;
- Աղբավայր տեղափոխելու ծախսերը միջինացվել են՝ հաշվի առնելով հետևյալ սկզբունքները . աղբավայր տեղափոխման բոլոր ծախսերը համարվել են մեկ ֆունդի մեջ, իսկ հետո, համամասնական հիմունքներով, բաշխվել քաղաքների միջև՝ կախված աղբի առաջացման քանակներից :
- Աղբավայրերի գործունեության հետ կապված ծախսերի խնդիրը նույն կերպ է լուծվել և համամասնական հիմունքներով բաշխվել քաղաքների միջև՝ կախված աղբի առաջացման քանակներից :
- Տեսակավորման տարբերակի հետ կապված ծախսերը, որոնք առաջանում են երկակի հավաքման համակարգից, նույն կերպ են լուծվում և համամասնական հիմունքներով

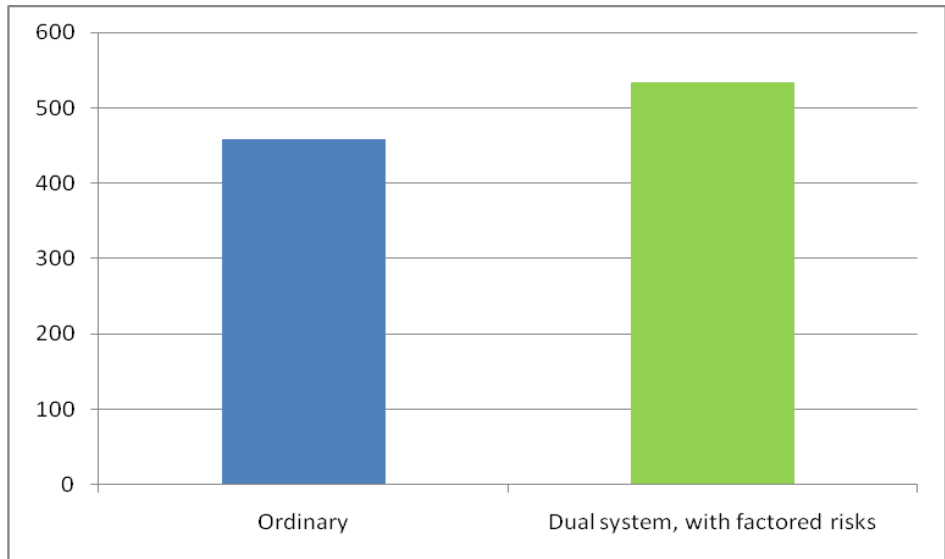
բաշխվում ֆառաֆների վրա՝ կախված աղբի առաջացման ֆանակից :

- Տնտեսատեխնիկական Հետազոտությունների ցրջանակներում կատարված գնահատումները ցույց տվեցին, որ մուկիցիպալ կոշտ քափոնների 80% Կոտայի մարզում և Սևան ֆառաֆում գոյանում են տնային տնտեսություններին, իսկ 20% գոյանում է այլ աղբյուրներին : Ահաթեինչու ենթադրվել է, որ Աղտոտող Վնարում է Սկզբունիքի հետևելով, տնտեսությունները կկազմեն ընդհանուր նախնական արժեքի 80%, իսկ այլ հանախոնրդները կկազմեն 20%՝ գոյացրած քափոնների ծավալին համարժեք :
- Հաշվարկված սակագները պետք է վախեն համակարգի աշխատանքի բոլոր ծախսերը՝ հաշվի առնելով աղբահանության հանախնականությունը և ծառայության ավարտան ժամկետները :

Չնայած երկու տարբերակներն էլ ֆննարկվել և հաշվարկվել են, կարևոր է նշել, որ երկակի հավաքման համակարգը եկամուտ ստանալու առումով հիմնավում է այն ակնկալիքներին վրա, որ պետք է հաշվի առնել վերամշակելու և վերամշակված նյութերն ընդունված շուկայական գներով վաճառելու կարողությունը : Մասնավորապես ենթադրվում է, որ .

- Վերահիշյալ վերամշակվող նյութերից ստացված եկամուտները իրականում բավարարում են :
- Վերամշակվող նյութերի վաճառքի գները համապատասխանում են մոդելում նշված գներին :
- Ժողովրդի ներգրավածությունը և, հետևաբար, այդ համակարգում արտադրվող վերամշակված նյութերի ֆանակը ևս բավարարում է :

Նման պայմաններն, իհարկե, պարունակում են էական ռիսկեր համակարգի ֆինանսական իրագործելիության առումով, ֆանի որ վերամշակված ապրանքների շուկան Կոտայի մարզում և ընդհանրապես Հայաստանում թերգարգացած է : Որպեսզի հաշվի առնի և գնահատի նման ռիսկերի հետ կապված ծախսերը, խորհրդատուն մոդելավորել է մի քանի դժվարություններ, որոնք կապված են երկակի հավաքման մոդելից ստացված վերամշակվող նյութերի հետ : Իսկ ծախսերի վերջնական համեմատական ցուցանիշները, որոնք կատարվել են երկու համակարգերի միջև, ներկայացված են Պատկեր 3-ում :

Պատկեր 3 Երկակի հավաքման համակարգի վերաբերյալ սակագինը գաղի որևէ բարձր է դրամ/մարդ/ամիս

Արդյունքում, ենթադրվում է, որ ֆիչ ծախսերի առումով ամենաէֆեկտիվ մոտեցումը (ինչպես և կարծում են շատ տնային տնտեսության ոլորտում) այն է, որ պետք է սկսել սովորական աղբահանության համակարգից: Սա առաջ կբերի աղբահանության սակագների բարձրացում: Այնուամենայնիվ, դա այնքան բարձր չի լինի, որքան երկակի աղբահանության համակարգն է:

Երբ որ աղբահանության համակարգի գլխավոր բաղադրիչներն իրենց տեղում լինեն և ինչպես հարկն է գործեն, վերամշակվող նյութերի շուկայի գարգանա, սուրճի և համեմատաբար կայուն առևտրի կենտրոնացումը աղբահանության երկակի համակարգի անցման հարցը:

Առաջարկվող սովորական աղբահանության համակարգը ենթադրում է, որ տնային տնտեսության միջին սակագինը յուրաքանչյուր անձի համար ամսական կկազմի 459 դրամ: Սա կգործի ողջ Կոտայի մարզում, որպեսզի ապահովի գործող ընկերությունների (աղբահանման և աղբավայրի ղեկավարման ընկերությունների) ֆինանսական խնդիրները: Սակագինն այս ամսակարգակը բավականին ցածր է համեմատած 2011 թ.-ի 21-ին ՀՀ պառլամենտի կողմից ընդունված՝ աղբահանության և սանիտարական մաքրման ծառայության մասին օրենքի: Պետք է նշել, որ մեկ անձի համար ամսական 400 դրամ սահմանված սակագինը հիմնված է Հայաստանում գործող աղբահանության համակարգի վրա, ըստ որի աղբը թափվում է աղբանոցներում, այլ ոչ թե աղբի սնօրինման պատճան վայրերում:

Գնահատվել է հաշվարկված սակագնի մասշտաբները, ըստ որի այն կազմում է ընտանիքի միջին եկամտի մոտավորապես 1%-ը: Չնայած նման գինը հաստատապես չի ենթադրում

մատչելի ինչպես խնդիրներ, բայց ընթացիկ գնի պլանավորված անը բարձր է (ընթացիկ սակագնի կրկնապատկից ավելին) :

Հետևաբար, կարելի է այժմ սկսել սակագնի աստիճանական բարձրացում, որպեսզի մինչ 2014թ. հասնենք ցանկալի մակարդակի :

Ինչ վերաբերում է այլ հանախորդներին, նրանք ստիպված կլինեն փակել նոր համակարգի ծախսերի 20%-ը : Դա հավասարազոր է սովորական աղբահանության տարբերակով հավաքվող քաղաքների 1 տոննայի համար վերանորոգման սակագնին, այն է՝ 50 եվրո : Ոչ կենցաղային հանախորդներից գանձվող վերանորոգման կարող է տարբեր լինել : Եթե ոչ տնային հանախորդների կողմից առաջացած և հավաքված քաղաքների չափը հնարավոր չի արձանագրել, ապա գանձման մեթոդը հետ կլինի, այն է՝ հավաքված քաղաքների յուրաքանչյուր տոննայի չափով : Այնուամենայնիվ, շատ ֆառաքաններում աղբահանության համակարգ տեխնիկական այնպես է հիմնված, որ ոչ կենցաղային անձիք իրենց քաղաքները լցնում են կենցաղային հանախորդների համար նախատեսված աղբարկղների մեջ : Նման պարագայում միակ կենսունակ տարբերակը յուրաքանչյուր ամսվա համար ֆիքսված գին սահմանելն է, որը պայմանավորված է այդ անձանց կողմից զբաղեցված տարածքի չափերով և նրանց թվով :

Հատուկ դեպքերում, երբ հատուկ նշանակություն ունեցող աղբարկղներ պետք է հատկացվեն ոչ կենցաղային անձանց, գանձումը կարող է պայմանավորված լինել քաղաքի իրական չափերով :

Ինչ տարբերակ էլ որ ընտրվի, կարևորն այն է, որ յուրաքանչյուր ֆառաքանում ստեղծված քաղաքների 20%-ը հավաքվում է ոչ կենցաղային հանախորդներից, որի 1 տոննայի արժեքը 50 եվրո է :

Աղբահանության համակարգի զարգացման երկու հնարավոր տարբերակների մանրակրկիտ վերլուծություն է կատարվել, այն է՝ երկակի հավաքման համակարգը, որի շնորհիվ զգալի ֆանակություն վերամշակվող նյութեր են ստեղծվում և վաճառվում և սովորական աղբահանության համակարգը՝ իր անձամբ բերելու կետերով, որոնք ևս ապահովում են վերամշակվող քաղաքների հավաքում : Բացի այդ, երկու տարբերակների միջև եղած էական տարբերությունն այն է, որ երկակի հավաքման տարբերակը ենթադրում է աղբավայրերի մոտ տեսակավորման գործարանի կառուցում, մինչդեռ սովորական աղբահանության համակարգը ապահովում է տարածաբանային աղբավայր բերված բոլոր տեսակի քաղաքների անմիջական տնօրինում :

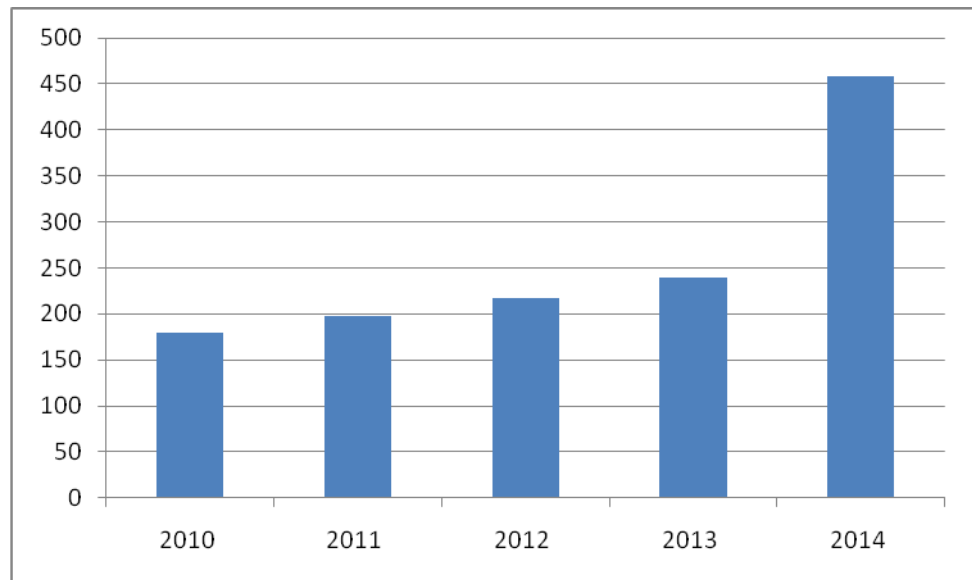
Վերլուծությունից կատարված կարևոր հետևությունները հետևյալն են .

- Երկակի աղբահանության տարբերակն ավելի ծախսատար է (լրացուցիչ տեսակավորող հարմարանքի արժեքը, հատուկ ենթակառուցվածքները՝ տարաների, փոխադրամիջոցների օգնությամբ քանկարժեք աղբահանության համակարգը՝ վերամշակվող նյութերի հավաքելու նպատակով) :
- Միևնույն ժամանակ երկակի հավաքման համակարգը հնարավորություն է ընդձեռնում շահույթ ստանալ վերամշակվող նյութերի վաճառքից և այդ նախարհով հանախորդներից գանձվող սակագները թեթևացնել :
- Այնուամենայնիվ, նման տարբերակը բազմաթիվ ռիսկեր է պարունակում, որոնցից շատերը կապված են էական անորոշություններով հետ, որոնք վերաբերում են վերամշակման շուկա տանող պոտենցիալ նախարհին և վերամշակման ավանդույթների զարգացմանը : Եթե այս ամենը չիրականանա, երկակի՝ հավաքման համակարգը ամեն դեպքում դժվարություններ կունենա ֆինանսական գործողություններն իրականացնելու հարցում :
- Մյուս կողմից, աղբահանության սովորական համակարգը պարզ կիրառություններ ունի, ֆիչ ռիսկեր է պարունակում (բացի նախագծի իրականացման ռիսկից) և հեց որ ընթացքի մեջ դրվի, կապահովվի կայուն աղբահանության և աղբի տնօրինման ծառայություններ :
- Բացի այդ, աղբահանության սովորական համակարգի մեջ են մտնում մի շարք անձամբ բերելու կետեր վերամշակվող քափո նե երի հավաքման համար, և հետևաբար կարող է ծառայել որպես լիարժեք մեկնակետ քափո նե երի տարանջատման և ապագա երկակի հավաքման համակարգի համար հիմքեր նախապատրաստելու :

Նույնիսկ եթե կիրառվի սովորական աղբահանման համակարգը, սակագների զգալի աճ է ակնկալվում : Պատկեր 4-ի գծագիրը համեմատում է 2014թ. պահանջվող կեցնաղային սակագների չափը ընթացիկ սակագների ակնկալվող աճի օրինակի հետ, որն արտացոլում է միայն գնաճի ինդեքսավորումը : Այլ կերպ ասած, նույնիսկ եթե վերցնենք այն ֆազները ընթացիկ թվերը, որտեղ այն այս պահին ամենաբարձրն է, և ենթադրենք որ այն կայուն կերպով յուրաքանչյուր տարի կբարձրանա, գնաճի հետ կապված, ապա 2014 թ. կեցնաղային սակագների կրկնապատկում է պահանջվում, երբ որ տարբերակները սկսեն գործել : Հետևաբար, խորհուրդ է տրվում սակագների չափերը բարձրացնել սղանից ավելի, որպեսզի 2014թ. պահանջվող սակագների չափերին անցնելը հեշտ լինի :

Նաև պետք է նշվի, որ առաջարկված տարբերակի համար նախատեսված սակագների չափը ողջ Կոստյա ֆի մարզում

միջինացված է և ենթադրում է, որ բոլոր տեսակի տնտեսության ներքին պետք է հավասարաչափ լինարեն: Ոչ մի սուբսիդավորում կան տարածքների միջև փոխսուբսիդավորում չի ներառված հաշվարկների մեջ, և նման խնդիրները պետք է լուծվեն տեղական իշխանությունների և Աղբավայրի Ղեկավարման Ընկերության կողմից՝ կախված առանձին կառուցողական և սակագների բարձրացման նախադրարություններից, որոնք ընդունված են Կոտայքի մարզի տարբեր շրջաններում: Գլխավորն այն է, որ չնայած այս ամենի, թափոնների տնօրինման համակարգը ի վիճակի է ստանալ ամսական յուրաքանչյուր անձի համար պահանջվող 459 դրամը, որը պայմանավորված է բնակչությանը հավաքած թափոնների ֆանակից:

Պատկեր 4 Սակագների պահանջվող 2014թ. -ին համեմատած սակագների պատկերի առ 2011-2013թթ ժամանակաշրջանում, դրամ/մարդ/ամիս

2015թ. Աղբավայրի Կառավարման Ընկերությունը կսկսի մարել ՎԶԵԲ-ի վարկի մայր գումարը: Այս տարի բավականին դժվար է լինելու, քանի որ ընկերությունը պարզապես սկսելու է զգալի գումարներ վասնել՝ ծախսերը բավարարելու համար: Ընկերության ֆինանսական վիճակը կբարելավի, եթե Կոտայքի մարզում և Սևան ֆառաֆում եկամուտների հավաքման չափը 70%-ից ավել լինի, քան ենթադրվում է ֆինանսական մոդելով:

Ժամանակի ընթացքում աղբավայրի կառավարման ընկերությունը կմնա ֆինանսապես ուժեղ և կկարողանա կատարել իր պարտքերի մարման աշխատանքները, պայմանով, որ սակագների բարձրացման, ծախսերի չափերի, եկամուտների հավաքման, բնակչության ներգրավվածության, աղբի առաջացման և հավաքման բոլոր ակնկալիքներն իրականացվեն:

Հիմնվելով նման առավել ությունների և թերությունների վրա և հաշվի առնելով վերլուծյալն արդյունքները՝ նվազագույն ռիսկի, նախագծի ֆինանսական իրագործելիության առավելագույն հավանականության և բնակչության ծախսերի տեսանկյունից ադրահանության սովորական համագարգը, թվում է, Կոտայքի մարզի և Սևան ֆաղափի համար լավագույն մեկնակետն է :

3 Առաջարկվող թափոնների հավաքման համակարգ

Առաջարկվող թափոնների կառավարման համակարգը ներառում է հետևյալ տարրերը .

- Սովորական թափոնների հավաքման համակարգ` հագեցած վերամշակվող նյութերի համար «անձամբ բերելու կետերով»
 - Հավաքման կետերը, որոնք կնախագծվեն և կկառուցվեն ֆաբրիկայի տարանների կողմից
 - Խառը տնտեսական թափոնների համար կունեյն ցանցեր ու բեռնատարներ, որոնք ըստ սահմանված անհրաժեշտության կտրամադրվեն բաժնետեր համայնքներին
 - Կունեյն ցանցեր ու բեռնատարներ, որոնք ընկերություններից օգտագործվելու են հավաքման ծառայություններով չծածկված գյուղական համայնքների աղբահանության համար
 - «Անձամբ բերելու կետերից» վերամշակվողների հավաքման համար կունեյն ցանցեր, որոնք տրամադրվելու են բաժնետեր ֆաբրիկայի տարանների
- Ռեգիոնալ աղբավայր, որը շահագործվելու է 8 ֆաբրիկայի տարանների կողմից, ինչպես նաև մեքենաներ և սարքավորումներ, որոնք անհրաժեշտ են դրա շահագործման համար :

Հետևյալը ներառում է համակարգի բաղադրիչների նկարագրերը :

3.1 Թափոնների հավաքում

Կոտայի մարզի կոտորափոխության կառավարման ընդհանուր նկարագրերը

Առաջարկվող կոտորափոխության կառավարման համակարգի ընդհանուր գաղափարն է` բարելավել համայնքներում գոյություն ունեցող աղբահանության համակարգը` ապահովելով բավարար թվով հավաքման կետեր, հավաքման կետերում բավարար թվով կունեյն ցանցեր և բավարար թվով հավաքման մեքենաներ : Բացի այդ, համակարգը պետք է

համալրվի “անձամբ բերելու կետերով” վերամշակվող
նյութերի հավաքման համար: “Անձամբ բերելու կետը” միվայր
է, որտեղ յուրաքանչյուր տեսակի վերամշակվող նյութերի համար
տեղադրվում են հատուկ հավաքման կոնսերվացիոն (թուղթ,
սովարաթուղթ, պլաստիկ և ապակի): Մարդիկ, պետք է առանձնացնեն
թափոնները տնային տնտեսությանը նույնպես (առաջացման
վայրում): Վերամշակվող նյութերը պետք է բերվեն “անձամբ
բերելու կետեր”, իսկ մնացած թափոնները (մնացած
թափոնները՝ ներառյալ վերամշակվող նյութերը)՝ ֆաբայի
հավաքման համակարգ:

Հետագայում ֆաբայապետարանները պատասխանատու կլինեն
թափոնների հավաքման ծառայությանը կազմակերպելու յուրա-
քանչյուր ֆաբայապետարանում: Իրենց անձնակազմը ներառյալ,
ֆաբայապետարանները կարող են կազմակերպել հավաքման
գործընթացը իրենց սեփական ծրագրով կամ նրանք կարող են
որոշել, որ այն իրականացվի մասնավոր կապալառուի կողմից:
Թափոնների մասնավոր տեղավորումը այլևս չի թույլատրվի,
համայնքները պարտավորված կլինեն բերել թափոնները Հրագրանի
նրա տարածաշրջանային ազդարար:

Թափոնների
հավաքման
բարելաված
համակարգ

Ներկայումս Կոտայի մարզի և Սևան ֆաբայի ոչ բնորոշ
բնակիչներն ու առևտրային ձեռնարկությանը նույնպես են
ընդգրկված թափոնների հավաքման հասարակական
ծառայությանը նույնպես, այսպիսով գոյացած ոչ բնորոշ
թափոններն են հավաքվում, այլ թափափվում են շրջակայքում,
այրվում կամ ծածկվում հողով: 60 գյուղական
համայնքներում 10%-ից քիչ է ստանում թափոնների
հավաքման ծառայությանը:

Հասարակական հավաքման համակարգը պլանավորման ընթացքում
կբարելավվի, այնպես, որ մինչև 2033թ. -ի պլանավորման
ժամանակահատվածի վերջը ֆաբայների բնորոշ տնային
տնտեսությանը և առևտրային ձեռնարկությանը նույնպես
կունենան թափոնների հավաքման ծառայությանը
ծածկույթ: Գյուղական տարածքների համար հավաքման
համակարգը կներկայացվի 2014-ին և ծառայությանը նույնպես
կընդգրկեն տարածքի մոտ 10%-ը պլանավորման սկզբում և մոտ
64%-ը պլանավորման ընթացքի վերջում՝ 2033թ.:

Թափոնների հավաքման ֆաբայի և գյուղական համայնքների
ծածկվածությանը ներկայացված է ստորև Աղյուսակ 3.1 -ում:

Աղյուսակ 3.1 Պլանավորման ծամանակաշրջանում թափոնների հավաքման ծառայությունների և ծածկած սնային սնունդների

Հրազդան ֆազ	2010 (և 2014)	2028	2033
Չարեցավան ֆազ	50%	95%	95%
Ծաղկաձոր ֆազ և տուրիստական շրջանները	100%	100%	100%
Աբովյան ֆազ	100%	100%	100%
Բյուրեղավան ֆազ	83%	95%	95%
Եղվարդ ֆազ	59%	95%	95%
Նոր Հաննի ֆազ	63%	95%	95%
Սևան ֆազ	86%	95%	95%
Սևանի տուրիստական շրջանները	80%	95%	95%
Գյուղական համայնքներ	100%	100%	100%
Հրազդան ֆազ	< 10%	50%	64%

Թափոնների հավաքման համակարգեր

Ապագա աղբահանության համակարգը ֆազային համայնքներում հիմնված կլինի, ինչպես վերը նկարագրվածում, առկա հավաքման համակարգերի արդիականացման և բարելավման վրա: Հավաքման հետևյալ սխեմաները կօգտագործվեն խառը կեցղային և առևտրային թափոնների հավաքման համար .

- Թափոնների հավաքում նախնական հավաքման կետերից
- "Ազդան շանային" համակարգ Բյուրեղավան և Նոր Հաննի ֆազներում :

Առկա թափոնների հավաքման կետերի համակարգի հետ կապված հիմնական խնդիրներն են՝ հավաքման կետերի անբավարար ֆանակությունը (ֆազացիաների համար չափազանց երկար ֆայլեյնու ցանցեր) և յուրաքանչյուր հավաքման կետում կոնտեյներների անբավարար ֆանակությունը, ինչպես նաև անկանոն աղբահանությունը: Հետևաբար, կոնտեյներները հանաք ծանրաբեռնված են և թափոնների ցրված գետնին՝ հավաքման կետի շուրջը: Այս իրավիճակը բերում է թափոնների այրման, ինչն ավելի հեշտ է: Թափոններ հավաքողները կոնտեյներներից հավաքում են վերամշակվող նյութերը և նպաստում թափոնների տարածմանը հավաքման կետի շուրջը: Ավելին, մի քանի կոնտեյներներ կոտրված են: Առթառողներից մեկը պետք է մաքրի տարածքը, որպեսզի աղբահավաքման կետի կարողանա գնալ դեպի հաջորդ հավաքման կետ, ինչը ժամանակատար է :

Ստացվում է, որ հավաքման կետերի համակարգը ապահովում է ֆաղափացիների և հաստատությունների համար քարձր մակարդակի ծառայությունն՝ առանց լուրջ քննադատական խնդիրներ առաջացնելու, եթե հավաքման կետերի համակարգը պատշաճ կերպով մշակված լինի, շահագործվի և պահպանվի: Համակարգն արդեն ծանոթ է ֆաղափացիներին և աղբահանությանը և կերպով լուրջ կետերի և, հետևաբար, ֆաղափապետարանի հետ ֆինանսական կապերի արդյունքում առաջարկվում է ֆաղափացիներին համայնագրի ապագա հավաքման համակարգը հիմնել (բացի Բյուրեղավան և Նոր Հանն ֆաղափների) քարտեղաված հավաքման կետերի համակարգի վրա:

Անհրաժեշտ քարտեղախումբները, որոնք կիրականացվեն, ներառում են. (i) հավաքման կետերի և կոնտեյներների քվադրանտի ընդլայնում, (ii) պինդ հատակով հավաքման կետերի հիմնում (առֆալա/բետոն)՝ հավաքման կետերում մաքրումը ավելի հեշտ քարձր ենելու համար (iii) կոտրված կոնտեյներների փոխարինում, և (iv) հավաքման հանախանության ավելացում՝ ըստ անհրաժեշտության: Կազմակերպվեն տեղեկատվության և իրազեկության քարձրացման ֆարոգարոավցեք՝ խնդրի վերաբերյալ ֆաղափացիներին իրազեկությանը քարձրացնելու համար:

Պլանավորման ժամանակաշրջանում քալոն ցնեքի հավաքման կետերի համակարգը աստիճանաբար կներկայացվի նաև 60 գյուղական համայնություններում:

Բյուրեղավան և Նոր Հանն համայնությունները վերջերս փոխել են քալոն ցնեքի հավաքման կետերի համակարգը՝ ազդանշանային համակարգի, ֆանի որ գտնում են, որ ազդանշանային համակարգը պահում է ֆաղափը ավելի մաքուր և գերծքալոն ցնեքի տարածվելուց: Երկու ֆաղափապետարանները չունեն որեւէ ծրագրեր կամ ցանկանում է փոխել համակարգը, և ենթադրվում է, որ ազդանշանային համակարգը շարունակում է ամբողջ ժամանակահատվածի համար, պլանավորման երկու տեղական մարմիններին դիմելու համար: Երկու ֆաղափապետարանները համակարգը փոխելու որեւէ ծրագրեր կամ ցանկություն չունեն, և ենթադրվում է, որ համակարգը կարողանալի գործել պլանավորման ամբողջ ժամանակահատվածում:

Առկա աղբատար խողովակները վերականգնում կամ փակում

Մի շարք քարձրահարկ շենքեր հագեցած են աղբատար խողովակներով և քալոն ցնեքի պահման սենյակով՝ ֆաղափային կոնս կենցաղային քալոն ցնեքի նախնական հավաքման համար: Աղբատար խողովակներից և աղբատար խողովակների վերջում գտնվող հավաքման սենյակներից քալոն ցնեքի հավաքումը հանդիսանում է սահան հոտերի, անհարմարությունների, հիգիենիկ խնդիրների և պարագիտների տարածման հիմնական աղբյուր: Աղբատար խողովակներից քալոն ցնեքը հավաքվում են յուրաքանչյուր 3-5 օրը մեկ կամ օրական կտրվածքով: Թալոն ցնեքի բեռնումը հավաքման ավտոմեքենա հիմնականում

հակահիգիենիկ, առատատար, ինտենսիվ և ժամանակատար առատանի է: Շատ դեպքերում քաղցրահամ պլաստիկ ձեռնոցի հավաքվելը՝ մեքենայի մեջ լցնելու համար:

Աղբատար խողովակներից քաղցրահամ հավաքման ներկայիս համակարգի խնդիրներն են.

- Փակել աղբատար խողովակները և փոխարինել դրանք հավաքման կետերի համակարգով, և/կամ
- Վերակառուցել աղբատար խողովակները, որպեսզի հնարավոր լինի անհիվանդ կոնտեյներներ տեղադրել և ամեն օր դատարկել կոնտեյներները

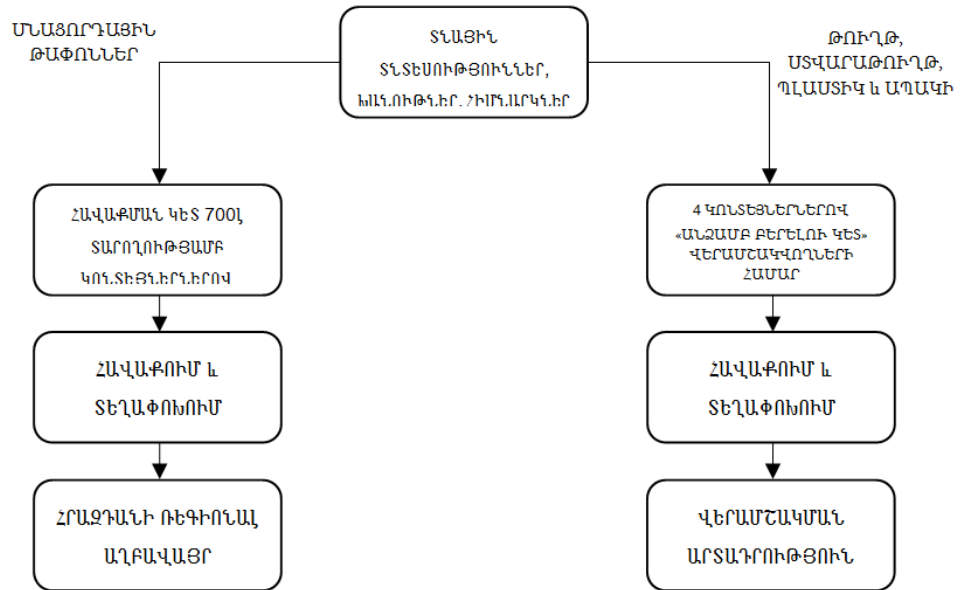
Մի քանի համայնքներ տեղակայվել են, որ իրենց արդեն փակել են աղբատար խողովակները անտեսելի և պարագիտներ հետ կապված խնդիրներ և այս հավաքման համակարգի անարդյունավետությունը պատճառով: Երևանում ուսումնասիրությունները արդյունքում պարզվել է, որ որոշ համատիրություններ զգալի դիմադրություն են ցուցաբերել աղբատար խողովակները փակելու առաջարկի շուրջ:

Սովորական հավաքման համակարգ՝ 6 ֆազային համայնքներում

Վեց ֆազային համայնքներին (Հրազդան, Ծաղկաձոր, Ջրեկնա՝ վան, Եղվարդ, Աբովյան և Սևան) քաղցրահամ հավաքման համար կտրամադրվեն 700 լիտրանոց կոնտեյներներ: Ամբողջ ֆազային խանութներ, հիմնարկներ, հանրային վայրերի հավաքման կետերում կտեղադրվեն կոնտեյներներ: Այլևհետև, ֆազային տարածքներ կտրամադրվեն նոր տնօրինման բեռնատարներ՝ բեռնարկերի մեխանիկական դատարկման և Հրազդանի տարածաշրջանային աղբավայր տեղափոխելու համար:

Նախնական քարտեզովված համակարգի ներկայացնելը՝ ֆազային կախարակատարատեղի հավաքման կետերի փաստացի տեղաբաշխման և յուրաքանչյուր հավաքման կետում կոնտեյներներ անհրաժեշտ քանակի վերաբերյալ մանրամասն ծրագիր:

Թաղաններին հոսքը համակարգում ներկայացված է Պատկեր 5-ում:

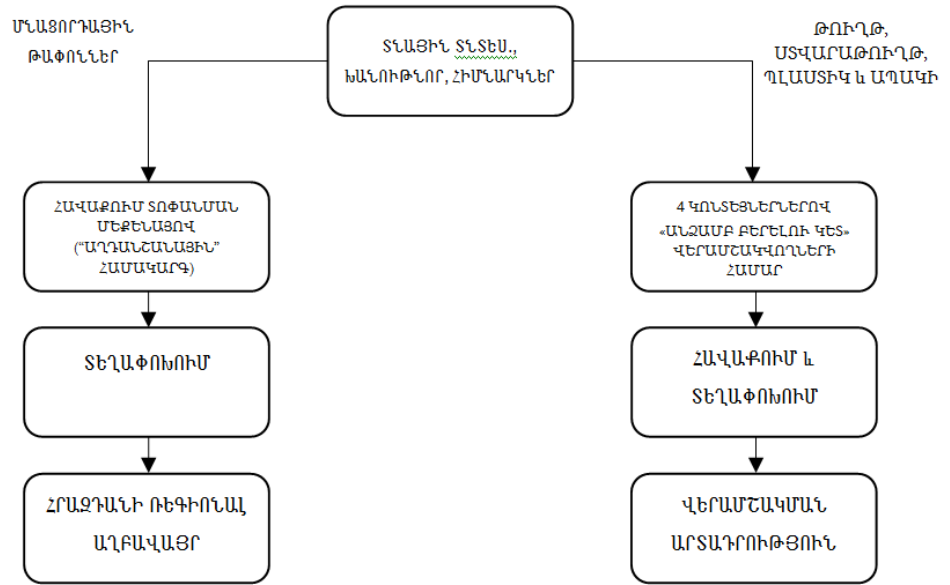

Պատկեր 5 Թափոնների հոսքը քաղաքների սովորական հավաքման համակարգում՝ 6 ֆազային համակարգում՝ «անձամբ բերելու կետերով»

"Ազդանշանային" հավաքման համակարգերի և ֆազային համայնքներում

Քաղաքային համայնքներից երկուսը (Նոր Հաննու Բյուրեղավան) կստանան միայն տեղական մեքենաներ, քանի որ երկու ֆազային համակարգը նախընտրում են ունենալ այնպիսի հավաքման համակարգ, որի ժամանակ մարդիկ կբերեն ազդանշան հավաքման մեքենային մոտ, երբ այն անցնում է տան մոտով և ազդանշան տալիս («ազդանշանային» համակարգ)։ Հավաքված քաղաքները կտեղափոխվեն անմիջապես Հրազդանի տարածաշրջանային ազդարար դատարանին։

Թափոնների հոսքը համակարգում ներկայացված է Պատկեր 6-ում։

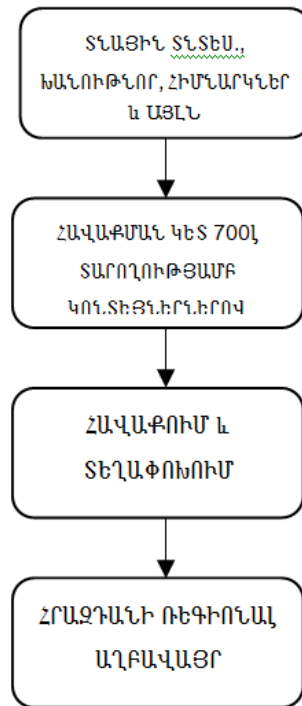
Պատկեր 6 Թափոնների հոսքը Թափոնների «ագրանցանային» հավաքման համակարգում՝ 2 փաթեթներում՝ «անձամբ բերելու կետերով»

Գյուղ. համայնք. թափոնների հավաքման սովորական համակարգ անցվելու ամեն

Գյուղական համայնքները նոր աղբավայրի հանրապետության կառուցման, բայց ոչ բաժնետերերը: Սա նշանակում է, որ նրանց կտրամադրվեն կոնսերվացիոն և պահպանման միայն յուրաքանչյուր համայնքի կենտրոնական վայրերում (հրապարակներում, խանութներում և այլն) տեղադրելու համար: Կոնսերվացիոն կառավարման համակարգի ներդրումը կապված է համայնքի կառավարման և թափոնների կառավարման համակարգի անջատման համար: Գյուղական համայնքները կվարեն այս ծառայությունները քիմիա՝ Հնկերոսյան կողմից հաստատված և Կառավարության կողմից հաստատված վարձավարների շնորհիվ: Գյուղական համայնքներում անց է կացվել խորհրդատվություն աղբավայրի կառուցման գործընթացի ժամանակ:

Գյուղական համայնքներում վերանախնդրման համակարգ նախատեսված է, քանի որ երթուղիներում է, որ վերանախնդրող ընտրության առաջացած թափոններում կլիմայի ցածր:

Թափոնների հոսքը համակարգում ներկայացված է Պատկեր 7-ում:

Պատկեր 7 Գյուղական համայնքներում թափոնների հոսքը սովորական հավաքման համակարգում

Աղբահավաք մեքենաներ

Գրեթե բոլոր աղբահավաք մեքենաները ուսական արտադրության են և մեքենաներից շատերը հատուկ հավաքման տնօրենման մեքենաներ են՝ կոնտեյներների համար կողմից կցված բարձրացնող սարքավորումներով, որոնք կիրառվում են թափոնները նախնական հավաքման կետերից հավաքելու համար։ Որոշ տարածքներում բաց մեքենաներ են օգտագործվում թափոնների հավաքման համար։ Մեքենաների մի մասը 2008 և 2009թթ. -ի է և կօգտագործվի պլանավորման շրջանի սկզբում։ Այնուամենայնիվ, մեքենաներից շատերը 10-ից 20 տարեկան են, մաշված և հանափ վերանորոգվում են, ինչն էլ նվազեցնում է մեքենաների աշխատունակությունը։

Թափոնների հավաքման բենատարները, որոնք կհանվեն շահագործումից ծրագրի ընթացքում, թվարկված են Աղյուսակ 3.2-ում։

Աղյուսակ 3.2 Կոտայի մարզում և Սևան ֆայմում հավաքման բեռնատարների շահագործումից հանելու ժամանակացույցը

	Volume	Year of manufacturing	Number	Scrapped latest in 2013	Scrapped later	
Hrazdan						
ZIL, KO449	10 m3	2006, 2008	2		2	2015, 2017
ZIL, KO 413 (GAZ53)	4 m3	1981	4	4		
Tipper MZ555 - rented	6 m3	1990	1	1		
Tipper GAZ53-rented	8 m3	1990	1	1		
Tipper MAZ	10 m3	1990	1	1		
Total Hrazdan			9	7	2	
Charentsavan						
KAO 143 (GAZ53)	8 m3	1990	2	2		
Tipper GAZ53	8 m3	1990	1	1		
ZIL 130 KAO	8 m3	1989,1988	2	2		
ZIL 449-10	10 m3	2008	1		1	2017
Total Charentsavan			6	5	1	
Tsaghkazor						
GAZ53	4 m3	2005	1		1	2014
GAZ53	4 m3	1989	1	1		
GAZ53,1	4 m3	1985	1	1		Not in operation
Total Tsaghkazor			3	2	1	
Abovyan						
ZIL	10 m3	2009	3		3	2018
GAZ53	8 m3	2007	4		4	2016
Kamaz	24 m3	1985	3	3		
Rear loader ZIL 130	6 m3	1985	2	2		
Rear loader GAZ53	4 m3	1985,1991	3	3		
GAZ53	4 m3	1985	1	1		
Total Abovyan			16	9	7	
Byureghavan						
ZIL	14 m3	2008	1		1	2017
ZIL	6 m3	1990	1	1		
GAZ53	8 m3	1989	1	1		
Total Byureghavan			3	2	1	
Yeghvard						
GAZ53	4 m3	1989,1991	3	3		
ZIL 131	6 m3	2008	1		1	2017
Total Yeghvard			4	3	1	
Nor Hatchn						
GAZ53	8 m3	1985	1	1		
ZIL 131	6 m3	1988	1	1		
ZIL 131 - rear loader	6 m3	1988,1998	1	1		
Total Nor Hatchn			3	3	0	
Sevan						
ZIL	6 m3	2009	1		1	2018
ZIL	6 m3	1989	1	1		
GAZ53	4 m3	2007	1		1	2016
GAZ53	4 m3	1985	3	3		
Total Sevan			6	4	2	
TOTAL in project area			50	35	15	
In operation in 2010			49	34	15	

Ծրագրի շահանակներում, նախքան պլանավորման ժամանակահատվածի սկիզբը՝ 2014թ., ապահովել նոր հավաքման ավտոմեքենաներ, ինչպես նաև նոր կոնստրուկցիոն և հավաքման կետեր, որոնք կներառեն սկզբնական ընդհանուր ծավալները: Քոչնդոյում ունեցող բեռնատարներ ու կոնստրուկցիոններ, որոնք ամբողջովի մեքենա չեն, 2014թ.-ին կարող են ծառայել ֆայմապետարանի համար որպես պահուստային միջոց, նոր ավելի արդյունավետ հավաքման և տրանսպորտային համակարգի անսարքության դեպքում:

Աղբահանության պարկը, ինչպես նաև կոնսեյնեյրները և հավաքման կետերը պլանավորման ժամանակահատվածի ընթացքում կընդլայնվեն, ըստ անհրաժեշտության: Ավելին, ենթացվում է, որ հավաքման մեքենաները են, մաշվում են և պիտի փոխարինվեն յուրաքանչյուր 10-րդ տարի և կոնսեյնեյրները՝ ամեն 5-րդ տարի:

Գոյություն ունեցող տնօրինման աղբահավաք ավտոմեքենաների բնապահպանական խնդիրն այն է, որ սեղմվելու արդյունքում տեղի է ունենում ֆիլտրատի (կեղտաջրերի) արտահոսք: Հավաքման գոյություն մեքենաները հազեցած կլինեն ֆիլտրատի հավաքման համար նախատեսված բաժանում:

Ավելին, կառաջարկվի, որ նոր հավաքման մեքենաների շարժիչի արտանետումները համապատասխանեն Եվրո 4 Ստանդարտ Բնութագրերին՝ աղբահանության և սեղանախմբի արտանետումները նվազեցնելու նպատակով:

Վերամշակման գործողություններ

Ծրագրի տարածքում ներկայումս չկա թափոնների տեսակավորման կամ վերամշակվողների հավաքման ոչ մի պատահական համակարգ: Վերամշակումը իրականացվում է ոչ ֆորմալ հատվածի կողմից և ներգրավված անձանց միակ ապրուստի միջոցը չէ, ովքեր մասնակցում են սննդի թափոնները և վերամշակվող նյութերը ժամանակ առ ժամանակ հավաքելով և ունեն կյանքի պայմաններ, որոնք շատ շատ տարբերվում բնակարաններում ապրողներին: Թափոններ ջնկելը չի հարգվում համայնքների կողմից, քանի որ դրանով զբաղվող մարդիկ (հիմնականում գիշերը կամ վաղ առավոտյան ժամերին) տարածում են աղբը աղբի տարաներից աղբաթափման կետերում և չեն մաքրում տարածքները: Ոչ ֆորմալ սեկտորի կողմից հավաքված աղբը նկատելի չէ համայնքների կողմից: Աղբը ջնկելու գործով զբաղվող մարդկանց ֆանակը ֆիշ է յուրաքանչյուր ֆառում: Բյուրեղավանդում, որտեղ իրականացվում է աղբահանում հիմնված է դոնից դուռ հավաքման համակարգի վրա, այսինքն փողոցներում աղբի տարաներ չկան, խորհրդատու նկատել է փոքր չափերի նախապես տեսակավորված թղթի և սովորաբար կույտեր խանութների մոտ, որոնք մտածված հավաքվում են բնակիչների կողմից վերամշակման կամ համատեղության կարիքների համար (օր. կայան նյութեր): Գյուղական տարածքները աղբավայրերի աղբահավաքների ֆանակը հայտնի չէ:

Թափոնների հիմնական տեսակավորումը իրականացնում են թափոնների հավաքողները կոնսեյնեյրներից և աղբահանման աշխատակիցները՝ աղբավայրերում (մետաղ, ապակի, պլաստիկ շեշտ, թուղթ, պլաստիկ, սննդի մնացորդներ և վառելիքային ձմռանը): Վերամշակվող նյութերը հանախ վաճառվում են ոչ պատահական գնման կետերում և ներքին շուկայում, որոնք այն վաճառում են վերամշակման ընկերություններին կամ ավելի խոշոր գիլերներին:

Ներկա պաշտոնական վերամշակման համակարգը ունի լուրջ թերու թյ ու ն ն եր ` առ ո ղ ջ ու թյ ա ն և ա ն վ տ ա ն գ ու թյ ա ն հ ա ր ց ե թ ի հ ե տ կ ա ղ վ ա ծ :

«Անձամբ
բերելու
կետերի»

Եթե ներդրվի վերամշակման համակարգը, կարևոր է, որ լինի իրացման շուկա: Ծրագրի տարածքին մոտ վերամշակվող նյութերի վաճառքի հնարավորությունները համառոտ հետազոտությունը բացահայտել է, որ ներկայումս գոյություն ունեն տեղական ընկերություններ/գործարաններ, որոնք ունեն բավարար կարողություններ` գնելու վերամշակվող նյութերի հնարավոր ֆանակը:

Ինչպես նշվեց, վերամշակման համակարգը հիմնված է լինելու «անձամբ բերելու կետերի» գաղափարի վրա, երբ բնակիչները պետք է բերեն վերամշակվող նյութերը «անձամբ բերելու կետեր»:

«Անձամբ բերելու կետերից» վերամշակվող նյութերի հավաքագրումը և տեղափոխումը մշակման գործարան կկազմակերպվի յուրաքանչյուր ֆառաֆառա տարանի կողմից: Յուրաքանչյուր ֆառաֆառա տարանին կտրամադրվեն մի շարք կոնտեյներներ` վերամշակվող նյութերի հավաքման համար: Կոնտեյներները պետք է տեղադրվեն առևտրի կենտրոններին մոտ և այլ կենտրոնական հրապարակներին կից: Կոնտեյներները կդատարկվեն թոփանման ավտոմեքենաների միջոցով կամ կոուկոկով բաց բեռնատար մեքենաներով և կտեղափոխվեն անմիջապես համապատասխան վերամշակման արտադրամաս` հետագա մշակման համար:

Ծրագրի շինարարական մեքենաներ` «անձամբ բերելու կետերում» կոնտեյներները դատարկելու համար և ենթադրվում է, որ ֆառաֆառա տարանը կվարձի կապալառու կամ այն, որ նյութերը կհավաքի վերամշակող ձեռնարկությունը:

Առաջարկվում է պաշտոնական վերամշակման համակարգը ներկայացնել աստիճանաբար` պլանավորման ժամանակաշրջանի ընթացքում: Նախատեսվում է իրականացնել փորձարարական ծրագրի` հազեցած վերամշակվող նյութերի (թուղթ/տվարաթուղթ, ապակի, պլաստիկ և մետաղներ) հավաքման համար նախատեսված կոնտեյներներով` յուրաքանչյուր ֆառաֆ 3 տարբեր վայրերում` Հրազդան, Չարենցավան, Աբովյան և/կամ հնարավոր է Սևան (օրինակ, առևտրի կենտրոններին, շուկաներին, ավտոբուսի կանգառներին մոտ և այլն), որպեսզի փորձարկվի համակարգը` նախքան Կոտայի մարզում ամբողջապես ներդրումը: Երեք տարի համակարգի շահագործման ժամանակահատվածից հետո պետք է որոշվի, թե այդ համակարգի գործարման ժամկետը պետք է երկարացվի կամ դադարեցվի, և փոխարինվի վերամշակվող նյութերի հավաքման համար նախատեսված այլ արտադրություններով:

3.2 Փոխադրում

Փոխանցման կայանի նպատակը

Կոտայի մարզի հյուսիսային մասում՝ Հրազդանում, նոր տարածաշրջանային աղբավայրի հիմնադրելուց հետո հնարավոր է առաջանա քաղաքացիական կայանի հիմնադրման անհրաժեշտությունը Կոտայի մարզի հարավային մասում, օրինակ՝ Բյուրեղավանում :

Փոխանցման կայանի սեղծման հիմնական նպատակն է նվազեցնել մեծ տարողությունով տարածաշրջանային աղբավայրի քաղաքացիական տրանսպորտային ծախսերը (ծախսեր/տոննա/կմ)՝ ի համեմատավելի փոքր տրանսպորտային միջոցներին, որոնք օգտագործվում են ֆաբրիկներում քաղաքացիական հավաքման համար : Ավելին, փոխանցման կայանը ապահովում է ծառայությունները ավելի քարձր մակարդակի փոքր ձեռնարկություններին համար, որոնք հավաքում են տեղափոխում են քաղաքացիական անձամբ, ինչը պայմանավորված է ավելի կարճ տրանսպորտային հեռավորությունով և ավելի փոխանցման կայան, քան մինչև տարածաշրջանային աղբավայր :

Անմիջապես տեղափոխումն ընդդեմ փոխանցման կայանով տեղափոխման

Պարզաբանելու համար փոխանցման կայանի միջոցով տեղափոխման անավելությունը ընդդեմ հավաքման մեթոդներով անմիջապես տեղափոխման՝ կատարվել են տեղափոխման արժեքի գնահատումներ (եվրո/տոննա) հետևյալ սխեմաներով .

- Տեղափոխման կայան յուրաքանչյուր տեղափոխություն համար 10 մ³ տարողությունով հավաքման մեթոդ (5 տոննա), փոխանցման կայանի շահագործումն է 30 մ³ տարողությունով երկու կոնտեյներներով տեղափոխման բեռնատար, յուրաքանչյուր տեղափոխման համար միասին 60 մ³ (20 տոննա)
- 10 մ³ տարողությունով հավաքման մեթոդ (5 տոննա)՝ անմիջապես աղբավայր տեղափոխելու համար

Եզրակացություն

Եզրակացությունն այն է, որ սնտեուպես նպատակահարմար է փոխանցման կայանի հիմնադրումը : Պլանավորման ժամանակահատվածի 20 տարիներին ընթացքում տարեցտարի տեղափոխման կայանի միջոցով տեղափոխումը ավելի քան էլ լինելու, քան հավաքված քաղաքացիական տրանսպորտով մեթոդային կուտակման կետերից անմիջապես աղբավայր տեղափոխելը : Խորհուրդ է տրվում չներառել փոխանցման կայան ապագա քաղաքացիական կառավարման համակարգում : Միայն պլանավորման ժամանակաշրջանի վերջում կարող է անհրաժեշտ լինել սեղծել փոխանցման կայան, դա կարող է արդարացված լինել քաղաքացիական ծավալներին ահմով :

Հավաքման կետեր -
քից անմիջապես
տարածաշրջան .
աղբավայր
տեղափոխում

Վերը նշված եզրակացությունները վրա հիմնվելով՝ հավաքված խոսք
կենցաղային և առևտրային քափոցները հավաքման մեթոդներով
կտեղափոխվեն ուղղակիորեն տարածաշրջանային աղբավայր :
Աղբահանությունը և քափոցները տեղափոխման ծախսերը խնայելու
համար կօգտագործվեն 10 մ³ տարողունակ տնօրինման
մեթոդներ բոլոր ֆաբրիկաներում՝ բացառությամբ Մաղկաձոր
ֆաբրիկայի, որտեղ նախատեսված են 4 մ³ տարողունակ
մեթոդներ՝ քափոցները փոխափանակի պատհանով : Գյուղակի
վայրերում 18 մ³ տարողունակ մեթոդներ են կիրառվելու՝
հավաքման մեծ հեռավորությունները պատհանով : Քաղաքներ
մեծ մասը ներկայումս օգտագործում են տնօրինման 10 մ³
տարողունակ մեթոդներ՝ քափոցները հավաքման համար :

3.3 Տարածաշրջանային աղբավայրում տեղավորումը

Հավաքված կոշտ կենցաղային քափոցները կտեղավորվեն
Ժամանակակից սանիտարական աղբավայրում : Տեղավորման
միջինը ընդհանուր ծավալը պետք է լինի 1,200,000 մ³,
որպեսզի ապահովի 20 տարիների շահագործումը :

Աղբավայրը կլինի ապագա քափոցները կառավարման կենտրոնի
մի մասը : Թունավոր քափոցները Ժամանակավոր պահպանման
համար նախատեսված սարքավորումները և շինարարական ու
ֆանդման քափոցները համար հատուկ բաժինը կհաստատվեն
նախքան տարածաշրջանային քափոցները կառավարման կենտրոնի
շահագործման սկսվելը : Տարածումը պահումները կատարվեն
հետագա կոմպոստավորման սարքավորման և հավաքված նյութերի
լրացուցիչ տեսակավորման և գտման համար նախատեսված
տեսակավորման սարքավորման հիմնարանի համար :

Շինություններ,
սարքավորումներ
, մատակարարման
համակարգեր
առաջին փուլում

Թափոցները կառավարման կենտրոնի առաջին մասը ներառելու է
հետևյալ կառույցները, օբյեկտները, սարքավորումները և
մատակարարման համակարգերը .

- Հարթ մոտեցման հանապարհ
- Հարթ մուտքի տարածք և կայանատեղի
- Կամրջային կոնեք
- Աղբավայրի առաջին 3 բաժանմունքները՝ խոսք
կենցաղային և կոմպոզիցիոն քափոցները համար
- Ֆլուորատի հավաքում, տեղափոխում, պահպանում,
մշակում և այլն
- Աղմուկի ստացիա, վերահսկում, աշխատակազմի
հարմարանքներ՝ ներառյալ սանիտարական միջոցառումներ
(կեղտաջրերի հավաքման ցիստերն)
- Ավտոտակ և մեթոդներ և հավաքման մեթոդներ
համար արհեստանոց, ինչպես նաև պահեստավորման
սեղանակները

- Աղբավայրի տնօրենին հարմարեցնել և այլ արհեստագործներին՝ աղբավայրը շահագործելու համար
- 40x40 սմ պողպատե ցանցով բեռնե սյուների և ոչ թեփեցավոր մետաղալար վերևում
- 8 մ լայնքով ձեռնով դեղավարվող պողպատե դարբաս
- Անիվների լվացման հարմարեցնել (ելեկտրոն)
- Մակերեսային ջրերի հավաքման և մշակման համակարգ (ավազի և նավթի գատիչ)
- Անվազնի 3 հոր՝ ստորգետնյա ջրերի մոտիտորինգի համար (մեկը աղբավայրի հոսանքի վեր, երկուսը՝ ներքև): ՇՄՍԱԳ արդյունահանողների հիման վրա աղբավայրի շահագործումը սկսելուց հետո կենցաղային թափոնների աղբավայրի համար հնարավոր է ստեղծվեն մի քանի լրացուցիչ հորեր:
- Սպասարկման համակարգեր, էլեկտրակառուցումներ, ջուր (խմելու ջուր) և հանրապական արհեստագործներ
- Հակահրդեհային համակարգ
- Կարանտինային տարածք (կապիտալ թափոնների համար)
- Մշակման և ժամանակավոր ներքին քանակաբաշխում
- Ժամանակավոր կուտակման հարմարեցնելը՝ վտանգավոր թափոնների համար:

Աղբավայրի տարածքում կկառուցվեն քանակաբաշխումներ, կվերակառուցվի բուսական ծածկը առաջին փուլում և շահագործման ընթացքում: Ներքին քանակաբաշխումը կարող են բաժանվել երկու կատեգորիաների:

- Մշակման տրաֆիկով քանակաբաշխումներ (Աղբավայրի քանակաբաշխումներ, ընդունման տարածք և այլն)
- Պատահական տրաֆիկով քանակաբաշխումներ (օրինակ, սպասարկման և հսկողություն քանակաբաշխումներ, հետագա ընդլայնման համար նախատեսված քանակաբաշխումներ և այլն)
- Լուսավորություն սյուների կառուցումները դարբասի մոտ, կամրջային կենտրոնի մոտ, ադմինիստրացիոն շենքի դիմաց, ավտոտնակի և արհեստանոցի դիմաց և ներքին քանակաբաշխումների համար՝ դարբասից մինչև աղբավայրի առաջին տեղավորման խուցը:
- Աղբավայրի գազի հավաքման և այրման համակարգը, ինչպես նաև տեղավորված թափոնների համար վերին շերտի ծածկ, կստեղծվի պլանավորման ժամանակաբաշխումը ընթացքում, երբ աղբավայրի հերթական խուցը լցված լինի:
- Ընդ որում, տարածքը պատրաստ է հետագայում և Շինարարական և Քանդման թափոնների փերմանը և

տեսակավորմանը (10,000 մ²), տեսակավորման
 արժեքավորմանը՝ տարանջատված վերամշակվող նյութերի
 համար նախատեսված (4000 մ²) և օրգանական
 քաղցրահամ կոմպոստավորմանը (17,000 մ²):

- Տարածաշրջանային աղբավայրի առաջարկվող
 դասավորությունը ներկայացված է Հավելված 4-ում :

3.4 Տարածաշրջանային աղբավայրի կառուցվածքը

Աղբավայրի
 բաժանմունքների
 կառուցվածքը

Թափոնների տեղավորման համար աղբավայրի բաժանմունքների
 առաջարկվող կառուցվածքը ներկայացված է Աղյուսակ 3.3-ում :

*Աղյուսակ 3.3 Տարածաշրջանային աղբավայրի տարրերի
 պարամետրերի կառուցվածքը*

Էլեմենտ	Նախագծման պարամետրեր
Բնապահպանական արգելագիծ	<p>$l < 1,0 \times 10^{-9}$ մ/վ և խտություն > 1 մ կամ համարժեք պաշտպանիչ</p> <p>Գույքեռնակավելացված հողեր (օրինակ, բետոնիտ հողի հետ խառնված) և/կամ արհեստական արգելագիծ</p>
Արհեստական միջնաբերտ	<p>1,5 մմ Բարձր խտություն պոլիէթիլենի միջնագիծ</p>
Բաժանմունքների երկրաչափական կառուցվածք	<p>Ստորին լանջ միեմնում 1.0 %</p> <p>Առաջին փուլում կառուցված բաժանմունքների ծավալը . I բաժանմունք մոտ 55,000 մ³. II բաժանմունք մոտ 90,000 մ³. III բաժանմունք մոտ 185,000 մ³.</p> <p>Յուրաքանչյուր բաժանմունքի տարածքը համեմատաբար փոքր է հիշ, բեռատնայն չափի, մոտ 14,000 մ², ֆիլտրատի գոյացումը նվազեցնելու համար :</p> <p>Առաջին փուլի բաժանմունքները ակնկալվում է ավարտել 01.01.2014 և տափանջված քաղցրահամ խտությունը՝ 1.0 t/մ³:</p> <p>I բաժանմունք : Ապրիլ 2015 II բաժանմունք : Հունվար 2017 III բաժանմունք : Ապրիլ 2020</p> <p>Առաջին փուլի տեղումնային ակնկալվում է 6-6.5 տարի :</p> <p>Մնացած բաժանմունքների իրականացումը (և շահագործումը) հետևյալն է .</p>

Էլեմենտ	Նախագծման պարամետրեր
	<p>Բաժանմունիք IV: 2019 (շահագործումը 2020-2023թթ)</p> <p>Բաժանմունիք V: 2022 (շահագործումը 2023-2027)</p> <p>Բաժանմունիք VI: 2026 (շահագործումը 2027-2030)</p> <p>Բաժանմունիք VII: 2029 (շահագործումը 2030-2033)</p> <p>Բաժանմունիք VIII: 2032 (շահագործումը 2033-2037)</p> <p>Տարածքը օգտագործվում է օպտիմալ կերպով՝ հաշվի առնելով դեպի հարավ թեֆուլյունը, այնուամենայնիվ դա 100%-ով հնարավոր չէ առաջին երկու բաժանմունիքների համար:</p> <p>Պարագիծը և ներքին եզրը կունենան 1:3 թեֆուլյուն:</p>

Այնի նիւտրատիվ շէնք

Այնի նիւտրացիան կհիմնարկվի աղբայրի կայանում, որը կներառի բուրքաների արժեքի սեյսմիկությունը, ինչպես նաև վերահսկողությունը սեյսմիկ կամբային կենտրոնի համար, տեղի Շինությունը կկառուցվի տեղում կամ կլինի կոնստրուկտային:

Այնուհետև 3.4:

Շինությունը կկառուցվի տեղում կամ կլինի կոնստրուկտային:

Այնուհետև 3.4 Այնի նիւտրացիան շէնքի տարածքում և արտավարումները

Սեյսմիկություն	Աղբայրի շահագործման արտավարումները և աշխատակազմը	Թափոնների հավաքման արտավարումները և աշխատակազմը
Աշխատակազմը	<p>Գործադիր սնուր: 1</p> <p>Ֆինանսական կառավարիչ: 1</p> <p>Քարտուղար: 1</p> <p>Վարպետ: 1</p> <p>ՏՏ մասնագետ: 1</p> <p>Տրանսպորտային օպերատորներ: 3</p> <p>Պահակ դարբասի մոտ: 1</p> <p>Ոչ մասնագիտացված աշխատուժ: 3</p>	<p>Տնօրեն: 1</p> <p>Վարպետ: 1</p> <p>Վարորդներ: 2</p>
Վերահսկողություն գրասենյակի կամբային կենտրոնի համար	1	-
Այնի նիւտրացիան գրասենյակ	Ներանված է	Ներանված է

Սեյն ակնեքը	Աղբավայրի շահագործման սարքավորումների նախատեսվածը	Թափոնների հավաքման սարքավորումների նախատեսվածը
	վերահսկողություն	վերահսկողություն
"Ճառարան" (Սեղանով, արձույթով, ուտելիքի/ուտարի պահպանման և պատրաստման համար նախատեսված կառավարման սեյն ակնեք)	12 անձի համար	+4 մարդ
Հանդերձարան և լոգասեյն ակնեք (տղամարդկանց համար)	10 անձի համար	+2 persons
Հանդերձարան և լոգասեյն ակնեք (կանանց համար)	2 անձի համար	-
Զուգարան բեռնատարների վարորդների և այցելուների համար և այլն	1	-
Լաբորատորիա	Պատահիք չէ	-
Մուտքի սեյն ակնեք, պահպանման սեյն ակնեք, միջանցքներ և այլն	Ըստ մեխանիզմի շահագործման	Ըստ մեխանիզմի շահագործման

Մեքենաների համար ավտոտնակ և կայանատեղի, պահեստ

Աղբավայրի կայանում կիրառվող մեկ կայանատեղի, որը կներառի բոլոր սարքավորումները և աղբավայրի շահագործման, և հավաքման մեքենաների:

Շինությունները կկառուցվի տեղում կամ կլինի կոնստրուկտորային: Ավտոտնակը ապահովված կլինի ջրով և էլեկտրակայանությամբ:

Աղյուսակ 3.5 Մեքենաների համար նախատեսված ավտոտնակ և արհեստանոց, պահեստ

Սեյն ակնեք	Աղբավայրի սարքավորումների համար պահանջվող տեխնիկան	Աղբավայրի սարքավորումների համար պահանջվող տեխնիկան
Մեքենաների երթուղիով ֆանակը	- 1 տոփանիչ - 1 էֆուկավատար կամ առջևի անիվի քարձիչ - 1 ֆարեակ բեռնատարներ - 1 տրակտոր, ներայլ ջրի բաժնի, կցասայլ,	- 2 Թափոնների հավաքման մեքենա

Սե ն յ ա կ ն ե ր	Աղ բ ավ ա յ ր ի ս ա ր ֆ ավ ո ր ու մ ն ե ր ի հ ա մ ա ր պ ա հ ա ն ջ վ ո ղ տ ե խ ն ի կ ա ն	Աղ բ ավ ա յ ր ի ս ա ր ֆ ավ ո ր ու մ ն ե ր ի հ ա մ ա ր պ ա հ ա ն ջ վ ո ղ տ ե խ ն ի կ ա ն
	ժ ո ղ ո ճ գ ն ե ր ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն մ ե ֆ ե ն ա ն ե ր	
Ա վ տ ո տ ն ա կ ի դ ա ր ք ա ս ն ե ր ի ֆ ա ն ա կ ը	2 (մ ե կ ը ն ա վ ք ա հ ո ր ո վ)	1
Պ ա հ ե ս տ (յ ու ղ ե ր , պ ա հ ե ս տ ա մ ա ս ե ր և ա յ լ ն)	Ա ո կ ա է	Հ ն դ հ ա ն ու ր պ ա հ ե ս տ ի ս ե ն յ ա կ
Ա ր հ ե ս տ ա ն ո ճ	Ա վ տ ո տ ն ա կ ի մ ի մ ա ս	Հ ն դ հ ա ն ու ր ա ր հ ե ս տ ա ն ո ճ
Զ ու գ ա ր ա ն	Զ կ ա	Զ կ ա

Վ տ ա ն գ ա վ ո ր
ք ա փ ո ն ն ե ր ի հ ա մ ա ր
ն ա խ ա տ ե ս վ ա ծ
Ժ ա մ ա ն ա կ ա վ ո ր
պ ա հ ե ս տ ա վ ո ր մ ա ն
ս ա ր ֆ ավ ո ր ու մ ն ե ր

Վ տ ա ն գ ա վ ո ր ք ա փ ո ն ն ե ր ի Ժ ա մ ա ն ա կ ա վ ո ր պ ա հ պ ա ն մ ա ն հ ա մ ա ր
ն ա խ ա տ ե ս վ ա ծ շ ե ն ֆ ը տ ե դ ա կ ա յ ա վ ա ծ կ լ ի ն ի ը ն դ ու ն ա ր ա ն ի ն կ ի ց :
Շ ե ն ֆ ը ք ա ժ ա ն վ ա ծ է ե ր կ ու ս ե կ ց ի ա ն ե ր ի օ ր գ ա ն ա կ ա ն
վ տ ա ն գ ա վ ո ր ք ա փ ո ն ն ե ր ի հ ա մ ա ր և ա ն օ ր գ ա ն ա կ ա ն վ տ ա ն գ ա վ ո ր
ք ա փ ո ն ն ե ր ի հ ա մ ա ր : Պ ա հ ե ս տ ա վ ո ր մ ա ն ս ա ր ֆ ավ ո ր ու մ ը չ ի կ ա ր ո ղ
ը ն դ ու ն ե լ հ ե դ ու կ ք ա փ ո ն ն ե ր :

Շ ե ն ֆ ը կ լ ի ն ի 10 x 12 մ և մ ի ն ի մ ա լ 4 մ ք ա ր ձ ք ու թ յ ա մ ք :
Շ ե ն ֆ ի դ ի մ ա ց կ լ ի ն ի 200 մ² հ ա ր թ վ ա ծ տ ա ր ա ծ ֆ վ տ ա ն գ ա վ ո ր
ք ա փ ո ն ն ե ր ի ք ե ո ն ա ր ա փ մ ա ն հ ա մ ա ր :

Շ ե ն ֆ ի 2 մ ա ս ե ր ը կ ու ն ե ն ա ն 4 x 3 մ չ ա փ (լ ա յ ն ֆ x
ք ա ր ձ ք ու թ յ ու ն), ի ն չ ը հ ն ա ր ա վ ո ր է դ ա ր ձ ն ու մ ա մ ք ա ր ձ ի չ ի
մ ու ս ֆ ը շ ե ն ֆ :

Շ ե ն ֆ ը ք ե տ ո ն ե հ ա տ ա կ ու ն ի , ո ր ը դ ի մ ա կ ա ն յ ու ն է ֆ ա յ ֆ ա յ ի չ
հ ե դ ու կ ն ե ր ի ն կ ա տ մ ա մ ք , ջ ր ա հ ե ո ա ց մ ա ն ջ ր ա ն ց ֆ ն ե ր ո վ և
ց ա ն կ ա ց ա ծ տ ի պ ի ա ր տ ա հ ո ս ֆ հ ա վ ա ֆ ե լ ու հ ա մ ա ր ա մ ք ա ր ն ե ր :

Շ ե ն ֆ ը մ ի ա ց վ ա ծ կ լ ի ն ի ջ ր ի ն (ց ո ղ մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ և ա ր տ ա կ ա ր գ
ց ն ց ու ղ ի ս ա ր ֆ ավ ո ր ու մ) և է լ ե կ տ ր ա կ ա ն ու թ յ ա ն ը :

Աղ բ ավ ա յ ր ի կ ա յ ֆ ու մ կ պ ա հ վ ի տ ա ր ա ծ ֆ , ն վ ա գ ա գ ու յ ն ը և ս մ ե կ
ն ու յ ն չ ա փ ի շ ե ն ֆ ի հ ա մ ա ր վ տ ա ն գ ա վ ո ր ք ա փ ո ն ն ե ր ի
Ժ ա մ ա ն ա կ ա վ ո ր պ ա հ պ ա ն մ ա ն հ ա մ ա ր :

Ֆ ի լ տ ր ա տ ի
կ ա ո ա վ ա ր մ ա ն
ս ա ր ֆ ավ ո ր ու մ ն ե ր

Ֆ ի լ տ ր ա տ ը (կ ե ղ տ ա ջ ք ե ր ը) ք ա փ ո ն ն ե ր ի ք ա ժ ա ն մ ու ն ֆ ն ե ր ու մ
հ ա վ ա ֆ ե լ ու , ֆ ի լ տ ր ա տ ի տ ե դ ա փ ո խ մ ա ն , ֆ ի լ տ ր ա տ ի պ ա հ ե ս տ ա վ ո ր -
մ ա ն , մ շ ա կ մ ա ն ն ա խ ա գ ծ ի պ ա ր ա մ ե տ ր ե ր ը ն ե ր կ ա յ ա ց վ ա ծ ե ն
Ա ղ յ ու ս ա կ 3.6- ու մ :

Աղյուսակ 3.6

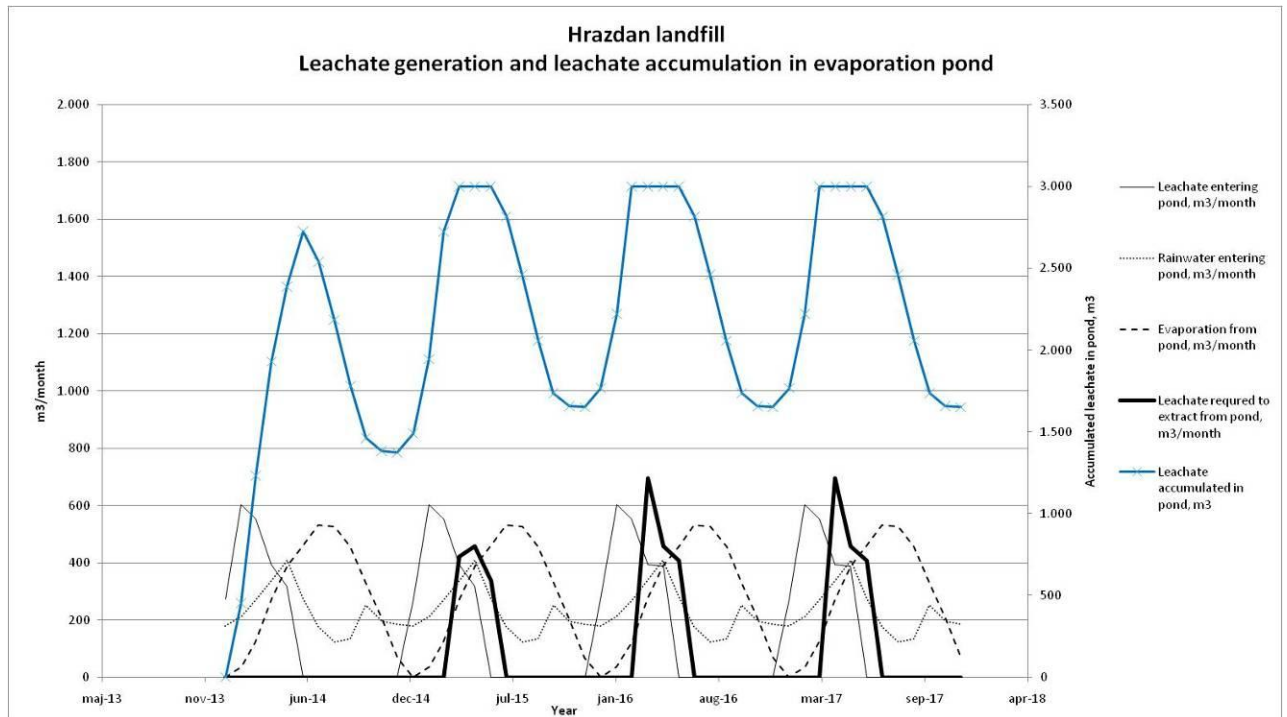
Ֆիլտրատի կառավարման նախագծի պարամետրերը

Համակարգ	Նախագծի պարամետրերը
<p>Ֆիլտրատի հավաքումը քափոնների բաժանմունքներում</p>	<p>0,50 մ հատիկավոր շերտ, ջրանցիկություն $> 1 \times 10^{-3} - 10^{-4}$ մ/վ : Հատիկի չափի բաշխման բնութագրի կլիմի 0-70 մմ : Ø160 մմ հիմնական ջրահեռացման խողովակներ ամբարտակի երկայնքով և բաժանմունքի անկյունագծով : Հնարավոր կլիմի իրականացնել հիմնական ջրահեռացման խողովակի բարձր նեոման մաքրում ֆիլտրատի հավաքման խոռոչներից, որոնք գտնվում են բաժանմունքների հոսանքի վրա : Կողմերի արտահոսքերը Ø110 մմ, գտնվում են յուրաքանչյուր արտահոսքից մոտավորապես 15 մ հեռավորությամբ : Սակնվագեցնել ֆիլտրատի մաքսիմալ խորությունը աղբավայրի մեջ : Ջրահեռացման խողովակները կլիմեն 5-8 մմ անցքերով, և շրջապատված գոտի ճյուղով : Ջրից էլեմենտի համար ճյուղերը կլիմեն մանրաթիֆ 20 մմ/40 մմ : Բաժանմունքի ներսում ոչ մի կառույց չի նախատեսվում : Հավաքման խոռոչը գտնվում է բաժանմունքից դուրս :</p>
<p>Ֆիլտրատի տողափոխում</p>	<p>Ֆիլտրատի բուրք տրանսպորտները սովորական Ø200 մմ Բարձր խողովակի պոլիէթիլենի ՔՐ10 ինքնահոս խողովակներից, բուրք բաժանմունքների համար՝ ներառյալ ապագա բաժանմունքները : (Պնմպեր չեն տեղադրվել) :</p>
<p>Leachate collection, handling and treatment</p>	<p>Ֆիլտրատը հավաքվելու է ֆիլտրատի լիակույմ՝ 0,5 մ ցածր անցելիությունը կալանիզ/կալե հատակով և ծածկված լիմի 1,5 մմ Բարձր խողովակի պոլիէթիլենի ծածկով և 0,25 մ պաշտպանիչ ավազ/մանրաթիֆով : Ֆիլտրատի հիմնական մշակումը կատարվելու է գոլորտից մանրեղանակով : Այնուամենայնիվ, շամանակի ընթացքում ֆիլտրատի գոյացումը գերացանցելու է գոլորտից մանրակաթիլի : Տես Պատկեր 8 ստորև : Պատկերը հիմնված է 4,000 մ² տարածքով և 3,000 մ³ տարողությունը գոլորտից մանր լիմի օգտագործման վրա : Ֆիլտրատի գոյացումը կախված է այն բանից, եթե բաժանմունք 1-ը շահագործման մեջ կմտնի 2014թ.-ի հունվարից, և բաժանմունք 2-ը՝ 2015թ.-ի հունվարից : Ակնկալվում է, որ աղբավայրի շահագործման ողջ ժամանակահատվածում ֆիլտրատի գոյացումը շատ բեֆիչ նույնը կլիմի, բայց սա միայն այն դեպքում, երբ միայն մի բաժանմունք է շահագործման մեջ, իսկ նախորդ բաժանմունքը լցված է, սակայն չունի վերին շերտի ծածկ, իսկ բուրք հիմ և լցված բաժանմունքները ունեն վերին շերտ : Լիմի լցվածությունը մարտ-հունիս ամիսներին ավելի շատ կլիմի, իսկ շրջանառության ամսական ֆանակը մոտ 200-700 մ³/ամիս (~1.500 մ³/տարի), այնուամենայնիվ, այս պատկերը կարող է տատանվել ±100%՝ կախված չոր կամ խոնավ եղանակից : Հաշվարկը կատարվում է ընդհանուր տեղումների և գոլորտից մանրակաթիլի հիման վրա :</p>

Համակարգ	Նախագծի պարամետրերը
	<p>Ֆիլտրատի հավաքման համար հորը կհիմնվի այն դեպքում, եթե ֆիլտրատը գերազանցի բարձր մակարդակի սահմանը: Ֆիլտրատը հավաքվում է ավտոցիստերնաներում/ֆիլտրատի բաժանում և տեղափոխվում է տեղավորման բաժանմունք և տարածվում է թափոնների վրա (չի ցողվում): Սա կուժեղացնի ֆիլտրատի գոլորտացումը և թափոնները կհանդիսանան բուժքի դերում:</p> <p>Ժամանակի ընթացքում սա հավանաբար արդեն չի բավարարի, քանի որ բուժքի կարողությունը անսպառ չէ և գոլորտացման անը սահմանափակ է:</p> <p>Արտակարգ արտահոսքի համար նախատեսված լիակը՝ ցածր անցանելիությամբ ունեցող հատակով (բնական կավահող) և եղեգներով պատված, առաջարկվում է հաստատել ֆիլտրատի լիակի կից: Նախագծված է 600 մ² տարածք, որը կապահովի մոտ 7.000 գ ԿԹՊ/օր մեակումը, ինչը համապատասխանում է 1.500 մ³/տարի ֆիլտրատի ընդունելով ԿԹՊ պարունակությամբ 2.000 մգ/լ:</p> <p>Ֆիլտրատի լիակն ու արտակարգ արտահոսքի լիակը ժամանակ առ ժամանակ պահանջում են նստվածքի մաքրում (ամեն 5-10 տարին՝ լցվածությամբ կախված):</p> <p>Ֆիլտրատի մեակումը կախված է.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. գոլորտացումից 2. վերաբռնականությամբ 3. ավելցուկային ֆիլտրատի մեակումն եղեգային դատում <p>Ամենայն հավանականությամբ, ժամանակի ընթացքում ֆիլտրատի մեակումն բավարար լուծում չէ: Լինքը հավանաբար կլցվի 1-1½ տարուց և հետագա 1-2 տարիներին ֆիլտրատի վերաբռնականությամբ պրակտիկորեն հնարավոր է և ապագայում եղեգային դատի մեակումն հնարավորությամբ պետք է կսկի առնալ համակարգից ֆիլտրատի մի մասի լիցքաբաժանման համար: Եղեգային դատի հիմնումը կարող է խնդիրներ առաջացնել, քանի որ հնարավոր է եղեգները դժվար առնել, բայց 3-4 տարի ժամանակ՝ առողջ և լավ առողջ եղեգային դատ կառուցելու համար:</p> <p>Ենթադրվում է, որ ֆիլտրատի տարեկան ծավալը Հրազդանի աղբավայրից (1 բաժանմունքը շահագործման մեջ, իսկ նախորդ բաժանմունքները փակված) մոտ 2,000 մ³/տարի է:</p> <p>Աղբավայրից վերցված տեղի թափոնների համար ֆիլտրատի բնորոշ կազմությամբ հետևյալն է.</p> <p>COD: 10,000 մգ/լ, BOD: 5,000 մգ/լ, Tot-N: 1,000 մգ/լ</p> <p>Ընդհանուր լցվածությամբ կլինի.</p> <p>COD: 20,000 կգ/տարի, BOD: 10,000 կգ/տարի, Ընդհանուր -N: 2,000 կգ/տարի</p> <p>Ֆիլտրատի արտահոսքը լազուցային մոտ 500 մ³ է (առանց</p>

Համակարգ	Նախագծի պարամետրերը
	<p>Վերաբերյալ անառնալից կամ ֆիլտրատը լազուցայից հեռացնելու այլ միջոցներ) կամ 1,000 մ³, ներառյալ լազուցայի մեջ թափվող անձրևաջրերը :</p> <p>Մշակում անցած (նաև նոսրացված) ֆիլտրատի ֆակտի էրեզայի լազուցայում ենթադրվում է, որ կլինի . COD: 400 մգ/լ, BOD: 15 մգ/լ, Հնդհանուր -N: 100 մգ/լ</p> <p>Հնդհանուր լցվածությունը կլինի . COD: 400 կգ/տարի, BOD: 15 կգ/տարի, Հնդհանուր -N: 100 կգ/տարի</p> <p>Մաքրման աստիճանը այդ դեպքում կարող է հասվել վել . COD: 96% կոնցենտրացիայում և 98% ընդհանուր տարայում BOD: 99,7% կոնցենտրացիայում և 99,85% ընդհանուր տարայում Tot-N: 90% in կոնցենտրացիայում և 95% ընդհանուր տարայում</p> <p>Տարեկան 1,500 մ³-ից պակասի դեպքում ենթադրվում է, որ մշակված ֆիլտրատի որակը կլինի . BOD < 15 մգ/լ, COD < 400 մգ/լ, Հնդհանուր -N < 100 մգ/լ</p> <p>Այս կոնցենտրացիաները համադրելի կլինեն Քաղաքային կեղտաջրերի մշակման վերաբերյալ ԵՄ պահանջներին հետ, որոնք նշված են ֆալաֆայի կեղտաջրերի մշակման վերաբերյալ 1991թ. -ի Մայիսի 21-ի Խորհրդի Դիրեկտիվում (91/271/EEC) :</p> <p>BOD: 25 մգ/լ, COD: 125 մգ/լ, Հնդհանուր N: 10-15 մգ/լ</p> <p>Դիրեկտիվը պարունակում է պահանջներ նաև ընդհանուր Ցուֆորի և հեռացված պինդ մարմնիկների վերաբերյալ . Հնդհանուր P: 1-2 մգ/լ, SS: 35 մգ/լ</p> <p>Ֆիլտրատում ֆոֆորի կոնցենտրացիան որպես կանոն ցածր է : Երեզայի դատի մշակման սարքավորումը հիմնականում ավագ ֆիլտրն է, որն ընդունակ է երաշխավորել հեռացված կոտորված մարմնիկների ցածր արտահոս (10-30 մգ/լ) :</p> <p>Հնարավոր է անհրաժեշտ լինի կոնցենտրացիա ֆիլտրատի մշակման այլ երկարաժամկետ տարբերակներ : Դա կարող է լինել լինել հետադարձ օսման, նաև ֆիլտր կամ այլ մեմբրանային տեխնոլոգիաներ, ֆիմիակն օֆսիդացում, գեր-կրիտիկակն խոնավ օֆսիդացում, կամ երկու և ավելի տարբեր մեթոդներ համարդրություն : Նշված մշակման տեխնոլոգիաների խնդիրը շինարարական ծախսերն են և շատ բարձր շահագործման արժեքը, ավելի, գործարանում աշխատելու համար կպահանջվի փորձառու և մասնագիտացված անձնակազմ : Կենսաբանական մշակումը, որը օգտագործվում է տնային</p>

Համակարգ	Նախագծի պարամետրերը
	<p>տնտեսության կոնցրետի կոնցրետի մշակման համար, ֆիլտրատի համար արդյունավետ չի լինի, ֆանի նր ԳԹՊ/ԿԹՊ</p> <p>հարաբերակցությունը շատ բարձր է, և ԿԹՊ/Ընդ-Ո</p> <p>հարաբերակցությունը շատ ցածր է, ինչը կարող է բերել անբավարար կենսաբանական գործընթացների և մշակման ցածր արակի:</p>
Ֆիլտրատի հեռացում	<p>Աղբավայրը տեղակայված է փակ դրենաժային տարածքում: Ֆիլտրատը կհեռացվի գոլորշիացման միջոցով ֆիլտրատի հավաքման լիակից և քափոնների բաժանմունքներից, որտեղ այն տարածվում է լվացման միջոցով:</p>

Պատկեր 8 Ֆիլտրատի գոյացումն ու ֆիլտրատի կուտակումը Հրազդանի աղբավայրի գոլորշիացման լիակում (Ֆիլտրատի լիակ՝ 4,000 մ² և 3,000 մ³)

Գծագիրը հիմնված է տեղումների, գոլորշիների /գոլորշիացման, հիմքի մոնիթինգի վրա աղբավայրի քափոնների բեռնաբանման միավորներում և աղբավայրի առաջարկվող զարգացման փուլերի վրա:

Գծագիրը ցույց է տալիս, որ ֆիլտրված ջրի ֆանակությունը պետք է դուրս հանվի լիակից վերաբերման համար (ավելացած գոլորշիացում) և / կամ այլ մոտեցում: Եզրակացությունն այն է, որ 2-3 տարվա աշխարհից հետո կարիք կլինի որոշ ավելորդ ֆիլտրված ջրեր բեռնաբանել, բայց 500-1000 մ³ ամեն տարի հնարավոր կլինի խտացնել /

գոլորտի ցանցի վրա ֆիլտրատի անհրաժեշտությունը աղբայրի գործողության փակված միավորներում :

3.5 Աղբայրի շահագործումը

Աղբայրի շահագործում

Աղբայրի աշխատանքային ժամերը կլինեն 10-12 ժամ /օր 7 օր /շաբաթ :

Աղբայրը կշահագործվի որպես ժամանակակից սանիտարական աղբայր : Այն սարքավորված կլինի աղբայրի տնօրինիչի և ցանցային ցանցերի հարմարանքով՝ տարածելու համար :

Աղբայրի շահագործումն ու լցվողությունը ենթադրվում է հետևյալ կերպ .

- Աղբայրը կբաժանվի ավելի փոքր տարածքների՝ մեկ օրվա քաղաքացիների տարածումը հեշտացվելով :
- Յուրաքանչյուր բաժանումն ունի քաղաքացիների կտրածված ցեղանիություն, որոնք չեն գերազանցի 0.3մ :
- Հարթեցված քաղաքացիները կծածկվեն հողով՝ առավելագույն 200 մմ խոռոչային օրակն :
- Աղբայրի սպասվող միջին բարձրությունը կլինի մոտ 11 մ .
Լցվողությունը ակնկալվում է իրականացվել աղբայրի մի անկյունից : Խառը կենցաղային քաղաքացիները կհավաքվեն տնօրինման մեթոդներով և կբերվեն կայ : Կայնում հետագա տնօրինումը կկատարվի աղբայրի տնօրինիչի :

Վերջնական ծածկում, երբ աղբայրը հասնի սահմանված բարձրությանը :

Անիվները լվացման սարքավորում

Անիվները լվացման սարքավորումը կտեղադրվի մուտքի մոտ՝ ադմինիստրացիոն շենքի դիմաց : Այն բեռնատարները, որոնց անիվները հարկավոր է լվանալ, պետք է անցնեն անիվները լվացման սարքավորման մոտով՝ նախկին կայից տարածքից դուրս գալը և նախկին կամրջային կոնստրուկցիայից, երբ անհրաժեշտ է ևս մեկ անգամ կոնստրուկցիայի : Բեռնատարների անիվներն ու հատակը լվացվում են ավտոմատ կերպով բացելով բարձր ճնշման տակ գտնվող վարդակները, երբ մեթոդական անցում է լվացման կետի միջով : Ջուրը մշակվում է և նորից օգտագործվում :

Մակերեսային ջրերի հավաքում և պահպանում

Բնական մակերեսային կեղտաջրեր կայից չեն հոսում, այլ մի քանի տեղի ցածրավայրերից, որտեղ պատահական ջրեր են լցվում և հետագայում գոլորտի ցանցում կամ ցանցի մեջ մտնում են :

Հր ազ դ ա նի ա դ ք ա վ ա յ ր ի տե դ ա վ ո ր մ ա ն ք ա ժ ա ն մ ու ն ֆ ն ե ր ի ց դ ու ր ս հ ա վ ա ֆ վ ա ծ ա ն ձ ր ե ա ջ ր ե ր ը կ դ ա տ ա ր կ վ ե ն մ ա կ ե ր ե ս ա յ ի ն ջ ր ե ր ի լ ն ա կ ի մ ե ջ , կ ա յ ֆ ի ա մ ե ն ա խ ո ր ը վ ա յ ր ու մ (մ ա կ ա ր դ ա կ ը 1819 տ ա ր ա ծ ֆ ի հ յ ու ս ի ս ա յ ի ն մ ա ս ու մ :

Այ ն տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ի մ ա կ ե ր ե ս ա յ ի ն ջ ր ե ր ը , ո ր տե դ վ ա ո ե լ ա ն յ ու թ ի ա ր տ ա հ ո ս ֆ ի վ տ ա ն գ կ ա (օ ր ի ն ա կ , ը ն դ ու ն մ ա ն տ ա ր ա ծ ֆ ու մ) , կ ա ն ց ն ե ն գ ա ի չ ի մ ի ջ ո վ , ն ա խ ֆ ա ն մ ա կ ե ր ե ս ա յ ի ն ջ ր ե ր ի լ ն ա կ ը լ ց վ ե լ ը :

Հ ա վ ա ֆ մ ա ն հ ո ր կ հ ա ս տ ա տ վ ի ջ ու ր հ ա վ ա ֆ ե լ ու հ ա մ ա ր , ա յ ն դ ե պ ֆ ու մ , ե թ ե մ ա կ ե ր ե ս ա յ ի ն ջ ր ե ր ը կ գ ե ր ա գ ա ն ց ե ն վ ե ր ի ն մ ա կ ա ր դ ա կ ի ս ա հ մ ա ն ը կ ա մ ե թ ե ջ ու ր ն ա ն հ ր ա ժ ե ռ տ է ց ո դ մ ա ն , ո ո ո գ մ ա ն հ ա մ ա ր և ա յ լ ն :

Հ ա վ ա ֆ մ ա ն լ ն ա կ ի հ ա տ ա կ ը ք ա դ կ ա ց ա ծ է կ ա վ /կ ա վ ա հ ո դ ի ք ն ա կ ա ն ռ ե ր տ ի ց և ա ա ն ձ ն ա պ ե ս լ ու ր ջ ռ ե ի ն ա ր ա ու թ յ ու ն չ ի կ ա տ ա ր վ ե լ ` ց ա ժ ր կ ա մ ա ն ջ ր ա ք ա փ ա ն ց հ ա տ ա կ ի ռ ե ր ա կ ա ու ց ե լ ու հ ա մ ա ր : Տ ա ր ա ծ ֆ ը օ գ տ ա գ ո ր ծ վ ե լ ու է ն ա և ո ր պ ե ս կ ա վ ա հ ո դ ի /կ ա վ ի ֆ ա ր հ ա ն ֆ , ո ր ը օ գ տ ա գ ո ր ծ վ ե լ ու է ե ր կ ր ա ք ա ն ա կ ա ն ե գ ր ա գ ծ ի հ ա մ ա ր , ա յ ն դ ե պ ֆ ու մ , ե թ ե ք ա ժ ա ն մ ու ն ֆ ի տ ա ր ա ծ ֆ ու մ ք ա ց ա կ ա յ ի ա ն հ ր ա ժ ե ռ կ ա վ ի ք ա վ ա ր ա ր ֆ ա ն ա կ ու թ յ ու ն :

Կ ո յ ու դ ա ջ ր ե ր , է լ ե կ տ ր ա կ ա ն ու թ - յ ու ն , խ մ ե լ ու ջ ու ր

Ա դ մ ի ն ի ս տ ր ա ց ի ո ն ռ ե ն ֆ ի ց կ ո յ ու դ ա ջ ր ե ր ը հ ա վ ա ֆ վ ու մ ե ն փ ա կ ք ա ֆ ու մ ` հ ա ն ա խ ա կ ի դ ա տ ա ր կ ե լ ու հ ա մ ա ր :

Է լ ե կ ր ա կ ա ն ու թ յ ու ն ը ա ն ց կ ա ց վ ե լ ու է տե դ ա կ ա ն ց ա ն ց ի ց : Ե թ ե ց ա ն ց ի ց մ ի ա ց ու մ ը գ ո ր ծ ն ա կ ա ն ո ր ե ն հ ն ա ր ա վ ո ր չ է (ռ ա տ հ ե ո ու է , կ ա մ ո ջ ք ա վ ա ր ա ր հ գ ո ր ու թ յ ա մ ք) , կ ա յ ֆ ու մ տե դ ա դ ր վ ու մ է գ ե ն ե ր ա տ ո ր , ո ր պ ե ս լ ր ա ց ու ց ի չ տ ա ր ք ե ր ա կ :

Խ մ ե լ ու ջ ու ր ը ա ն ց կ ա ց վ ու մ է տե դ ա կ ա ն ջ ր ի հ ա մ ա կ ա ր գ ի ց : Ե թ ե հ ա մ ա կ ա ր գ ի ց մ ի ա ց ու մ ը գ ո ր ծ ն ա կ ա ն ո ր ե ն ա ն հ ն ա ր է (ռ ա տ հ ե ո ու է) , կ ա յ ֆ ու մ տե դ ա դ ր վ ու մ է մ ե կ 10 մ 3 տ ա ր ո դ ու թ յ ա մ ք ջ ր ի ք ա ֆ , ո ր պ ե ս տ ա ր ք ե ր ա կ :

Հ ե ո ա խ ո ս ի և Ի ն տ ե ր ն ե տ ա յ ի ն հ ա դ ո ր դ ա կ ց ու թ յ ու ն ը հ ա ս տ ա տ վ ու մ է կ ա մ տե դ ա կ ա ն ց ա ն ց ի ն մ ի ա ն ա լ ո վ , կ ա մ ա ն լ ա ր (ռ ա ր ժ ա կ ա ն) :

Ա դ ք ա վ ա յ ր ի գ ա գ

Հ ր ազ դ ա նի գ ո ր ծ ո դ ա դ ք ա վ ա յ ր ը չ ի ու ն ե ն ա ն ե ր ու ժ , ո ր ը կ ա ր դ ա ր ա ց ն ի գ ա գ ի հ ա վ ա ֆ ու մ ը և ա յ ր ու մ ը /օ գ տ ա գ ո ր ծ ու մ ը : Ա դ ք ա վ ա յ ր ի օ ր գ ա ն ա կ ա ն ք ա փ ո ն ն ե ր ի ը ն դ հ ա ն ու ր ֆ ա ն ա կ ը ք ա վ ա կ ա ն ի ն ս ա հ մ ա ն ա փ ա կ է , ռ ո ո ր հ ի վ ա յ ն փ ա ս տ ի , ո ր թ ա փ ո ն ն ե ր ը ֆ ի չ ե ն և դ ր ա ն ֆ ֆ ա յ ֆ ա յ վ ու մ ե ն տ ա ր ի ն ե ր ռ ա ր ու ն ա կ ք ա ց օ դ յ ա և /կ ա մ ա յ ր վ ու մ : Ա ն հ ր ա ժ ե ռ տ չ ի լ ի ն ի ս տե դ ծ ե լ հ ո ս ֆ ա գ ի ծ հ ա վ ա ֆ ե լ ու /վ ե ր ա հ ս կ ե լ ու գ ա գ ի փ ո ֆ ր ֆ ա ն ա կ ու թ յ ու ն ը , ո ր ը կ ա ր ո դ է ա ր տ ա գ ա տ վ ե լ ա դ ք ա վ ա յ ր ի ց , դ ր ա փ ա կ ու մ ի ց հ ե տ ո , ֆ ա ն ի ո ր ա յ ն լ ու ր ջ վ տ ա ն գ չ ի ն ե ր կ ա յ ա ց ու ու մ ռ ք ջ ա կ ա մ ի ջ ա վ ա յ ր ի հ ա մ ա ր : Ա վ ե լ ի ն ,

աղբավայրից արտագատվող մեթանի մեծ մասը աէրոս կայացված աղբավայրի ընդերքից մինչև վերին շերտ անցնելը :

Աղբավայրի գազի այրման /օգտագործման համակարգը կստեղծվի տարածքային աղբավայրում՝ աղբավայրի միավորներին համար ծածկի տեղադրումից հետո :

Ոչ մի աղբավայրում գազի հավաքման աշխատանքը չի կարող սկսվել, մինչև աղբավայրը չաշխատի 2-3 տարի : Հիմնված լինելով աղբի գումարի չափի վրա իրագործելի ու թյան ուսումնասիրման ընթացքում, ֆանակի վրա Կոտայի տարածաշրջանի և Սևանի ֆառաքայտային համար, գազի հավաքումը տարածքային աղբավայրում շահավետ չի լինի ֆանի դեռ աղբանոցը չի աշխատել երեք տարի :

Սկզբնական գազահորերի տեղադրումը և խողովակներին միացումները ներառված են նոր աղբավայրի գծագրում : Գազի պնդությունը մատակարարումը ներառված է առանձնահատկությու ունեցողում, ֆանի որ խորհուրդ է տրվում սպասել դրան մինչև այն ամբողջությամբ սկսի աշխատել : Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ նոր աղբավայրներին նախագծերի համար այրվող միջոցների շատ անախճառնումներ գոյություն ունենում են շատ վաղուց և անավանդ փակնները և խողովակները և այլն, կորոզիայի են ենթարկվել և թարմացնելու կարիք ունեն : Աշխատանքային երաշխիքը և անսարք ու թյունները շատ արագ ժամանակահատվածը պետք է վավեր լինի այրվող միջոցների և այլ սարքավորումների համար աշխատանքի ընթացքում :

Համապատասխան միջոցառումները հավաքված գազի և տեղափոխվող գազի համար ներառված են նախագծում և բավարարում են ԵՄ աղբավայրի գործադիր մարմիններին :

Հակահրդեհային համակարգ

Հակահրդեհային համակարգը կհիմնարկվի վտանգավոր նյութերի պահեստավորման բաժնի և ադմինիստրացիոն շենքի մոտ :

Այլ սարքավորումները
Շահագործումը

Քաղաքային կոտորվողների վտանգավոր նյութերի ժամանակավոր պահպանման սարքավորումները և շինարարական և ֆանդման քաղաքային սարքավորումները շահագործումը պետք է նախատեսվի քաղաքային հաստատության :

3.6 Աղբավայրի փակումը

Աղբավայրը կհիմնվի 3 բաժանմունքներով՝ առաջին փուլում, և մի արհեստական լճակի կառուցվելուց աղբավայրի շահագործման ընթացքում, երբ առկա բաժանմունքները լցվեն : Գազի հավաքման և այրման համակարգը, ինչպես նաև տեղավորված քաղաքային վերին ծածկը, կստեղծվեն

պլանավորման ժամանակահատվածում, երբ աղբայրի բաժանմունքը կլցվի :

Աղբայրի և նրա ընդհանուր փակման վերին ծածկի համակարգի պատկերը հետևյալն է .

- 0.1 -0.2 մ վերին շերտի հող
- 0.8 մ կավահող
- Մանրախիբի դրեմաժայի շերտ
- HDPE (բարձր խտությամբ պոլիէթիլեն) շերտ
- Մանրախիբի պատկերի շերտ և գազի բաշտման շերտ
- 0.1 -0.3 մ կարգավորող շերտ

Ծածկված աղբայրի սխեմատիկ պատկերը ներառված է Հավելված 7-ում :

Ավարտից ու ծածկումից հետո աղբայրի վերջնական կառուցվածքը կունենա առավելագույն 1:5 թեփույն : Կառուցվածքը առավելագույն կմանեցվի շերտավորված և անհրաժեշտ :

3.7 Հետագա խնամք

Աղբայրերի վերաբերող առավել կարևոր և երկարաժամկետ խնդիրները կապված են աղտոտված ջրերի (ֆիլտրատի) և աղբայրի գազերի գոյացման հետ : Ինչպես նկարագրված էր վերևում, աղբայրի կտրամադրվի վերջնական ծածկի շերտ : Հիմնվելով աղբայրի առկա և հնարավոր գազի գոյացման վրա, աղբայրի գազերի ավելի երկարաժամկետ հավաքման և մշակման համակարգեր կնախագծվեն և կիրականացվեն : Ֆիլտրատի և աղբայրի գազերի գոյացումը կարող է շարունակվել (գուցե ավելի քան 50 տարի փակումից հետո)՝ կախված օրգանական քաղցրների բաղադրության ֆանակից : Պետք է իրականացվի պատշաճ վերահսկողություն և մոնիթորինգ :

Աղբայրը կարող է վերջնականապես փակվել, երբ գազերի և ֆիլտրատի արտահոսքը հասնի այն մակարդակի, որի ժամանակ բնապահպանական ազդեցությունը անհետ է և ընդունելի՝ հաշվի առնելով օդի և ստորգետնյա ջրերի որակի պահպանումը :

Հետագա խնամքի փուլում կատարվի աղբայրի գազերի և ֆիլտրատի սխեմատիկ մոնիթորինգ : Ավելին, վերջնական վերին ծածկի շերտը կանոնավոր կերպով կհսկվի և կպահպանվի և կվերահսկվի, եթե վերին ծածկի շերտը վնասվի, օրինակ էրոզիայի պատճառով :

3.8 Աղբավայրի տարողունակությունը և շահագործման ժամանակաընթացքը

Իրականում քաղաքացիական տեղավորման համար նախատեսվում է հատկացնել 147,000 մ² ընդհանուր տարածք՝ 1,600,000 մ³ ընդհանուր ծավալով: Թափոնների միջին բարձրությունը մոտավորապես 11մ է: Սա հնարավորություն է կառուցել աղբավայրի սպասվելիք 23 տարի շահագործման ժամանակը (2014-ից 2036թթ.): ընդունելով քաղաքացիական 1.0 տ/մ³ խտությունը:

Թափոնների կազմի որոշակի փոփոխություն կարող է նկատվել պլանավորման ժամանակահատվածի ընթացքում: Փոփոխությունները կարող են լինել որոշակի քաղաքացիական առանձին հավաքվելու արդյունքում, օրինակ ապակի, թուղթ, և այլն:

3.9 Թափոնների կառավարման համակարգի ինստիտուցիոնալ կարգաբեռումը

Առաջարկվում է, որ Աղբավայրի Կառավարման Ընկերությունը (Ընկերությունը) ձևակերպվի որպես բաժնետիրական ընկերություն, որը կհանդիսանա հայեցակարգներն ունի Կոտայի Թափոնների Կառավարման Տարածաշրջանի համայնքների համատեղ սեփականություն, այսինքն մի տարածաշրջանի, որը կազմավորվել է հետևյալ համայնքներից՝ տարածաշրջանային քաղաքացիական կառավարման համակարգ ստեղծելու նպատակով:

- Հրագրան
- Աբովյան
- Չարեցավան
- Եղվարդ
- Նոր Հանն
- Բյուրեղավան
- Ծաղկաձոր
- Սևան

Ցանկացած տարաները կշարունակեն տրամադրել քաղաքացիական կառավարման ծառայություններ իրենց ֆաբրիկաներին, ինչպես նախատեսված է օրենքով: Ծառայությունները բարելավելու նպատակով Ընկերության կողմից պայմանագրային հիմունքներով համայնքներին կտրամադրվեն մի շարք կոնստրուկցիոն և բեռնատարներ խոսք կենցաղային քաղաքացիական համար:

Ընկերությունը համայնքներին կտրամադրի նաև կոնստրուկցիոն տեսակավորված վերամշակվող քաղաքացիական կառավարման համար: Քաղաքացիական քաղաքացիական կոնստրուկցիոն և դրանք արդյունավետություններին վաճառելու համար: Վերամշակվողներին տեսակավորված հավաքումը կնվազեցնի

աղբավայրում կուտակվող քաղաքացիական պաշտպանության ֆանակը և համապատասխանաբար կերկարացնի շահագործման ժամանակահատվածը, այսպիսով ներդրումն է կատարում կենսազգային :

Ապագայում, նոր շահառուներ կարող են ներգրավվել, ինչպես օրինակ փոքր համայնքներ, որոնք Կոտայի մարզում 60 են, կամ նույնիսկ հարևան մարզերի համայնքները :

Նախքան միջֆազային Հնկերում թյուն հիմնելը՝ մասնակցող համայնքների միջև ծախսերի, եկամտունեքի և պարտականությունների բաշխումը պետք է սահմանվի համաձայնագրերի/պայմանագրերի տեւոյով : Պայմանագրերը պետք է նաև ներառեն կարգավորող և համայնքների անհատականագրող թյունը հնարավորինս բաշխումը մեխանիզմներ :

3.10 Աշխատակազմի ընդունում

Առաջարկվող ծրագրերը ենթադրում է, որ 8 ֆազային ապետարաններում տրամադրվող քաղաքացիական պաշտպանության հավաքման և տեղափոխման ծառայությունների աշխատակազմի ընտրությունը ֆազային ապետարանների պատասխանատվությունն է : Ակնկալվում է, որ ավելացած տարաների ֆանակով և աղբահավաքման ֆեդերացիաներով ընկերությունները ի վիճակի կլինեն տրամադրել ավելի լավ ծառայություն ավելի մեծ տարածքներում : Օրինակ՝ Բյուրեղավանում, բազմաթիվ այգիներ ունեցող տներով տարածքը տեղակայված է շատ մոտ ֆազային կենտրոնին, այժմ չի սպասարկվում, բայց կարող է սպասարկվել նոր համակարգի հիմնումից հետո : Աշխատակազմի նկատմամբ պահանջները կարող են փոփոխվել այն ժամանակ, երբ տարածաբանային քաղաքացիական պաշտպանության համակարգը ներկայացվի և քաղաքացիական պաշտպանության և տեղափոխման համար նախատեսված նոր տեխնիկան : Լրացուցիչ աշխատակիցների ընդունումը կարող է պահանջվել վերամշակվողների կառավարման, բեռնատարների և կոնտեյներների տեխնիկան սպասարկման համար :

Կարող է նախատեսված լինել, որ ֆազային աշխատող քաղաքացիական ընկերությունների աշխատակազմը կառաջնորդվի և կվերապատրաստվի աղբավայրի կառավարման ընկերության կողմից՝ աշխատանքային գերազանցության և տեխնիկական խնդիրների պատահաբան համակարգումը ապահովելու համար : Աղբավայրի կառավարման ընկերությունը կվարձի աշխատակիցներ աղբավայրի սարքավորումների շահագործման համար, ինչպես նաև աշխատակազմ գյուղակից համայնքներում քաղաքացիական պաշտպանության հավաքման համար :

3.10.1 Առարկայի ազդեցությանը ռիսկերի վերաբերյալ քննարկում

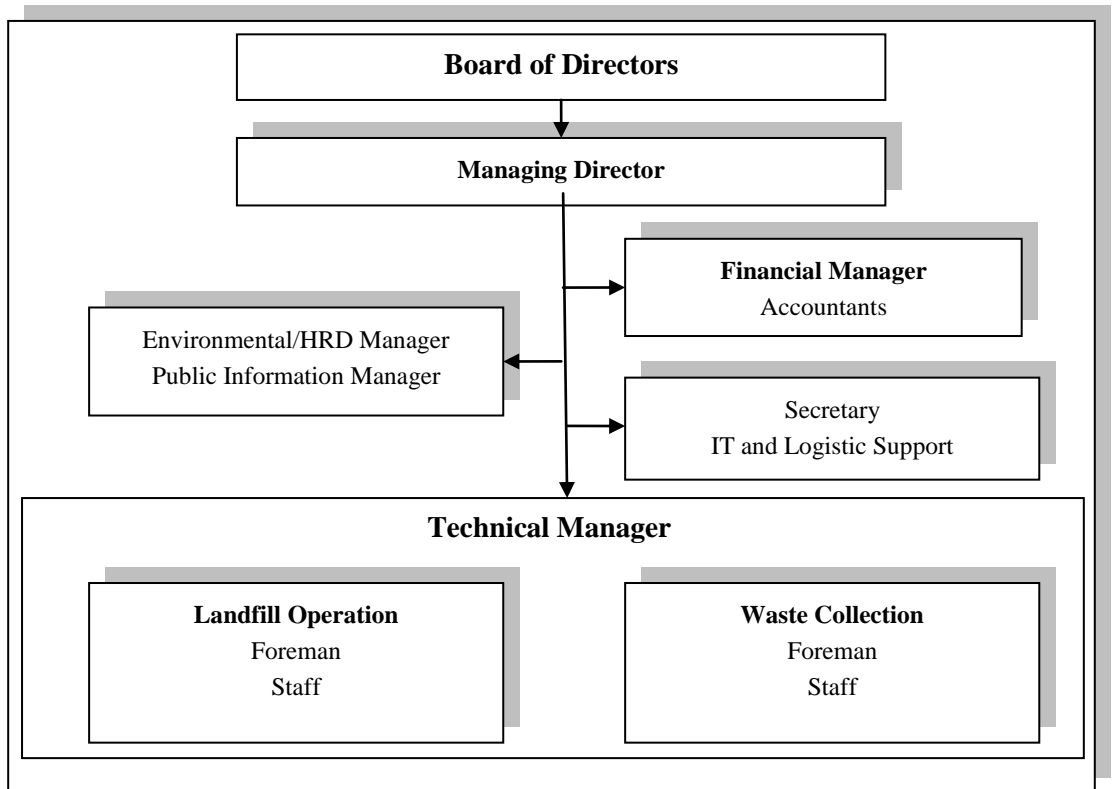
Տարածաշրջանային ազդեցությանը ռիսկերի վերաբերյալ և տարածաշրջանային թափոնների հավաքման համակարգի հիմնարկում կապալառուների պարտականություններն է: ՎՋԵԲ-ի առաջարկն է կապալառուին՝ վարձել իրագրված տեղական առարկայի և ապահովել պատշաճ բնակարանային պայմաններ կապալառուների համարներում:

3.10.2 Առարկայի շահագործման քննարկում

Առաջարկվում է, որ Հնդկերությունը շահագործի տարածաշրջանային ազդեցությանը և տրամադրի թափոնների հավաքման ծառայությունները գյուղական համայնքներին: Հնդկերության պարտականությունները ժամանակի քննարկում կարող են փոխվել՝ կախված հետագա պլանավորումից և համակարգի զարգացումից: Նախապես ազդեցությանը շահագործման սկիզբը, որը նշանակված է 2014թ., Հնդկերությունը պետք է ունենա հետևյալ բաժանմունքները.

- Կոնսերվացիոն /Վարչարարություն
- Ֆինանսների վարչություն
- Շահագործման վարչություն

Error! Reference source not found.-ում ներկայացված կազմակերպությունը առանցքային տրամադրում է ազդեցությանը շահագործող Հնդկերության ապագա կազմակերպական կառուցվածքի մի մասն է:

Պատկեր 9 Կազմակերպական կառուցվածք՝ քաղաքացիական պաշտպանության կառավարման գործառնություններն իրականացնող լինկերություն համար

Կառավարում /
Վարչարարություն

Կառավարման և վարչարարության գործառնություններն են .

- Լինկերություն ընդհանուր դեկավարում, այդ թվում նաև հաշվետվություն Տնօրենների խորհրդին
- Ֆինանսական կառավարում և հաշվապահություն ըստ երկրի գործող օրենքների
- ՄՌԶ – ի մարկային նեսուբսների գարգացում գործառնությունները, այդ թվում նաև անձնակազմի վերապատաստում
- Շրջակա միջավայրի այնպիսի կառավարում, որ ապահովի բնապահպանական պահանջների և օպերատիվ առողջության և անվտանգության չափանիշների համապատասխանեցումը
- Հանրության համար տեղեկատվության ներկայացումը, հասարակության իրազեկման արժանիքների կազմակերպումը, Լինկերություն և ՋԼՄ – ների հաղորդակցման ներկայացումը, բողոքների լուծումը
- Քարտուղարական օգնություն և գրասենյակային վարչարարություն

- Բն լ ն ր մի ավ ոք ու ն եք ի ԻՏ աջակց ու թյ ու ն , այ դ թ վ ու մ ն ա կ ր ափ ո ն ն եք ի հ ա շ վ ա ո մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ , մ ա ք ր մ ա ն օ պ ե ր ա ց ի ո ն հ ա մ ա կ ա ր գ և ա յ լ ն :

Կառավար ման /վարչարար ու թյ ա ն համար 6 հոգա նոց հե տեյ ալ ա ն ձ ն ա կ ա գ մ ն է հ ա ր կ ա վ ո ք .

- 1 գ ո ր ծ ա դ ի ր տ ո ր ե ն
- 1 ֆ ի ն ա ն ս ա կ ա ն տ ո ր ե ն
- 1 հ ա շ վ ա պ ա հ
- 1 ք ն ա պ ա հ պ ա ն ա կ ա ն (ՄՌԶ) հ ա ս ար ա կ ա կ ա ն տ ե դ ե կ ա տ վ ո թյ ա ն դ ե կ ա վ ա ր
- 1 ԻՏ մ ա ս ն ա գ ե տ
- 1 ֆ ա ր տ ու դ ա ր

Բաց ի ս ո վ ո ք ա կ ա ն ֆ ի ն ա ն ս ա կ ա ն կ առավար ու մ ից և հ ա շ վ ա պ ա հ ա կ ա ն հ ա շ վ ա ո ու մ ից , ֆ ի ն ա ն ս ա կ ա ն վ ա ր չ ու թյ ա ն հ ի մ ն ա կ ա ն ծ ա ն ր ա ք ե ո - ն վ ա ծ ու թյ ա ն մ ե ջ կ մ տ ի ն ն ա կ պ ա յ մ ա ն ա գ ր ե ր ի ֆ ի ն ա ն ս ա կ ա ն կ առավար ու մ ք , վ ն ա ր ա թ ե ր թ ի կ ն ե ր ի ու դ ա ր կ ու մ ք , վ ն ա ր ու մ ն ե ր ի /ծ ա խ ս ե ր ի մ ո ն ի թ ո ք ի ն գ ք և ծ ա խ ս ե ր ի վ ե ր ա կ ա ն գ ն ու մ ք , ո ք ք ա ն հ ր ա ժ ե շ տ է պ ա ր ա ֆ ե ր ի մ ա ր ու մ ն ա պ ա հ ո վ ե լ ու հ ա մ ա ր :

ԻՏ մ ա ս ն ա գ ե տ ք պ ա տ ա խ ա ն ա տ ու կ լ ի ն ի հ ե տեյ ալ ի հ ա մ ա ր .

- ԻՏ հ ա մ ա կ ա ր գ ե ր ի տ ե դ ա դ ր ու մ , խ ն ա մ ֆ և թ ա ր մ ա ց ու մ (գ ո ր ծ ա ո ն ա կ ա ն , ֆ ի ն ա ն ս ա կ ա ն և ն ե ք ֆ ի ն փ ա կ հ ա մ ա ց ա ն ց ա յ ի ն և ա յ լ ն) , ո ք ք ա ն հ ր ա ժ ե շ տ է Ը ն կ ե ր ու թյ ա ն գ ո ր ծ ու ն ե ու թյ ա ն հ ա մ ա ր :
- ԻՏ հ ա մ ա կ ա ր գ ե ր ի խ ն ա մ ֆ և թ ա ր մ ա ց ու մ , ո ք ն ա ն հ ր ա ժ ե շ տ է ա դ ք ա վ ա յ ք ե ր ի շ ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն հ ա մ ա ր (ք ափ ո ն ն եք ի հ ա շ վ ա ո ու մ , ֆ ի լ տ ր ա տ ե ն ր ի մ շ ա կ ու մ , գ ո ր ծ ա ր ա ն ի շ ա հ ա գ ո ր ծ ու մ) :

Գ ո ր ծ ա ո ն ա կ ա ն ք ա ժ ա ն մ ու ն ֆ ի գ ո ր ծ ա ո ու յ թ ն ե ր ք

- Ս ա ն ի տ ար ա կ ա ն ա դ ք ա վ ա յ ք ի և ն պ ա ն ա տ ի պ օ ք յ ե կ տ ն ե ր ի պ ա տ շ ա ն գ ո ր ծ ու ն ե ու թյ ու ն , ո ք ք պ ա հ ա ն ջ ու մ է ն ե դ մ ա ս ն ա գ ի տ ա կ ա ն գ ի տ ե լ ի ֆ ն ե ր (կ շ ե ո ֆ ի և ք ափ ո ն ն եք ի հ ա շ վ ա ո մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ , ֆ ի լ տ ր ա տ ե ն ր ի մ շ ա կ մ ա ն գ ո ր ծ ա ր ա ն և տ ե դ ա դ ր մ ա ն պ ա հ ից ս կ ս ա ծ գ ա գ ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ)
- Թ ափ ո ն ն եք ի ք ն դ ու ն ու մ հ ա մ ա պ ա տ ա խ ա ն ք ն ա պ ա հ պ ա ն ա կ ա ն պ ա հ ա ն ջ ն ե ր ի և կ ա տ ար ո դ ա կ ա ն մ ա ն ր ա մ ա ս ն ե ր ի (օ ր ե ն ֆ ն ե ր , ա դ ք ա վ ա յ ք ի շ ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն ձ ե ո ն ա ր կ և ա յ լ ն)
- Թ ափ ո ն ն եք ի տ ե դ ա կ ա յ ու մ և խ տ ա ց ու մ , ա մ ե ն օ ք յ ա ծ ա ծ կ ու յ թ ի ս տ ե դ ու մ , ա ո ա ջ ն ա կ ա ր գ փ ո ք ձ ի ն և շ ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն ձ ե ո ն ա ր կ ու թյ ու ն ն ե ր ի հ ա մ ա պ ա տ ա խ ա ն :

- Վտանգավոր քաղաքային տնօրինում` ժամանակավոր պահպանման նպատակով
- Գյուղական վայրերից խառը կենցաղային քաղաքային հավաքում, որը համապատասխանում է կատարողական մասնավոր երթուղիներին և ժամանակացույցին :

Ընկերությունը տեխնիկական դեկավարը կմտնի կառավարման մեջ և կդառնա գործառնական բաժանմունքի դեկավարը :

Գործառնական բաժանմունք

Գործառնական բաժանմունքի գործառնականությունը

- Սահիտարական աղբավայրի և նպանատիպ օբյեկտներին պատճառ գործունեությունը, որը պահանջում է նեղ մասնագիտական գիտելիքներ (կտեմբի և քաղաքային հաշվառման համակարգ, ֆիլտրատներին մշակման գործարան և տեղադրման պահից սկսած գազի հավաքման համակարգ)
- Թափոններին ընդունում համապատասխան բնապահպանական պահանջներին և կատարողական մանրամասներին (օրեցօրե, աղբավայրի շահագործման ձեռնարկ և այլն)
- Թափոններին տեղակայում և խտացում, ամենօրյա ծածկույթի ստեղծում, առաջնակարգ փորձին և շահագործման ձեռնարկություններին համապատասխան :
- Վտանգավոր քաղաքային տնօրինում` ժամանակավոր պահպանման նպատակով
- Գյուղական վայրերից խառը կենցաղային քաղաքային հավաքում, որը համապատասխանում է կատարողական մասնավոր երթուղիներին և ժամանակացույցին :

Աղբավայրի Շահագործման Բաժանմունքի համար անհրաժեշտ է հետևյալ 17 հոգանոց աշխատակազմը .

- 1 աղբավայրի ինժեներ
- 6 հմուտ աշխատող` սարքավորումները և մեքենաները աշխատացնելու համար
- 4 ոչ մասնագետ աշխատող` սովորական աշխատանքի համար
- 1 հավաքման ինժեներ
- 2 վարորդ` քաղաքային հավաքման համար
- 3 պահակ` աղբավայրի մշտական հսկողություն համար

Այսպիսով, Ընկերությունը անհրաժեշտ է 23 մշտական աշխատողներ, որոնք կհամապատասխանեն աղբավայրին, ֆինանսական կառավարմանը, հանրային տեղեկատվության,

կադրային զարգացման, բնապահպանության պատկանությանը, առողջությանը և անվտանգությանը վերաբերող պահանջներին :

Ժամանակավոր հիմնումներով աշխատակազմ

Աղբավայրի մոնիթորինգի նպատակով (Ֆիլտրատների հորերի փորձարկում, ֆիլտրատների մշակման չափանիշներ, արտադրական կեղտաջրեր և արտահոսք) քննարկությանը պայմագրի կկնփի մասնագիտացված ձեռնարկության հետ, որը կզբաղվի մոնիթորինգով՝ հաստատված մոնիթորինգային ծրագրի համաձայն և հաշվետվության կներկայացնի բնապահպանական իշխանությանը :

3.10.3 Աշխատանքի աղբավայրի փակման քննարկում

Աղբավայրի փակման ժամանակ աշխատանքները հիմնականում կապված են լինելու հողի և ծածկման շերտի մշակման հետ : Աղբավայրի փակման ժամանակ աշխատակազմը կկրճատվի :

3.10.4 Աշխատանքներ աղբավայրի հետագա խնամքի ժամանակ

Հետագա խնամքը ներառելու է մոնիթորինգ, ֆիլտրատի հավաքման համակարգի սպասարկում և հնարավոր գազի հավաքման և այրման համակարգեր :

4 Ազդեցությունները գնահատում

4.1 Ներածություն

Այս ՇՄԱԳ նախագծի փաստաթուղթը, որը մշակվել է ԲՍՈՒ հանձնարարության շրջանակներում, տրամադրում է ՇՄԱԳ գործընթացի նախադրյալները, որը ավարտին կհասցվի Հայկական պատվիրատուի կողմից՝ Հայկական կանոնակարգման պահանջներին համաձայն Մարզի նախաշնորհային փուլի ընթացքում:

ՇՄԱԳ նախագծի փաստաթուղթը ներառում է առավել ցածրաարժեքի հարմար Մարզի առաջարկի գնահատում և մի օբյեկտի արժեքի փոփոխությունները: Ազդեցությունները գնահատումը կենտրոնացված է այն գործունեության և սարքավորումների շրջանում, որոնք առաջացնում են բնակավայրի և սոցիալական ազդեցության առավելագույն ռիսկի Մարզի իրականացման ընթացքում:

Ազդեցությունները հետևյալ տեսակները պետք է դիտարկվեն .

- Ուղղակի և անուղղակի ազդեցություններ
- Դադարապետական և անդամակցական
- Հիմնական կամ երկրորդական նշանակության ազդեցություններ
- Կարճաժամկետ ազդեցություններ (օր. միայն շինարարության ընթացքում) և երկարաժամկետ ազդեցություններ (օր. շինարարության և շահագործման ընթացքում)

Առկա գնահատումը կատարվել է ներկայումս հասանելի տեղեկատվության հիման վրա և Մարզի Առաջարկը մշակվել է Տեխնոլոգիաների կողմից Ուսումնասիրության արդյունքում, որը նախապատրաստվել է COWI կողմից՝ ՎՋԵԲ-ի հետ խորհրդատվական պայմանագրի համաձայն: Սահմանվում է լրացուցիչ հետազոտություններ, երբ առկա նախնական տվյալները բավարար չեն: ՇՄԱԳ նախապատրաստվում է, որպես Բնակավայրի և սոցիալական Գործողությունները պլանի գործարարական նախադրյալ, որը պետք է լինի ՎՋԵԲ-ի և

Հայ կալան պատվիրատուի միջև Վարկային Համաձայնագրի սնբժանելի մասը :

ՇՄԱԳ ունի երկակի բնույթ, յուրաքանչյուրն իր մեթոդական մոտեցումով .

- Դատելի կալան գործի է՝ ծրագրված միջամտության հետևանքների (ֆաբակալանություն, պլան, ծրագիր, նախագիծ) վերլուծության համար, որը տրամադրում է տեղեկատվություն շահագրգիռ կողմերին և որոշում կայացնողներին; կամ չնախատեսված իրադարձությունների, ինչպիսիք են բնական աղետները, պատերազմն ու կոնֆլիկտները :
- Դա իրավաբանական և ինստիտուցիոնալ գործընթաց է, որը կապված է պլանավորված միջամտության որոշում կայացնելու գործընթացին

ՇՄԱԳ նպատակն է .

- Տրամադրել տեղեկատվություն որոշում կայացնելու համար, որը վերլուծում է առաջարկվող գործողությունների բիոֆիզիկական, սոցիալական, տնտեսական և ինստիտուցիոնալ հետևանքները :
- Նպաստել թափանցիկությանը և որոշում կայացնելու հարցում հասարակության մասկանցությանը :
- Որոշել հսկողությանը ընթացակարգը և մեթոդները (մոնիթորինգ և անբարենպաստ հետևանքների մեղմացում) ֆաբակալանություն, պլանավորման և նախագծի ցիկլերում :
- Նպաստել բնապահպանական անվտանգ և կայուն գարգացմանը :

Այս փաստաթուղթը պարունակում է բաժիններ, որոնք համապատասխանում են ՎԶԵԲ-ի և Հայ կալան ՇՄԱԳ շրջանակային պահանջներին : Ժամանակ առ ժամանակ համայնքի առողջապահական և սոցիալ-տնտեսական ազդեցություններ և հարցեր հավանաբար կարող են ծագել և փոխկապակցված լինել միմյանց և բնապահպանական խնդիրների հետ; հետևաբար ինտեգրված ազդեցությունների գնահատման անհրաժեշտություն կա :

ՇՄԱԳ Նախագիծը տրամադրում է Հայաստանում առաջարկվող Ծրագրի ՇՄԱԳ իրավական, կարգավորիչ, վարչական և ինստիտուցիոնալ նկարագրերը, ինչպես նաև ընթացիկ և նախատեսված գործողություններ, որոնք կարող են վերաբերվել

ընդհանուր բնապահպանական և սոցիալական ազդեցության գնահատմանը Ծրագրի ազդեցության տարածումն :

Ներկա դրսևումները պարունակում է հասանելի բազային տվյալներ, որոնք հավաքվել են կառավարական և ոչ կառավարական կազմակերպություններին Կոտայքի մարզում և Սևան ֆառաքում առկա բնապահպանական և սոցիալական իրավիճակը նկարագրելու համար :

Ծրագրի նախաժամանակներում փուլին բնորոշ բնապահպանական և սոցիալական ազդեցություններին նկարագրից հետո գալիս է բնապահպանական և սոցիալական ազդեցություններին և մեղմացման միջոցառումներին նկարագրի շնորհաբար շնորհաբար փուլում, շահագործման և սպասարկման փուլում և ադրավայրի փակման և հետագա խնամքի փուլում : Դրսևումները նաև պարունակում է Ծրագրի ուսկերի և մնացորդային ազդեցություններին գնահատումը արտակարգ իրավիճակներին դեպքում :

Այստեղ ֆինարկվում են առաջարկվող Ծրագրի բնապահպանական և սոցիալական շահերը, ինչպես նաև Ծրագրի ընթացքում դրանք ավելացնելու հնարավորությունները :

Հիմնվելով այս ՇՄԱԳ վրա խորհրդատու նախապատրաստել է Ոչ Տեխնիկական Ամփոփագիր (ՈՏԱ), Շահագրգիռ կոնմերի Ներգրավման Ծրագիր (ՇՆԾ) և Բնապահպանական և Սոցիալական Գործողություններին Ծրագիր (ԲՄԳԾ)՝ որպես առանձին փաստաթղթեր՝ ՎՋԵԲ-ի և ՀՀ Քաղաքացիական նախարարության միջև ԲՍՈւ խորհրդատվությունում մատուցելու վերաբերյալ պայմանագրի պահանջներին համաձայն :

ՎՋԵԲ-ի կոնմերից ֆինանսավորվող Ծրագրի ընթացքում ԲՄԳԾ-ի նախապատրաստման և իրականացման մոտեցումը ֆինարկվում է այս ՇՄԱԳ-ում :

ՇՄԱԳ նախապատրաստման աշխատանքներում ներգրավված անձանց ցուցակը տրվում է Հավելված 1-ում, ինֆորմացիայի հիմնական աղբյուրները ներկայացվում են Հավելված 2-ում : Տնտեսաբաններին Հետազոտություն, Բնապահպանական և Սոցիալական Ուսումնասիրություն, շրջանակներում անցկացված հանրային հանդիպումներին վերաբերյալ գրառումները ներառված են որպես Շահագրգիռ կոնմերի Ներգրավման Ծրագրի հավելվածներ :

Ադրավայրի հաստատությունը պլանի պատկերը ներկայացված է Հավելված 3-ում : Ադրավայրի շնորհաբար և գարգացման առաջարկվող ժամանակացույցը ներառված է Հավելված 4-ում :

4.2 ՇՄԱԳ ի րավաբանական և վարչական համատեքստը

ՎԶԵԲ-ի հնարավոր մասնակցությունը առաջարկվող Ծրագրի ֆինանսավորման գործում պահանջում է, որ բնապահպանական և սոցիալական ուսումնասիրությունը կատարվի համաձայն ՎԶԵԲ-ի Բնապահպանական և Սոցիալական Քաղաքականության (2008թ.) : Ծրագրին տրվել է Ա դասակարգում, հետևաբար Ծրագրի համար պահանջվում է ՇՄԱԳ, ինչպես նաև առկա սարքավորումների և գործունեության բնապահպանական և սոցիալական վերանայում :

ՇՄԱԳ ՎԶԵԲ-ի պահանջները հիմնականում հիմնված են Եվրոպական Միության Դիրեկտիվի վրա (85/337/EEC) Բնապահպանական Ազդեցություն Գնահատումների վերաբերյալ (հայտնի է որպես ՇՄԱԳ Դիրեկտիվ), որն առաջին անգամ ներկայացվել է 1985թ.-ին և լրամշակվել է 1997թ.-ին : Դիրեկտիվը կրկին լրամշակվել է 2003թ.-ին, 1998թ.-ի Օրենսդիր Կոմիտեի արդյունքի ստորագրումից հետո :

ՎԶԵԲ-ի Բնապահպանական և Սոցիալական Քաղաքականության համաձայն ՇՄԱԳ պետք է բացահայտվի և կատարվեն բնական աղբյուրից հանրային ֆինանսավորումներ :

Բնապահպանական Ազդեցություն Գնահատման վերաբերյալ Օրենսդիր (1995թ.) հիման վրա ՇՄԱԳ Հայկական իրավական օրենսդրության ներքինում է նմանատիպ պահանջներ և սահմանում է օրենսդրական միջավայրի ազդեցություն գնահատման փաստաթղթերի նախապատրաստման, հանրային ֆինանսավորումների և փորձագիտական վերանայման գործընթացը և գնահատման փաստաթղթերի հաստատման գործընթացը` Բնապահպանական Փորձագիտական Կոմիտեի արդյունքի (Բնապահպանական Փորձագնություններ ՊՈԱԿ) կողմից :

Հայաստանում միջազգային ներդրումային նախագծի ՇՄԱԳ չափանիշները սահմանված են միջազգային ստանդարտներով, ազգային օրենսդրությամբ, կանոնակարգերով, զարգացման ծրագրերով :

4.3 Միջազգային չափանիշներ

Հայաստանում առաջարկվող Նախագծի Եվրոպական Միջավայրի և Սոցիալական Ազդեցություն Գնահատման առավել համապատասխանող միջազգային չափանիշները ներառում են հետևյալ հիմնական փաստաթղթերը .

- ՎԶԵԲ Բնապահպանական և Սոցիալական Քաղաքականության և Տեխնիկական Պահանջներ ;
- ՇՄԱԳ փոփոխված հրահանգը (հրահանգ 85/337/EEC և հրահանգ 97/11/EC);

- ԲԱԳ-ի վերաբերյալ ԵՂ ուղեցույց ;
- IFC-ի EHS ուղեցույցներ
- ՎՋԵԲ-ի Ենթասեկտորային Բնապահպանական և Սոցիալական Ուղեցույցներ . Շինարարական Միջոցառումներ

Ծրագրի ֆինանսավորման հարցում ՎՋԵԲ-ի ներգրավումը պահանջում է ՇՄԱԳ նախապատրաստում և բովանդակալից հանրային ֆինանսավորումներ : Հանրային շահերը կարող են իրենց արտացոլումը գտնել ընթացիկ ՋԼՄ-ներում , հանրային հանդիպումներում և սեմինարների ժամանակ , տեղեկատվական բուկլետներում և քեթիկներում , Ինտերնետային հրատարակումներում և այլն :

Ծրագրի ՇՄԱԳ բաղկացած է մի շարք գեկույցներից , որոնք ներառում են բնապահպանական հետազոտությունները նախան Բանկի մասնակցությունը կամ որպես Բանկի բնապահպանական պահանջ : ՇՄԱԳ Գործադիր Ամփոփագիրը Բանկի համար Հովանավորի կողմից պատրաստված դոկումենտ է , որը ամփոփում է այս գեկույցները :

Ա կարգի ծրագրերի համար ՎՋԵԲ-ի գործընթացը պահանջում է առնվազն 120 օրացուցային օր հանրային մեկնաբանությունների համար ՇՄԱԳ հանրությունը ներկայացնելու օրից մինչև հանդիպման օրը , որի ընթացքում ՎՋԵԲ-ի Տնօրենների Խորհուրդը կֆինանսի Ծրագրի ֆինանսավորումը : Մեկնաբանությունների շրջանը , այսինքն այն ժամանակաշրջանը , երբ ՎՋԵԲ-ի Տնօրենների Խորհուրդը կֆինանսի Ծրագիրը , կսկսվի միայն հետևյալ ֆայլերը ձեռնարկելուց հետո .

- Համապատասխան ծանուցումից հետո Հովանավորը ՇՄԱԳ և դրա Գործադիր Հաշվետվությունը հասանելի է դարձնում հանրությունը Բանկի հետ նախապես համաձայնեցված վայրերում :
- Բանկը հանրությունը ներկայացնում է ՇՄԱԳ իր Մշտական Գրասենյակի երկրում և Բիզնես Տեղեկատվական Կենտրոն Լոնդոնում :
- Ծրագրի անվանումը ավելացվում է հասանելի ՇՄԱԳ-ներին ցուցակում ՎՋԵԲ-ի ինտերնետային կայքէջում , և
- ՎՋԵԲ-ի Տնօրենները ապահովվում են Գործադիր Հաշվետվության Անգլերեն տարբերակով :

4.4 Ազգային և տանգարտներ

Հայաստանի ազգային և տանգարտները անմանված են փաստաթղթերում, որոնք ներառում են օրենքներ, երկրորդական և անմանագրություններ, միջազգային համաձայնություններ, ինչպես նաև Կառավարության հրամանագրեր, միջին և ստորին մակարդակի կարգադրություններ և այլ փաստաթղթեր, ներառյալ ազգային և տարածաշրջանային զարգացման ծրագրեր:

Միջազգային բնապահպանական Կոնվենցիաներ և Արձանագրություններ՝ Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստորագրված և վավերացված, ներկայացված են Աղյուսակ 4.1-ում:

Աղյուսակ 4.1 Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստորագրված և վավերացված միջազգային համաձայնագրեր

<i>Անունը, ընդունման վայրը և մասնաթիվը</i>	<i>Ստորագրվել է</i>	<i>Ազգային ժողովի կողմից վավերացվել է</i>
Միջազգային առևտրում առանձին վտանգավոր ֆոնկալոր ֆոնկալոր նյութերի և պեստիցիդների վերաբերյալ նախնական հիմնավորված համաձայնության ընթացակարգի կիրառման մասին՝ կոնվենցիա (Ռոտերդամ, 1998թ.)	1998	22 հունիս 03
ՄԱԿ-ի ԵՏՀ Միջազգային լճերի և անդրաօվորտային ջրհոսքերի պահպանության և օգտագործման մասին՝ կոնվենցիա (Շեդիկ, 1992թ.)	1998	22 հունիս 03
Ջրի և առողջության մասին՝ արձանագրություն (Լոնդոն, 1999թ.)	17 հունիս 99	
Կայուն օրգանական աղտոտիչների մասին՝ կոնվենցիա (Ստոկհոլմ, 2001թ.)	23 մայիս 01	22 հունիս 03
Եվրոպական Կոնվենցիա կարգավորման մասին (Ֆրանկֆրտ)	14 մայիս 03	23 մարտ 04
Մեկուսացման արժեքների ապօրինի ներմուծման, արտահանման և վաճառման ներքին իրավունքի փոխանցման արգելման եվրոպական շրջանում միջազգային մասին՝ կոնվենցիա		22 հունիս 93
Համաժողովային մեկուսացման արգելման ժամանակաշրջանի պահպանության մասին՝ կոնվենցիա		22 հունիս 93
Մեկուսացման վերաբերյալ Եվրոպայի կոնվենցիա		22 հունիս 93
Հնագիտական ժամանակաշրջանի պահպանության մասին՝ Եվրոպական կոնվենցիա	18 հունիս 05	
Եվրոպական հնագիտական ժամանակաշրջանի պահպանության մասին՝ կոնվենցիա	19 մայիս 06	
Ոչ նյութական մեկուսացման ժամանակաշրջանի պահպանության մասին՝ կոնվենցիան		20 մայիս 06
Բերրի կոնվենցիա՝ Եվրոպայի վայրի բնության եվրոպական միջազգային պահպանության մասին՝ կոնվենցիա (Բերն, 1979)	2006	

Հետևյալ օրենքները ներկայացնում են Հայաստանում ԾԱԳ (ԾՄԱԳ) գործընթացի կառուցվածքը .

- Բնապահպանական պաշտպանության սկզբունքներին մասին օրենք (1991թ .)
- Երջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման մասին օրենք (1995թ .)
- Հատուկ պաշտպանության բնական տարածքներին մասին օրենք (1991թ .)
- Թափոններին մասին օրենք (2004թ .)
- Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին օրենք (1994թ .)
- Բնապահպանական և բնօգտագործման վերաբերյալ մասին օրենք (1998թ .)
- Բնապահպանական վերաբեր (2000թ .)
- ՀՀ բնակչության Սանիտարական և Համաբարակային բարեկեցությունն ապահովելու մասին օրենք (1992թ .)
- Պատմամշակութային հուշարձաններին և պատմական միջավայրի պաշտպանության և օգտագործման մասին օրենք (1998թ .)
- Բնության աշխարհի մասին օրենք (1998թ .)
- Կենդանական աշխարհի մասին օրենք (2000թ .)
- Հողային օրենսգիրք (2001թ .)
- Ստորգետնյա ռեսուրսներին օրենսգիրք (2002թ .)
- Ջրային օրենսգիրք (2002թ .)
- Բնապահպանական վերահսկողության մասին օրենք (2005թ .)

Հայաստանում ԾՄԱԳ նվազագույն պլանավորումը սահմանված է Երջակա Միջավայրի վրա Ազդեցության Գնահատման օրենքի Հոդված 5-ում : Պլանավորումը հետևյալն է .

- Հնարավոր ուղղակի և անուղղակի ազդեցություններին կանխատեսում, նկարագրություն և գնահատում, որոնք վերաբերում են եղանակային պայմաններին, բնության և կենդանական աշխարհին, էկոհամակարգի անհատական տարրերին, դրանց փոխադարձաբարություններին և կայունությանը, հատուկ պաշտպանության բնական տարածքներին, լանդշապին, գեո-մաթեմատիկական հոսքերին, օդին, մակերևութային և ստորգետնյա ջրերին և հողերին ;
- բնակչության առողջություն և բարեկեցություն ;
- ֆազաների բնապահպանություն ;
- բնական ռեսուրսներին օգտագործում ;
- պատմամշակութային հուշարձաններ ;
- այլընտրանքային լուծումներ, ներառյալ գրոյակի տարբերակ (նախատեսվող գործունեության մերժում), դրանց համեմատական վերլուծություն և առավել ընդունելի տարբերակներ ընտրություն ;
- շրջակա միջավայրի վրա նախատեսվող գործունեության հնարավոր ազդեցություններին վերացման կամ նվազեցման ձեռնարկվող միջոցառումներ ;

- գրոյակի տարբերակի պարագայում սնտեսակի և սոցիալակի գարգացման և շրջակա միջավայրի վրա հետևանքների մանրամասն գնահատում;
- շրջակա միջավայրի վրա հնարավոր ազդեցության գնահատում շինարարության, շահագործման, շահագործումից հանելու և հետագա խնամքի ընթացքում, ինչպես նաև արտակարգ իրավիճակների ժամանակ:

Հայաստանում աղբավայր հիմնելու և շահագործելու ստանդարտ գործընթացը կարգավորվում է ՔՆ Աղբավայրերի վերաբերյալ Ուղեցույցի միջոցով, 2010թ:

Կենցաղային կոտ քաղաքի հավաքման և տեղավորման դիմաց վարձավերացիքը սահմանող կարգը սահմանվում է ըստ Թափոնների Հավաքման և Սանիտարական Մաքրության Ծանայությունների մասին Օրենքի, որն ընդունվել է ՀՀ Խորհրդարանի կողմից 2011թ. -ի Հունիսի 21-ին:

4.5 Ազգային ՇՄԱԳ Վարչակազմի համատեքստը

Այն ԲՆ հիմնական բաժինները, որոնք ունեն Վարչակազմի լիազորություններ ՇՄԱԳ և ծրագրի հաստատման գործընթացի նկատմամբ, երկու Պետական Ոչ Առևտրային Կազմակերպություններն են:

- (i) Բնապահպանական Փորձագետներ (ԲՓ) ՊՈԱԿ-ը պատասխանատու է ՇՄԱԳ գեղարվեստական ստուգելու և հաստատելու գործում, ավելացնելու պայմաններ, որտեղ դրանք անհրաժեշտ են բնությանը պահպանելու համար, և
- (ii) Պետական Բնապահպանական Տեսչություն (ՊԲՏ) ՊՈԱԿ-ը պատասխանատու է ստուգել ծրագրերը՝ երաշխավորելու համար համապատասխանությունը ԲՓ-ի կողմից հարկադրված պայմաններին և ՇՄԱԳ ծրագրին:

Ազգային ՇՄԱԳ գործընթացը և ՊԲՏ-ի ստուգելու իրավասությունը հանդիսանում են հիմնական գործիքները, որոնք ԲՆ օգտագործում է բնապահպանական սկզբունքներին համապատասխանության հասնելու համար:

Համապատասխան կանոնակարգերի բավարարելու և ԲՆ կողմից ծրագրի հաստատումը ստանալու համար ՇՄԱԳ, “Շրջակա Միջավայրի վրա Ազդեցության Գնահատման վերաբերյալ օրենքի” (1995) համաձայն, պետք է պատրաստվի Հայերեն լեզվով: ԲՆ ՇՄԱԳ պետք է բավարարի պահանջներին, որոնք նման են ՎՋԵԲ-ի պահանջներին:

ՀՀ Մշակույթի նախարարությունը ունի իրավասություն հնագիտական, պատմական և մշակութային վայրերի նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու :

4.6 Հիմնական զարգացման ծրագրերը

Հայաստանում նախապատրաստված հիմնական զարգացման ծրագրերը ներկայացնում են նախագծի զարգացման բնապահպանական և սոցիալական հիմնախնդիրները : Հետևյալ զարգացման ծրագրերը առավելագույնս են համապատասխանում Կոտայի կոշտ կենցաղային քաղաքացիական կառավարման նախագծի ՇՄԱԳ-ին .

- Երկրորդ Ազգային Բնապահպանական Գործողությունների Պլան (Երկրորդ ԱԲԳՊ) 2008-2012թթ . համար ,
- Կայուն Զարգացման Ծրագիր (2008թ .) Այգատություն նվազեցման Ռազմավարության Երկրորդ Փաստաթղթի միավորում (2003թ .),
- Հայաստանի ֆաբրիկերի և գյուղերի գլխավոր հատակագծեր ,
- Կոտայի մարզի Սոցիալ –Տնտեսական Զարգացման Ծրագիր 2011-2014թթ.-ի համար :

4.7 Ընթացիկ ծրագրեր

Միջազգային ստանդարտներին համապատասխան ՇՄԱԳ պետք է մշակի քաղաքացիական կառավարման նախաձեռնություններին և նախագծերին գումարային ազդեցությունը , որոնք հայտնի են առայսօր : Համապատասխան գործողություններին ցմեկը կլինի ԱՄՆ ՄԶԾ/ՄԱԶԾ կողմից ֆինանսավորվող ծրագիրը ` 2011թ .-ի մարտին սկսված , որի խնդիրն է բարելավել Հայաստանի տարբեր մարզերում , ինչպես նաև Կոտայի մարզում , պլաստիկի վերամշակումը :

Հայաստանում քաղաքացիական կառավարման այլ մասնագիտացված նախաձեռնությունները ներառում են այնպիսի ծրագրեր , որոնք ֆինանսավորվում են Արտակարգ Իրավիճակների նախարարության կողմից , տեղական և միջազգային ՀԿերի և ԵԱՀԿ կողմից ` հնացած քունաֆիմիկատների պատերազմը չեզոքացնելու և այրելու համար , որոնք խթանել են «Գլոբալ բնապահպանության սարքավորում» (ԳԲՍ) Ծրագրի նախապատրաստումը ` ՄԱԿ ԶԾ-ի միջոցով :

Հայաստանում ադատություն կրեատման և եկամտունեքի աճի հավասարության նվազեցման խնդիրներին աջակցում է ՄԱԿ ԶԾ և այլ միջազգային կազմակերպություններ ` եկամտունեքի առաջացման նորարարական սխեմաների և մեխանիզմների

ն եր դ ր մ ա ն մ ի ջ ո ճ ո յ : Մ ա ն ա ղ ա ղ ա ղ ա , Մ Ա Կ Ջ Ծ ա ջ ա կ ց ու մ է Փ Մ Ձ Պ ե տ ա կ ա ն Ա ջ ա կ ց ու թ յ ա ն Ծ ր ա գ ր ի ի ր ա կ ա ն ա գ մ ա ն ը և ն եր կ ա յ ա գ ն ու մ է /բ ա ր ե լ ա ղ ու մ է բ ի գ ն ե ս ի ա ջ ա կ ց ու թ յ ա ն ծ ր ա գ ր ե ը փ ո ֆ ր և մ ի ջ ի ն ձ ե ն ն ա ր կ ու թ յ ու ն ն եր ի ն ` կ ե ն ա ր ո ն ա կ ա ն և տ ա ր ա ծ ա ը ջ ա ն յ ի ն մ ա կ ա ր դ ա կ ո յ : Ա ղ ե լ ի ն , Մ Ա Կ Ջ Ծ գ ա ր գ ա գ ն ու մ է Փ Մ Ձ ա ջ ա կ ց ու թ յ ա ն մ ե խ ա ն ի գ մ ն եր ը և հ գ ո ր ա գ ն ու մ է Փ Մ Ձ Ջ ա ր գ ա գ մ ա ն Ա գ գ ա յ ի ն Կ ե ն ա ր ո ն ի կ ա ր ո դ ու թ յ ու ն ն եր ը : Ա յ ն բ ա ր ե լ ա ղ ու մ է ս կ ս ն ա կ Փ Մ Ձ գ ի ա ե լ ի ֆ ն եր ը և գ ո ր ծ ա ր ա ր ա կ ա ն հ մ տ ու թ յ ու ն ն եր ը , ն յ ա ս տ ու մ է գ բ ա ղ ղ ա ծ ու թ յ ա ն ա ն ի ն և ա դ ֆ ա տ ն եր ի ու ս ո ճ ի ա լ ա ղ ե ս ա ն ա ղ ա հ ո ղ ն եր ի հ ա մ ա ր ս տ ե դ ծ ու մ գ ո ր ծ ա ր ա ր ա կ ա ն հ ն ա ր ա ղ ա ր ու թ յ ու ն ն եր :

Կոտայի մարզի Հրագրան ֆադաֆի ընթացիկ և հետագա ծրագրերը ներառում են հետևյալ միջոցառումները .

- Հրագրանի ադաղյալի կից կալե ֆարհանֆի շահագործման աղարտ և ցեմենտի գործարանի փակում, որը նախատեսվում է իրականացնել մինչ 2011թ . աղարտը
- Հրագրանի Կոմբինացված Ջերմաէլեկտրատեղակայանի 5-րդ Բլոկի շահագործման հանձնումը, որը նախատեսվում է իրականացնել մինչ 2011թ . աղարտը
- Ջերմոցների կառուցում, որոնք կջեռնուցվեն Հրագրանի ԿՋԷԿ-ի 5-րդ Բլոկի շահագործման հանձնումից հետո :
- Ճանապարհներ, փողոցներ, կտուրներ և վերելակներ վերականգնում
- Երկաթի հանքաքարի բաց հանքարդյունահանումը և մշակում /կենտրոնացումը 2012-2014թթ . Հրագրան ֆադաֆի կենտրոնից 2-3կմ հեռավորության վրա գտնվող կայանում :
- Լրացուցիչ հյուրանոցների կառուցում Ծաղկաձոր ֆադաֆում

Կառավարիչները կենտրոնացված ֆիզարգացում և այլ ընթացիկ ու նախատեսված միջոցառումներ Կոտայի մարզի և Սևան ֆադաֆի այլ տարածքներում և կվերանայվեն դրանց ազդեցությունները նախաձեռնող ժողովի համար ցանկացած շինարարական աշխատանքներին սկսելը :

Կոտայի մարզում և Սևան ֆադաֆում առաջարկվող ժողովի ընդհանուր ազդեցությունը և ֆադաֆային ֆարգացման այլ միջոցառումները ալկոհոլիզմը են լինել դրական բնապահպանական պայմաններին բարելավման, Լրացուցիչ աշխատանքների բացման և տնային տնտեսություններին և այլ օգտագործողներին տրամադրվող թափոններին կառավարման

ծառայությունները քարելավման շրջանակներում, որպես տարածաշրջանային ենթակառուցվածքի զարգացման ծրագրի անբաժան մաս : Ընթացիկ և պլանավորված միջոցառումները և առաջարկվող Ծրագրի բնապահպանական և սոցիալական բնօրինակները ազդեցությունները մանրամասն գնահատումը կիրականացվի ազգային ՇՄԱԳ նախադատարանում ժամանակ :

4.8 Նախագծի ազդեցություն գոտի

Ըստ ՎՋԵԲ ՏՊՆ բնապահպանական և սոցիալական ազդեցությունը և խնդիրները պետք է գնահատվեն ծրագրի ազդեցություն համատեքստում : Ազդեցություն գոտի կարող է ներառել, ըստ անհրաժեշտության, մեկ կամ մի քանի տարրեր՝ հաշվի առնելով Առյուսակի 4.2 -ում հատկացված տեսակները : ՎՋԵԲ և Կոտայքի Կոշտ Թափոնները Կառավարման պարագայում նաև Պատվիրատու և պետք է հստակ պատկերացում ունենան առաջարկվող Ծրագրի ազդեցություն մասին :

Աղյուսակ 4.2 Ծրագրի ազդեցություն գոտու բաղադրիչները

No	Տարրերի տեսակներն ըստ ՎՋԵԲ ՏՊՆ	Ազդեցություն գոտու տարրեր՝ Կոտայքի կոշտ մշակված քաղաքացիական ծրագրի համար
1	Պատվիրատուի կառավարման կամ սեփականություն տակ գտնվող ակտիվներ և սարքավորումներ ծրագրի գործունեությունը ֆինանսավորելու համար (օրինակ, արտադրական գործարաններ, էլեկտրակայաններ, խոզաբուծական ֆերմեր, խոզաբուծական ֆերմեր, ցանցային կայաններ, ցանցային կայաններ, ցանցային կայաններ) :	ՔՆ պատասխանատու է Հայաստանի ֆաբրիկայի տարանջրում կոշտ քաղաքացիական կառավարման սարքավորումների պլանավորման համար ըստ գլխավոր հատկացվածների : Ծրագրի կիրառման թափոնները հավաքման համար նախատեսված փոխարան միջոցները, բուկետները և սարքավորումները, որոնք կհանդիսանան ազդվողների կառավարման ընկերության սեփականություն և վարձակալություն կհանձնվեն համայնքային կամ մասնավոր ընկերություններին թափոնները հավաքման ծառայությունները համար : Տարածաշրջանային սանիտարական ազդվողը կհիմնադրվի Հրազդանի ֆաբրիկայի տարանջրում կոշտ քաղաքացիական կառավարման համար ; առկա հիմնական ազդվողների մաս, նախատեսվում է մուտքի նախադատարանում և ենթակառուցվածքներին միացումներ :
2	Աջակցող/հերմավորություն ունեցող գործունեություններ, կողմերի սեփականություն կամ հսկողություն տակ գտնվող ակտիվներ և սարքավորումներ՝ նախատեսված հանրապետության ձեռնարկատիրական գործունեությունները կամ ծրագրի ավարտին հասցնելու համար (ինչպես	Կապալառումներ ակտիվներ կամ սարքավորումներ, որոնք ներգրավված են Ծրագրի իրականացնելու համար ; ազդվողների գործունեությանը զբաղվող ընկերություն ակտիվներ (պետք է հաստատվեն ծրագրի իրականացման ընթացքում) :

No	Տարբերի տեսակներն ըստ ՎՋԵԲ ՏՊ1	Ազդեցության գոտու տարբեր` Կոտայի կոտա մշակված թափոցների կառավարման ծրագրի համար
	կապալ առուները) :	
3	Համակցված սարքավորումներ և բեղուն, որոնք չեն ֆինանսավորվել ՎՋԵԲ -ի կողմից որպես ծրագրի մաս, և կարող են հանդիսանալ առանձին օրինակներ միավոր, որոնց գոյություն ունենալը բացառություն կախված է ծրագրից, որի ապահովումն ու ծառայությունները կնպաստեն ծրագրի հաջող իրականացմանը :	Թափոցների հավաքմամբ զբաղվող ընկերությունների ակտիվները պատկանում են ֆաբրիկայի տարածքին; աղբայրներն ու աղբանոցները պատկանում են համայնքներին :
4	Սարքավորումները, գործողությունները և ծառայությունները պատկանում կան դեկավորվում են հանխորհրդի կողմից, որոնք, որպես հավելում, ՎՋԵԲ -ի կողմից մշակված անվտանգության փաթեթի մի մասն են կազմում :	
5	Տարածքներ և համայնքներ, որոնց վրա պատկանող ազդեցություն ունեն հետևյալ տարբեր` հետագա նախատեսված ծրագրի զարգացման ընդհանուր ազդեցություններ, կամ նույնանուն ազդեցությունները աղբայրներ առանցքային տարածքներում, յուրաքանչյուր գործող ծրագրի կամ պայման, և ծրագրի հետ կապված այլ զարգացումներ, որոնք իրականում սպասելի են ուսումնասիրությունների իրականացման ժամանակ :	Կոտայի մարզի ֆաբրիկան և գյուղական համայնքները, Գեղարքունիքի մարզի Սևան ֆաբրիկայի համայնքը :
6	Տարածքներ և համայնքներ, որոնց վրա պատկանող ազդեցություն ունեն դեռևս չպլանավորված, բայց կանխատեսվելի զարգացումները, որոնք կարող են ազդել հետագայում կամ այլ մեկ այլ տարածքում : Ազդեցության գոտիները իրենց մեջ չեն ներառում պատկանող ազդեցություններ, որոնք կարող են տեղի ունենալ առանց ծրագրի միջամտության կամ անկախ ծրագրից :	Սևան ֆաբրիկայի արևմտեղում գտնվող տարածքներն ու համայնքները, որոնք Կոտայի մարզի համայնքային աղբայրի կառուցումից հետո չեն ծառայել ու որպես Սևան ֆաբրիկայի թափոցների տեղակայման վայր :

Հնարավոր է, որ Ծրագրի ազդեցության գոտիները մեջ
 ներառվեն նաև Հայաստանի մյուս մարզերը, որովհետև
 Ծրագրի կունենա ակնհայտ ազդեցություն և կկազմի
 թափոցների կառավարման մոդերնիզացման ազգային պլանի մի
 մասը :

Ծրագիրը դրական ազդեցություն կունենա Հրազդան գետի և Սևանա լճի ջրային ավազանների վրա: Հայաստանի ջրային ավազանները ներկայացված են Պատկեր 10-ում:

Source: www.wikimedia.org

Պատկեր 10 Հայաստանի գետի ավազանները

Կոտայքի մարզում կենցաղային քաղաքների կառավարման բարելավումը և գետաջրերի մեջ քաղաքների նեղ քաղաքների նետեղ ու կանխումը դրական ազդեցություն կունենա Արաքս գետի վտակ՝ Հրազդան Գետի վրա, որը Հայաստանի համար անդրասահմանային է Վրաստանի, Տուրքիայի, Իրանի և Ադրբեջանի հետ:

Առաջարկվող Ծրագիրը կունենա նաև դրական անուղղակի անդրասահմանային ազդեցություն, որպես օրինակ՝ տարածաշրջանի այլ երկրներում քաղաքների կառավարման համակարգի բարելավման համար:

5 Առկա շրջակա միջավայրի նկարագրումը

Այս գլուխը ներառում է Ծրագրի ազդեցության տարածքում ֆիզիկական և բնական միջավայրի նախնական բնագավառների նկարագրումը, որոնք ՇՄԱԳ նախատեսված ընթացքում ծանայում են որպես ազդեցության գնահատման հիմք :

Կոտայքի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնում : Հարավ-արևմուտքում այն սահմանակցում է մայրաքաղաք Երևանին, արևմուտքում` Արագածոտնի մարզին, հյուսիսում` Լոռի մարզին, հյուսիս-արևելքում` Տավուշի մարզին, արևելքում` Գեղարքունիքի մարզին և հարավում` Արարատի մարզին : Կոտայքը միակ մարզն է, որը չի սահմանակցում ոչ մի օտար երկրի : Կոտայքի մարզի ֆարսեզը և հիմնական տվյալները ներկայացված են

Պատկեր II-ում :

Տարածք: 2089 sq. km

Հայաստանի Հանրապետության տարածում

Կոտայքի մարզի բաժինը՝ 7%

Համայնքները՝ 67 (7 ֆալաֆային, 60 գյուղական)

Բնակչությանը ըստ՝ Հունվարի 1-ի 2010: 280600

ֆալաֆային՝ 157400

գյուղական՝ 123200

Երկրի բնակչության ֆակտից Կոտայքի մարզի բաժինը 2009: 8.6%

Քաղաքային բնակչության թիվը՝ 56.1%

Գյուղատնտեսական հողեր՝ 161667 հա

Ներառյալ ոռոգվող հողեր՝ 38057 հա

Մարզկենտրոն՝ Հրազդան ֆալաֆ

Քաղաքները՝ Հրազդան, Աբովյան, Չարենցավան, Բյուրեղավան, Ծաղկաձոր, Եղվարդ, Նոր Հանն

Պատկեր 11 Կոտայքի մարզի ֆարտեզը և հիմնական աշխարհագրական տվյալները

Կոտայքի մարզը ներառում է 3 ադմինիստրատիվ շրջաններ: Շրջանների անվանումները համապատասխանում են իրենց կենտրոնների անվանումների հետ՝ Հրազդանի շրջան, Աբովյանի շրջան, Նաիրի շրջան:

- Հրազդանի շրջանը** տեղակայված է Հրազդան գետի ջրավազանի վերին և կենտրոնական տարածքում: Տարածքի մեծ մասը գտնվում է ծովի մակարդակից 1500-2400մ վրա: Ամենաբարձր կետը՝ 3101մ, Թեթլեռան գագաթն է: Հյուսիսում, Մարմարիկ գետի վտակներով շրջափակված, տեղակայված են Փամբակ լեռնաշղթայի բլուրներով, մինչդեռ արևմուտքում նկատվում են Գեղամա լեռները և լավայի հոսքերը: Գուրբանասարի և Մենակասարի հրաբխային գագաթները վեր են խոյանում հյուսիս-արևմուտքում: Արդյունաբերական կենտրոններ Չարենցավանն ու Հրազդանը, ինչպես նաև Ծաղկաձոր հանգստյան և առողջարանական գոտին, գտնվում են Հրազդանի շրջանում:
- Աբովյանի շրջանը** տեղակայված է Կոտայքի հարթավայրում Ագատ և Հրազդան գետերի միջև: Շրջանի հյուսիս-արևմուտքում գտնվում են Գեղամա լեռնաշղթայի

Աժդահակ լեռը (3597մ) և Ողջաբերդ լեռնաշղթան : Հատիսի հանգած հրաբուխները (2528մ) և Գուրանասարը (2299մ) տեղակայված են հարավային մասում, Հրազդանի կիրճը՝ արևմուտքում, իսկ Նոբի բլուրները գտնվում են հյուսիսում : Ակնալիքը գտնվում է 3030 մ բարձրության վրա : Աբովյանի շրջանի ունի երկու ֆառայի համայնք՝ Աբովյան և Բյուրեղավան :

- **Նաիրիի շրջանը** տեղակայված է Եղվարդի հրաբխային հարթավայրի վրա, Քասախ և Հրազդան գետերի միջև : Շրջանի ամենաբարձր կետը Արայի լեռն է, որի բարձրությունը 2575մ է : Նաիրիի շրջանի ունի երկու ֆառայի համայնք՝ Նաիրի և Նոր Հանն :

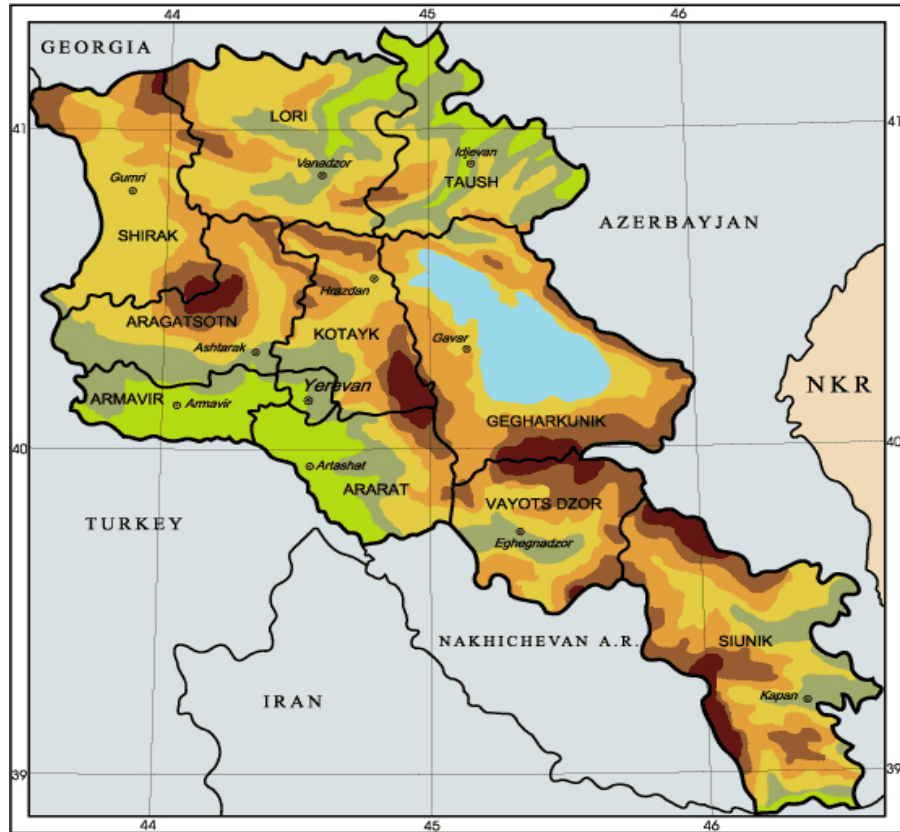
Սևան ֆառայը տեղակայված է Սևանա լճի ավամերձ տարածքում՝ Կոտայի մարզից դեպի հյուսիս և Հրազդան ֆառայից 15կմ հեռավորության վրա :

5.1 Գեոմորֆոլոգիա և երկրաբանություն

Կոտայի մարզի և Սևան ֆառայի բնական պայմանները զգալի չափով պայմանավորված են տեղանքի բարձրությամբ : Հայաստանում բարձրության տատանումների սխեմատիկ ֆարսեզը ներկայացված է Պատկեր 12-ում :

Կոտայի մարզը՝ 2,089 ֆկմ ընդհանուր տարածքով, գտնվում է Հայաստանի կենտրոնական մասում՝ ծովի մակերևույթից մոտավորապես 1,200-ից մինչև 3,500մ բարձրության վրա (Աժդահակ լեռան գագաթ) : Մարզի տարածքը ընդգրկում է Հրազդան գետի ավազանի վերին և միջին հոսքերը և Մարմարիկ գետի ավազանի ամբողջությամբ : Գուրանասարը եզրագծում է մարզը հյուսիսում, իսկ հյուսիս-արևելքում մարզը սահմանակից է Հատիս լեռնաշղթային : Տարածքի հարավ-արևմտյան մասը աստիճանաբար նվազում է և միանում Արարատյան դաշտավայրին : Հրազդանի սարահարթը գտնվում է Հրազդան գետի ավազանի արևելյան մասում՝ գետի հովտի և Գեղամա լեռների արևելյան լանջերի միջև :

ALTITUDE VARIATIONS WITHIN ARMENIA
(measured in meters above sea level)

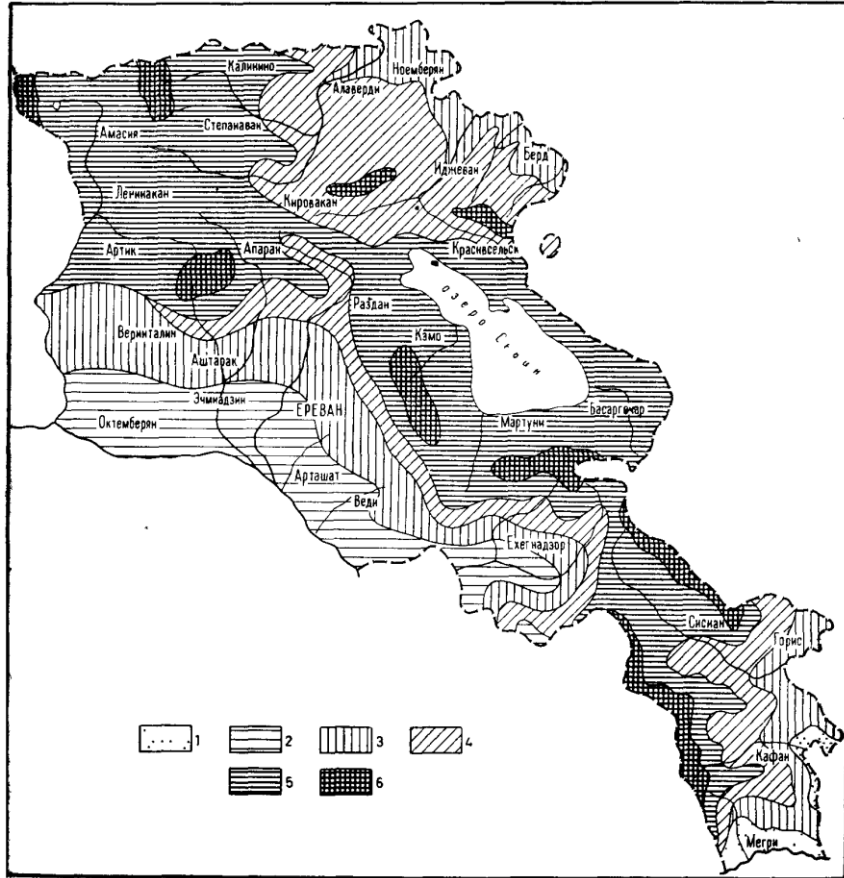
Source: http://www.cac-biodiversity.org/arm/arm_biodiversity.htm

Պատկեր 12 Հայաստանում բարձրության տատանումների սխեմատիկ քարտեզ, մետր ծովի մակերևույթից

Տարածքի գեոմորֆոլոգիական հատկանիշները ունեն վուլկանական ծագում: Լանդշափը կազմված է առատահոս և պիրնիկաստիկ ժայռատեսակներից: Գեղամա լեռների, Ծաղկունյաց լեռնաշղթայի, Հատիս և Արայ լեռների լանջերը գտնվում են մարզի տարածքում: Հետևյալ հիմնական գեոմորֆոլոգիական տարրերը գտնվում են այս մարզում: Եղվարդի հովիտը գտնվում է ծովի մակերևույթից 1200-1300մ բարձրության վրա, իսկ Հրազդանի սարահարթը գտնվում է ծովի մակերևույթից 1700-1800մ բարձրության վրա:

5.2 Կլիմայական պայմանները

Հայաստանի մարզերի կլիմայական կայանները հիմնականում պայմանավորված են բարձրություն և տատանումներով: Կլիմայական գոտիների ֆարտեզը ներկայացված է Պատկեր 13-ում:

Րիս. 10. Կարտա վերտիկալային կլիմատիկական շրջանակների (բո Ա. Բ. Բաղդասարյան)

1 — սոխոյ սոտրոպիկական կլիմատ; 2 — սոխոյ կոնտինենտալային կլիմատ; 3 — սոմերենո-տեպլոյ սոխոյ կլիմատ; 4 — սոմերենո-սոխոյ տեպլոյ կլիմատ; 5 — սոխոյ տեպլոյ կլիմատ; 6 — կլիմատ սոմերենոյին տունդրային

Պատկեր 13 Հայաստանի կլիմայական գոտիների ֆարտեզը .
 1 — սոխոյ մերձարևադարձային կլիմատ, 2 — սոխոյ ցամաքային կլիմատ, 3 — սոխոյ տեպլոյ սոխոյ կլիմատ, 4 — սոխոյ տեպլոյ սոխոյ կլիմատ, 5 — սոխոյ տեպլոյ կլիմատ, 6 — սոխոյ տեպլոյ կլիմատ

Source: Hydrogeology of USSR, Volume XI, Armenia, Moscow, Nedra Publishing House, 1968

Կոտայքի կլիմայական հիմնականում սոխոյ ցամաքային է, բարձրավանդակային մեղմ ալպյան: Ցածրավանդակային ամառները շոգ են, լեռներում՝ զով: Զմեռները ցուրտ են և ձնառատ: Գարնանը եղանակը բավականին փոփոխական է: Աստիճանաբար կեսին եղանակը հարաբերական տաք է, արևոտ և առանց ֆանիների, մինչև երկրորդ կեսին նկատվում են ամպամած և անձրևոտ եղանակի ցիկլոններ:

Կոտայքի մարզում տարեկան միջին ջերմաստիճանը տատանվում է 8-ից 108 միջև: Հուլիսին օդի միջին ջերմաստիճանը տատանվում է +21-ից +258 միջև: Ամռանը ամենաբարձր ջերմաստիճանը հասնում է +398: Հունվարին օդի միջին ջերմաստիճանը լինում է -4-ից -68: Ամենացուրտ ջերմաստիճանը տատանվում է -30- 40 8: Տարեկան տեղումները ֆանակը տատանվում է 400 մինչ 800մմ: Ջրի մեջ ջրի մաքանակը պարունակությունը կազմում է 120մմ: Ձնածածկը սկսվում է Նոյեմբեր ամսին և հալվում է մինչեւ Ապրիլի կես: Ջրի օրերի թիվը 120 է: Ձնածածկի բարձրությունը կազմում է 101սմ: Հողը սառչում է ամենաշուտը 96սմ խորությունը: Խոնավությունը կազմում է 67 %: Տարվա ընթացքում ֆամիները հիմնականում փչում են հարավ-արևմուտքից, իսկ ձմռանը՝ հյուսիս-արևելքից: Քամու տարեկան միջին արագությունը 2.0մ/վրկ. է:

Օդերևութաբանական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ վերջին տասնամյակների ընթացքում Հայաստանի եղանակը տափանում է: Եղանակների վտանգավոր տատանումները ազդում են սոցիալ-տնտեսական հատվածի և երկրի կայուն զարգացման վրա: Բնական աղետներից Հայաստանին հիմնականում սպառնում են երաշտներ, վաղ գարնանային ցրտահարություն, տափ/ցուրտ հոսանքներ, սելավներ, ջրհեղեղներ, սողանքներ, փոթորիկներ, ամպամածություն և անտառային հրդեհներ: Կոտայքի մարզի հիդրո-օդերևութաբանական խոցելիության գնահատումը ներկայացված է ստորև բերված Աղյուսակ 5.1-ում:

Աղյուսակ 5.1 Կոտայքի մարզի խոցելիությունը ըստ ծայրահեղ կլիմայական պայմանների (0-ցածր, 5- բարձր):

Մարզ	Ձոր պայմաններ	Երաշտ	Սեզոնային հեղեղներ	Սելավներ	Վաղ ցրտահարություն
Կոտայք	2	4	1	3	3

5.3 Հողօգտագործման և բնակեցման պատկերը

Կոտայքի մարզի տարածաբանական գտնվում է հողային երեք գոտիների վրա՝ անտառային, անապատային և չոր անապատային: Ինչ վերաբերում է գյուղատնտեսական հողի կադաստրային գնահատման գոտիներին, մարզը ներառված է Ուրց-Կոտայք-Շամիրամ, Կոտայք-Թալին և Ապարան-Հրազդան գնահատման գոտիներում: Համայնքների մեծամասնությունը ներառված է չոր անապատային գոտիներում, որոնց հատուկ է շագանակագույն հողը, որ ձևավորվել է ծովի մակարդակից

1100-1950 մ բարձրությամբ վրա: Անտառային շագանակագույն հողը ձևավորվել է անտառային ծածկույթի տակ՝ չափավոր տաք և անկայուն խոնավ եղանակի պատճառով: Այս հողերը բնութագրվում են առանձնացած գեներտիկ շերտավորմամբ, հունուսի միջին ֆանակությամբ 4-10% է: Կրագուրկ հողերի մեջ միջին և փոքր աղային նեակցիան՝ ըԻ, տատանվում է 6.4-7.4 միջև, մինչդեռ տիպիկ և կարբոնատահողերում թեթև աղային և աղային նեակցիաները՝ ըԻ խոտոթյան աստիճանը տատանվում է 7.4-8.3 միջև: Հողի հաստությունը հունուսային շերտում տատանվում է 1.0-1.3 գ/սմ³ միջև, ցածր շերտերում՝ 1.45-1.5 գ/սմ³ միջև: Ընդհանուր ծակոտկենությունը 50-56% և 43-50 % է: Ջրի ներծծման արագությունը մեկ ժամում կազմում է 340սմ: Այս հողերն աղֆատ են ազոտով, ֆոսֆորով և պարունակում են միջին և ցածր ֆանակությամբ կալիում:

Հայաստանում առկա են տափաստաններ՝ ծովի մակարդակից 1200-2000մ բարձրությամբ վրա (երբեմն հասնում է 2500մ): Լեռնային տափաստանները ընդգրկում են Հայաստանի տարածքի 37% և ձևավորում են երկրի լանդշափի գերակշռող մասը, մասնավորապես 1500-ից բարձր մինչև 2000մ բարձրությամբ վրա՝ հյուսիսային տարածաշրջաններում, և 2400-2500մ՝ հարավային տարածաշրջաններում:

Բուսական աշխարհին բնորոշ են բույսերի հետևյալ տեսակները. *Stipa lessingiana*, *S. pulcherrima*, *S. capillata*, *Festuca sulcata*, *F. ovina*, *Bothriocloa ischaemum*, *Agropyrum cristatum*, *Astragalus microcephalus*, *A. laguris*, *Onobrychis cornuta*, *Bromopsis variegatum*, *Phleum phleoides*, *Koeleris cristata*.

Տափաստաններում մշակվող բույսերը ներառում են բանջարեղեն, ցրտադիմացկուն մրգատու ծառեր (առավել ցածր բարձունքներում) և կերային բույսեր (լեռնային տարածքներում):

Կոտայի մարզի և Սևան ֆառային հողօգտագործման կառուցվածքը ունի բնակելի և արդյունաբերական գոտիներ 8 ֆառային համայնքներով և բնակելի ու գյուղատնտեսական տարածքներ (վարելահողեր, այգիներ և արոտավայրեր)՝ 60 գյուղական համայնքներով, որոնք մասնավորապես գտնվում են միջուարային գետի հովիտներում և առավել ցածր սարահարթերում: Այլևի բարձր սարլանջերը հարմար չեն շերտավորության և գյուղատնտեսության համար: Գյուղատնտեսական տարածքների համար ստեղծված են ոռոգման ցանցեր, բայց վարելահողերից ցատերը լիված են: Նախկին և ներկայումս օտարազորվող հանգրվանները զբաղեցնում են Երևան-Սևան գլխավոր ֆանապարհի երկայնքով ձգվող տարածքի զգալի մասը: Ամենամեծ կավի հանգրվանները գտնվում է այս հիմնական ֆանապարհից դեպի արևելք՝ Հրազդան ֆառային

հարավային ծայրամասում : Անտառային հանգստի գետի Մաղկածորը գտնվում է տարածաշրջանի հյուսիսային մասում :

5.4 Ջրային ռեսուրսներ

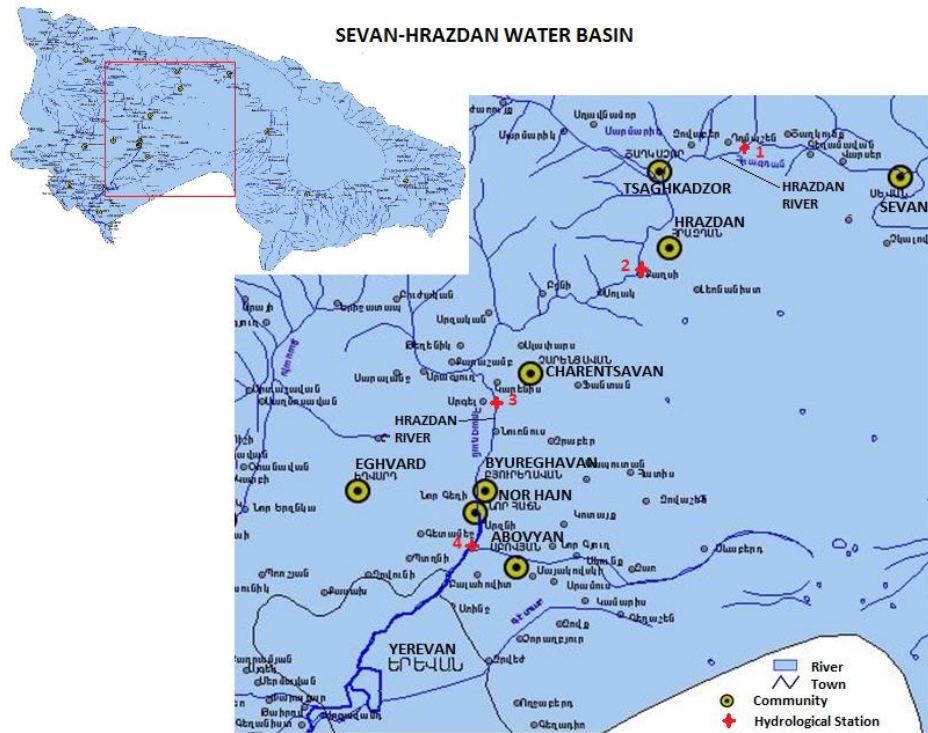
5.4.1 Մակերևութային ջրեր

Կոտայի մարզը գրեթե ամբողջությամբ տեղակայված է Սևան - Հրազդան ջրավազանի վրա, որը ներառում է Հրազդան, Մարմարիկ, Քասախ և Ամբերդ գետերը : Կոտայի մարզի մի փոքր հատված գտնվում է Արարատյան ջրավազանի վրա : Սևան - Հրազդան ջրային ավազանի ֆարտեզը ներկայացված է Պատկեր 14-ում :

Հրազդան գետը սկիզբ է առնում Սևանա լճից, որը գտնվում է Սևան ֆաղափին կից : Գետի վերին հոսանքի ջրավազանը հյուսիսում հատվում է Փամբակ լեռնաշղթային, Մաղկունյաց լեռնաշղթային՝ արևելքում և Գեղամա լեռնաշղթային՝ արևմուտքում : Ընդհանուր առմամբ, գետը հոսում է նեղ կիրճով : Անցնելով Երեվան ֆաղափի միջով՝ գետը հոսում է Արարատյան դաշտով և թափվում է Արաքս գետ : Գետի երկարությունը 141 կմ է, իսկ խորությունը՝ 1.000 մ : Ջրավազանի մակերեսը, առանց Սելանա լճի, կազմում է 2560 կմ :

Ջրաբանական տեսանկյունից գետի ջրավազանը բաժանվում է 2 իրենցից նշանակալի տարբեր մասերի . աջ ափին գերակշռում են հիդրոֆոբիկ շերտերը, մինչդեռ ձախ ափը շրջապատված է անջրաթափանց ժայռերով : Այս է պատճառը, որ վտակները գերակշռում են գետի աջ ափին (Մարմարիկ, Դալար, Արայ) :

Գետը հիմնականում սնուցվում է ձախ ափում տեղակայված աղբյուրներից (Ակունք, Արգելք, Արգնի, և այլն), որոնք իրենց հերթին սնուցվում են Գեղամա լեռնաշղթայից : Մարմարիկ գետը հանդիսանում է Հրազդան գետի ամենամեծ վտակը : Մարմարիկ գետի երկարությունը 37 կմ է, իսկ ջրավազանի մակերեսը՝ 427 կմ : Գետը սկիզբ է առնում Փամբակ և Մաղկունյաց լեռնաշղթայի աղբյուրներից և թափվում է Հրազդան գետ, գետաբերանից 116 -րդ կմ մեջ :

Պատկեր 14 Սևան-Հրազդան ջրային ավազանի ֆարտեզ

Հնդհանուր առմամբ, գետի վրա տեղադրված են 8 ջրակայաններ, որոնցից 4 գտնվում են Կոտայքի մարզում: Ջրակայանների մասին տեղեկատվությունը ներկայացված է Աղյուսակ 5.2-ում և Սևան-Հրազդան ջրավազանի ֆարտեզի վրա:

Աղյուսակ 5.2 Կոտայքի մարզի ջրակայանների տեղակայումը

N	Ջրակայանների տեղակայումը
1	Հրազդան ֆ-ից 13-րդ կմ վրա, հոսանքների վեր
2	Քաղսի համայնֆից 0.5-րդ կմ վրա, հոսանքների վար
3	Արգեղ համայնֆից 0.5-րդ կմ վրա, հոսանքների վար
4	Արգնի Հիդրոէլեկտրակայանից 0.5-րդ կմ վրա, հոսանքների վար

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Հրազդան գետը սկիզբ է առնում Սեվանալից, ունի ճեղքալիքային բեկուրություն, հոսում է Արարատյան հարթավայրով և կենտրոնական մարզերով, ինչպես նաև մայրաքաղաքի միջով, այն համարվում է երկրի հիմնական գետը: Գետն օգտագործվում է ոռոգման, էլեկտրաէներգիայի, հանգստյան, ձկնաբուծության և այլ նպատակների համար:

Ազատ գետը սկիզբ է առնում Գեղամա լեռներին արևմտյան հրաբխային լանջերից, ինչը բացատրում է այն հանգամանքը, թե ինչու է գետը հիմնականում սնուցվում ստորգետնյա աղբյուրներից: Գետն առաջացել է Գոդոս և Յոթնակունի լեռնային հոսանքներից: Գետի երկարությունը 40 կմ է, ջրավազանի մակերեսը՝ 572 կմ²: Այն թափվում է Արաբագետ՝ Հրազդան գետի գետաբերանից 21 կմ հոսանքի վրա: Գետի վերին հատվածի միայն վտրմասն է անցնում Կոտայի մարզով: Վերին հիմնական մասը հոսում է նեղ կիրճով, նույնի զգալի թեփոյություն: Գտնի գյուղի գետի հոսքը հոսանքի վրա դանդաղում է, և կանջագատ գյուղի միջով այն անցնում է Արարատյան դաշտավայրով: Միակ ջրակայանը տեղակայված է Գտնիում (Կոտայի մարզ), մինչդեռ միակ ջրի նրակավորման կայանը գտնվում է Ազատ գետի գետաբերանին կից (գետաբերանի 4-րդ կմ հոսանքի վեր, Արարատի մարզ): Այսպեսով տվյալներն բնութագրական չեն Կոտայի մարզի համար, նրանում է գետի միայն մի վտրմասը: Գետի ջուրը հիմնականում օգտագործվում է ջրամատակարարման, ոռոգման, ձկնաբուծության համար: Գետի ներքին հատվածը կարգավորվում է Ազատ գետի ջրամբարի միջոցով:

Ինչպես ցույց էն տալիս Հրազդան, Մարմարիկ, Գետա գետերից վերցված նմուշները, ամոնիակի, նիտրիտի և սուլֆատի իոնների, բիոքիմիական թթվածնի պահանջի, ալյումինիումի, վանադիումի, ֆրոմի, բրոմի, սելենի, մագնեզիումի, պղնձի համակենտրոնացումը գերազանցում է խմելու ջրի Մախիմալ Թույլատրելի Սահմանները: Հրազդան գետի վերին և միջին հատվածում գրանցվել է (տեղակայված Արգել համայնքի ներքին մասում և գետաբերանից ներքև) վանադիումի նշանակալի աղտոտվածություն: Տարեկան միջին համակենտրոնացումը գերազանցում է ՄԹՍ 11-12 անգամ:

Հրազդան գետի նմուշները ցույց էն տալիս, որ ալյումինիումի տարեկան միջին համակենտրոնացումը 2.4-5.3 անգամ գերազանցում է Մախիմալ Թույլատրելի Սահմանները (ՄԹՍ), ֆրոմի համակենտրոնացումը գերազանցում է 2.0-7.0 անգամ, պղնձիը՝ 2.0-4.0 անգամ, բիոքիմիական թթվածնի պահանջի խտությունը՝ 1.1-1.5 անգամ, մագնեզիումիը՝ 2.1-4.6 անգամ: Հրազդան գետի ներքին հատվածում (Արգել ՀԻԿ հոսանքի վրա) և Գետա գետաբերանում նիտրիտի իոնների խտությունը միջին տարեկան կտրվածքով 2.0-8.3 անգամ գերազանցում է Մախիմալ Թույլատրելի Սահմանները: Հրազդան գետում, Սևանա լճին կից, Արգել ՀԻԿ հոսանքի վրա և գետաբերանում բրոմի խտությունը միջին տարեկան կտրվածքով 2.2-3.1 անգամ գերազանցում է ՄԹՍ, սելենը՝ 2.0-3.0 անգամ: Այլ նյութերի համակենտրոնացումը չի անցնում թույլատրելի սահմանները:

5.4.2 Ստորգետնյա ջրեր

Կոտայի մարզի ստորգետնյա ջրերի ռեսուրսների տվյալները և ստորգետնյա հնսֆերի հիմնական բաղադրիչները ներկայացված են Աղյուսակ 5.3-ում:

Աղյուսակ 5.3 Կոտայի մարզի ստորգետնյա ջրերի ռեսուրսներ

Գետի ավազանը	Ստորգետնյա բնական ռեսուրսներ մ/վրկ ³			
	Ընդհանուր	Ներտույալ		
		Աղբյուրներ	Աղբյուրներ	Աղբյուրներ
Հրազդան	14.75	8.46	4.19	2.10
Ազատ	6.33	4.28	1.86	0.19

5.4.3 Ջրօգտագործումը

Կոտայի մարզի ջրօգտագործման խմբավորված տվյալները՝ 2007-2009 թթ. -ի ընթացքում համառոտ ներկայացված են Աղյուսակ 5.4-ում:

Աղյուսակ 5.4 Կոտայի մարզի 2007-2009 թթ. -ի ջրօգտագործումը

Տարի	Ընդհանուր օգտագործումն մ ³	Տարբեր նպատակներով օգտագործելու համար, մ ³			
		Կենցաղային և խմելու	Կենցաղային և խմելու	Կենցաղային և խմելու	Կենցաղային և խմելու
2007	135.2	5.3	8.5	120.2	1.2
2008	113.8	8.4	13.2	91.2	1.0
2009	96.5	4.1	8.7	81.9	1.8

5.5 Կենսաբանական և էկոլոգիական նեոուրսներ

5.5.1 Հիմնական Բուսական և Կենդանական առիարհները

Բուսական առիարհ Կոստյա ֆի մարգի բուսականությունը բավականին տարբերվող է. չոր անապատային, անտառներ և ալպյան մարգագետիններ: Գեղարդի Gorge մասնավորապես եզակի է իր *Linaria armeniaca*, *Acantholimon bracteatum*, *Illium akana*, *Tulipa julia*, *Corydalis augustifolius*, *Ornithogalum mountanum*, *O. gussonei*, *Campanula choziatorskyi*, *Bellevalia longystila*, *Muscari neglecta*, *Lotus goebelia*, *Astragalus strictifolius*, *Serratula serratuloides*, *Tomanthea aucheri*, *Malus orientalis*, *Prunus divaricata*, *Sorbus graeca*, *S. persica*, *S. aucuparia*, *Crataegus orientalis*, *C. lacimiata* բուսականությունը բազմազանությամբ:

Կիսաչոր գոտուց հատուկ է դառնում օտարերի և մեկօրյա բույսերի ծածկույթը՝ *Artemisia fragrans* Willd; *Kochia prostrate* (L.), Schrad.; *Capparis spinoza* Willd.; *Ceratoides papposa* Botsch. et Ikonn.; *Atropaxis spinosa* L.; *Rhamnus pallasii* Fisch. et Mey.; *Tanacetum argyrophyllum* (C. Koch) Tzvel.; *Poa bulbosa* L. *Bromus*; *Aegilops*; *Eremopyrum*; *Alyssum*; *Aeluropus littoralis* (Gouan) Parl.

Հնդածածկույթի մի մասը վերածվել է ջերմասեր հացահատկային գյուղատնտեսական հողերի: Բուսականությունը այս տեսակը կոչվում է «մերկալեններ» բուսականությունը, և այստեղ զգացվում է իրանական անապատների ազդեցությունը: Կիսաչոր տարածքից հատուկ ամենատարածված տեսակը *Artemisia fragrans* է կամ կարելի է հանդիպել նմանատիպ բույսերի, օրինակ՝ *Artemisia araxina*: Պարանը տարածված ծածկված է մեկօրյա բուսականությամբ՝ (*Ceratocephala falcata*, *Anisantha tectorum* և այլն):

Անհրաժեշտ է նշել *Capparis spinosa*, *Zygophyllum fabago* և մնացածներին, որոնք հիմնականում հանդիպում են կիսաչոր գոտիներում:

Օգտակար վայրի բուսականություն հետևյալ տեսակները նույնպես հանդիպվում են այս տարածքում՝ Հայկական Մտաղալար (*Helichrysum armenium*), ջրապղպեղ (*Polygonum hydropiper*), կարմիր ալոնեցի և ալոնեցու այլ տեսակներ (*Crataegus astrosanguinea*); գարնանածաղիկ (*Primula macrocalyx*); *Leonorus cardiac*, *Polygonum cameum*:

Հայաստանի Կարմիր Գրքում գրանցված բույսերի շարքում նաև հանդիպվում են *Linaria pyramidata*, *Sambucus tigranii*:

Կենդան . առ թ .

Յուրաքանչյուր ուղղահայաց բուսականության գոտի , ներառյալ կիսաչոր տարածքները , ունի իր յուրահատուկ կենդանական առ թարհը : Այնուամենայնիվ որոշ կենդանական տեսակներ հանդիպում են գրեթե բոլոր լանդշապտային գոտիներում ՝ իրենց էկոլոգիական հունուրյան շնորհիվ :

Երկկենցաղները և սողունների դասին են պատկանում դոդոցները , գորտերը , ֆաղցրահամ ջրերի կրիաները , տիպիկ կրիաները , կուլյր օձեր և այլն : Թռչունների մեջ տարածված են ՝ կոուկները , աղավնիները : Կաթնասունների մեջ տարածված են ոգնիները , կգափիսները , նապաստակները , մկները , կատուները , խոզերը և այլն :

Կիսաչոր տարածքներին հատուկ կենդանիները հիմնականում Իրանական բարձրավանդակից են , մասամբ ՝ Միջին Ասիայից : Կաթնասունների մեջ անհրաժեշտ է նշել դառային մկներին (*Microtus arvalis*), *Martes martes*, աղվեսներին , *Erinaceus auritus*, սև չղջիկներին , *Vespertilio ognevi*, *Plecotus auritus* և այլն :

Հստ Հայաստանի Ազգային Քարտեզի տվյալներին , նապաստակը և իժը պատկանում են ողնաշարավոր կենդանիներին , որոնք հանդիպում են Կոտայի մարզում : Տարածումն ավելի հանաքորում են նապաստակ :

5.5.2 Պատկանված , գրանցված կամ վտանգված տեսակներ

Հայաստանն ունի բույսերի ավելի քան 3,500 տեսակ , ողջ Անդրկովկասում գտնվող մոտ 6000 բույսերի ավելի քան կեսը , մինչդեռ Եվրոպան ունի մոտ 20 000 տեսակ :

Մի քանի գործոնների արդյունքում , որոնք ազդում են կենսաբազմազանության վրա Հայաստանում ներկայացված բույսերի տեսակների գրեթե կեսը կարող է կազմել ոչնչացման եզրին : Այսօր Հայաստանում մոտ 35 տեսակ բույսեր , որոնք ունեն տեսական նշանակություն , համարվում են ոչնչացած : Բացի դրանից , 386 տեսակ (Բուսական առ թարհի 12%-ը) գրանցված են Հայաստանի Կարմիր Գրքում (լույս է տեսնում 1988թ .-ից) : Տարածաբանային մակարդակով 61 տեսակ բույս գրանցված է նախկին Սովետական Միության Կարմիր Գրքում (լույս է տեսնում 1984թ .-ից) :

Հայաստանի Կարմիր Գրքում գրանցված բույսերից Կոտայի մարզում հանդիպում են կատվաթուր (*Linaria pyramidata*), Տիգրան մեծը (*Sambucus tigranii*) :

Սև գրիֆոնը (*Aegyptius monachus* L.) և *the Tetrao mlakosiewiczzi* Taczan- նի այս տարածքից են և գրանցված են Հայաստանի Կարմիր Գրքում :

Հայաստանի բիոտեխնիկական գոտիները կապակցված են և մեկուսացման բացակայությունը բերում է համեմատաբար փչ էնդեմիկ տեսակներին: Ընդհանուր առմամբ, գրանցված են մոտ 106 էնդեմիկ բույսերի տեսակներ, որոնք ներկայացնում են Հայաստանի բնոստիկական առարկայի 3%-ը և ողջ Կովկասում հայտնաբերված բույսերի 1.5%-ը:

Բացի այդ, Հայաստանում կան մի շարք տարածաշրջանային էնդեմիկ տեսակներ, որոնք նույնպես հանդիպում են սահմանափակ թվով տարածներում հարևան երկրներում: Օրինակ, *Campanula massalskyi*-ն Հայաստանից դուրս հանդիպում է միայն մի տեղանքում (Թուրքիայում), և *Cousinia gigantolepis*-ն աճում է միայն Հայաստանի հարավային հատվածներում և իսրայելյան Իրանի տարածներում:

Հայաստանի էնդեմիկ բուսական առարկայի համեմատաբար վերջերս է ծագել, ոչ մի վաղ էնդեմիկ տեսակներ գրանցված չկան: Սա արտացոլում է տարածաշրջանում բուսական առարկայի համեմատաբար վերջերս տեղի ունեցած դիվերսիֆիկացիան: Էնդեմիկներին բաց թողնելով ունեցած դիվերսիֆիկացիան: Ինչպես, դրանց մեծ մասը հայտնաբերված է երկրի հարավային և կենտրոնական շրջանում գոտիներում: Հիմնականում էնդեմիկներին մեծ ֆանակություն կա Վայոց Ձորում և Երևանում (համապատասխանաբար 38 և 36 տեսակ):

Վտանգված բույսերի տեսակներ գրանցվել են բույսերի մարզերում: Հայաստանում հազվագյուտ և վտանգված բույսերից շատերը կապված են ջրատարածներին հետ, իսկ ջրա-հեղեղային համակարգերը իրենց հերթին ունեն բույսերի 45 տեսակ, որոնք նույնպես պահպանման կարիք ունեն: Ամենամեծ վտանգը հանդիսանում է տարածքը գյուղատնտեսության նպատակներով օգտագործելու համար: Երկրի ողջ տարածքով մեկ շրջանում է մոտ 20 000 հա ջրատարած, որի արդյունքում անխուսափելի վնաս է հասցվել այս էկոհամակարգերին և հարակից բուսական և կենդանական առարկային:

5.5.3 Բնության հատուկ պահպանվող տարածներ

Հայաստանում բնության հատուկ պահպանվող տարածները ցանցը առաջին անգամ հիմնադրվել է 1958թ.-ին՝ պահպանելու համար էկոհամակարգերը, բնական միջավայրը և հազվագյուտ, էնդեմիկ և վտանգված տեսակները: Ներկայումս գրանցված է հինգ պետական արգելոց, 22 պետական արգելավայր և մեկ ազգային պարկ, որոնք միասին կազմում են 311,000 հա, կամ երկրի տարածքի 10%-ը: Հայաստանի տարատեսակներին մոտ 60%-ը ներգրավված է պահպանվող տարածներին ցանցում:

Ստորև ներկայացված է Կոտայի մարզի ազգային պարկերի և արգելոցների մասին տեղեկատվություն: Հայաստանի

պահպանվող տարածքների ֆարսեզը, ներառյալ Կոտայքի մարզի արգելոցները, ներկայացված են Պատկեր 1515-ում :

Հրեքուհու արգելոցը ստեղծվել է 1981 թ-ին և սեղանայված է Կոտայքի և Արարատ մարզերի սահմանին, Երևանին կից : Մտավորապես բույսերի 300 տեսակներ աճում են այստեղ 90 հեկտար տարածքի վրա : Այս հավաքածուները հիմնականում բաղկացած են մեկամյա վայրի հացայատիկներից, Արարատյան, Ուրարտու և Բենթյան (*Triticum araraticum*, *T.urartu*, *T.boeiticum*) ցորեններից, *Aegilops* and *Secale vavilovii* բազմաթիվ տեսակներից : Ամենախիտ, մաքուր և փափկամազ ցորեններն ունեն 70-75 սմ երկարություն : Դանֆկարելի է հանդիպել հարուստ հավաքածուների գիտական, գործնական աշխատանքներում օգտագործելու համար : Մի ֆանի հետաքրքիր, էնդեմիկ տեսակներ, օրինակ, *Amblyopyrum muticum*, *Actinolema macrolema*, *Szovitsia callicarpa* and *Cichorium glandulosum*, կարող են հանդիպել միայն այստեղ : Դրանցից մի ֆանիսը վերացման եզրին են և գրանցված են Հայաստանի և ԳՆՀՄ կարմիր Գրքում :

Խոսրովի արգելոցը գտնվում է Կոտայքի մարզի հարավային սահմանին մոտ : Այն հայտնի է որպես եզակի վայր, ինչպես դեռևս 4-րդ դարում, երբ Հայաստանի թագավոր Խոսրով III Կոտայք հայտարարեց Գեղամա լեռների հարավային լանջերը սահմանափակված տարածք : Նա "անտառ սնկեց" և դարձրեց այն որսորդության համար անխտեսված վայր պալատականների համար : Դարեր շարունակ Խոսրովի արգելոցը պատմության մեջ հիշատակվում էր որպես որսի վայր ազնվականների համար, որտեղ տարբեր շքաներից բերում էին և բազմացնում կենդանիներ, հատկապես Պարսկաստանից : 1958թ. -ին Խոսրովի անտառը պաշտպանակալ հայտարարվեց արգելոց : Խոսրովի արգելոցը գտնվում է Երևանից դեպի Հարավ-արևելք, Գեղամա վուլկանական լեռան ստորոտում, Ազատ և Վեդի գետերի ավազաններում : Արգելոցը գտնվում է ծովի մակարդակից 1,400-2,250 մ բարձրության վրա, ունի մոտ 29,196 հա, որից մոտ 9,000 հա ծածկված է անտառներով :

Խոսրովի արգելոցի կարևորությունը սեղանական սահմաններից դուրս է և կարևոր դեր է խաղում տարածաբջանի ողջ էկոլոգիայի համար : Դա միակ Կովկասյան արգելոցն է, որն ունի կլիմայանան գոտիների այդպիսի բազմազանություն և բույսերի տարատեսակներ :

Խոսրովի արգելոցն ունի շատ բարդ ուղիք և հիանալի բնապատկերներ : Արգելոցը հայտնի է իր հարուստ բուսական աշխարհով : Նրա սահմաններում աճում են ավելի քան 1800 տեսակ բույսեր (Հայաստանում աճող տարատեսակների կեսից ավելին), որոնցից 156 համարվում են հազվագյուտ, վտանգված կամ ոչնչացող : Բազմաթիվ հազվագյուտ և

ն չ ն չ ա գ ո ղ տ ա ր ա տե ս ա կ ն ե ր հ ի շ ա տ ա կ վ ու մ ե ն Կ ա ր մ ի ր Գ ր ֆ ու մ և ա ն ու մ ե ն մ ի ա յ ն ա յ ս տե ղ :

Ա ր գ ե լ ո ց ի կ ե ն դ ա ն ա կ ա ն ա շ խ ա ր հ ը ն ու յ ն ա կ ե ս հ ա ր ու ս տ է : Ա ն ո ղ ն ա շ ա ր ա վ ո ր կ ե ն դ ա ն ի ն ե ր և , մ ա ս ն ա վ ո ր ա կ ե ս , մ ի ջ ա տ ն ե ր ն ե ր կ ա յ ա ց վ ա ծ ե ն ի ն ֆ ն ա տ ի ա կ ք ա գ մ ա գ ա ն ու թ յ ա մ ք : Ա յ ն տե ղ կ ա ն ե ր կ կ ե ն ց ա ղ ն ե ր , ձ կ ն ե ր ի 7 տե ս ա կ և ա վ ե լ ի ֆ ա ն 30 տե ս ա կ ս ո ղ ու ն ն ե ր , ի ն չ ա ի ս ի ֆ ե ն ` գ յ ու ր գ ա ն , Մ ն ա կ ե լ յ է ո ձ ը , կ ե տ ա վ ո ր գ ա ն ա ն ը և ա յ լ ն :

Խ ո ս ր ո Վ ի ա ր գ ե լ ո ց ու մ ե ն 40 տե ս ա կ կ ա ք ն ա ս ու ն ն ե ր , ո ր ի ց 18- ը գ ր ա ն ց վ ա ծ ե ն Հ ա յ ա ս տ ա ն ի Կ ա ր մ ի ր Գ ր ֆ ու մ , ի ն չ ա կ ե ս ն ա և Ա ս ի ա կ ա ն ը ն ձ ա ո յ ու ծ ը , Բ ե գ ո ա ր յ ա ն ա յ ծ ը , վ ա յ ր ի ո չ ծ ա ր ը (մ ու Փ լ ո ն) , ա ն դ ր կ ո վ կ ա ս յ ա ն գ ո ր շ ա ր ջ ը և ա յ լ ն :

Թ խ չ ու ն ն ե ր ի մ ո ս 67 տե ս ա կ գ ր ա ն ց վ ա ծ է Հ ա յ ա ս տ ա ն ի Կ ա ր մ ի ր Գ ր ֆ ու մ , ա ր գ ե լ ո ց ի տ ա ր ա ծ ֆ ու մ կ ա 16 ք ն ա դ ր ո ղ թ ո չ ու ն :

Խ ո ս ր ո Վ ի ա ր գ ե լ ո ց ը հ ա ր ու ս տ է ք ա գ մ ա ք ի վ ք ն ա կ ա ն տե ս ա ր ժ ա ն վ ա յ ր ե ր ո Վ . Գ ե ղ ա տե ս ի լ ժ ա յ ո ը ` ու ղ ղ ա հ ա յ ա ց ք ե կ ո ր ն ե ր ո Վ , ո ր ը հ ի շ ե ց ն ու մ է ե ր ա ժ շ ա կ ա ն գ ո ր ծ ի ֆ , խ ո ր հ ր դ ա վ ո ր ֆ ա ր ա ն ձ ա վ ն ե ր , ա լ ա յ ա ն մ ա ր գ ա գ ե տ ի ն ն ե ր , հ ի ն ա վ ու ր ց կ ա ղ ն ի ն ե ր և ի ն ֆ ն ա տ ի ա կ ծ ա ղ ի կ ն ե ր : Պ ա հ ա ն վ ե լ ե ն ք ա գ մ ա ք ի վ ա տ ո մ ա կ ա ն հ ու շ ա ր ձ ա ն ն ե ր , ֆ ա ր ա ն ձ ա վ ն ե ր , վ ա ղ մ ի ջ ն ա դ ա ր յ ա ն վ ա ն ֆ ե ր , խ ա չ ֆ ա ր ե ր , ե կ ե ղ ե ց ի ն ե ր ու ա մ ր ո ց ն ե ր : Մ ի ջ ն ա դ ա ր յ ա ն ֆ ա ր տ ա ր ա կ ե տ ու թ յ ա ն մ ա ր գ ա ր ի տ ը ` Գ ե ղ ա ր դ ի վ ի մ ա փ ո ր ե կ ե ղ ե ց ի ն , ն ու յ ն ա կ ե ս ա յ ս տե ղ է : .

Ս և ա ն ի Ա գ գ ա յ ի ն ա ր կ

Ս և ա ն ա լ ի ն ը ա շ խ ա ր հ ու մ ե ր կ ր ո ր դ ա մ ե ն ա ք ա ր ձ ր լ ի ն ն է , ո ր ը գ ա ն վ ու մ է 1900 մ ե տ ր ք ա ր ձ ր ու թ յ ա ն վ ր ա ` գ ե ղ ա տե ս ի լ Գ ե ղ ա մ ա լ ե ո ա ն խ ո ո ո չ ու մ : Շ ք ջ ա պ ա տ ո ղ լ ե ո ն ա յ ի ն տ ա փ ա ս տ ա ն ն ե ր ը ձ ու լ վ ու մ ե ն ա յ ա յ ա ն մ ա ր գ ա գ ե տ ի ն ն ե ր ի ն և ա յ ու ր ա կ ն ե ր ի ն ` ա ս ա կ վ ա ծ ձ յ ու ն ա ծ ա ծ կ գ ա գ ա ք ն ե ր ո Վ : Ա վ ե լ ա ց ր ե ֆ ք ա ր մ լ ե ո ն ա յ ի ն ո դ , հ ա ր ու ս տ կ ա պ ու յ տ ե ր կ ի ն ֆ , լ ն ի փ ո փ ո խ վ ո ղ ե ր ա ն գ ն ե ր ը և կ հ ա ս կ ա ն ա ֆ , թ ե ի ն չ ու է ա յ ն հ ա ն գ ս տ ի և ֆ ա ն ա պ ա ր հ ո ր դ ու թ յ ա ն հ ա մ ա ր ա յ դ ֆ ա ն ս ի ր վ ա ծ վ ա յ ր :

Ս և ա ն ա լ ի ն և շ ք ջ ա կ ա յ ֆ ի գ ե ղ ե ց կ ու թ յ ու ն ը դ ժ վ ա ր է ա ր տ ա հ ա յ տե լ ք ա ո ե ր ո Վ : Ա յ ն ա կ ե ա ֆ է տե ս ն ե լ : Ս և ա ն ա լ ի ն ը ա պ ա հ ո Վ ու մ է Հ ա յ ա ս տ ա ն ի ջ ք ա յ ի ն ո ե ս ու ր ս ն ե ր ի 80%-ը (1585 մ ի լ ի ա ր դ խ ո ր ա ն ա ր դ մ ե տ ր) , և կ ա ր հ ո ր դ ե ր է խ ա ղ ու մ ե ր կ ր ի ջ ք ա յ ի ն ք ա լ ա ն ս ի կ ա ր գ ա վ ո ր մ ա ն հ ա ր ց ու մ : 1933թ .-ի ց մ ի ն չ և 1981թ .-ը լ ի ն ը ձ ա ո ա յ ե լ է գ յ ու ղ ա տ ա ն տե ս ա կ ա ն , ա ր դ յ ու ն ա ք ե ր ա կ ա ն և է ն ե ր գ ե տ ի կ ո լ ո ր տ ն ե ր ի ն ա տ ա կ ն ե ր ի ն : Ն ի ն հ ա մ ա կ ա ր գ ը և է կ ո լ ո գ ի ա կ ա ն ք ա լ ա ն ս ը մ ե ձ ա պ ե ս տ ու ժ ե լ ե ն ա յ ս ա ի ո գ տ ա գ ո ր ծ մ ա ն ա տ ա ն ո Վ :

Հայաստանում միակ Ազգային պարկը հիմնադրվել է 1978թ.-ին՝ Սևանա լիճն ու նրա շրջակայքը պահպանելու համար: Ընդհանուր առմամբ, ներառյալ բուֆերային գոտիները, 150,100 հա պահպանվում է, ներառյալ 24,800 հա ցամաքային տարածք: Սևանի Ազգային պարկը գտնվում է Բնապահպանության Նախարարության իրավասության ներքո, և գործում է, որպես հետազոտական կենտրոն, որը վերահսկում է էկոհամակարգը, և ձեռնարկում է զանազան պահպանման միջոցներ (ինչպես նաև օգտագործման և սուբիզմի կարգավորումը, պատմական և մշակութային հուշարձանների պահպանումը): Լիցենզավորված ձկնորսությանը նույնպես կարգավորվում է:

Գոյություն ունի գոտիավորման երեք հիմնական ուղղություններ. հիմնական (արգելոցային) գոտի, հանգստի գոտի և տեսեւակների օգտագործման գոտի: Հիմնական պահպանման գոտին ներառում է լիճի համար ջրբաժան գիծը, ինչպես նաև պարկ, որն իր մեջ ներառում է մի շարք ավելի փոքր արգելոցներ և արգելավայրեր:

Պահպանության ուղղված է լիճի և շրջակա բնական միջավայրի հազվադեպ և էնդեմիկ տարատեսակներին: Բնական միջավայրի բազմազանությունը և տարածքի պայմանները նպաստավոր են մի շարք բույսերի ու կենդանիների համար, ինչպիսիք են.

- Բույսեր - *Acantholimon gabriljanae*, *Astragalus goktschaicus*, *Isatis sevagensis*, *Sorbusjunstanjca*, *S. hajastaria*, and *Adonis wolgensis*:
- Ջրատեսակներ – Ինը տարատեսակ, ներառյալ սիգը, Սըանի իշխանը, կոկակը, ծածանը:
- Երկկեցողներ – Վեց տարատեսակ, ներառյալ կանաչ դոդոսը (*Bufo viridis*) և գորտը (*Rana ridibunda*):
- Սողուններ – Տասը տարատեսակ, ներառյալ լեռնային մոկուսները (*Lacerta unisexualis*, *L. narensis*, *L. rostombekovi*, *L. armeniaca*) և օձեր (*Natrix natrix*, *Coronella austriaca*, *Vipera erivanensis*).
- Թռչուններ - 267 տարատեսակ, այդ թվում մոխրագույն սագ, ներմակազուկի բադ, սև փարփար կերկեր, վայրի բադ, հայկական որոշ, և այլն:
- Կաթնասուններ - 34 տարատեսակ, ներառյալ ժանտափու, ջրասամույր, ընձառյուծ, վայրի այծ, գայլ, կապիս և այլն:

Սևանա լիճի ջրի մակարդակի անկումը (1950-ականներից սկսած մոտ 19 սմ) իսուտ ազդել է ջրային, ափամերձ ֆախային և

պարկի տարածքների վրա: Բացի այդ, հաջորդ 10,000 հա
նահանային տարածք չորացվել է գյուղատնտեսական
նպատակներին ծանայելու համար: Բնայավայրի ման
վորությունը նույնիսկ մասնավորապես տուժել են թռչունները,
իսկ մի շարք տարատեսակային շիբնադրումայնտեղ:
1922թ. -ից մինչ 1996թ. -ը ջրային այն տարածքները, որ
օգտագործում էին ջրային թռչունները բնադրման համար,
գրեթե կիսով չափ նվազել է, իսկ հայկական որոնքների թիվը
նույնպես զգալիորեն կրճատվել է:

Բնական հուշարձաններ

Բնական հուշարձանները հիմնադրվել են պահպանելու
յուրօրինակ և տիպիկ բնական տարածքները, որոնք ունեն
անհավասարապես պատմական կամ մշակութային կարևոր
նշանակություն (հետևելով հատուկ պատկանության
տարածքների վերաբերյալ օրենքին, որն ընդունվել է
1991թ. -ին): Նմանատիպ վայրերը պահպանվում են
միջամտությունից միջազգային կարևորության փոքր
տարածքները կորցնելու վտանգից խուսափելու համար:
Յուրաքանչյուր կայս համարվում է անկախ և պատկանության
նպատակով սահմանվում է համապատասխան գործակալություն:
Այնուամենայնիվ, բնական հուշարձանները չեն գտնվում
լիարժեք իրավաբանական պատկանության ներքո, իսկ
գույքագրումն ու բացահայտման գործընթացը զարգացած չեն:
Այս կայսերը համարվում են առավել խոցելի պատկանված
տարածքների համակարգում: Մարդկային ազդեցությունների
արդյունքում (ներառյալ հանքարդյունաբերությունը,
ծառահատումը և շինարարական աշխատանքները) բնական
հուշարձանները ոչնչացվում են:

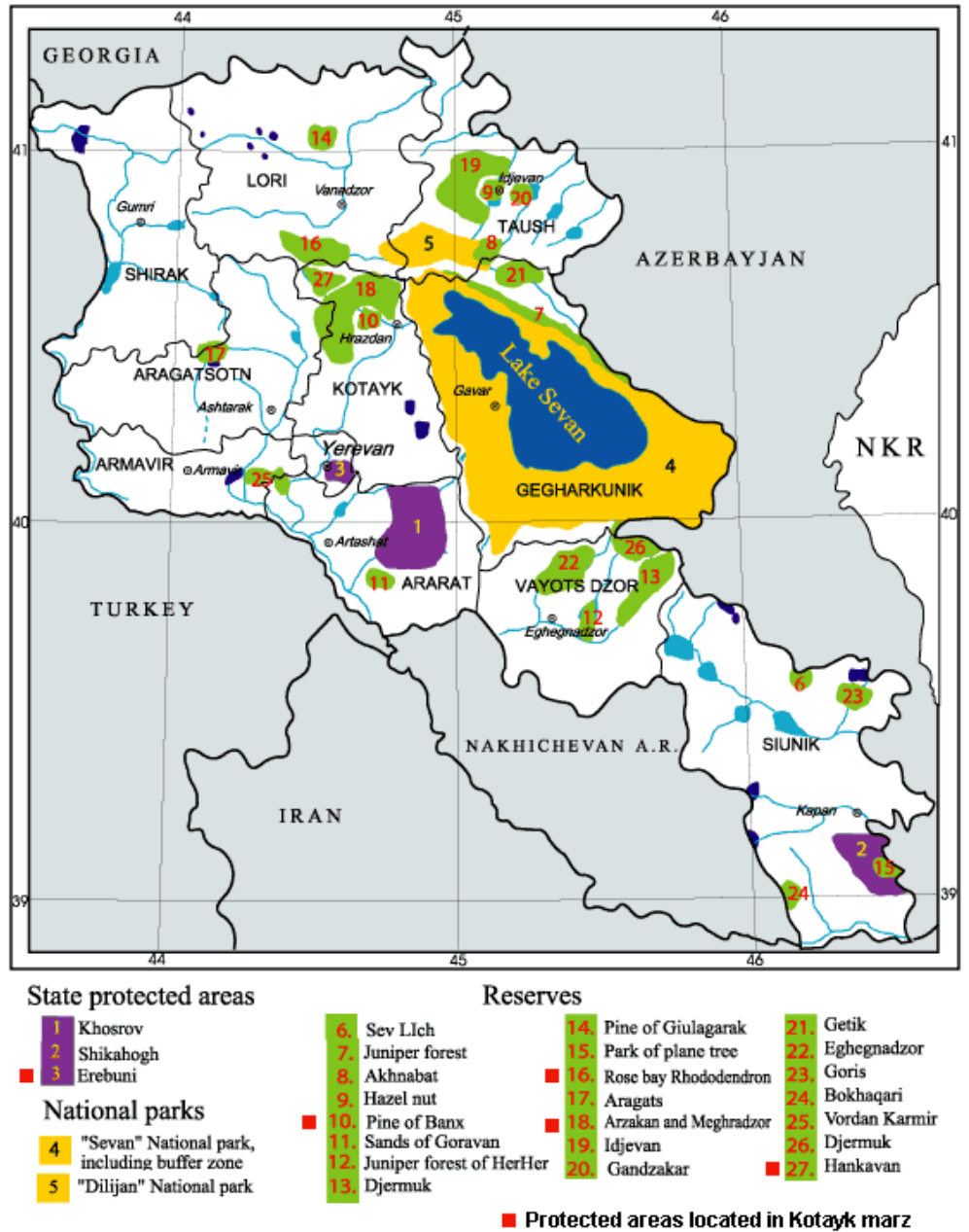
Հետևյալ բնական հուշարձանները (որոնք նկարագրված են
http://www.cac-biodiversity.org/arm/arm_natreserves.htm) գտնվում են
Կոտայի մարզում կամ նրա սահմաններին մոտ.

- **Բանֆսի սոնու պետական արգելոցը** հիմնադրվել է
1959թ. -ին՝ Բանֆսի սոնու եզակի դենդրոպարկը
պատկանելու համար, որը գտնվում է Ծաղկունյաց
լեռնաշխարհի հյուսիսային լանջերին և Մարմարիկում:
Պետական արգելանոցը զբաղեցնում է 4 հա: Պահպանման
հիմնական օբյեկտն է Ամերիկյան սոնին (Փինուս
Բանկուս):
- **Արգակ/Մեղրածոր պետական արգելոցը** հիմնադրվել է
1971թ. -ին՝ Մարմարիկ և Դալարիկ գետերի ավազանների
այծերին, եղջերուներին, մոխրագույն արջերին, վայրի
խոզերին և կովկասյան անտառաֆլորաներին պատկանելու
համար, որոնց բարձրությունն է ծովի մակերևույթից
1600-2100 մ:

- **Հանգիւցանի պէտական արգելոցը** հիմնադրվել է 1981թ.-ին Կոտայի շրջանի Մարմարիկ գետի վերին եզրագծի ջրային աղբյուրները պահպանելու համար: Պահպանման հիմնական օբյեկտներն են Հանգիւցանի հանգիւցանի ջրերի աղբյուրները: Ասում են, որ Հանգիւցանի հանգիւցանի ջրերը բուժում են լյարդի հիվանդութիւններ, լեղապարկի, ենթաստամոքսային գեղձի և յարմարի համակարգի հիվանդութիւններ: Ալկալային ջրերը պարունակում են կալիում, կալցիում, յոդ և այլ օգտակար միներալներ: Ավազաններն ու վանանները բնականաբար լցված են 37-42C ջերմութեան հանգիւցանի ջրերով

Պահպանումը արգելալայրերից դուրս

Մի շարք էկոհամակարգեր և տարատեսակներ պաշտպանված տարածքներում լավ չեն ներկայացված, և նրանց գոյատևումը կախված կլինի պահպանված տարածքների ցանցից դուրս պահպանման ջանքերից: Բնապահպանական գործունէութիւնը կարգավորվում է միայն ուժը կորցրած օբեկտներով, որոնք վերաբերում են միայն գետային հովիտներին միջոցառումների հսկողութեանը, բնապահպանական զգայուն տարածքներին և որոշակի տարատեսակներ հավաքմանը: Բացի այդ, Բնապահպանութեան Նախարարութիւնը ձեռնարկել է երեք մեթոտիզմ, որոնք ծառայում են կենսաբազմազանութեանը հասցվող վտանգի նվազեցման նպատակին. որսորդական լիցենզիաների համակարգ, բուժիչ բույսերի հավաքման համար հատուկ լիցենզիաների տրամադրում; և շրջակա միջավայրի վրա ազդեցութեան գնահատում` բիզնէսի զարգացման համար:

Պատկեր 15 Հայաստանի և Կոտայքի մարզի հատուկ պահպանության տարածքների տեղակայումը

Սակայն, հաշվի առնելով ներկայիս սոցիալական, տնտեսական և ֆադախական փոփոխությունները, պետք է դիմել մի օտար գոյություն ունեցող պահպանվող տարածքներից դուրս տարածքների պահպանման և հնոգ օգտագործման համար: Սակարդ է ներառել օրենսդրությունը, կրթությունը և բարելավված կառավարումը, որին աջակցության են գալու բոլոր արդյունաբերական և այլ գործունեությունների էկոլոգիական անկախ գնահատումը և մոնիտորինգը:

Խոքիքդատուն վերանայել է Կարևոր Թնչնային Տարածքների (ԿԹՏ) վերաբերյալ տեղեկատվությունը, որը առկա է Թնչունների պատկանությունների Հայաստանյան Միությունում: ՇՄԱԳ նախապատրաստան ժամանակ Հրագրանի տարածաբջանային աղբյուրի կառուցման համար մասշտի տարածքի շրջակայքում կենսաբազմազանությունների, բնատույ ֆարտեզագրման կամ շվնդ թնչունների կամ այլ ցամաքային կենդանական ախարի վերաբերյալ ոչ մի մանրամասն տեղեկատվություն հասանելի չի եղել: Այս տեղեկատվությունը պետք է հավաքվի նախան Ծրագրի համար շինարարական ախատանքների սկսելը:

5.5.4 Բնական միջավայր

Սևանա լիճը Անդրկովկասում ամենամեծ ներքին ջրային մարմինն է, ախարիում խոչորագունյն բարձր լեռնային ֆաղցրահամ լիճերից մեկն է: Նրա ջրա-նահային էկոհամակարգը կարևոր դեր է խաղում շվնդ թնչունների համար: Համեմատած երկրում բազմաթիվ փոքր լիճերի հետ, Սևանա լիճը կուտակում է ձնհալից առաջացած ջրերը և լեռների այլ հոսքերը, ինչը դարձնում է գետի ջուրը մասշտի, ինչպես քաց, այնպես էլ չոր եղանակների: Բացի իր հիմնական դերը բնական կոմպլեքսում, Սևանա լիճն ունի միևնույն ժամանակ նաև ռազմավարական, տնտեսական, սոցիալական և պատմական նշանակություն, ինչպես նաև մշակութային, ժամանցային և հոգևոր արժեքներ:

Իսկապես, այն նանաշվում է որպես ազգային հարստություն: Իսկ ջրի մակարդակի նվազումը (Հրագրան գետի վրա ՀԻԿ - երի և Սևանա լիճի ջրով ոռոգման համակարգերի հաստատումից հետո) բերեց ազոտի ֆանակի և ջրիմունների ախի, բարձրորակ ջրային բույսերի բնամասսայի նվազմանը և ապակայունացրեց լիճի էկոլոգիական հավասարակոությունը: Էկոհամակարգի վրա ախբարեկաստ ազդեցությունը է հանգեցրեց նաև լիճի Իխան ձկան ախհետցմանը, ջրի մակարդակի իջեցման արդյունքում ոչ նշացվեցին տեղի բնական միջավայրում բազմացող տարատեսակները և ավելացավ որսագողությունը: Իրավիճակը վատթարացել է շմաքված կեղտաջրերի ներթափանցումից, հողատարածքներում թուղախիմիկատներով աղտոտված մակերեսային հոսքերից, ախտաախատումներից և հանգստի տների ապորիի հիմնադրումից: Լիճի ջրի ֆիզիկական - ֆիմիական բնութագրերի փոփոխությունների խիստ ազդեցություն ունեցան ոչ միայն համայնքի ձկնատեսակների, այլ նաև ջրային թնչունների վրա: Խոքիքային տարիների ջրատարածքները չորացվել էին՝ մալարիայի վտանգը վերացնելու և նոր վարելահողեր ստեղծելու համար, ինչը կրիտիկական ազդեցություն ունեցավ շվնդ թնչունների այլ վայրի տեսակների գոյատևման վրա: .

5.5.5 Լանդշափտը և տեսողական խնդիրները

Հայաստանի լեռնային բնույթը դարձնում է հողը խիստ տարբեր ու յարկաբեկ երկրաբանական անբասարատի, տեղանքի, կլիմայի, բնաբնակչի, հողի և ջրային ռեսուրսների տատանումներով: Այսպիսի լանդշափտը բնապատկերի մեծ տեսականի է առաջացնում, ինչը բերում է բնորոշ բուսական ու կենդանական առարկաների զարգացմանը: Այդ լանդշափտները հիմնականում կապված են որոշակի բարձրություն գոտիների հետ: Յուրաքանչյուր լանդշափտների կայացնում է այլ էկոհամակարգ, բույսերի և կենդանիների բնորոշ խմբով: Սակայն կան նաև որոշ տեսակներ, որոնք հայտնաբերվել են այլ էկոհամակարգերում: Օրինակ բույսերը, ինչպիսիք են վարսակը *fescue (Festuca sulcata)* բնաբնակչի էնթոմոֆայտային, և թեմարգագետնային համակարգերում:

Հայաստանում նկարագրված են յոթ տարբեր լանդշափտային գոտիներ՝ անապատներ, կիսաանապատներ, չոր տափաստաններ, տափաստաններ, անտառային տարածքներ, սուբ-ալպիական և ալպիական հողեր: Նրանց նկարագրությունը հասանելի է http://www.cac-biodiversity.org/arm/arm_landscapes.htm կայքէջում:

Հայաստանը Եվրոպական լանդշափտային Կոնվենցիայի անդամ է: Կոնվենցիան ուժի մեջ մտավ 2004 թ մարտի 1 - ին. Այն նպատակ ունի.

- բոլոր լանդշափտների պատկանություն, կառավարում և պահպանում
- բարձրացնել կենդանի լանդշափտի արժեքի գիտակցումը

Կոնվենցիան կարևոր ներդրում է կատարում Եվրոպայի խորհրդի նպատակների իրականացման հարցում, մասնավորապես՝ խթանել ժողովրդավարություն, մարդու իրավունքները և օրենքի գերակայությունը և փնտրել այսօր էվրոպական հասարակության առջև ծառայած հիմնական խնդիրները բնաբնակչի լուծումներ: Զարգացնելով նոր տարածքային մշակույթ՝ Եվրոպայի խորհուրդը ձգտում է խթանել բնակչությանը կյանքի որակը և բարեկեցությունը:

Եվրոպայի Լանդշափտների Կոնվենցիան ներկայացրեց համա-եվրոպական հայեցակարգ, որը կենտրոնացած է լանդշափտների պահպանության որակի վրա, որը տարածքի կառավարման և պահպանման, այլ ոչ միայն նշանավոր լանդշափտներին:

Գյուղական վայրերում, չնայած անհայտնաբերված հանքային արդյունահանման պատճառով հասցված վնասը սկզբնական պատճառներից մեկն էր, ինչը բերեց լանդշափտի պահպանման հանրային պահանջարկի: Լանդշափտի պահպանման սկզբնական պետք է ներառվեն տարբեր տեսակի օրենսդրական և ֆառակական փաստաթղթերում:

Կոտայքի մարզում և Սևան ֆալակում բացասական տեւողակաւ ազդեցութիւնները առաջանում են հանապարհներէ երկայնքով և լանջերին դրված քափոցներէ (ֆալակային կոտորածներ, շինարարութեան և ֆանդման քափոցներ, արտադրական քափոցներ), քափոցներէ այրման այրումից առաջացած ծխի, Հրագդանի ցեմէնտի գործարանի ծխի ամպերի և փոշու, ինչպէս նաև Երևան - Սևան հիմնական հանապարհի երկայնքով ձգվող լիված ֆարհանքներէ տեսարաններէ և Երևանի քաղաքի քաղաքացիական արտանետումներէ պատճառով :

5.6 Օդի որակը և առկա արտանետումներէ ծավալը

Ողջ երկրի և Կոտայքի մարզի համար ստացիոնար աղբյուրներէ ցատացված մթնոլորտային արտանետումները (տոննա/տարի) 2005-2009թթ. -ը ընկած ժամանակահատվածում ներկայացված են Աղյուսակ 5.5-ում :

Աղյուսակ 5.5 Հայաստանում և Կոտայքի մարզում աղտոտող նյութերի դեպի մթնոլորտ արտանետումները ստացիոնար աղբյուրներէ 2005-2009թթ., տոննա/տարի

Երկիր / Մարզ	2005	2006	2007	2008	2009
Հայաստանի Հանրապետութիւն, ամբողջը, ներառյալ	51.1	43.3	34.2	34.3	74.7
Մծումբ մեհրիդիդ	24.8	27.3	25.6	22.4	22.9
Ազոտական օքսիդներ	1.7	1.6	1.7	1.7	1.4
Ածխածնի օքսիդ	20.4	10.3	2.7	2.7	2.2
Ցնդող անօրգանական միացութիւններ	0.1	0.1	0.1	0.2	0.5
Կոտայքի մարզ, ամբողջը	3.1	3.4	2.9	3.2	1.7

Մէկ ցնչի, մէկ ֆիւմ-ի և մէկ կազմակերպութեան հաշվով հաշվարկված մթնոլորտային արտանետումները 2006թ. -ից մինչև 2009թ. ներկայացվում են Աղյուսակ 5.6-ում :

Աղյուսակ 5.6 Հայաստանում և Կոտայքի մարզում աղտոտող նյութերի արտանետումների միավորի չափը

	1 անձի համար, կգ				1 ֆկմ-ի համար, կգ				Արտանետումների առաջացնող 1 կազմակերպության համար, տոննա			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Հայաստան	13.4	10.6	10.6	23.0	1520.3	1202.1	1206.2	2621.5	50.2	40.8	23.3	62.0
Կոտայքի մարզ	12.5	10.5	11.6	61.6	1650.8	1390.2	1549.5	8247.4	33.5	27.1	17.9	120.5

Ողջ երկրի և Կոտայքի մարզի համար ստացված աղբյուրների թվերը օդի աղտոտող նյութերի արտանետումների վերաբերյալ 2005-2009 թթ. ընկած ժամանակահատվածում ամփոփված են Աղյուսակ 5.7-ում :

Աղյուսակ 5.7 Հայաստանում և Կոտայքի մարզում օդի աղտոտող նյութերի առաջացնող աղբյուրների քանակը

	Արտանետումների աղբյուրների ընդհանուր քանակը					Հաստատված MAL-ով աղբյուրների քանակը				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Հայաստան	2043	2592	2750	2935	3191	1657	2305	2412	2599	2735
Կոտայքի մարզ	226	286	297	367	439	206	275	276	355	411

Պատկեր 1616-ում ներկայացված սխեմատիկ քարտեզը ցույց է տալիս Հայաստանի բոլոր մարզերում, մեկ շնչի հաշվով աղտոտող նյութերի արտանետումների քանակությամբ: Հստակ քարտեզի Կոտայքի մարզը 2009 թ.-ին ունեւոր մեկ շնչի հաշվով հարաբերականորեն բարձր արտանետումների մակարդակը՝ համեմատած մյուս մարզերի հետ:

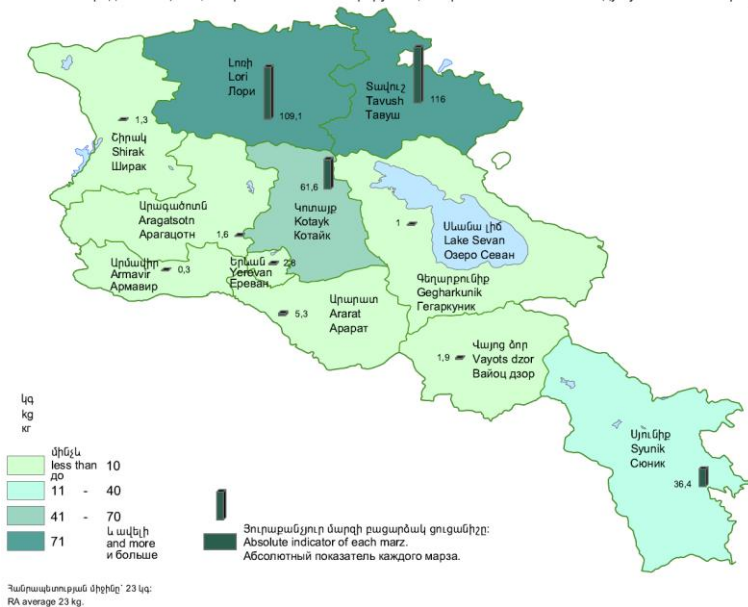
Ամբողջ երկրի և Կոտայքի մարզի համար դեպի մթնոլորտ փոխադրանքների քանակի վերաբերյալ տվյալները (տոննաներ - բով) 2005-2009 թթ. ընկած ժամանակահատվածի համար ներկայացված են Աղյուսակ 5.8-ում :

Աղյուսակ 5.8 Հայաստանում և Կոտայքում դեպի մթնոլորտ փոխադրվող վնասակար նյութերի քանակը, տոննա/տարի

Երկիր / Մարզ	Ամբողջը					Ներառյալ									
						օրգանական					անօրգանական				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Հայաստանի Հանրապետություն	2844.6	2944.6	2916.5	3059.6	2774.9	462.6	146.5	220.1	150.6	207.8	2382.0	2798.1	2696.4	2909.0	2567.1
Կոտայքի մարզ	879.3	1074.0	808.9	726.7	518.0	7.8	9.6	9.1	7.5	21.8	871.5	1064.4	799.8	719.2	496.2

Հայաստանի տարբեր մարզերում գտնվող սոցիալական աղբյուրների կողմից մեկ շնչի հաշվով դեպի օդ վնասակար նյութերի արտանետումների ֆանակի վիճակագրական գնահատման վրա հիմնված սխեմատիկ ֆարսեզը ներկայացված է Պատկեր 16-ում :

Արտանետման անշարժ աղբյուրներից մթնոլորտ արտանետված վնասակար նյութերի քանակը մարզի մեկ բնակչի հաշվով, 2009թ. Quantity of hazardous substances emitted into atmosphere from stationary sources per capita of marz, 2009. Количество вредных веществ, выброшенных в атмосферу стационарными источниками на душу населения марза, 2009г.

Պատկեր 16 2009-ին Հայաստանի մարզերում օդ արտանետված աղտոտիչ նյութերի ֆանակը անձի դիմաց

Օդի որակի և արտանետումների վերաբերյալ լրացուցիչ տեղեկությունները հասանելի են Հրագրան և Մաղկաձոր ֆաբրիկների համար կատարված գնահատումների տվյալներին : Դրանք ֆինանսավորվում են ստրև և համեմատվել առավելագույն

թույլատրելի սահմանների հետ (ՄԹՍ), որը հայտնի է որպես օդի աղտոտիչների թույլատրելի կոնցենտրացիա՝ օդի համար քնակելի տարածքներում մաքուր մալ թույլատրելի համակենտրոնացման հայկական (ՄԹՀ) ստանդարտների հիման վրա, որոնք ընդգրկված են Աղյուսակ 5.9-ում :

Աղյուսակ 5.9 Մաքուր մալ թույլատրելի Համակենտրոնացում (ՄԹՀ) Հայաստանի քնակելի տարածքներում

ՄԹՀ (մգ/մ ³)	Ռեգեպտորով չափված պարամետրեր (մգ/մ ³)	
	SO ₂	NO ₂
Եզակի դեպք	0.50	0.085
Օրական միջինը	0.05	0.040

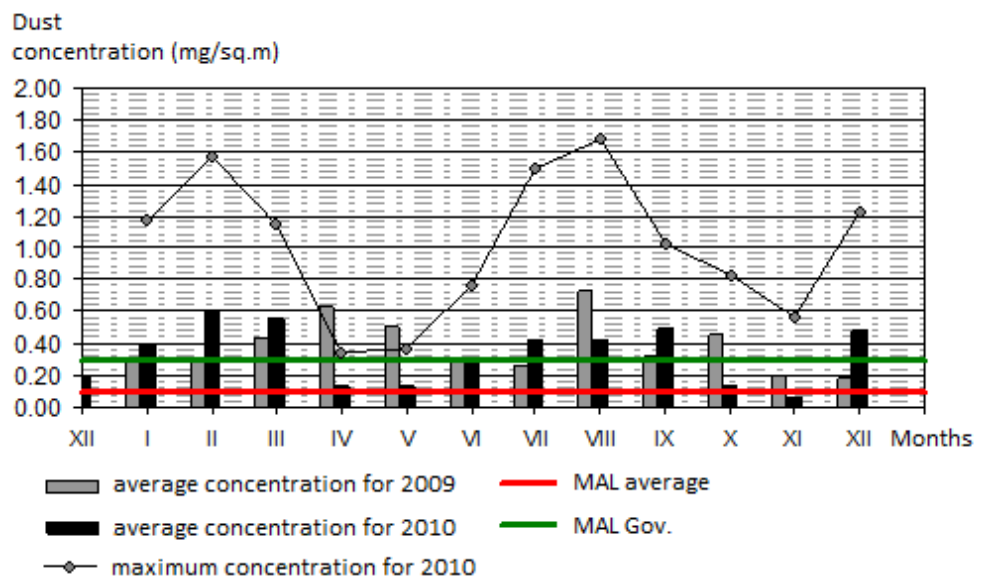
Source: RA government decision N160-N, 02.02.2006.

Օդի որակը Հրազդանում 2010 թվականին ընդհանուր առմամբ 891օդի փորձանմուշներ են վերցվել մեկ մետրական դիտարկման կայանից, որը գտնվում է Հրազդան ֆադաբում՝ օդում ցեմենտի փոշու պարունակությունը ուսումնասիրելու համար: Փոշու միջին տարեկան կոնցենտրացիան գերազանցել է թույլատրելի սահմանը (0.1 մգ/մ³) 3.4 անգամ, մինչդեռ փոշու համակենտրոնացումը մեկ եզակի նմուշում (ՄԹՍ 0.3 մգ/մ³)՝ վերցված ընդհանուր նմուշների 48% - ից, գերազանցել է ՄԹՍ մինչև 5.6 անգամ: Օդի որակի դիտարկման տեղակայումը ներկայացված է ֆադաբի սխեմայի վրա (Պատկեր 17):

Պատկեր 17 Հրազդանի օդի որակի դիտակայանի տեղակայման քարտեզ

Օդում փոշու կոնցենտրացիայի դիտարկման վերաբերյալ տվյալները ներկայացված են Պատկեր 18-ում:

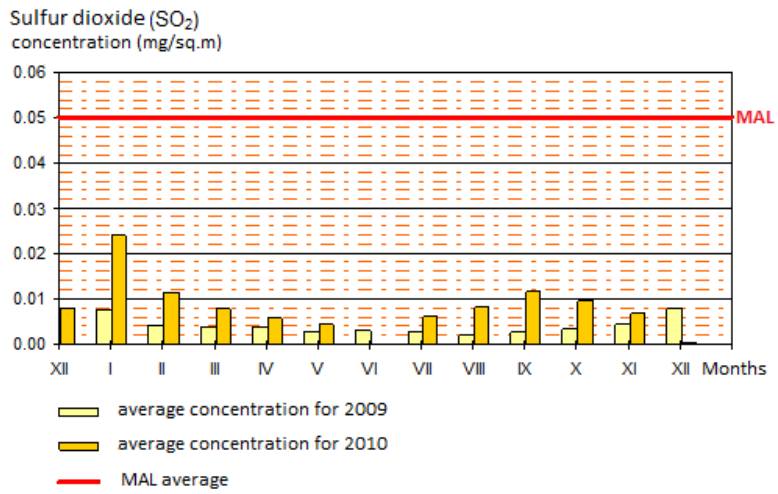

Պատկեր 18 Հրազդանում փոշու կոնտրոլային արձանի ըստ օդի որակի դիտարկումների

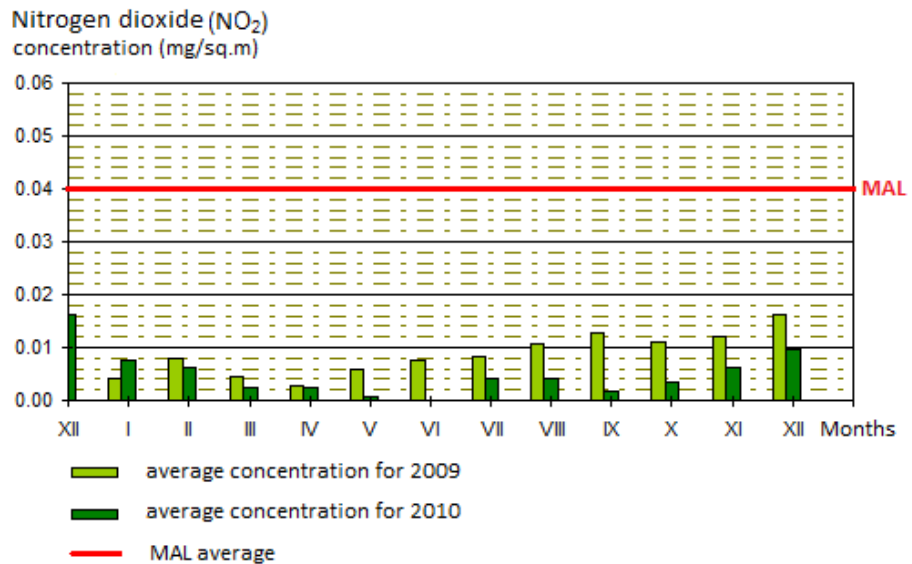
2009 թ.-ի համեմատ՝ փոփոխություններն անհամեմատաբար ավելացել է 1.1 անգամ: Քաղաքի 12 դիտարկման կետերում վերցվել են փորձանմուշներ՝ որոշելու համար ազոտի երկօքսիդի և ծծմբի երկօքսիդի կոնցենտրացիան օդում: Ընդհանուր առմամբ, վերցվել են 948 օդի փորձանմուշներ, և ծծմբի երկօքսիդի և ազոտի երկօքսիդի միջին տարեկան կոնցենտրացիաները թույլատրելի սահմանների շրջանակներում էին:

**Օդի որակը
Մաղկածորում**

Քաղաքում տեղադրվել են 14 դիտարկման վերահսկելու համար ծծմբի երկօքսիդի և ազոտի երկօքսիդի կոնցենտրացիաները օդում: 2010թ.-ին 1098 օդի փորձանմուշ է վերցվել այդ կայաններից: Ծծմբի երկօքսիդի և ազոտի երկօքսիդի միջին տարեկան կոնցենտրացիաները գրանցվել են թույլատրելի սահմանների շրջանակներում: Մաղկածորում հավաքված օդի նմուշներում ծծմբի երկօքսիդի և ազոտի երկօքսիդի միջին ամսական կոնցենտրացիայի վերաբերյալ տվյալները ներկայացված են Պատկեր 19-ում և Պատկեր 20-ում համապատասխանաբար:.

Պատկեր 19 Ծաղկածոքում SO₂-ի միջին մասնական կոնցենտրացիան

Պատկեր 20 Ծաղկածոքում NO₂-ի միջին մասնական կոնցենտրացիան

Տեղի հետ կապված միջոցառումների վերաբերյալ տվյալները բացակայում են՝ Հայաստանում համապատասխան տեխնիկայի բացակայության պատճառով:

5.7 Աղմուկ և տատանումներ

Հայաստանի Հանրապետության Առողջապահության Նախարարության կողմից սահմանված առավելագույն թույլատրելի աղմուկի մակարդակը բնակելի և հասարակական շինությունների հարակից վայրերում ներկայացված են Աղյուսակ 5.10-ում: Աղմուկի թույլատրելի մակարդակը կարգավորվում է ըստ սահմանափակ նորմերի N2-III-11.3 “Աղմուկը աշխատատեղերում, բնակելի և հասարակական շինություն և ֆաբրիկայի տարածքներում” ՀՀ Առողջապա-

հ ու թ յ ա ն Ն ա խ ա ր ա ր ու թ յ ա ն կ ո ղ մ ի ց ը ն դ ու ն վ ա ծ (Հ ր ա մ ա ն 139 N 138, 6 մ ա ր տ ի 2002թ.) Ո չ մ ի օ ր ե ն ֆ տ ա տ ա ն ու մ ն եր ի վ եր ա ք եր յ ա լ Շ Մ Ա Գ պ ա տր ա ս տ մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ չ ի հ ա յ տ ն ա ք եր վ ե լ :

Աղյուսակ 5.10 Աղմուկի մեխանիկա թույլատրելի աստիճանը Հայաստանում

Ռեցեպտը	Օրվա ժամեր	Մեխանիկա թույլատրելի աղմուկի աստիճանը	
		դ Բի Aeq15 ր ն ակ	
Բնակելի տների և հասարակական շենքերի մոտ	06:00-22:00	55	70
	22:00-06:00	45	60

Հ Հ Կ ո տ ա յ ք ի մ ա ր զ ի և Ս և ա ն ֆ ա ղ ա ֆ ի բ ն ա կ ա ղ ա յ ք եր ու մ ա ղ մ ու կ ի և տ ա տ ա ն ու մ ն եր ի չ ա փ ու մ ն եր ի վ եր ա ք եր յ ա լ տ յ յ ա լ ն եր չ ե ն ե ղ ե լ Շ Մ Ա Գ ն ա խ ա պ ա տր ա ս տ մ ա ն ը ն թ ա ց ֆ ու մ :

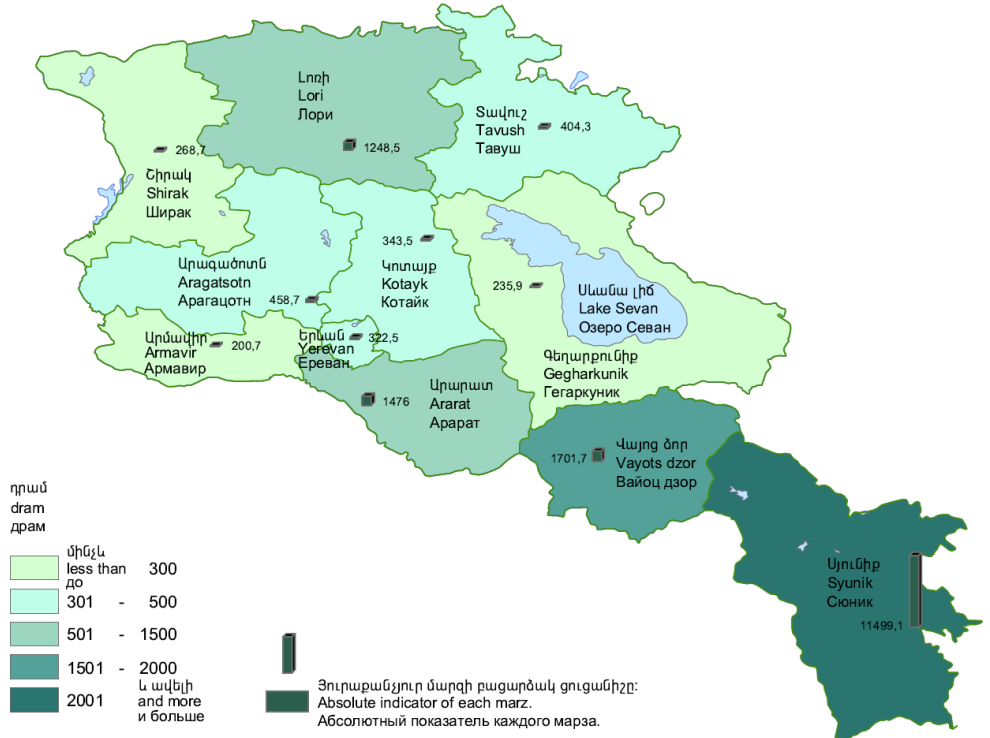
5.8 Առկա աղտոտման աղբյուրները և աղտոտված ու թ յ ա ն աստիճանը

Տրանսպորտային գործունեությունը, արտադրական գործունեությունը և տարբեր տեսակի թափոնների թափումը հանդիսանում են Կոտայքի մարզի և Սևան ֆաղաֆի առկա աղտոտման հիմնական աղբյուրները :

2005-2010թթ. -ի ն ար տ ա ն ե տ մ ա ն ա ղ ե լ ի ֆ ա ն 160 թ ու յ լ տ յ ու թ յ ու ն ն եր ե ն տր վ ե լ Կ ո տ ա յ ք ի մ ա ր զ ի գ ո ր ծ ո ղ ը ն կ եր ու թ յ ու ն ն եր ի ն :

Կ ո տ ա յ ք ի մ ա ր զ ու մ և Հ ա յ ա ս տ ա ն ի ա յ լ մ ա ր զ եր ու մ հ ա ղ ա ֆ ա գր վ ա ծ վ ն ա ր ու մ ն եր ի վ եր ա ք եր յ ա լ ա կ ն ա ր կ ը ն եր կ ա յ ա ց վ ա ծ է Պ ա տ կ եր 21- ու մ :

Բնապահպանական և բնօգտագործման վճարները մարզի մեկ բնակչի հաշվով, 2009թ.
 Payments for environment protection and environmental resources use per capita of marz, 2009
 Платежи по охране окружающей среды и природопользованию на душу населения марза, 2009г.

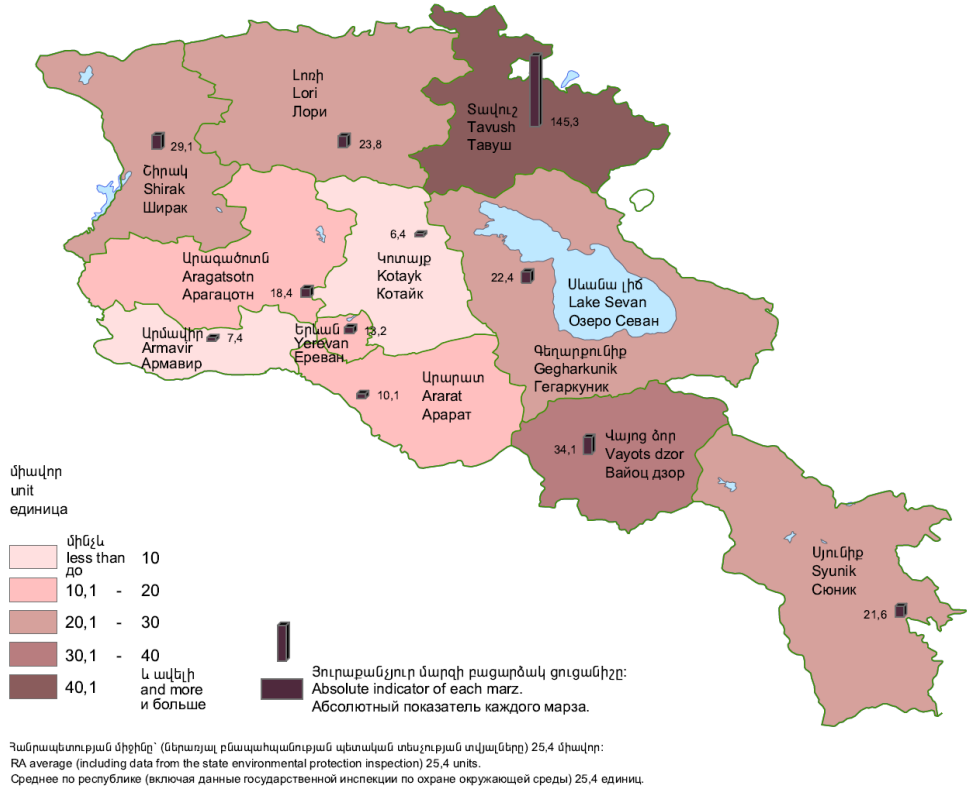

Հանրապետության միջինը՝ 1041,7 դրամ:
 RA average 1041,7 drams.
 Среднее по республике 1041,7 драмов.

Պատկեր 21 Հայաստանի մարզերում շրջակա միջավայրի պահպանության և բնական պատկանելի օգտագործման գիմաց վճարումները՝ մեկ բնակչի հաշվով

Հայաստանի մարզերում շրջակա միջավայրի պահպանության օրենսդրության հայտնաբերված խախտման վերաբերյալ տվյալները ներկայացված են Պատկեր 22-ում ներառված սխեմատիկ ֆարտեզում:

Բնապահպանության օրենսդրության հայտնաբերված խախտումների բանակը մարզի 100 հազար բնակչի հաշվով, 2009
Number of disclosed violations of environmental protection legislation per 100 thousand population of marz, 2009
Число выявленных нарушений законодательства охраны окружающей среды на 100 тыс. человек населения марза,

Պատկեր 22 Երջակա միջավայրի պահպանության օրենսդրության բացահայտված խախտումների քանակը Հայաստանի մարզերում (մարզի 100 հազար բնակչի ներքին հաշվով)

Կոտայքի մարզում և Սևան ֆաղափում հնդի աղտոտման վերաբերյալ մատչելի տվյալներ չկան:

5.8.1 Երջակա միջավայրի առկա ճնշումները Հայաստանում

Վերջին տասնամյակի ընթացքում տնտեսության ուրուց հատվածների արագ անը և ազդեցությունների նկատմամբ ուժեղացող բացակայությունը տեղի է ունենում բնապահպանության մարտահրավերներ: Այս գարգացումները, խորհրդային շրջանից սեղանացած խնդիրների հետ համատեղ, լարվածության մեջ են դրել շրջակա միջավայրը Հայաստանում: Երջակա միջավայրի պահպանությանը պետք է լինի Հայաստանի գարգացման ազդավորությունն առանցքային տարր, եթե երկիրը ձգտում է հասնել կայունության իր գարգացումը:

Հայաստանը վավերացրել է բազմաթիվ միջազգային կոնվենցիաներ, որոնք ուղղված են այնպիսի հարցերի, ինչպիսիք են կենսաբազմազանությունը, կլիմայի փոփոխությունը, անապատացումը և մշակութային ու բնական ժառանգության պահպանման: Բացի այդ, Հայաստանի Սահմանադրությունը

նւղղակիորէն անդրադառնում է բնության պահպանութեանը, շրջակայ միջավայրին հասցված վնասի և առողջ կյանք վարելու մարդկանց իրավունքներին: Սակայն, այդ գաղափարները անտեսվել են կամ իրականացվում են միայն ընտրողաբար, և մինչեւ վերջերս Հայաստանի ֆառագիտական հասարակութեան ձայնը մեծամասամբ անտեսվում էր: Բնապահպանական կառավարումը կատարելագործելու համար պահանջվում է առկա բնապահպանական օրենքները արդյունավետ իրականացնել, ինչպէս նաև ավելացնել թափանցիկութեան և հասարակական մասնակցութեան հիմնական ֆառագիտական որոշումներում:

Թափոնների նետում Թափոնների դատարկումն ու այրումը Կոտայքի մարզի, Սևան ֆառագի և Հայաստանի մի շարք այլ ֆառագի և գյուղական համայնքների ադտոտվածութեան հիմնական ադրյունքն են: Բնակարանային ծառայութեան նետուցման կենտրոնացվածից ապակենտրոնացված համակարգի անցնելու շրջանում, ծառայութեան նետուցման գիմաց չվարելը սովորական դարձավ: Օգտվողներից վարները հավաքելու հարցում սպիպողականութեան ցնցաբերելու հետ մեկտեղ՝ չվարելու կուլտուրան կրատել է ծավալը և նվազեցրել բնակչութեանը մտուցվող ծառայութեան նետուցմանը՝ ստեղծելով արատավոր շրջան: Այսպիսով, կոտ թափոնների կառավարումը դարձել է պոբլեմատիկ ծառայութեան նետուցմանը, որը ֆոնդիկ տառապում է ֆինանսավորման բացակայութեան և նկատվող 1990 - ակններից Հայաստանում մնացել է ցածր որակի:

Թափոնների այրում Արդյունաբերական և կենցաղային ադրի այրումը, որը կարող է հանգեցնել բնակելի տարածքներում վտանգավոր գազերի և տհաճ հոտերի առաջացմանը, բնորոշվում է որպէս օդի պահպանութեան վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետութեան օրենսդրութեան խախտում, բայց երևույթը կարելի է դիտարկել ողջ երկրի շատ տարածքներում:

Անտառատնում Անտառատնումը, որը խորհրդային տարիներին սկսվել էր փոքր մասշտաբով, այժմ հասել է աննախադեպ մակարդակի: Այն շարունակում է մնալ կարևոր բնապահպանական խնդիր, թեև 1990 - ակններին էներգետիկ նգնաժամը վաղուց ավարտվել է: Սա Հայաստանի համար ծանր մտահոգութեան է, ֆանդի որ երկրի միայն 7-8 տոկոսն է ծածկված անտառներով (նվազել է 35 տոկոսով երկու դար առաջ):

Հնդհանուր առմամբ, Հայաստանում ծառատնումն հիմնական պատնառներն են վառելիքի այլընտրանքային միջոցներին բացակայութեանը, ապօրինի ծառատնումը և արտատնումը:

Պահպանվող Հիմնադրված բնութեան արգելոցները լավ պաշտպանված չեն, տարածքների վրա բաց են բնապահպանական և սոցիալ - տնտեսական ադդեցութեան նետուցման համար: Հայտնի են բացասական

ազդեցություն ունեցող օրինակներ խոսքովի արգելոցում և Սևանա լճի ազգային պարկում :

Չնայած Սևանա լճի Ազգային պարկի պահպանության առկա նեժիմի և Սևանա լճի ավիև տնտեսական գործունեության վերաբերյալ սահմանափակումներին, կառուցվում են ապօրինի շինություններ՝ առանց համապատասխան մարմինների պատշաճ արձագանքի :

Գյուղատնտեսության տնտեսում

Դեռևս խորհրդային տարիներից մնացած թունաֆիմիկատները, այդ թվում և ԴԴՏ-ն, դեռ օգտագործվում են գյուղատնտեսության մեջ բազմաթիվ այլ նյութերի հետ մեկտեղ, որոնք վնասում են շատ ֆիշ կամ առանց որևէ ցուցումի այն մասին, թե ինչպես է դրանք պետք օգտագործել : Այս թունաֆիմիկատները ունենում են ժամանակ խոնավում են ջրի հետ և աղտոտում են գետերը և մակերեսային գրունտային ջրերը : Հայաստանում առկա հնացած թունաֆիմիկատները առաջացնում են ոչսպիտակ շղթայի և հանրային առողջության համար :

Արտավայրերը

Դա առաջացնում է գյուղատնտեսության հետ կապված ևս մեկ խնդիր : Ոչխարների, այծերի, անասունների և ձիերի անող թվով գլխաճանաչը սպառում է տափաստանային ու լեռնային բուսականությունը : Հայաստանում : Ջրային ավազանների առափնյա բուսականության կորուստը և հողի վերին շերտի հետագա էրոզիան կարող է դառնալ հայ ֆերմերների և անասնաբույծների լուրջ խնդիրներից մեկը հետագա տասնամյակների ընթացքում : Նման ելքը կարող է հետևանքներ ունենալ նաև Հայաստանի տնտեսության վրա, որը մեծապես ապավինում է գյուղատնտեսությանը :

Բերրի հողի հեռացում Կոտայի մարզում բերրի հողի արտափորումը և դրա տեղափոխումը Երևանի և այլ մարզերի մասնավոր այգիներ հայտնի են որպես հողի էրոզիայի և դեգրադացիայի պատճառ հանդիսացող երևույթներ :

Հանգրվանային լեռնահանգային արդյունաբերությունը համարվում է Հայաստանի առավել շահավետ ոլորտներից : Ցավոք, բնապահպանական սահմանափակումները չեն կիրառվում հանգրվանային արդյունաբերության գործողությունների մեծ մասի նկատմամբ, ինչի հետևանքով վնաս է հասցվում հարակից տարածքներին էկոհամակարգին : Հանգրվանային ծագում է լիցենզիաների տրամադրման և թույլ տվողությունների ձեռքբերման փուլում :

Կեղտաջրերի մաքրման բացակայություն

Քաղաքային կեղտաջրերի մաքրման սարքավորումները անհայտ կորած են Կոտայի մարզի և Սևանա քաղաքի բնակավայրերում : Չմաքրված կեղտաջրերի հոսքը և քափոնների դատարկումը գետերի, լճերի և ոռոգման ջրանցքների մեջ հանդիսանում են ջրի աղտոտման կարևորագույն աղբյուրներ : Օդի աղտոտման արտանետումները հիմնական աղբյուրներն են Հրազդանի ՋԿ -

ը և Հրազդանի ցեմե նտի գործարանը : Ակնկալ վու մ է , ոք երկաթի հանքավայրի բացու մը Հրազդան ֆադաֆի տարածքու մ կու նե նա բացասակա ն ազդեցու թյու ն շաղկա մի ջավայրի պայ ման նեքի վրա , և սոցիալակա ն լարվածու թյա ն պատն առ է դարձե լ :

Թու լ լ ՇՄԱԳ և մո նի թոքի նգի թոք ը ը ն թ ա գ

Հստ PFA բնապահպանու թյա ն գեկու լյցի¹ Բնապահպանու թյա ն Նախարարու թյա ն Բնապահպանակա ն Վեքու ն ծու թյա ն վարչու թյու ն ը ա ժ մ համարվու մ է առաջարկ նեքի գնահատմա ն և նախագծեքի հաստատմա ն առաջատար գործակալու թյա ն : Հայաստանու մ խոչոք ծրագրեքի համար պատրաստված ՇՄԱԳ-նեքը հանախ ուղղակի ձեակա ն բնու լյթ ե ն կրու մ` նեքի աջակե լ ով ն վազագու լյ ն տեղե կատվու թյու ն այ ն մասի ն , ոք ծրագրեքը համապատասխանու մ է կիրառվող օրե ն սդրու թյա նը : Նու լյ նիսկ վատ ոքակի ՇՄԱԳ-նեքը , ոքո ն ֆ ջե ն նեքառու մ ծրագրեքի ն վեքաքեքող բու ն ոք ու շաղթու թյա ն արժա նի հարցեքը , ոքո ն ֆ հաստատված ե ն կառավարակա ն մե ն աբարձր մակարդակ նեքու մ , ստանու մ ե ն տարեք գեքատե ս ջ ու թյու ն նեքի հավանու թյու ն ը` առանց լ ու թ առարկու թյու ն նեքի կամ կարծիքի : ՇՄԱԳ - ի ը ն թ ա գ ա կ ար գ եք ի վեքաե ս կ ու մ ը , ծրագրեքի մո նի թոքի նգը և կանո նակարգեքը կարե ոք ե ն Հայաստանու մ ՇՄԱԳ գործը ն թ ա գ ի բարե լ ա վ մ ա ն հարցու մ :

ՇՄԱԳ գործը ն թ ա գ ի բարե լ ա վ մ ա ն գործու մ պարտադիր պահանջու մ է իրագե կ մասնագե տ նեք , ոքո ն ֆ ա նցե լ ե ն վեքապատրաստու մ շաղկա մի ջավայրի ու ն ոք տու մ :

Կարգավորի ջ կառուցվածքը մեկ ալ լ ու թ ա խո նիք է շաղկա մի ջավայրի հնարավոր ազդեցու թյա ն գնահատմա ն և մեղմացմա ն մի ջոցառու մ նեքի իրակա ն աջմա ն ապահո վ մ ա ն հարցու մ : Նեքի ա յ ու մ ս , ջ կա հասակ ուղեցու լյց մեղմացմա ն մի ջոցառու մ նեքի գործը ն թ ա գ ի գնահատմա ն և վեքաե ս կ ու ու թյա ն վեքաքեքալ : Բնապահպանու թյա ն Նախարարու թյա ն հիմնակա ն թեքի կողմեքից է բնապահպանակա ն նեքրիտ ստու գ ու մ նեքի կազմակեքպու մ ը : Հիմնախո նիքի նեքից մեկը ազդեցիկ գործավար նեքի կողմից նեքու մ ն է , ոքո ն ֆ կոռու մ պաց ու մ ե ն ի ն ս պե կցի ո ն պո նցե ս :

Կլիմայի փոփոխու թ . Ստոկհոլմի Շրջակա Միջավայրի Ինստիտուտի կողմից իրակա ն աջված ու ս ու մ ն ս ա ի բ ու թյա ն մեջ կա ն խատե ս մ ա ն համաձայ ն Հայ ա ն ս տ ա ն ու մ բիգնե ս ի շաղկա ն նեքու մ ս պա ս վ ու մ է ջրի պաշար նեքի նվազ հնարավորու թյու ն . ս ո վ ոք աբ աբ այ ն ս պի ս ի ն ե ն լ ի ն ու մ այ ն կլիմայակա ն հաշվարկ նեքը , ոքո ն ֆ իրակա ն աջվ ու մ ե ն Կլիմայի փոփոխու թյա ն Միջկառավարակա ն հանձնախմբի կողմից : Համաձայ ն ալ կա ն խատե ս մ ա ն (ոքը հավանակա ն է , բացառու թյա մբ այ ն դեպի , եքը կլիմայա ն փոփոխու թյա ն ը ն դի հա ն ու բ համաձայ ն ու թյու ն կա) մեքող շ աշարհ ու մ ջեքմոցալի ն գագեքի արտա նե տ ու մ նեքը կհամալրե ն

1 (http://www.pf-armenia.org/fileadmin/pfa_uploads/PFA_Environmental_Report.pdf)

վերջին 200 տարիների միտումները ժամանակի ընթացքում էլ ավելի մեծ չափերի կհասնեն և կհանգեցնեն տարեկան միջին ջերմաստիճանի բարձրացմանը : Այն ուսումնասիրությունը , որը նախատեսվել է ՄԱԿ - ի ԶԾ - ը և հիմնված է պատճենական տեղեկատվության վրա , ցույց է տալիս , որ տարեկան միջին տեղումները 10 - 27 % - ի նվազեցում է ակնկալվում : Ամենամեծ նվազումները կանխատեսվում են Երևանի և Արարատյան դաշտայրի համար , և ակնկալվում է , որ մինչ 2100 թ . Տեղումների ֆանակը 30 %- ից էլ փչ կլինի : Բարձր ջերմաստիճանները կհանգեցնեն ավելի շատ գույքահարսման , որը կնշանակի հողի ավելի փչ խոնավեցում և գետաջրերի մինչև 24 % կրճատում , որն էլ կնվազեցնի գյուղատնտեսության և էլեկտրատեղակայության արտադրության համար պահանջվող ջրի հնարավորությունը :

ԳՓԵՕ

Հայաստանը կենսաբազմազանությամբ հարուստ երկիր է և հանդիսանում է մշակաբույսերի և անասնապահության վայրի տեսակների ծագման կենտրոն : Հայաստանի տարածքում գրանցված են ավելի քան 3500 ծառատեսակներ , 4000 սունկ և շուրջ 17.500 անողնաշարավոր և ողնաշարավոր կենդանատեսակ : Իրականում , ըստ Վալիլիովի՝ բուսական աղմուկային պլազմայի աշխարհի ամենամեծ հավաքածուի ստեղծողի , Հայաստանը հանդիսանում է համաշխարհային գլխավոր մշակաբույսերի բազմազանության և ծագման 5 կենտրոններից մեկը : Հետևաբար , Հայաստանի համար չափազանց կարևոր է ամրապնդել կենսաապահովության ֆաբրիկաների ունեցողներին հետամուտ լինելու կարողությունը : Այդ ֆաբրիկաների ունեցողները պետք է հիմնված լինեն հավասարակշռված որոշումների վրա , որոնք իրականացվում են կենսատեսխոնկագիտական հորարարությունների ներդրմամբ : Երկիրը պետք է պատասխանատու լինի անվտանգ և առողջ շրջակա միջավայրի ապահովման համար և պահպանի իր գեներետիկ բազմազանությունը ներկա և գալիք սերունդների համար : Հայաստանը , որպես անցումային փուլում գտնվող երկիր , ներմուծման , արտադրության և ԳՓԵՕ-ի օգտագործման առումով զբաղեցնում է չափազանց խոցելի դիրք : Վերջինիս պատճառ է հանդիսանում գյուղատնտեսությանից կախվածությունը , բերքի բարելավման խիստ անհրաժեշտությունը , ԳՓԵՕ-ի կարգավորման օրենսդրության պակասը և վատ կառավարման ունակությունը : Պատճառապես ԳՓԵՕ-ն ոչ ներմուծվում , ոչ էլ առևտրային նպատակներով արտադրվում է Հայաստանում : Այնուամենայնիվ , որոշ մասնագետներ , ՀԿ ներկայացուցիչների և պատճենային համաձայն , կան մտավախություններ , որ Հայաստան ներմուծվող բազմաթիվ ապրանքներ պարունակում են ԳՓ բաղադրիչներ , մասնավորապես ԳՓ սնյան , որը սկզբնապես ներմուծվել է՝ որպես մարդասիրական օգնություն , իսկ այնուհետև առևտրական նպատակներով : Այս ամենի պատճառը մասամբ այն է , որ ներկրվող սերմերի , բույսերի և կենդանիների գեներետիկ

Ծագումը չի գրանցվում պետական սահմանն անցնելիս ԳՓԵՕ – ի փորձարկման լաբորատորիայի բացակայության պատճառով :

5.8.2 Բնապահպանական ներուժները Հրազդանում

Հրազդանի բնապահպանական պայմանների գնահատման վերաբերյալ GEO Հրազդանի հաշվետվության համաձայն՝ 2005-2008թթ. -ին պատրաստված «Հանուն կայուն մարդկային զարգացման սուսցիացիա» Հայաստանի ՀԿ կողմից, ՄԱԿ ՇՄԾ և ՇՄԼԱ (Երևան, 2009) աջակցությամբ, Հրազդանի հիմնական բնապահպանական ներուժները հետևյալն են :

- Փոփոխության արտանետումներից աղտոտված օդ
- Ջրամատակարարման ցանցերի վատ վիճակում
- Հրազդան գետի և Ախպարա ջրամբարի աղտոտվածությունը (գտնվում է Բաղաբի կենտրոնում) չմաքրված կեղտաջրերով
- Թափոնների թափում անհատների և ընկերությունների կողմից, աղբի թափափումը
- Անտառային տարածքների նվազում, հեռացում և բերրի հողի արտահանում
- Յեխաջրերի հոսքի ուղղորդում, ջրհեղեղ, սոդանոցներ
- Շրջակա միջավայրի և առողջության համար վտանգներ, որոնք կապված են անտառային տարածքներում և Բաղաբի կենտրոնի մոտ նախատեսված բացարդյունահանման գործունեության հետ :

5.8.3 Բնապահպանական ներուժները Սևան Բաղաբում

Հետևյալ բնապահպանական ներուժները հայտնաբերվել են Սևանի համայնքում :

- Այօրի ծառատուն Սևանի թերակղզում
- Ափամերձ տարածքներում ջրով ծածկված ծառերի հեռացման անհրաժեշտությունը՝ Սևանա լճի ջրի մակարդակի բարձրացման պատճառով (2010թ. -ին մաքրվել է 174 հա, 2011թ. -ին նախատեսվում է մաքրել 283 հա),
- Սևանա լճի ափամերձ գոտու անտառվերականգնում, որտեղ մոտ 3500 հա անտառային տարածք նախատեսվում է կրճատել և լողափերի մաքրման ընթացքում :

- Թափոնների նետում, քափոփում բնակիչների և գրաստացիների կողմից :

5.9 Աղբահանության կառավարման արտադրումների առկայություն

Ներկայիս քափոնների կառավարման իրավիճակը ներկայացված է առանձին «Նախնական զեկուլյցում», որը նախապատրաստել է COWI-ն Կոտայքի կոշտ կեցցաղային քափոնների կառավարման նախագծի «Տնտեսատեխնիկական հետազոտության» շրջանակներում : Բազմաթիվ աղբավայրերի առկայությունը Կոտայքի մարզի համար բնորոշ է, ինչպես նաև Հայաստանի ցամառի ամառային ամառների համար :

Աղբավայրի վերացման և քափոնների տեղավորման աշխատանքներ են իրականացվում Եղվարդ, Քանախեղի, Կամարիս, Զրվեթ, Զոբաղբյուր, Առինջ, Ակունք, Քասախ, Արգական, Մեղրաձոր, Հրազդան, Կարենիս, Բջնի համայնքներում :

Այլևս 20 համայնքներում, այդ թվում, Բյուրեղավան, Վերին Պողոնի, Պողոնի, Նոր Հանն, Նոր Գեղի, Զովունի, լիազորված աղբահանության տեղանքի հատկացումը կանգնած է լուրջ խնդիրների առջև : Մի քանի գյուղական համայնքներ (օրինակ, Գաննի, Բջնի, Արգական) չունեն աղբահանության համակարգ :

5.10 Տարածաշրջանային աղբավայրի հիմնադրման համար առաջարկվող Հրազդանի կայքի ելակետային պայմանները

Կոտայքի մարզի և Սևանախաղի կոշտ կեցցաղային քափոնների կառավարման համակարգի բարելավման համար առաջարկվող Ծրագրի ինչպես նաև ՎՋԵԲ-ի ֆինանսավորումը ենթադրում է տարածաշրջանային սանիտարական աղբավայրի ստեղծում :

Տարածաշրջանային սանիտարական աղբավայրի հիմնադրման համար կայքի ընտրությունը ներառում էր հետևյալ միջոցառումները, որոնք իրականացվել են 2010-ի Օգոստոսից մինչև 2011-ի Մարտը Տնտեսատեխնիկական Հետազոտության ընթացքում .

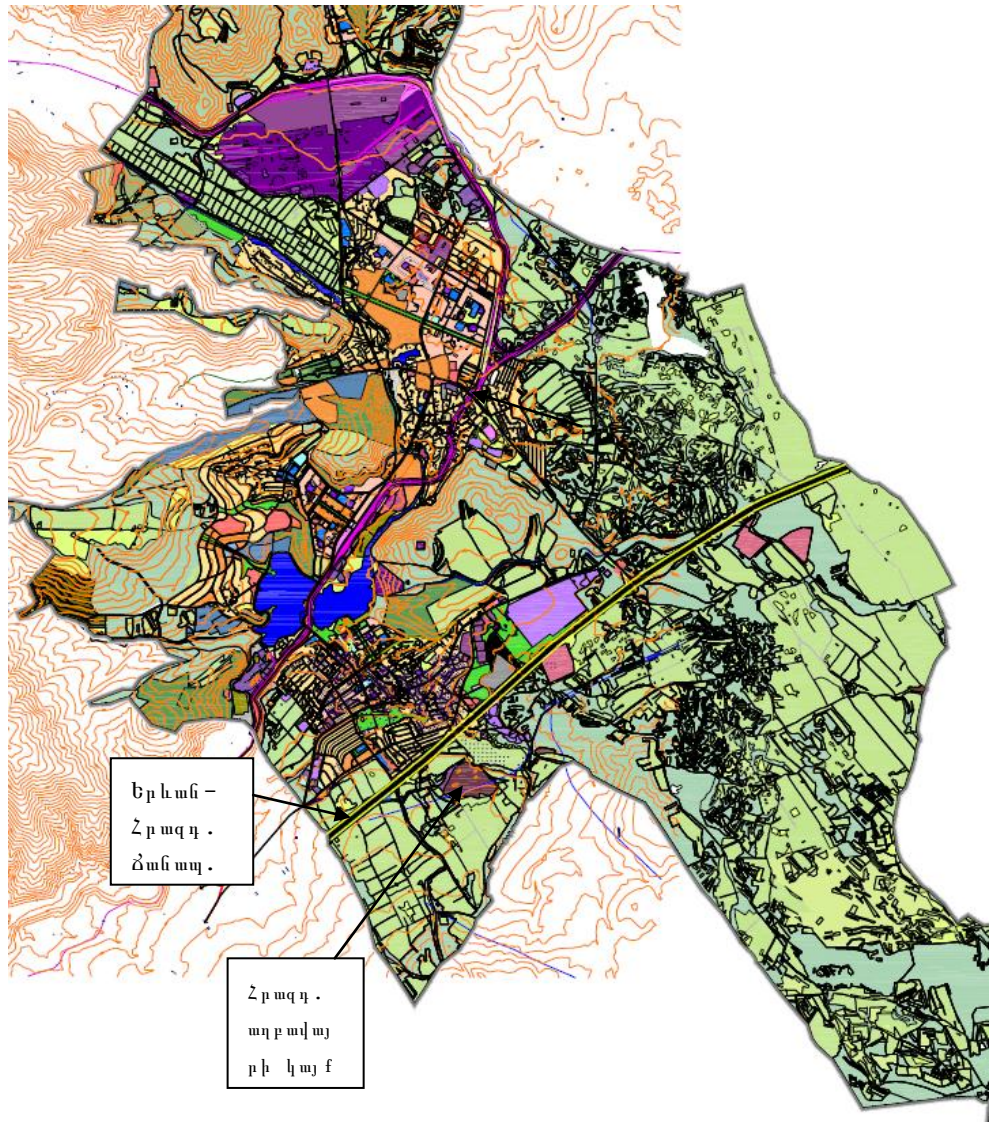
- Աղբավայրի կայքի ընտրության չափանիշներին մշակում, չափանիշների ներկայացում Հայաստանի գործընկերներին և ենթախորհրդատուներին ;
- Այցելություններ Կոտայքի մարզի բոլոր առավել մեծ աղբավայրեր ;
- Առկա աղբավայրերի տոպոգրաֆիկ հետազոտություններ ;

- Խորհրդատվություն ԲՆ հետ Կոտայքի մարզի համար առկա Հատակագծերի վերաբերյալ ;
- Խորհրդատվություն Կոտայքի Մարզպետարանի հետ աղբավայրի կայքի ընտրության չափանիշներին վերաբերյալ ;
- Այցելություններ բնակչության կայքեր, որոնք հնարավոր է համապատասխանում են կայքի ընտրության չափանիշներին, որոնք սահմանվել են Կոտայքի Մարզպետարանի Հնդօգտագործման և Հնդաշինության Բաժնի կողմից ;
- Այցելած կայքերի ցուցադրություն` կայքի ընտրության չափանիշներին համաձայն և առավել խոստումնալից կայքերի մանրամասն գնահատում ;
- Հրազդանի կայքի և առավել հարմար կայքերի գեոտեխնիկական և հիդրոգեոլոգիական հետազոտություններին պլանավորում և ավարտ ;
- Կայքի ընտրության գեոլոգիական խաղաղարաստում և դրաների կայացում շահագրգիռ կողմերի հանդիպման ժամանակ 2011թ.-ի Մարտին ԲՆ-ում :

5.10.1 Կայքի տեղակայումը

Կայքը գտնվում է Հրազդան ֆառափից դեպի Հյուսիս-Արևելք մոտ 4կմ հեռավորության վրա բնակելի տարածքներից մոտ 500մ և Երևան-Սևան հիմնական ֆանապարհից մոտ 400մ հեռավորության վրա: Հեռավորությունը կայքի և Հրազդան գետի և Ախպարա ջրամբարի միջև գերազանցում է 2 կմ: Հեռավորությունը կայքի և մոտակա պաշտպանված տարածքների միջև ավելի քան 10 կմ է: Հեռավորությունը կայքի և մոտակա մշակութային ժառանգության հուշարձաններից և հանգստի գոտիներից 10 կմ-ից ավելի է:

Կայքը տեղակայված է Հրազդան ֆառափի առկա աղբավայրի անմիջապես արևելյան եզրի մոտ` ցեմենտի գործարանի համար կավի արտահանումից մնացած ֆարհանֆի տարածքում: Դեռևս 2007թ.-ին ՀՀ Քաղաքացիության Նախարարության համար մշակված հատակագծում կայքը բնորոշվում է որպես հարմար վայր քաղաքի տեղավորման համար: Պատկեր 23-ում` հատակագծի ֆարտեզի մի հատվածի վրա, կայքը նշված է երանկյունի և կլոր հողակտրի տեղում` Երևան - Սևան գլխավոր ֆանապարհից դեպի հարավ (ուղիղ գիծ հարավ - արևմուտքից հյուսիս - արևելք) և ներկայացված է մանուշակա-մոխրագույնով:

Պատկեր 23 Հրազդանի և Հրազդանի ֆալաֆի առկա աղբավայրի կայանի և աղբավայրի հատակագիծ Երևան - Սևան գլխավոր հանապարհից դեպի հյուսիս

Արտահանված նյութի տեսանելի խորությունը կազմում է 10 - 20 մ. Կայքի ընդհանուր տեսարանը Պատկեր 2424-ում :

Արտահանված նյութի մեծ մասը հեռացվել է տարածքից, այնուամենայնիվ արտահանված նյութի որոշ քանակներ մնացել են փոփոխ կույտերի տեսքով, որոնք տեսանելի են ֆարհանֆի համեմատաբար հարթ հատակին : Կայքը ունի մուտք Երևան - Սևան գլխավոր հանապարհից և կայքի շրջանակներում :

Պատկեր 24 Հրազդանի աղբավայրը և հարակից լճված կալի հանքը

5.10.2 Կլիման և հիդրոլոգիան

Հստ Եղանակի վերաբերյալ Կառուցման Ձեռնարկի II-7.01-96 (IV II-05.2-99) տարածքը պատկանում է երրորդ ցուրտ կլիմայական գոտուն՝ գով ամառներով և սաստիկ ձմեռներով: Տարեկան տեղումները կազմում են 688 մմ: Հրազդան ֆազի կլիմայական պայմանների հիմնական պարամետրերը, օդերևութաբանական կայանի համաձայն, ներկայացված են Աղյուսակ 5.11-ում:

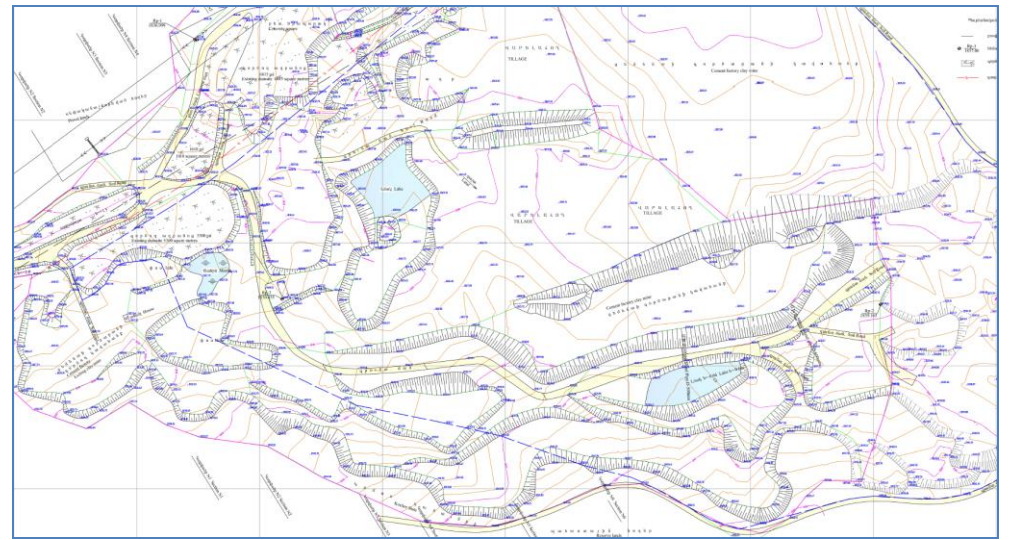
Աղյուսակ 5.11 Հրազդան կայանի բնորոշ կլիմայական սանձնահատկություններ (III կլիմայական գոտի)

Ամիս	Օդի միջին ջերմաստիճան, °C	Օդի խոնավություն, %	Քամու արագություն, մ/վրկ
Հունիս	+16	45 - 60	3 - 6
Հունվար	-5 ից -12	70	5 - 7

Տարեկան օդի միջին ջերմաստիճանը +5.2 °C. Նվազագույնն է՝ -31 °C, առավելագույնն է +33 °C: 10 օրում կուտակված ձյան ծածկի առավելագույն դիտարկված խոնքությունը կազմում է 106 սմ: Հողում սառեցման գոտին կազմում է 96 սմ խորություն:

Մթնոլորտային տեղումները կայուն կուտակվում են երեք փակ ավազաններում: Ավազաններից մեկը գտնվում է անենախորը պեղումների գոտում՝ կայֆի կենտրոնական մասում: Այս գոտին ունի հաստատված խոտ և եղեգային ծածկ: Այլ տարածքների համեմատ կայֆի այս գոտին նման է “ջրատարածքի”: Ավազանի տարածքն ունի փափուկ կավե հատակ մոտ 10 մետր տրամագծով և շրջապատված է ծառերով և քիերով: Երկու այլ ավազանները կավի վրա շրային մարմիններ են առանց խոտի ծածկի: Ամենափոքր ավազանը գտնվում է կայֆի արևմտյան մասում. Ամենամեծը գտնվում է արևելյան մասում: Կենդանիների տեսանելի հետքերը ցույց են տալիս, որ բոլոր երեք ավազաններ այցելել են խոճոր եղջերավոր կենդանիներ: Երեք ավազաններում ջուրը դիտարկվել է 2010թ.-ի օգոստոսին այցի ընթացքում: Սակայն 2010թ.-ի սեպտեմբերի ընթացքում ամենամեծ ավազանը, որը գտնվում է կայֆի արևելյան մասում, հանդիսանում էր միակ ջրային մարմինը կայֆում: Ջրային հայելու տրամագիծը մոտ 7 մ էր: Ջուրը կուտակվում է ավազաններում շրային կավի ցածր անցանելիության կավային նյութի: Կայֆի լանդշափը և ավազանների տեղակայումը ցույց են տրված սխեմատիկ ֆարտեզում, որը ներառված է Պատկեր 2525-ում:

Կայֆից մոտ 1 կմ դեպի արևմուտք Երևան-Սևան հիմնական ֆանապարհին կապող կայֆի մուտքի ֆանապարհը հատում է Հրազդան-Սուլակ բաց ռոնգման ջրանցքը: Ջրանցքը ամռան ամիսներին ընթացքում սնուցում է Հրազդան, Քաղսի և Սուլակ համայնքների ռոնգման համակարգերը: Հոսանքի արագությունը ջրանցքում է 1000 լիտր մեկ վայրկյանում:

Պատկեր 25 Կոնցրետային ֆարտեզը և ջրային ավազանների տեղակայումը լիված կավի ֆարտեզում՝ Հրազդանի աղբավայրի մոտ

Ռոնգման ջրանցքը գտնվում է կայֆից մոտ 300մ հեռավորության վրա դեպի արևմուտք, Երևան - Սևան

մայրուղու և կայֆի միջև: Դեպի կայֆ նախապահիչ անցնում է ջրանցքի վրայով: Ջրանցքը կառուցված է երկաթբետոնե և օգտագործվում է ամռանը, որպես ռոնգման ցանցի էլեմենտ՝ Սևանա լիցից ռոնգման տարածքներ ջուր մատակարարելու համար:

5.10.3 Երկրաբանություն

Կայֆի երկրաբանական պայմանների վերաբերյալ ոչ մի տվյալ հասանելի չի եղել: Կայֆի երկրաբանական և գեոտեխնիկական պայմանները ուսումնասիրվել են 2010թ-ի Սեպտեմբեր-Հոկտեմբեր ամիսներին՝ Տնտեսախիտի կանոնադրության ժամանակ, դիտարկվել են առկա լանջերը և նախկին կավի հանքի շահագործումից մնացած արտադրումները, հետազոտություններ են կատարվել 13 կետերում փորելու և հորատելու միջոցով (խորությունը 3ից 15մ): Հետազոտությունները բացահայտեցին, որ կայֆի մի մասը ծածկված է աղբով, սակայն այնտեղ է նաև նախկին աղբավայրի տարածքը, որտեղ աղբը ծածկված է խոտով և հողի շերտով և սեւանելի չէ: Դրանց հարավում է բնակվել կայֆի վրա արված պեղումների հետևանքով: Թափոնների տակ շերտերը բաղկացած են շագանակագույն լյուսանման պարարտից (պեղելիս սեւանելի խոտություն է մոտ 15մ), մի շերտ պեմզայի ֆաբ և հատիկավոր պեռլիտի ավազ (պեղելիս սեւանելի խոտություն է 3-15մ), մի շերտ բազալտի բլոկներ՝ խոնաված ավազի և կավահողի հետ (սեւանելի խոտությունը մոտ 1.5 մ):

5.10.4 Հիդրոլոգիա /ջրաբանություն/

2010թ. Հոկտեմբերին ջրի աղբյուրներ են հայտնաբերվել մինչ 12-15մ փորած 3 հորերում՝ 5.1մ, 7.0մ և 11մ խորության վրա: Կայֆում տարածքի նշված բարձրությունները տատանվում են 1819մ - ից՝ կայֆի արևմտյան մասի պեղումների ամենախոր հատվածում, մինչև 1860մ կավի սարահարթի եզրը՝ պեղումների հարավային սահմանի երկայնքով: Կայֆի հիմնական տարածքն ունի մոտ 1830մ նշված բարձրություն: Ստորգետնյա ջրի աղբյուր է հայտնաբերվել մոտ 1814մ նշված բարձրության մոտ, կավահողի շերտում, որը պարունակում է ավազե կավահողի բարակ շերտեր: Կայֆի տարածքում ջրահանման ոչ մի հարմարանքներ հայտնաբերված չեն եղել: Հրազդանի և այլ ֆաբիկների ջրամատակարարումը հիմնված է աղբյուրներից վերցված ջրերի վրա, որոնց վրա կայֆը ազդեցություն չի թողնում: Կայֆի հարակից բնակավայրերի ստորգետնյա ջրերը չեն օգտագործվում ջրամատակարարման և ռոնգման նպատակով:

5.10.5 Բինտոպեր

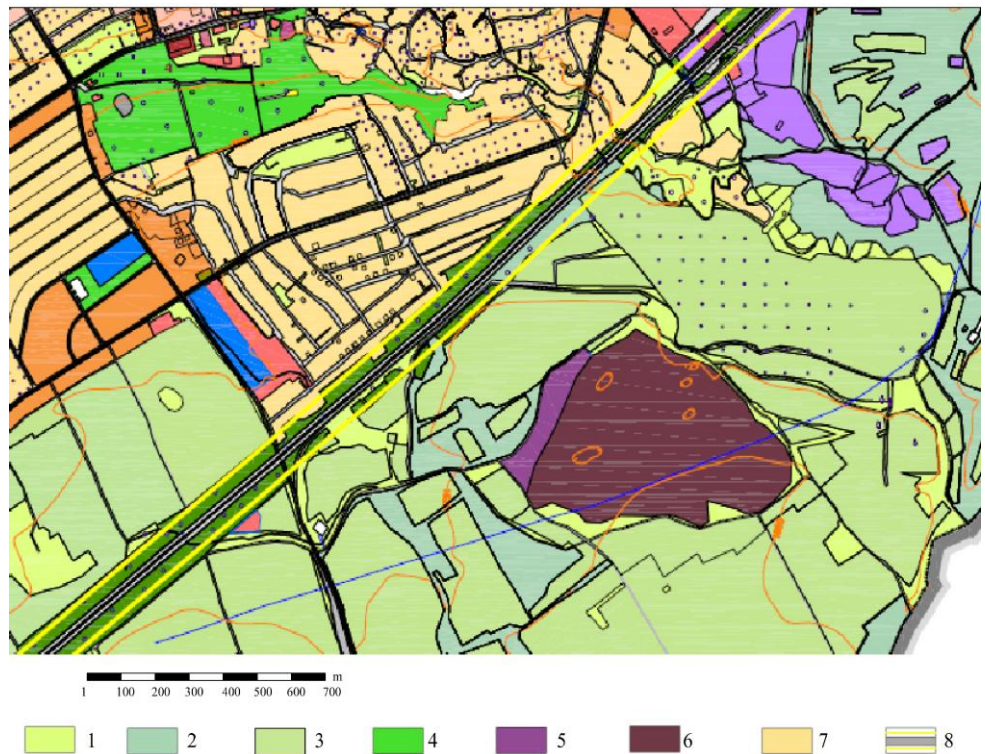
Աղբավայրը տեղակայված է Հրազդանի ֆաղափի վարչական սահմաններում, որը դառնում է որպես ֆաղափայի կենտրոնի և յոթ գյուղերի համար աղբավայր: Որպես արդյունավետ աղբավայրի և կիսաթանկարժեք բինտոպեր ֆաղափ տարածում:

Քաղաքային բինտոպերը առկա են ֆաղափի կենտրոնական մասում, ներառյալ խիտ բնակեցված հանրային տարածքներում (բազմաբնակարանային շենքերում), որոնք հասարակական կառույցներում, ցածր խտությամբ բնակեցված համայնային տարածքներում (առանձնատներ), արտադրական գոտիներում (ներառյալ աղբանոցները), որոնք հասարակական կառույցներում առողջության և կրթության կառույցներում, այգիներում, խաղահրապարակներում, գերեզմաններում և ֆանայարհներին:

Հրազդանի ֆաղափի կիսաթանկարժեք բինտոպերը բնորոշ են վարելահողերի, մարգագետիններին և արոտավայրերին, ծառատունիկ տարածքներին, մացառուտներին և գյուղական բնակավայրերի տարածքներին:

Երևան-Սևան մայրուղին տարածքի երկարությամբ կա կանաչ գոտու կիսաթանկարժեք բինտոպ: Ճանապարհը և կանաչ գոտին առանձնացնում են ֆաղափի տարածքը և նրա հարավային մասը ստեղծելով սահման ֆաղափի ֆաղափային բինտոպներին մինչև դեպի արևմուտք ֆանայարից և կիսաթանկարժեք բինտոպեր՝ դեպի արևելք ֆանայարից ընկած տարածում, Հրազդանի աղբավայրի և կավի հանքի շուրջը: Հանքի հիմնական մասը լվված է ավելի քան 10 տարի և մասամբ ծածկված է աղբի մնացորդներով կամ ցրված է մինչև հարակից աղբանոց, բայց այն ծածկվել է վայրի խոտի ծածկով, որը բնորոշ է Հայաստանի ազատ հողերին:

Առաջարկվող աղբավայրի կայքի հարակից տարածքի հողագործման նմուշը ներկայացված է Պատկեր 26-ում:

Պատկեր 26 *Հրազդանի ֆազաի տարածքի հարավ-արևելյան մասում Հրազդանի աղբավայրի կից հողօգտագործման նմուշ (Հրազդանի հատկազօծի համաձայն):*
 1- օգտագործվող վարելահողեր; 2 - արևալայրեր; 3 – ջօգտագործվող հողեր; 4 – Երևան-Սևան ամունքի լային նանապարհի կանաչ գոտի; 5 – Հրազդանի առկա աղբավայր; 6 – Հրազդանի Ցեմենտի Գործարանի նախկին ֆարհանֆ (տարածաբջանային աղբավայրի կառուցման համար առաջարկվող կայֆ); 7 – բնակելի տարածքներ; 8 – Հրազդանի ֆազաի սահման

Կայ ֆի տեղակայումը և դրա տարածքի չափը թույլ է ն տալիս հիմնադրել աղբավայրի բաժանմունքները մոտակա բնակելի տարածքներից 500մ հեռավորության վրա:

5.10.6 Բնապահպանական և սոցիալական վտանգները

Կայ ֆը գտնվում է ցեմենտի գործարանի կարիքների համար քնթացիկ պեղումների տարածքին մոտ և ուղղվող հողերին մոտ: Ոչ մի ստորգետնյա ջրեր չեն հայտնաբերվել: Ուշադրության արժանի են նախկին կավի տարածքի մակերևութային ջրերը և ուղղման ջրանցքը՝ կայ ֆից դեպի արևմուտք:

5.10.7 Շինարարական պահանջները

Կայ ֆինանսի մուտքի նախապահ և կարծես թե ունի կալանյալ աղբավայրի հատակի շերտի համար և հողանյութ՝ աղբավայրի շինարարության համար :

5.10.8 Ծախսերը

Ակնկալվում է, աղբավայրի կառուցման ծախսերը կլինեն համեմատաբար ցածր, շինարարի շերտի կառուցման համար անհրաժեշտ կալանյալի և շրջապատի կառուցապատման համար անհրաժեշտ հողանյութի առկայություն : Կայ ֆինանսավորման ժամանակ բավարար ֆանկայությունը հողանյութ կլինի թափոնները ծածկելու համար և այլն, ինչը նույնպես կնպաստի շահագործման ծախսերը կրճատելու՝ այլ կայ ֆերի համեմատ :

Հրազդանի կայ ֆում սանիտարական աղբավայրի շինարարությունն ու շահագործումը կարող է իրականացվել առանց հարակից բնակելի տարածքների տրամադրվող կոմունալ ծառայությունների ընդհատումների : Ինժեներական երկրաչափական միացումներին վերաբերող ազդեցություններին մանրամասն գնահատումը կիրականացվի նրպես լրացուցիչ բնապահպանական և սոցիալական հետազոտություններ, որոնք պետք է ավարտվեն նախքան Ծրագրի համար շինարարական աշխատանքներն սկսվելը :

6 Առկա սոցիալական և սոցիալ - տնտեսական խնդիրներ

Սույն գլուխը ներառում է Հայաստանում և Ծրագրի ազդեցության ոլորտում առկա սոցիալական և սոցիալ - տնտեսական խնդիրների նկարագրը, որը ծանայում է ազդեցության գնահատման հիմն` ԾՄՍԱԳ նախապատրաստման ընթացքում:

6.1 Հայաստանի սոցիալ - տնտեսական համատեքստը

Հայաստանը, որպես ՄԱԿ -ի անդամ այլ երկրներ, որոնք 2000 թվականի սեպտեմբերին միացել են ՄԱԿ -ի Հազարամյակի Դեկլարացիային, հայտնում է իր պատրաստակամությունը` համընդհանուր ֆանաչումն ստացած Հազարամյակի Զարգացման Նպատակներին հասնելու (ՀԶՆ) մինչ 2015թ.:

Հազարամյակի զարգացման նպատակները թիրախները և ցուցանիշները ազգայնացվել են, որպեսզի համապատասխանեն երկրին քննարկ գերակայություն ունեցող` ադատությունը և վարչական և մարդկային զարգացման վերաբերյալ, որոնք արտացոլված են Հայաստանի հիմնական զարգացման ֆառակականության և ազմավարության մեջ: Հայաստանի Հանրապետության կառավարության Ադատության հարաբերման ազմավարությանը (ԱՀՌ) ընդունվել է 2003 թվականին դարձել առաջին ֆառակական փաստաթուղթը, որտեղ պատոնապես արտացոլվում է ՀԶՆ նվանումը:

2008թ.-ին, ընդունվել է համապարփակ ազմավարական ծրագիր` երկրի երկարաժամկետ զարգացման վերաբերյալ - Կայուն զարգացման ծրագիր (ԿԶԾ) - և ՀԶՆ նվանումը ընկած է այս ազմավարական փաստաթղթի հիմնում:

ՀԶՆ հասնելու համար պետք է գնահատել հիմնական միտումները և առաջընթացի ընթացիկ վիճակը, հաշվի առնելով համառոտաբային տնտեսական և ֆինանսական նգնաժամի ազդեցությունը, որի արդյունքում 2008թ. -ի չորրորդ եռամսյակից Հայաստանում գրանցվել է տնտեսական աճ: Այժմ աճի առաջ, որ գնաժամի և հայկական տնտեսության վրա նրա բավականին լուրջ ազդեցություն պատնանով, ազգայնացված ՀԶՆ նվանման նպատակով` երկրը պետք է կարգավորի սկզբնական

զննատականները : Հուսադրող հանգամանքներն այն է, որ որոշակի է քննարկվել և նախաձեռնություններ ձևակերպվել են մակարդակով և ներառել տեղայնացված ՀԶՆներ, նրանց թիրախները և ցուցանիշները` Տարածաբանային Զարգացման Ծրագրերում (ՏԶԾներ) : Տեղական և տարածքային կառավարման մարմիններին ներգրավում է ՀԶՆ-ի իրականացման գործընթացում հանդիսանում է առանցքային գործունե` ազգային և տեղական մակարդակներում ՀԶՆ հասնելու համար : ՀՀ Կոտայքի մարզի համար ՏԶԾ-ն մասնակի է :

6.2 Ժողովրդագրություն

Այս բաժինը պարունակում է հիմնականում Կոտայքի մարզի վերաբերյալ տեղեկատվություն : Գլուխը ներառում է տեղեկատվություն, որը հասանելի է Կոտայքի մարզպետարանի և վիճակագրական տվյալների ամփոփումներում (www.armstat.am)` 2001թ. մարդահամարի հիման վրա : Այս բաժինը կարող է թարմացվել հաջորդ մարդահամարի տեղեկությունների հիման վրա, որը, համաձայն ՀՀ Կառավարության 2009թ. -ի մարտի 26-ի 301-Ն որոշման, նախատեսված է 2011թ. -ի հոկտեմբերի 12-21-ը :

6.2.1 Տեղեկություններ Սևանի մասին

Սևանի քաղաքը (նախկինում Ելեկոնվիա) հիմնվել է 1830թ. -ին և քաղաքի կարգավիճակ է ստացել 1961թ. -ին : Ընդհանուր տարածքն է 13.8 կմ² : Բնակչությունը 26,806 մարդ է, ներառյալ

- Մշտական բնակչությունը - 23,806 (որից 13,429 կին)
- Տնային տնտեսություններ - 8650
- Նպաստ ստացողներ - 1353
- Երեխաներ 0-6 տարեկան - 2696
- Թուշակառուներ - 2998
- Փախուսականներ - 300
- Հաշմանդամ - 436
- Գործազուրկ - 1880

Քաղաքը գտնվում է ծովի մակարդակից 1925 մ բարձրություն վրա և Սևանա լճի հարավ-արևմտյան մասում` հիմնական բանապահներին խաչմերուկում :

Հանրային հաստատությունների ներառում են 5 մանկապարտեզ, 1 երաժշտական դպրոց, 1 արվեստի դպրոց, 1 սպորտ դպրոց, 1 մանկական ստեղծագործական կենտրոն, 1 մշակույթի տուն, 1 կենտրոնացված համակարգի գրադարաններ. Ուսումնական հաստատություններ : 7

միջնակարգ դպրոց, 1 վարժարան, 1 բժշկական ֆուլեջ, 1 ձեռագործ դպրոց:

Սևանի ֆաղափում եղել են շուրջ 19 արդյունաբերական ձեռնարկային ընկերություններ, սակայն ներկայումս նրանք չեն գործում: 1996թ - ից տեղական իշխանությունները զբոսաշրջության զարգացումը համարում են ֆաղափի համար խոստումնալից հեռանկար:

Բնապահպանական խնդիրներ, որոնք պահանջում են անհետաձգելի միջոցառումներ.

- քաղաքային կառավարում
- Սևանա լճի ափամերձ գոտու կառավարում

Տեղական աշխատատեղերի բացակայության պատճառով գործունյա աշխատուժը ամեն օր գալիս է Հրազդան և Երևան, ՀՀ այլ շրջաններ կամ այլ երկրներ:

Ամռան ամիսներին ընթացքում հյուրանոցները և հասարակական սենյակները հաստատությանները ապահովում են աշխատատեղեր 1,200-1,500 մարդկանց համար:

Հստ Սևանի ֆաղափապետարանի` ֆաղափում գործում են 5 հասարակական կազմակերպություններ:

Սևան ֆաղափում խոցելի խմբերի վերաբերյալ լրացուցիչ տվյալները պետք է հավաքվեն և ներկայացվեն որպես բնապահպանական և սոցիալական լրացուցիչ ուսումնասիրություններ, որոնք պետք է ավարտվեն նախքան Ծրագրի համար շինարարական աշխատանքների սկսվելը:

6.2.2 Կոտայի մարզ

Համայնքներ

Հնդհանուր տարածքը 2,089 կմ² է, որից 7 ֆաղափ և 60 գյուղական համայնքներ: Հրազդան ֆաղափը (52,800 բնակչություն) մարզի վարչական կենտրոնն է:

Հայաստանում և Կոտայի մարզում բնակչության բնական աճը հիմնական ցուցանիշները ընդգրկված են Աղյուսակ 6.1-ում:

Աղյուսակ 6.1 Հայաստանի և Կոտայի մարզի բնակչության Բնական շարժի ցուցանիշները

	Հայաստանի Հանրապետություն			ՀՀ Կոտայի մարզ		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Բնակչության քվեական խորհուրդի, հազ. մարդ	3230.1	3238.0	3249.5	277.8	278.8	280.6
Ծնվածները քվեական խորհուրդի, մարդ	40105	41185	44413	3778	3702	4108
Մահվան դեպքերի քանակը	26830	27412	27560	2197	2232	2245
Բնական աճը, մարդ	13275	13773	16853	1581	1470	1863
Մինչև 1 տարեկան երեխաների մահվան դեպքերի քանակը	433	442	454	51	31	43

Բնակչության բնական աճի ցուցանիշները հազար բնակիչի հաշվով ամփոփված են Աղյուսակ 6.2-ում :

Աղյուսակ 6.2 Կոտայի մարզի բնակչության բնական աճի ցուցանիշները հազար բնակիչի հաշվով

Ցուցանիշները	2005	2006	2007	2008	2009
Ծնվածները քվեական խորհուրդի, մարդ	12.1	12.4	13.6	13.3	14.7
Մահվան դեպքերի քանակը	7.3	7.5	7.9	8.0	8.0
Բնական աճը, մարդ	4.8	4.9	5.7	5.3	6.7

Բնակչության միգրացիայի առկա վիճակագրական տվյալները ներկայացված են Աղյուսակ 6.3-ում :

Աղյուսակ 6.3 Հայաստանում և Կոտայի մարզում բնակչության միգրացիայի ցուցանիշները

	Եկողների թվաքանակը			Մեկնողների թվաքանակը			Միգրացիայի մնացորդը (+, -)		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
ՀՀ	9795	10399	7961	15935	15871	12374	-6140	-5472	-4413
Կոտայի մարզ	1328	1308	1254	1338	1245	1228	-10	65	26

Կոտայի մարզի 3 վարչական շրջաններն են. Հրազդանի շրջան (բնակչության 38.2% -ը, 3 ֆառայի և 14 գյուղական համայնքներ), Արավի շրջան (բնակչության 40.4% -ը, 2 ֆառայի և 30 գյուղական համայնքներ) և Նաիրի շրջան (բնակչության 21.8%-ը, 2 ֆառայի և 16 գյուղական համայնքներ) :

Վերջին տվյալների համաձայն Սևան Քաղաքի բնակչությունը 22,000 է: Ամռան ամիսներին ընթացքում դիտարկվում է բնակչության թվի անմիջապես 200,000 մարդ՝ Երևանից, այլ մարզերից և այլ երկրներից զբոսաբեկիկների ներհոսքով պայմանավորված: Զբոսաբեկիկներից շատերը գիշերում են հյուրանոցներում, հանգստյան տներում և առանձնատներում, բայց զբոսաբեկիկներ մեծ մասը գալիս են Սևանա լճի ափառավոտյան և երեկոյան վերադառնում:

Ժողովրդագրություն Կոտայի մարզի բնակչության ցուցանիշները վերջին 3 տարիներին համար ներկայացված են Աղյուսակ 6.4-ում:

Աղյուսակ 6.4 Կոտայի մարզի բնակչությունը (Հունվարի 1-ի դրությամբ)

	Ընդհանուր		Ինչպես նաև՝			
	Բնակիչների թվաքանակը	ՀՀ ընդհանուրից %	Բնակիչների թվաքանակը	ՀՀ ընդհանուրից %	Բնակիչների թվաքանակը	ՀՀ ընդհանուրից %
2008	27,222	7.0	6,841	5.2	20,381	7.9
2009	27,525	7.0	6,990	5.2	20,535	7.9

	Հնդհանուր		Ինչպես նաև`			
	Բնակիչների քվադրանտներ	ՀՀ ընդհանուր ընդհանուր %	Բնակիչների քվադրանտներ	ՀՀ ընդհանուր ընդհանուր %	Բնակիչների քվադրանտներ	ՀՀ ընդհանուր ընդհանուր %
2010	27,433	6.8	7,044	5.0	20,389	7.8

Քաղաքային բնակչությանը 55% - է: Բնակչության մոտ 48,8% - քաղաքային է, 51,2% - քաղաքացիներ: Կոտայի մարզի 7 քաղաքների և Սևան քաղաքի բնակչության վերաբերյալ վերջին տվյալները ընդգրկված են Աղյուսակ 6.5-ում: Բնակչության 37% - 18 տարեկանից փոքր է, բնակչության շուրջ 43%-ը (105,000) 18 -ից 45 տարեկան անձիններն են, բնակչության շուրջ 19% -ը 45 տարեկանից բարձր են:

Տնային Տնտեսություն. Կոտայի մարզում կան 56,332 տնային տնտեսություններ, որից 38,900 տնային տնտեսությունները գյուղական համայնքներում են:

Աղյուսակ 6.5 Կոտայի մարզի քաղաքային համայնքների և Սևանի բնակչությանը (Հունվարի 1-ի դրությամբ)

Քաղաք	Քաղաքի կարգավիճակ ստանալու տարեթիվը	Հեռավոր ություն Երևանից	Մտակալ բնակչության քվադրանտներ, հազ. մարդ				
			2006	2007	2008	2009	2010
Արևիկ	1963	18	45.0	45.4	45.7	46.0	46.5
Բյուրեղավան	1995	24	8.3	8.3	8.3	8.4	8.5
Եղվարդ	1995	18	12.0	12.1	12.2	12.2	12.3
Ծաղկաձոր	1984	55	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6
Նոր Հանր	1991	30	10.2	10.2	10.3	10.3	10.3
Հրազդան	1959	50	52.8	52.8	52.9	52.9	53.2
Ջարեցավան	1983	36	24.6	24.7	24.8	24.8	25.0
Սևան	1961	66	21.6	21.6	21.6	21.7	21.7

Կրթությունը

2010 թվականին մարզպետարանի ենթակայությամբ գործել են 104 կրթական հաստատություններ, որոնցից 59-ը՝ միջնակարգ հանրակրթական, 31-ը՝ հիմնական հանրակրթական, 1-ը՝ հատուկ /օժանդակ/, 2-ը՝ նախնական մասնագիտական /արհեստագործական ուսումնարաններ/, 11-ը՝ ավագ դպրոցներ, որոնք արդեն հանձնվել են ԿԳ նախարարությանը: Մարզի տարածքում գործել են նաև 2 կրթահամալիր, 2 մասնավոր դպրոցներ, 6 ֆուլ էջեր և 1 ոչ պետական բուհ: <<Բացվող Այգ>> մասնավոր դպրոցը չլիցենզավորվելու պատճառով փակվել է:

Մարզպետարանի ենթակայության հանրակրթական դպրոցներում 2010-11 ուս. տարում ձևավորվել է 1577 դասարան՝ 32589 աշակերտներով: Առաջին դասարան հանախել են 3455 աշակերտներ, որը գերազանցում է 2009-2010 ուսումնական տարվա առաջին դասարանցիների թվին /չուրք 100 երեխա/: Առաջին դասարանցիների թվը գերազանցում է նաև 11-րդ դասարանցիների թվին: Սա ենթադրում է, որ հաջորդ տարիներին աշակերտների թվի աճը կարողանալի:

Մարզային ենթակայության պետական հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում աշխատում են շուրջ 3400 ուսուցիչներ, որոնց ավելի քան 86%-ն ունի բարձրագույն մանկավարժական, շուրջ 12%-ը՝ միջին մասնագիտական, իսկ մնացածը՝ բարձրագույն կամ միջին ոչ մասնագիտական կրթություն: Լեռնային և բարձր լեռնային գոտում գտնվող ուսումնական հաստատություններում աշխատում են շուրջ 1100-ը:

Կոտայի մարզի բոլոր միջնակարգ դպրոցներն ունեն համակարգիչներ և Ինտերնետ կապ: Որոշ դպրոցներում նախատեսվում են ջեռուցման համակարգերի նորոգման և վերականգնման աշխատանքներ՝ 2011-2014 թթ.-ի համար սոցիալ-սնտեսական զարգացման համաձայն:

6.3 Սոցիալական կազմը

Էթնիկ կազմը

Բնակչության 97.6%-ը հայեր են: Ազգային փոփոխման ուղիով ուղևորվածներն են եզդիները, ասորիները, ռուսները և ֆրիզերը:

Կոտայի մարզի ազգային փոփոխման ուղիով ուղևորվածները ըստ 2001թ. մարդահամարի ներկայացված են Այդուսակ 6.6-ում:

Աղյուսակ 6.6 Կոտայքի մարզի ազգային փոփոխությունները

Ազգությունը	Ընդամենը	Քաղաքային	Գյուղական
Ասորիներ	865	91	774
Եզդիներ	3,496	412	3,084
Ռուսներ	661	482	179
Քրդեր	204	85	119
Այլ	465	321	144

ՇՄԱԳ պատրաստման ժամանակ նշմիր ցեղա/տոհմային կառույց Կոտայքի մարզում և Սևան ֆաղափում չի հայտնաբերվել :

Բնակիչներն ու տուրիստները Կոտայքի մարզի և Սևան ֆաղափի բնակիչները սերտ կապեր ունեն Երևանի հետ և չեն մեկուսացված այլ շրջանների բնակչությունից: Ամառային ամիսներին ընթացքում տարածաշրջան և մասնավորապես Սևանա լիճի ափերն այցելում բազմաթիվ զբոսաշրջիկներ ամբողջ Հայաստանից: Ձմռան ամիսներին հազարավոր զբոսաշրջիկներ այցելում են Լեոնայահունիային հանգստավայր՝ Ծաղկածոր :

Քաղաքային և գյուղական վարչազմի համադրությունը

Քաղաքային և գյուղական ապրելակերպը առկա է Կոտայքի մարզի բոլոր հատվածներում: Բաղկացած լինելով հիմնական ֆաղափային և 7 գյուղական համայնքներից՝ տարածաշրջանի վարչական կենտրոն Հրազդանը ու շարունակ է ֆաղափային և գյուղական բնակչության եզակի համադրությունը և ֆաղափային մեծությամբ, որը ձգվում է 23կմ երկայնքով:

6.4 Ինտեգրացիոն հարաբերություններ և Կառավարական հիմնախնդիրներ

Ժողովրդավարական կառույցներին, մասնավորապես օրենքի գերակայության և պատճառ կառավարման ու ժողացումը Հայաստանի կառավարության հիմնական առաջնահերթություններն են: Պետական կառավարման շարունակական բարեփոխման և բարելավված հանրային ֆինանսների կառավարումը Հայաստանում կարևոր խնդիրներն են, որի նպատակն է բարելավել բոլոր պետական կառույցներին նստիտուցիոնալ կարողություններին, քաղաքացիության և հանրային հավելավորականությունը: Դրանք անհրաժեշտ են հանցավորություն և կոռուպցիայի դեմ պայքարի արդյունավետությունը ապահովելու համար: Այս ոլորտներին

մի ջոց առ ու մ նեքը պե տֆ է ու ղեկ ց վե ն ֆ աղ աֆ աց ի նեքի իրավ ու ն ֆ նեքի և ֆ աղ աֆ ա կ ա ն , տ ն տե ս ա կ ա ն և ս ոց ի ա կ ա ն ու ղ ու ղ ու ն եք ու մ ֆ աղ աֆ ա ց ի նեքի մ ա ս ն ա կ ց ու թ յ ա ն հ ե տ ա գ ա զ ա ր գ ա ց մ ա մ ք , ի ն չ ը հ ա ն գ ե ց ու ու մ է ֆ աղ աֆ ա ց ի նեքի առ ա վ ե լ ա կ տ ի վ մ ա ս ն ա կ ց ու թ յ ա ն ը հ ա ս ա ր ա կ ա կ ա ն կ յ ա ն ֆ ու մ , և ի ն ս տ ի տ ու ց ի ո ն ա լ մ ա ր մ ի ն նեքի , ի ր ա վ ա պ ա հ մ ա ր մ ի ն նեքի և ծ ա ո ա յ ու թ յ ու ն նեքի առ ա վ ե լ ա ր ո ղ յ ու ն ա վ ե տ վ ե ր ա հ ս կ ո ղ ու թ յ ա ն ը , ա յ ո ղ թ վ ու մ տե ղ ա կ ա ն մ ա կ ա ր ո ղ ա կ ո վ : Ա յ ս տե ղ պե տֆ է ն ա կ նեք գ ր ա վ վե ն հ ե տ ա գ ա ա ջ ա կ ց ու թ յ ա ն գ ո ր ծ ո ղ ու թ յ ու ն նեքը խ ո ս ֆ ի ա գ ա տ ու թ յ ա ն և Ջ Մ-նեքի ա գ ա տ ու թ յ ա ն վ ե ր ա ք ե ր յ ա լ :

Ը ս տ հ ա կ ա կ ո ո ու պ ց ի ո ն ծ ր ա գ ր ի հ ա կ ի ր ն ն կ ա ր ա գ ր ու թ յ ա ն ` Հ ա յ ա ս տ ա ն ը , ո ր ի տ ն տե ս ա կ ա ն ա ն ի ե ր կ ու գ լ խ ա վ ո ր գ ո ր ծ ո ն նեք ն ե ն շ ի ն ա ր ա ր ու թ յ ու ն ն ու ծ ա ո ա յ ու թ յ ու ն նեքը , գ ա ն վ ու մ է ա ն ց ու մ ա յ ի ն շ ր ջ ա ն ու մ : Ջ ն ա յ ա ծ 10 % ս ո ղ ա ն ի և ա ն ո ղ առ և տ ր ա յ ի ն պ ա կ ա ս ո ր ո ղ ի ` ե ր կ ի ի տ ա ր ե կ ա ն Հ Ն Ա- ն վ ե ր ջ ի ն մ ի ֆ ա ն ի տ ա ր ի նեքի ը ն թ ա ց ֆ ու մ ա ն ե լ է մ ի ջ ի ն ը 12 % - ո վ ա պ ա հ ո վ ե լ ո վ գ ր ա վ ի չ շ ու կ ա ո տ ա ր ե ր կ յ ա ն ե ր ո ղ ո ղ ո ն եք ի հ ա մ ա ր : Տ ն տե ս ա կ ա ն ֆ ո ր ու մ ի 2009 - 2010 թ թ - ի Գ լ ո ք ա լ Մ ր ց ա կ ց ու թ յ ու ն Ջ ե կ ու յ ց ի հ ա մ ա ձ ա յ ն ` Հ ա յ ա ս տ ա ն ը փ ո խ ա կ ե ր ա վ ե լ է , ա յ ս պե ս կ ո չ վ ա ծ < գ ո ր ծ ո ն ի վ ր ա հ ի մ ն վ ա ծ տ ն տե ս ու թ յ ու ն ի ց > ա ր ո ղ յ ու ն ա վ ե տ ու թ յ ա մ ք պ ա յ մ ա ն ա վ ո ր վ ա ծ տ ն տե ս ու թ յ ա ն : Վե ր ջ ի ն ի ֆ ա ն ի տ ա ր ի նեքի ը ն թ ա ց ֆ ու մ Հ ա յ ա ս տ ա ն ը ի ր ա կ ա ն ա ց ու ու մ է ք ա ր ե փ ո խ ու մ նեքի մ ի մ ե ծ ա ջ ա ն ծ ր ա գ ի ր ` ք ա ր ե լ ա վ ե լ ո վ հ ա ր կ ա յ ի ն և մ ա ֆ ս ա յ ի ն կ ա ն ո ն ա ղ ր ու թ յ ու ն նեքը , վ ե ր ա կ ա գ մ ա վ ո ր ե լ ո վ ք ա ն կ ա յ ի ն ո ղ ո ր տ ը և ա գ ա տ ա կ ա ն ա ց ու ն վ ի ր տ ն տե ս ու թ յ ու ն ը : Ա յ ն ու ա մ ե ն ա յ ն ի վ պե տ ա կ ա ն կ առ ա վ ա ր մ ա ն մ ա ր մ ի ն նեք ու մ տ ի ր ո ղ հ ա մ ա տ ա ր ա ծ և հ ա մ ա ս փ յ ու ո կ ո ո ու պ ց ի ա ն , ի ն չ պե ս ն ա կ ո ր ե ն ֆ նեքի ա ն հ ե տ ն ո ղ ա կ ա ն կ ի ր ա ո ու թ յ ու ն ը թ ու լ ա ց ու ու մ ե ն պե տ ա կ ա ն հ ի մ ն ա ր կ ու թ յ ու ն նեքը և խ ո չ ը ն դ ո տ ու մ դ ր ա ն ց ա ր ո ղ յ ու ն ա վ ե տ ու թ յ ու ն ը :

Կ ո ո ու պ ց ի ա յ ի և ն ե ր ո ղ ր ո ու մ նեքի հ ե տ կ ա պ վ ա ծ դ ր ա կ ա ն առ ա ջ ը ն թ ա ց ու նեքը ն ե ր ա ո ու մ ե ն հ ե տ ն յ ա լ ը .

- Հ ա յ ա ս տ ա ն ի հ ա կ ա կ ո ո ու պ ց ի ո ն ո ա գ մ ա վ ա ր ու թ յ ու ն ը հ ա ն գ ե ց ր ե լ է մ ի շ ա ր ֆ ք ա ր ձ ր ա ս տ ի ն ա ն պ ա շ տ ո ն յ ա ն ե ր ի ք ա ց ա հ ա յ տ մ ա ն , ո վ ֆ ե ր ա գ ա տ վ ե լ ե ն ա շ խ ա տ ա ն ֆ ի ց ` կ ա շ առ ա կ ե ր ու թ յ ա ն և կ ո ո ու պ ց ի ա յ ի մ ե ղ ա դ ր ա ն ֆ ո վ :
- Հ ա յ ա ս տ ա ն ի ո տ ա ր ե ր կ յ ա ն ե ր ո ղ ր ո ո ղ ո ն եք ի ն տ ր վ ու մ ե ն մ ի շ ա ր ֆ ն ե ր ո ղ ր ո ու մ ա յ ի ն խ թ ա ն նեք , ի ն չ պ ի ս ի ֆ ե ն հ ա ր կ ա յ ի ն հ ե տ ա ձ գ ո ու մ նեքը և կ ո ր ո ո ս տ ն ե ր ն ա ն ո ր ո շ ժ ա մ կ ե տ ո վ առ ա ջ տ ա ն ե լ ու հ ն ա ր ա վ ո ր ու թ յ ու ն :
- Հ ա յ ա ս տ ա ն ը ն ա խ ա ձ ե ո ն ե լ է մ ի գ ո ր ծ ը ն թ ա ց , ո ր ը կ ն պ ա ս տ ի կ առ ա վ ա ր մ ա ն թ ա փ ա ն ց ի կ ու թ յ ա ն ը և հ ա շ վ ե տ վ ո ղ ա կ ա ն ո ո ու թ յ ա ն ը : Բ յ ու ղ ո կ ր ա տ ի ա ն և կ ո ո ու պ ց ի ո ն ո ի ս կ ե ր ը ն վ ա գ ե ց ու ն ե լ ու :

նպատակով կազմակերպությունների համար ստեղծվել են կոպիլեքսը կերպարությունների պետական պատանդանների հետ համագործակցելու նպատակով և ներկայացվել են մի քանի կառավարական համացանցային պորտալներ՝ կարգավորման գործընթացներն առավել թափանցիկ դարձնելու համար :

Կոնուպցիայի ուսկերքը հիմնականում առընչվում են հետևյալ ոլորտներին .

- Հայաստանում ՓՄՁ -ները հիմնականում հանդիպում են երկու տեսակի կոնուպցիայի . բարձր մակարդակի կոնուպցիա՝ ֆադաֆականի խոխանությունների չարաճախման տեսքով և վարչակազմի կոնուպցիա, որը հանդիպում է միջին և ստորին մակարդակի պետական պատանդանների շրջանում :
- Հարկային, մասնաշինակարգավորիչ կանոնների ընտրական և չթափանցիկ կիրառումը, ինչպես նաև դատական որոշումները թույլ հարկադրումը :

Հայաստանը ջանքեր է գործադրում՝ կորպորատիվ կառավարումն ու մուդիցիպալ կառավարումը բարելավելու համար :

Բնապահպ. ՀԿ-ներ

Հրազդանի ֆադաֆականում գործող ՀԿ-ները («Քաղաքացիական կադրերի», «Հանուն Հրազդանի գարգացման», «Անտանցիկ ապագայի համար», «Համալսարանական Կանանց Ասոցիացիա» Հրազդանի մասնաճյուղ, «Ռեգիոնալ ՀԿ», «Երեխաների Աջակցությունների հիմնադրամ») մի շարք բնապահպանական ծրագրերի փորձ ունին : «Հանուն կայուն մարդկային զարգացման» ՀԿ-ի հետ համատեղ, Մարգարեատարների և ֆադաֆականատարների աշխատակիցների համար անց են կացվել սեմինարներ՝ բնապահպանական կրթություն և իրազեկություն բարձրացման վերաբերյալ : Բնապահպանական սեմինարներ են կազմակերպվել Հրազդանի հումանիտար ինստիտուտում, ֆուլեջներում, դպրոցներում, ՀԿ-ների գրասենյակներում : Հրազդանի N13 դպրոցի ուսուցիչներին համար կազմակերպվել է սեմինար : Ուսուցիչներին տրվել են մեծ թվով ուսումնական նյութեր, պատանդան, բրոշյուրներ, տեսագրություններ՝ «Սիրիբ ֆոնդի» դպրոցներում բնապահպանական դասերի համար : ՀԿ-ները իրականացրել են ֆադաֆի թափոնների հեռացման վերաբերյալ ֆարագրաբալներ, ծառատունկ և Հրազդանի փափ մասնաշինակարգում աշխատանքներ :

6.5 Թափոնների հավաքողներ

Հայտնի է, որ Կոտայի մարզում և Սևան ֆադաֆականում թափոնների հավաքողները ներգրավված են հավաքման կետերում խոսք կենցաղային թափոնների «ընտրման» և առկա աղբավայրերում որոշ թափոնների հավաքման գործում, օր.՝ սնունդ են փնտրում, վերամշակվողներ կամ այլ արժեքավոր իրեր (նրանց թիվը

հայտնի չէ, սեզոնային միտումներ չեն նկատվել) և այն մարդիկ, որոնք ներգրավված են առկա աղբավայրերում որոշ թափոնների հավաքման գործում (6 տղամարդ և 1 կին Հրազդանի աղբավայրում և մինչև 10 տղամարդ այլ առկա աղբավայրերում): Տարածքներ այցելություններ ժամանակ հարցազրույցները և դիտարկումները հիման վրա, աղբ հավաքողները աղբավայրերում չեն ապրում, այնտեղ չեն գիշերում և ամեն օր չեն գալիս, այլ ժամանակ առ ժամանակ: Նրանք սովորաբար ունեն այլ եկամտի աղբյուր և ամբողջովին կազմված չեն աղբ հավաքելուց: Ոչ մի երեխա չեն տեսել աղբ հավաքելիս: Երեխաները և ծնողները արտահայտեցին իրենց մտահոգությունը ֆաբրիկայում և նախապահի երկարությունը այստեղ ու այնտեղ աղբի երեկալու վերաբերյալ:

Այցելությունները Կոտայի մարզ և Սևան համայնք պարզեցին, որ շատ բնակիչներ հավանում են մետադական թափոնները և օգտագործում են այն իրենց պարտեզներում և բանջարանոցներում ցանկապատի կառուցման համար:

Տարածքների այցելության ժամանակ պարզ դարձավ նաև, որ ոչ բոլոր աղբանոցներն են այցելում աղբ հավաքողները: Օրինակ՝ Եղվարդի աղբանոցը (տեղակայված ֆաբրիկայի հեռու ֆարհանքում) թվում է գրավիչ չէ աղբ հավաքողների համար: Աղբանոցին մոտ ապրող հողագործները արտահայտեցին իրենց աջակցությունը աղբանոցի փակման հարցում: Աբովյանի աղբանոցը նույնպես շատ չեն այցելում աղբ հավաքողները, հավանաբար որովհետև այն գտնվում է կտրուկ լանձի վրա և անընդհատ հրդեհվում է:

Թափոններ հավաքողները հավանաբար կետերում հանախ շրջում են աղբարկղերը՝ թափոնները վերցնելու, ուսումնասիրելու, իրենց հետաքրքրող իրերը վերցնելու համար, իսկ հետապարզապես լինում են թափափված աղբը, ինչը վրդովվում է հասարակությանը և մասնավորապես հավաքման կետերի հարակից տարածքների բնակիչներին և աղբահավաք ընկերություններին աշխատակիցներին:

Որոշ թափոններ հավաքողների հետ հարցազրույցները ցույց տվեցին, որ թափոններ հավաքողները զբաղվում են որոշ թափոնների ոչ ֆորմալ հավաքմամբ և վերամշակման սխեմաներով: Որոշ թափոններ հավաքողներ փնտրում են սննդի մնացորդներ՝ տնային տնտեսությունների, խանութների և հասարակական սննդի կազմակերպությունների կողմից դեռ նետված:

ԾՄՍԱԳ նախապատրաստման ընթացքում խորհրդատու ն հայտնաբերել է 7 անձանց, որոնք մասնակցում են առկա Հրազդանի աղբավայրի թափոններ տարանջատման գործունեությանը: Հնարավոր չէր ստանալ տեղեկատվություն աղբի մնացորդներից հավաքելու արդյունքում նրանց վաստակի և ձեռք բերած ապրուստի

վերաբերյալ : Սակայն պարզել է դարձել այն, որ հայտնաբերված 7 թափոններ հավաքողները Հրազդանի բնակիչներ են և ունեն հրեց տնային տնտեսություն ունենեքը :

Թափոններ հավաքողների բացահայտումը, նրանց հետ ֆինանսավորումները (աղբարկիների և տեղավորման համակարգի փոփոխությունների, առկա աղբավայրերի փակման, տարածաշրջանային աղբավայրի հիմնադրման արդյունքում առաջացած հնարավոր տնտեսական տեղահանման վերաբերյալ) պետք է անցկացվեն ֆազիլային աղբարկի կողմից առկա աղբավայրերի փակման նախապատրաստությունների ժամանակ : Այսուհանդերձ այլընտրանքային հնարավորությունների և սոցիալական աջակցություն անհրաժեշտությունը պետք է ուսումնասիրվի որպես բնապահպանական և սոցիալական լրացուցիչ հետազոտություններ, որոնք կավարտվեն նախքան Ծրագրի համար շինարարական աշխատանքների սկսելը, երբ կսահմանվի, որ պահանջում է Կենսակերպի Բարելավման Երջանակի մշակումը : ՇՄԱԳ ավարտի ժամանակ, ներառյալ Ծրագրի համար Այսուհանդերձ Կերակրման Երջանակի գաղափարն անհրաժեշտությունը :

6.6 Հնդոգտագործում

6.6.1 Սեփականատիրություն, սեփականատիրության իրավունք, ապօրինի բնակեցում և վերաբնակեցում

Հնդի սեփականություն և սեփականություն իրավունքի, ինչպես նաև ապօրինի բնակեցման և վերաբնակեցման հարցերը վերստին կարգավորվում են ՀՀ Հնդային Օրենսգրքով : Երկիրը կանգնած է լուրջ մարտահրավերների առջև՝ օրենքի պարտադրման և երկրորդային օրենսդրության գաղափարն առումով :

Արևիյանի աղբավայրի անվերահսկելի ընդարձակումը հնդային օրենսդրության խախտման, ավելի և՛ ապօրինի շահագործման օրինակ է :

Հրազդանի աղբավայրի հիմնումը ծրագրված է հանրային հողատարածքի վրա, որը պատկանում է Հրազդան ֆազիլի համայնքին : Այդ հողատարածքը նախկինում օգտագործվել է Հրազդանի ցեմետերի գործարանի կողմից՝ որպես ֆաբրիկա : Այդ ֆաբրիկայի գործունեությունը կավարտվի 2011թ. - ին : Աղբանոցի և մուսի ֆանապարհի համար ոչ մի հնդի ձեռքբերում հարկավոր չէ : Այդ վայրին և մուսի ֆանապարհին հարակից հողատարածքների օգտագործման հարցերը կֆինանսավորվեն որպես բնապահպանական և սոցիալական լրացուցիչ հետազոտություններ, որոնք կավարտվեն նախքան Ծրագրի համար շինարարական աշխատանքների սկսելը :

6.6.2 Բնակարանային առաջարկ և պահանջարկ

Հստակացնելու նպատակով բնակարանային շաղկապի մասին շաղկապային միջին խտությունը 109 մարդ/կմ², իսկ Կոտայի մարզի բնակարանային խտությունը 134 մարդ/կմ² է :

Հայաստանում և Կոտայի մարզում բնակարանային տարածքների վերաբերյալ տվյալները մեկ շաղկապի հաշվարկներով և ներկայացված են Աղյուսակ 6.7-ում :

Աղյուսակ 6.7 Ընդհանուր բնակարանային տարածքի մեկ շաղկապի հաշվարկ Հայաստանի և Կոտայի մարզի համայնքներում

	Քաղաքային					Գյուղական				
	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010
ՀՀ	20.7	21.0	21.5	21.6	22.0	27.4	28.3	34.6	34.6	34.9
Կոտայի	21.5	20.2	20.8	20.9	21.5	24.8	25.0	24.9	25.7	26.6

6.7 Տնտեսական գործունեություն (պաշտոնական և ոչ պաշտոնական հատված)

Կոտայի մարզի ունի համեմատաբար զարգացած և բազմակողմանի տնտեսություն ունի : Տնտեսության հիմնական ճյուղը արդյունաբերությունն է : Մարզի ունի բացառիկ դեր մասնավորապես էներգետիկայի ոլորտում, քանի որ այստեղ են գտնվում էլեկտրակայանները և արտադրությունը 2 խոշոր կազմակերպություններ :

2009թ. Կոտայի մարզի տնտեսության զլխավոր ճյուղերի մասնաբաժինը Հայաստանի համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալի համեմատ կազմել է արդյունաբերության ոլորտում 12.2 %, գյուղատնտեսության ոլորտում 7.2 %, շինարարության ոլորտում 5.6 %, մանրածախ առևտրում՝ 3.4 % և սպասարկման ոլորտում 2.4 % :

Մարզի տնտեսության առանձնահատկություններն են կարևոր տնտեսական ձեռնարկությունների առկայությունն է, որն արմատապես հիմնավորված է հետևյալ ոլորտներում .

- սննդի և խմիչքի արդարություն (մսի և մսամթերքի վերամշակում և պահածոյացում, մրգերի և բանջարեղենների վերամշակում և պահածոյացում, կաթնամթերքի, ալյուրի և խմիչքի արտադրություն)

- Ոչ մետադական հանձնարարություններ (ապակի և ապակյա արտադրանք, ցեմենտեայլ շինարարական ճյուղեր)
- մետաղաբերական և մետաղական արտադրություն (պողպատի և երկաթի ձուլում)
- Կահույքի և զարդերի արտադրություն

Գյուղատնտեսության գլխավոր ճյուղը թռչնաբուծությունն է: Մարզի տեքստիլայում կան մարտկոցների 3 խոշոր տնտեսություններ: Երևան – Հրազդան – Իջևան – Սևան մայրուղին և Երևան – Հրազդան – Իջևան երկաթգիծը, որոնք հսկայական կարևորություն ունեն, անցում են մարզի տեքստիլայի կենտրոնական հատվածով: 2010թ 54 ընկերություններ Կոտայքի մարզի 17 համայնքներում ունեն հանձնարարական նեսուրսները հանձնարարությունների գործունեության համար 66 պատճենական թույլություններ: Լեռնահանձնարարությունների գործունեությունները իրականացվում էին համաձայն 33 թույլությունների: Մնացյալը նախապատրաստում էին պահանջվող փաստաթղթերը:

Կոտայքի մարզի մի շարք խանութներ և առևտրի այլ վայրերը բնագրկված են Աղյուսակ 6.8-ում:

Աղյուսակ 6.8 Մի շարք մանրածախ առևտրի կենտրոններ Կոտայքի մարզում

	Օբյեկտների քանակը, միավոր	Բաժանումն ըստ տեսակի				
		Խանութներ	Սպառողական ապրանքների շուկաներ	Գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկաներ	Կրպակներ	Առևտրի այլ օբյեկտներ
2006	1253	353	7	4	844	45
2007	1345	436	7	4	845	53
2008	1448	535	7	3	852	51
2009	1618	711	5	3	848	51

6.8 Եկամուտների, ապրանքների և ծառայությունների բաշխում

Պաշտոնապետ, ՀՆԱ - ի 40% - ը ապահովում է սպասարկման ոլորտը, 25%-ը արդյունաբերությունը, 20% - ը գյուղատնտեսությունը ոլորտը և 15%-ը շինարարությունը:

Զնայած լավ մակրոտնտեսական ցուցանիշների և ԱՀՌԾ շրջանակներում ադատությունը դեմ պայքարի որոշակի փոփոխությունների, բնակչության մոտ 32%-ը դեռևս ապրում է ծայրահեղ ադատությունից: Ադատությունը անձնագրի տեսանկյունից գյուղական և ավելի քան կիսը կրթված խմբերը հատկապես խոցելի են:

Ուստի, ադատությունը հաղթանարումը Հայաստանի կառավարության հիմնական նպատակներից մեկն է: Բազմաթիվ միջազգային կազմակերպությունների աջակցությամբ կենտրոնում է հետագա ադատությունը մակարդակի և սոցիալական անհավասարության կրճատման վրա: Նրանք նպաստում են և օժանդակում կրթության համակարգի հետագա բարեփոխումներին և բարելավմանը, այդ թվում, փոխանակման ծրագրերին՝ ԵՄ չափանիշների և փորձի միանալու նպատակով: Բարելավված կրթական համակարգը անհրաժեշտ կլինի նաև ժողովրդավարական զարգացումը, սոցիալական կայունությունը և տնտեսական մրցակցությունը է ամրապնդելու համար:

Հայաստանում կան մոտ 522 835 թուշակառուներ, որոնց միջին կենսաթոշակը 24 500 դրամ է: Մինչև 2009-ի վերջը, 123 293 ընտանիքներ ստանում էին նպաստ ամսական միջինը 23 560 ՀՀ Դրամ մեկ ընտանիքի հաշվով:

Հայաստանում առկա շատ սոցիալ-տնտեսական ցուցանիշները հիմնականում կարևոր են Կոտայի մարզի համար:

Կոտայի մարզի սպառողական գների բարձրացման ինդեքսի ավյալները ընդգրկված են Աղյուսակ 6.9-ում:

Աղյուսակ 6.9 *Սպառողական գների ինդեքսի միջին ամսական արժեքը Կոտայի մարզում (դեկտեմբերից մինչև դեկտեմբեր)*

Տարի	Սպառողական գների ինդեքսի միջին տարեկան տարեկան արժեքը
2005	99.95
2006	100.4
2007	100.4
2008	100.3
2009	100.4

Պատճառներից վիճակագրության համաձայն՝ Կոտայի մարզում սպառողական ապրանքների գների դինամիկան 2005-2009 թթ. հաջորդեց Հայաստանի սպառողական ապրանքների գների փոփոխությունների հիմնական միտումներին: Վիճակագրական տվյալները ցույց են տալիս, որ հիմնական սննդային մթերքների միջին գները Հայաստանում և Կոտայի մարզում գրեթե նույնն են:

2010 թվականին Հայկական Առողջապահական Ազգային Տեղեկատվական Վեբ-նախագծի կայքի վեբ-նախագիտումը (www.niharm.am) կողմից անցկացրած հետազոտությունը համաձայն՝ հարցվողների 68% ընտանիքներում մեկ շնչի եկամուտը 30,000 դրամից ցածր էր (83.5 ԱՄՆ դոլար), ինչը նվազագույն աշխատավարձի չափին է Հայաստանում: 2010թ.-ին Հայաստանում գների պատճառների գնահատումը հետևյալն էր. սպառողական ապրանքների նվազագույն ֆանկի համար 28.064 դրամ էր (77 ԱՄՆ դոլար) և 37,000 դրամ (103 ԱՄՆ դոլար)՝ նվազագույն ապրանքների և ծառայությունների համար: Սանճանակում է, որ մեկ շնչի միջին ամսական եկամուտը 28.038 դրամ (78 ԱՄՆ դոլար) հարցման մասնակիցների համար 24.2%-ով նվազագույնից ցածր էր: ԱՅն ընտանիքները, որտեղ մեկ շնչի ընկնող եկամուտը 76.500 դրամ (211 դոլար) է, պատասխանողները սահմանել են հարուստ: Հարցվածների միայն 8%-ի ընտանիքներում մեկ շնչի ընկնող ամսական եկամուտը 100,000 դրամ և քաղաք էր:

Հարցվածների մոտ 92% - ը հայտարարել է, որ նրանց ընտանիքներում բժշկական խնամքի հետ կապված ծախսերը մեկ շնչի հաշվով կազմում են ամսական մոտ 30,000 դրամ: Ըստ հետազոտության արդյունքների՝ բնակչության մոտ 68%-ը դժվարությամբ են կարողանում հատկացնել գումար բժշկության և բժշկական խնամքի համար: Հարցվածների 16%-ը տարեկան 3 և ավելի անգամ օգտվել են բուժօգնության

ծառայությունները, 24%-ը՝ տարին 2 անգամ, հարցվածների 48%-ը տարին մեկ անգամ է, և 12%-ը չի օգտվել բժշկական ծառայություններից, նույնիսկ երբ անհրաժեշտ էր: Բժշկական ծառայությունների մատչելիության վերաբերյալ տվյալները չկան, սակայն կարելի է ենթադրել, որ իրանիցակալ վերջին շրջանում հետազոտություններից շատ չի տարբերվում:

Հայկական ընտանիքների եկամուտը և նրանց հասանելի մթերքներն ու ծառայությունները վերջին տարիներին տուժել են արհեստական ինֆլյացիայի պատճառով: 2010թ.-ի տնտեսական գնահատումները ցույց են տալիս, որ միջինում Հայաստանում ընտանիքները իրենց եկամտի 70-80% վատնում են սննդի վրա, մինչդեռ ԵՄ երկրները վատնում են միայն 15%-ը, նույնիսկ Ֆինանսական կրիզիսի ժամանակ: Սննդային մթերքների արժեքի բարձրացումը Հայաստանում ունի զգալի ազդեցություն: Հայաստանի Ազգային Վիճակագրական Ծառայության (ԱՎԾ) համաձայն՝ 2011թ.-ի Հունվարին սննդային մթերքների գները 17.1% ավելի բարձր էին, քան 2010թ. Հունվարին: Հիմնական ինֆլյացիայի մակարդակը 10.6% էր: ԱՎԾ համաձայն, միջին ինֆլյացիան ԵՄ երկրներում 2009-ի Դեկտեմբերից մինչ 2010-ի Դեկտեմբերը եղել է 2.6%, առավելագույն մակարդակը դիտվել է Ռուսիայում՝ 7.9%:

Զբաղվածություն

Գործազրկության մակարդակը բարձր է և գնահատվում է ակտիվ բնակչության 24-25%-ի մակարդակով: 7964 անձինք (ակտիվ բնակչության մոտ 7.8%-ը), գրանցված են որպես գործազուրկ՝ պատճառով զբաղվածություն կենտրոններում: Շատ արդյունաբերություններն անակցան, գյուղատնտեսությունը շահավետ չէ: Կոտայի մարզի շատ բնակիչներ աշխատանքի են գնում Երևան: Կոտայի մարզում առկա աշխատուժի վերաբերյալ տվյալները ներառված են Աղյուսակ 6.10-ում:

Աղյուսակ 6.10 Կոտայի մարզում առկա աշխատուժի, հազար մարդ

Տարի	Ընդհանուր բնակչությունը	Տնտեսապես ակտիվ բնակչություն			Տնտեսապես նշանակալի բնակչություն
		Ընդհանուր	գրաղվածներ	գործազուրկներ	
2006	168.6	83.1	78.4	4.7	85.5
2007	172.7	81.7	76.3	5.3	91.0
2008	175.0	82.6	76.2	6.4	92.4
2009	177.8	83.4	75.8	7.6	94.4

Զբաղվածությունը ավելանում է ըստ տնտեսության ոլորտների ներկայացված են Աղյուսակ 6.11-ում:

Աղյուսակ 6.11 Կոտայի մարզի միջին տարեկան բնակիչները, որոնք ենթարկված են տնտեսության տարբեր ոլորտներում, հազար մարդ

	Ընդհանուր	Արդյունաբերություն	Գյուղատնտեսություն, որսորդություն, անտառային տնտեսություն	Շինարարություն	Ծանայություն
2007	76.3	20.2	31.6	1.5	23.0
2008	76.2	16.0	28.0	8.6	23.7
2009	75.8	14.7	27.6	7.6	25.8

Կոտայի մարզում աշխատանքի տեղաբաշխումը բնակիչների մասին տեղեկատվությունը ներկայացված է Աղյուսակ 6.12-ում:

Աղյուսակ 6.12 Առևտրային առաջարկը Կոտայի մարզում

	Առևտրային փնտրող բնակիչների թվաքանակը		նրոնցից գործազուրկ`			
	Ընդհանուր, հազար մարդ	Նախորդ տարվա համեմատ	Ընդհանուր, հազար մարդ	նրից կանայք	Նախորդ տարվա համեմատ, %	
					Ընդհան ուր	նրից կանայք
2007	6.4	116.4	5.7	4.3	121.3	119.4
2008	7.2	112.5	6.5	4.9	114.0	114.0
2009	8.8	122.2	7.9	5.5	121.5	112.2

Առևտրու ժի մի գրացիա Կոտայի մարզի և այլ մարզերի շատ տղամարդիկ տարվա մեծ մասը առևտրային են մեկնում արտերկիր: Հայաստանում արտագաղթը վերջին երկու տասնամյակներին ընթացումն ազդել է երկրի հասարակական կյանքին և զարգացմանը:

1991 թ.-ից մոտ 700,000-1,300,000 մարդ արտագաղթել է Հայաստանից: Մի գրացիան պայմանավորված է եղել սոցիալ-տնտեսական պատճառներով, և շատ փչ ու շարունակել էր դարձվում Հայաստանի ընդհանուր զարգացմանը: Վերջին 20 տարիներին ընթացումն արտագաղթը ներառել է մեծ թվով բարձր պատրաստված մասնագետներ, այսպիսով նվազեցրել էր երկրի սոցիալական և մշակութային կապիտալը:

Մի գրանցները մեկնում են երկրից մի շարք պատճառներով, այդ թվում, առևտրատեղերի պակաս, գործարարությունը զբաղվելու խոչընդոտներ և ապագայի նկատմամբ ոչ բավարար հնարավորություններ: Դրանք կողմը, Հայաստանը շահել է արտագաղթածների եկամուտի ներհոսքից` դրամական փոխանցումներից, որոնք խթանել են կենսամակարդակը: Սակայն վերջին գլոբալ ֆինանսական հրաշտամից հետո արտերկրում առևտրող հայերի եկամուտը կրճատվեց, սույն ուղարկվող գումարները պակասեցին: Այս անհավասար մոտեցումը պարտադրում է ավելի մանրամասն պլանավորում, ֆառակականություն և կարգավորում:

Էմիգրանտ առևտրողներ Մոտ 300 չինացի միգրանտ առևտրողներ գտնվում են Հրազդանում: Սպասվում են ավելի շատ էմիգրանտ առևտրողներ, եթե երկաթի բաց հանքավայրը սկսի գործել:

6.8.1 Ծառայություններ

Կոտայի մարզի և Սևան ֆաղափի ներառում են սպասարկման հետևյալ ծառայությունները . էներգամատակարարում , ջրամատակարարում , կեղտաջրերի հավաքում , աղբահանություն , այլ բնակարանային ծառայություններ , ոռոգում , հեռահաղորդակցություն , բժշկական խնամք և այլն : Բնակչության նշ բոլոր գնդվածներն են ծածկված ծառայություններով : Հասարակական տրանսպորտի ծառայությունները (միևիպատքում) տրամադրվում են անհատներին կամ մասնավոր ընկերություններին կողմից : Առավել ակտիվ բարեփոխումները և սպառողներին գոհունակություններ և պահանջարկի անը վերջին տարիներին նկատվել են բջջային հեռախոսներին օպերատորներին և մասնավոր մինիստրալիստի ծառայություններին ուղղված , որտեղ վերաբերյալ հավաքումը այնպես է կազմակերպված , որ ժամանակին չվարելու պատճառով ծառայությունը կստեղծվում է : Թափոններին հավաքման ծառայություններին դիմաց վերաբերյալ հավաքման մակարդակը մոտ 50% է :

6.9 Բնակչության առողջապահական փաթեթը

Հայաստանի առողջապահական փաթեթը հասանելի է ԱՀԿ-ի կայքէջում : Առողջապահական փաթեթը համառոտ ներկայացված է ստորև :

Ժողովրդագրական իրավիճակը : Մահացություններին ընդհանուր քանակը 1000 հոգու հաշվով անել է 1986թ .-ի 5.7-ից մինչև 8.2-ը 2005թ .-ին , իսկ բնակչության բնական աճի տեմպերը 1000 հոգու հաշվով կրճատվել է 18.3-ից մինչև 3.5-ը :

Մահացությունների մեկնական պատճառները : Հայաստանում մահացություններին ութուկերեք տոկոսը վերագրվում են նշվարակիչ հիվանդություններին , որին հաջորդում են արտափն պատճառները (3%) , վարակիչ հիվանդությունները (1%) , և այն դեպքերը , երբ պատճառները հստակ սահմանված չեն (4%) : Հայաստանում վաղաժամ մահացություններին առաջատար պատճառներն են (մինչ 65 տարեկանը) , մեծության հերթականությունը , շրջանառության համակարգի հիվանդությունները , ֆաղկեղը , արտափն վնասվածքները և քունավորումները :

Մոբ և մանկան առողջապահությունը վերջին տարիներին բարելավվել է : Թեև ազգային տվյալներին , ԱՀԿ գնահատման տվյալներին և մի քանի հետազոտություններին արդյունքում ստացված տվյալներին միջև կա անհամապատասխանությունները ` բոլոր աղբյուրները վկայում են նորածիններին , երեխաներին և մայրական մահացություններին ֆանակի նվազում : Ձևայած իմունիզացիայի դրական արդյունքներին ` (օրինակ ,

պու լի ն մ ե լ ի տի ց ազ ա տ մ ա ր գ ի կ ա ր գ ա լ ի ն ա կ ի ն հ ա ս ն ե լ ը) ,
ա մ ք ո ղ ջ ա պ ե ս ի մ ն ո ն ի գ ա ց Վ ա ծ ե ր ե խ ա ն ե ր ի ֆ ա ն ա կ ը 2006
թ Վ ա կ ա ն ի ն 42,3%-ն Վ ի ջ ե լ է ՝ չ ն ա յ ա ծ պ ա տ Վ ա ս տ ա ն յ ու թ ի
բ ա Վ ա ր ա ր մ ա տ ա կ ա ր ա ր մ ա ն :

**Առ ո ղ ջ ու թ յ ա ն խ ն դ ի ր ն ե ր , ո ր ո ն ֆ կ ա Վ ա Վ ա ծ ե ն ա պ ր ե լ ա կ ե ր պ ի
հ ե տ :** Ծ խ ա խ ո տ ի օ գ տ ա գ ո ր ծ ու մ ը ա ն ու մ է ա ր ա գ տ ե մ պ ե ր ո Վ , 24-65
տ ա ր ի ֆ ա յ ի ն խ մ ք ի տ դ ա մ ա ր դ կ ա ն ց շ ր ջ ա ն ու մ տ ա տ ա ն Վ ե լ ո Վ 64,2%-ի ց
69,4%: Կ ա ն ա ն ց շ ր ջ ա ն ու մ ծ խ ե լ ը ն ու յ ն պ ե ս Վ ե ր ե լ ֆ է ա պ ր ու մ , ա յ ն
կ ա գ մ ու մ է 2.2%: Խ մ ի չ ֆ ի ն կ ա տ մ ա մ ք հ ա կ ու մ ը ք ե ր և ս մ ե ծ խ ն դ ի ր չ է
Հ ա յ ա ս տ ա ն ու մ , ս ա կ ա յ ն ա յ ն ա ո Վ ե լ տ ա ր ա ծ Վ ա ծ է դ ա ո ն ու մ ա Վ ե լ ի
ե ր ի տ ա ս ա ր դ տ ա ր ի ֆ ա յ ի ն խ մ ք ու մ (16-24): Ա ն ա ո ո ղ ջ դ ի ե տ ի կ ,
գ ի ր ու թ յ ու ն ը և ց ա ծ ր ֆ ի գ ի կ ա կ ա ն ա կ տ ի Վ ու թ յ ու ն ը ս ո Վ ո ր ա կ ա ն ե ն :

**Տ ու բ ե ր կ ու լ ո գ ի դ ե մ պ ա յ ֆ ա ր ը դ ա ր ձ ե լ է կ ա ր և ո ր հ ա ն ր ա յ ի ն
առ ո ղ ջ ա պ ա հ ա կ ա ն խ ն դ ի ր`** տ ու բ ե ր կ ու լ ո գ ի 77 ն ո ր և 35 ն ո ր
թ ո ֆ ա յ ի ն բ ծ ի դ ր ա կ ա ն ա ր դ յ ու ն ֆ ո Վ տ ու բ ե ր կ ու լ ո գ ի դ ե պ ֆ ե ր :
Ա ն մ ի ջ ա կ ա ն ո ր ե ն հ ս կ ո դ ու թ յ ա ն տ ա կ գ ա Վ ե լ ո Վ բ ու ժ ու մ ը
ն ե ր կ ա յ ու մ ս ի ր ա կ ա ն ա ց Վ ու մ է Հ ա ն ր ա պ ե տ ու թ յ ա ն ո ղ ջ
տ ա ր ա ծ ֆ ո Վ : Ս ա կ ա յ ն ո չ բ ո լ ո ր Տ ու բ ե ր կ ու լ ո գ ո Վ հ ի Վ ա ն դ ն ե ր ն ե ն
պ ա տ շ ա ն կ ե ր պ ո Վ գ ր ա ն ց Վ ա ծ :

**Առ ո ղ ջ ա պ ա հ ու թ յ ա ն ֆ ի ն ա ն ս ա Վ ո ր մ ա ն 61 % Վ ն ա ր Վ ու մ է գ ր ա ն ի ց
ս ա ս ա ր կ մ ա ն պ ա հ ի ն :** Ս ա մ ե ծ խ ո չ ը ն դ ո տ է հ ա ն դ ի ս ա ն ու մ
առ ո ղ ջ ա պ ա հ ու թ յ ա ն մ ա տ չ ե լ ի ու թ յ ա ն հ ա մ ա ր և ֆ ի ն ա ն ս ա կ ա ն ո ի ս կ
շ ա տ հ ա յ ե ր ի հ ա մ ա ր : Բ ա ց ի ա ր տ ա ֆ ի ն ա դ ք յ ու ր ն ե ր ի ց ,
առ ո ղ ջ ա պ ա հ ու թ յ ա ն ֆ ի ն ա ն ս ա Վ ո ր մ ա ն մ ի ա կ կ ա ն խ ա Վ ն ա Վ ա ծ
ա դ ք յ ու ր ը ը ն դ հ ա ն ու ր հ ա ր կ ե ր ի ց ե կ ա ծ ե կ ա մ ու տ ն է : Ս ա կ ա յ ն ,
գ ր ա ն ի ց կ ա տ ա ր Վ ա ծ ո չ պ ա շ տ ո ն ա կ ա ն Վ ն ա ր ու մ ն ե ր ի մ ե ծ մ ա ս ը և
կ ա ո Վ ա ր ու թ յ ա ն կ ո դ մ ի ց առ ո ղ ջ ա պ ա հ ու թ յ ա ն ը ա ր Վ ա ծ ֆ ի չ
առ ա ջ ն ա հ ե ր թ ու թ յ ու ն ը ս ա հ մ ա ն ա փ ա կ ու մ ե ն ա ո կ ա հ ա ն ր ա յ ի ն
ն ե ս ու ր ս ն ե ր ը (Հ Ն Ա – ի 1.6 % – ը , 2006թ .) :
Առ ո ղ ջ ա պ ա հ ու թ յ ա ն ն ա խ ա ր ա ր ու թ յ ու ն ը ա ն օ ր ի ն ու մ է
առ ո ղ ջ ա պ ա հ ու թ յ ա ն բ յ ու ջ ե ն , ի ս կ պ ե տ ա կ ա ն առ ո ղ ջ ա պ ա հ ա կ ա ն
գ ո ր ծ ա կ ա լ ու թ յ ու ն ը պ ա տ ա խ ա ն ա տ ու է բ ն ա կ չ ու թ յ ա ն հ ա մ ա ր
հ ի մ ն ա կ ա ն Ա ր տ ո ն ու թ յ ու ն ն ե ր ի Փ ա ր ե թ ի ձ ե ո ֆ բ ե ր մ ա ն հ ա մ ա ր :
2006թ . Կ ա ո Վ ա ր ու թ յ ա ն բ յ ու ջ ե ու մ առ ո ղ ջ ա պ ա հ ու թ յ ա ն
ն լ ո ր տ ու մ ն ա խ ա տ ե ս Վ ա ծ 21 % ա ն է գ ր ա ն ց Վ ե լ , ո ր ի մ ե ծ մ ա ս ը
ծ ա խ ս Վ ե լ է առ ա ջ ն ա յ ի ն առ ո ղ ջ ու թ յ ա ն պ ա հ պ ա ն մ ա ն Վ ր ա :
Հ ի մ ն ա կ ա ն ա ր տ ո ն ու թ յ ու ն ն ե ր ի փ ա ր ե թ ը ն ե ր ա ու մ է ո չ մ ի ա յ ն
առ ա ջ ն ա յ ի ն բ ու ժ օ գ ն ու թ յ ու ն ը , ա յ լ և ս տ ա ց ի ո ն ա ր
ծ ա ո ա յ ու թ յ ու ն ն ե ր ո ր ո շ ա կ ի ս ո ց ի ա լ ա պ ե ս խ ո ց ե լ ի խ մ ք ե ր ի
հ ա մ ա ր , ի ն չ պ ե ս ն ա հ ո ր ո շ հ ի Վ ա ն դ ու թ յ ու ն ն ե ր ի բ ու ժ ու մ և
ո ղ ջ բ ն ա կ չ ու թ յ ա ն հ ա մ ա ր բ ժ շ կ ա կ ա ն պ ա յ մ ա ն ն ե ր
(տ ու բ ե ր կ ու լ յ ո գ , ու ո ու ց ֆ ա ր ա ն ու թ յ ու ն , շ ա ա պ օ գ ն ու թ յ ու ն և
ա յ լ ն) :

- Կ ա ո Վ ա ր ու թ յ ու ն ը պ ա ր տ ա Վ ո ր Վ ե լ է շ ա ր ու ն ա կ ե լ
առ ո ղ ջ ա պ ա հ ու թ յ ա ն բ ա ր ե փ ո խ ու մ ն ե ր ը ` շ ե շ տ ը դ ն ե լ ո Վ

կանխարգելման, ընտանիքի հոգատարություն, համայնքային մասնակցություն վրա, ինչպես նաև կրնատելով ֆինանսական պաշտպանվածություն խնդիրները, առողջապահություն հասանելիություն խնչընդհատները, որոնք կապված են գրպանից կատարված վերանումները բարձր մասնաբաժնով :

- Վերջին տասնամյակներում Հայաստանը ունեցել է ուժեղ տնտեսական աճ, կրնատել ադատություն շեմը, որն իր պատկերը դրանք ազդեցություններն է ունեցել առողջություն և արդարամտություն վրա: Որոշումներ կայացնելիս առողջապահական տեղեկատվական համակարգը վատ է օգտագործվում :
- ՀԱՓ-ը հիմնված է առողջապահական ծառայությունները իրական ծախսերի վրա, հետևաբար նպաստում է ոչ պաշտպանական վերանումներին :
- Կարևորագույն դեղերի ցանկը ակտիվորեն է օգտագործվում : Լայնորեն տարածված է թանկարժեք ապրանքների նշանակման փորձը, որը բնակչության զգալի մասը է կարող թույլ տալ գնել :
- Բացակայում են ժամանակակից տեխնոլոգիաներն ու սարքավորումները :
- Տնօրենի լիցենզիա ՄԻԱՎ-ի ծառայությունները չափազանց տարանջատված են և ընդհանուր առողջապահական համակարգի մեջ ինչպես հարկն է ինտեգրված չեն :
- Նկատվում են հմտություններ անհավասարակշռություն, առողջապահություն մասնագետների սխալ տեղաբաշխում, բացակայում են հեռավոր գյուղական շրջաններ առողջապահական աշխատակիցներին գրավելու խթանիչները, չկան շարունակական մասնագիտական զարգացման համար նախատեսված ենթակառուցվածքներ :

Կոտայքի մարզի առողջապահություն տարեկան տվյալներին հաշվետվությունները հայերենով հասանելի են Վեբկայքի կայքի կայքի կոնստիտուցիայի վրա՝ www.armstat.am

Սևան ֆադաի առողջապահական ոլորտի տվյալները այս հաշվետվություններն աշխատատեղի ժամանակ հասանելի է չէին և պահանջում են լրացուցիչ տեղեկատվություն հավաքում :

Առողջապահությունը Կոտայքի մարզում

Մարզի առողջապահական հաստատությունները ներկայացված են 40 ընկերություններով, որոնցից 35-ը 100 տոկոս պետական բաժնեմասով /բաժնետոմսերի կառավարման լիազորությունները տրված են ՀՀ Կոտայքի մարզպետին / 4 բժշկական կենտրոն / Հրազդան, Աբովյան, Չարեհցավան, Նաիրի /, 1 ծննդատուն /Աբովյան /, 1 ֆադայի պոլիկլինիկա /Նոր Հանք /, 1

մարզայ ին արյան բանկ /Հրազդան/, 2 առողջու թյան կեցտրոն /Գառնի, Արգեյ/, 26 առողջու թյան առաջնայ ին պահպանման հաստատո թյու նեեր, 5 ընկերու թյու նեերի բաժնետոմսերը սեփականու թյան իրավու նեով անհատու յց հանձնվել են համայնեերին: Ղեկավարվելով ՀՀ կառավարու թյան 2006թ նոյեմբերի 2-ի թվի 1911-Ն նրոնումսբ իրականացվել է <<Հրազդանի ԲԿ>> ՓԲԸ-ի և <<Հրազդանի ծննդատու ն>> ՊՓԲԸ-ի միաձու լման գործընթացը:

Մարզի առողջապահու թյան համակարգի հիվանդանոցայ ին ծառայու թյան մահակալայ ին ֆոնդը 250 է, նրից թերապևտիկ պրոֆիլի 75, վիրաբու ժական 58, ինֆեկցիոն 22, մակաբարձազ ինեկոնոգիական 95:

Առողջապահական համակարգու մ աշխատողների թիվը շուրջ 1800 է, նրոնցից բժիշկներ` 420:

Լիարժեք կայացած է <<Օնոգոգու թյան պետական հավաստագրերի>> տրամադրման համակարգը: 2010թ.-ի ընթացում մարզի ծննդատներու մ գրանցվել է 3131 ծնունդ, նրը կազմում է հանրապետու թյու նում գրանցված ծնունդների ընդհանուր թվի /44710 ծնունդ/ 14 տոկոսը: Մայրական մահացու թյան դեպք հաշվետու տարում չի գրանցվել:

6.10 Գեոդերայ ին հարցեր

Գեոդերայ ին հավասարու թյու նե Պատմու թյու նեը փաստում է հայ կոնջարժանավայել նիստու կացի, դաստիարակու թյան, ուսման, հմտու թյու նեերի, կեցցադի, ամուսնական կյանքի ու մայրու թյան, առափինու թյու նեերի մասին: Հայ կիևը հին շրջանում և միջնադարում, ունեցալով բավականին լայն ազատու թյու նեեր արժանավոր դիրք էր գրավում հասարակու թյու նում, նա մշտապես և ամենուրեք, լիևի խնջույքի սեղանի շուրջ, թե կովի դաշտում, երկրի նգնաժամայ ին պահերին, թե խաղաղ ստեղծարար ժամանակներում, այրերի կողքին էր, նրանց աջակից ու մրցակիցը` մեծարանքի արժանի անձնվիրու թյան, լայնախոհու թյան, ֆաջու թյան ու տոկու նու թյան օրինակներ դրոնումեղով մեր պատմու թյան էջերում:

Հայ կիևն անգու գական էր հատկապես բարեգործու թյան ապարեգում: Առատաձեռնու թյամբ և այլ նախաձեռնու թյու նեերով հայ կանայք օժանդակում էին եկեղեցիներին ու վանեքերին, նպաստում մատենագրու թյան ու գրչու թյան արվեստի զարգացմանը, աղջիկներին և պատանիներին ուսմանը, կարոտյալներին խնամքին ու դարմանատներին հիմնադրմանը, եկեղեցիներին, մեղաստաններին, հյուրանոցներին, հիվանդանոցներին, մատենադարաններին, ջրմուղներին ու կամուրջներին շինարարու թյանը: 19-րդ դարի վերջին և 20-րդ դարի սկզբին կանանց շարժումը հասունացրել էր կոնջը ընտրական իրավու նե տալու հարցը, և արդեն հայ կական առաջին հանրապետու թյան տարիներին 1918-1920թթ. կանանց

ընտրակն իրավունքներ ամրագրվեց սահմանադրությամբ /շատավելի առաջ, քան եվրոպական երկրներում / :

Կոտայի մարզի տարբեր ոլորտներում դեկավար պատճեններում կանանց թվաքանակը ներկայացվում է Աղյուսակ 6.13-ում :

Աղյուսակ 6.13 Կանանց թիվը դեկավար պատճեններում Կոտայի մարզում

Կազմակերպչական միավորումը	Աշխատողների թիվը	նրից կանայք
Դպրոցների տնօրեններ	107	75
Բուժօգնականների տնօրեններ	40	24
Դատավորներ	9	2
Բանկի կառավարիչներ	5	2
Մարզպետարանի աշխատակազմի վարչության պետեր	7	2
Մարզպետարանի աշխատակազմի բաժնի պետեր	12	3
Քաղաքային համայնքների դեկավարներ	7	0
Գյուղական համայնքների դեկավարներ	60	1
Ավագանու անդամներ	54	27
Համայնքների աշխատակազմերի քարտուղարներ	67	34
Գյուղական համայնքների աշխատողներ	322	148
Քաղաքապետարանների աշխատողներ	269	100

Հայաստանում աշխատանքային շուկայի գեղեցիկության և ապակտենները ներկայումս ներառում են կանանց անաշխատունակության բարձր մակարդակ և կանանց

առ խատ ու նակ ու թյ ա ն ց ա ծ ր շ ա ր ժ ու ն ա կ ու թյ ու ն : Ս ա կ ա ր ո ղ է ք ա ց ա ր տ վ ե լ ա յ ն փ ա ս տ ո յ վ , ո ր շ ա տ ա ղ ա մ ա ր ղ ի կ (տեղեկ ու թյ ու ն ն ե ք ի հ ա մ ա ձ ա յ ն գ յ ու ղ ա կ ա ն հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ք ի 50% ա ղ ա մ ա ր ղ ի կ) մ ե կ ն ու մ ե ն Հ ա յ ա ս տ ա ն ի ց ա ր տ ա գ ն ա ա շ խ ա տ ա ն ֆ ի , հ ի մ ն ա կ ա ն ու մ շ ի ն ա ր ա ր ա կ ա ն և ա յ լ ա ր ղ յ ու ն ա ք ե ք ու թյ ու ն ն ե ք ու մ , ի ս կ կ ա ն ա յ ֆ հ ո գ ու մ ե ն տ ն տ ե ս ու թյ ա ն կ ա ր ի ֆ ն ե ք ը :

Կ ա ն ա յ ֆ ա վ ե լ ի ու ա վ ե լ ի հ ա ն ա թ ե ն ա ն ղ ր ա ղ ա ո ն ու մ Հ ա յ ա ս տ ա ն ի ա ղ ա գ ա յ ի խ ն ղ ի ր ն ե ք ի ն : Հ ա յ ա ս տ ա ն ու մ հ ա ն ր ա յ ի ն ֆ ն ն ա ր կ ու մ ն ե ք ի փ ո ր ձ ի վ ր ա հ ի մ ն վ ե լ ո յ տեղակ ա ն «Ջ ի ջ Ս Պ Ը» խ ո ր հ ր ղ ա տ վ ա կ ա ն ը ն կ ե ք ու թյ ու ն ը և «Ք ա ղ ա ֆ ա ց ի ա կ ա ն ա կ ա ղ ե մ ի ա» Հ Կ ն կ ա տ ե լ ե ն , ո ր կ ա ն ա յ ֆ հ ա տ կ ա ղ ե ս ա կ տ ի վ ե ն հ ե տ ա գ ա գ ա ր գ ա ց մ ա ն ը վ ե ր ա ք ե ք ո ղ հ ա ր ց ե ր ք ա ր ձ ր ա ց ն ե լ ի ս , ք ա յ ց ա ղ ֆ ա ն է լ ա կ տ ի վ չ ե ն ո ր ո շ ու մ կ ա յ ա ց ն ե լ ի ս : Ե ր ք հ ա յ ա ղ ա մ ա ր ղ ի կ մ ե կ ն ու մ ե մ ա ր տ ա գ ն ա ա շ խ ա տ ա ն ֆ ի , գ ր ե թ ե ք ո լ ո ր ղ ե ղ ֆ ե ք ու մ տ ա ն գ լ ու խ ը ղ ա ո ն ու մ է հ ա յ կ ի ն ը , ա մ ե ո ր յ ա խ ն ղ ի ր ն ե ք ի վ ե ր ա ք ե ք յ ա լ ո ր ո շ ու մ ն ե ք կ ա յ ա ց ն ո ղ ը : Ս ա ղ ե տ ֆ է հ ա շ վ ի ա ո ն վ ի հ ա ն ր ա յ ի ն ֆ ն ն ա ր կ ու մ ն ե ք ի և թ ա փ ո ն ն ե ք ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն և տեղ ա վ ո ր մ ա ն ք ա ր ե լ ա վ մ ա ն վ ե ր ա ք ե ք յ ա լ տեղեկ ա տ վ ու թյ ա ն փ ո խ ա ն ա կ մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ : Կ ա ն ա ն ց ղ ե տ ֆ է հ ն ա ր ա վ ո ր ու թյ ու ն տ ր վ ի ա շ խ ա տ ե լ վ ե ր ա կ ա գ մ ա վ ո ր վ ա ծ թ ա փ ո ն ն ե ք ի կ ա ո ա վ ա ր մ ա ն ս ե կ տ ո ր ու մ : Ա ո ա ջ ա ր կ վ ո ղ Ծ ր ա գ ր ի ի ր ա կ ա ն ա ց մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ Ա ղ ք ա վ ա յ ր ի Կ ա ո ա վ ա ր մ ա ն Ը ն կ ե ք ու թյ ա ն կ ո ղ մ ի ց կ ա ն ա ն ց և ա ղ ա մ ա ր ղ կ ա ն ց կ տ ր ա մ ա ղ ր վ ե ն հ ա վ ա ս ա ր ա շ խ ա տ ա ն ֆ ա յ ի ն և վ ա ր ձ ա տ ր մ ա ն հ ն ա ր ա վ ո ր ու թյ ու ն ն ե ք :

Թ ա փ ո ն ն ե ք ի կ ա ո ա վ ա ր մ ա ն ս ո վ ո ր ու թյ ու ն

Հ ա յ կ ա կ ա ն ա վ ա ն ղ ու յ թ ն է ՝ ղ ա հ ե լ մ ա ֆ ու ր ս ե փ ա կ ա ն տ ա ն տ ա ր ա ծ ֆ ը , ք ա յ ց ո չ ղ ա ր տ ա ղ ի ր հ ա ն ր ա յ ի ն /ը ն ղ ի ա ն ու ր տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ք ը : Կ ա ն ա յ ֆ ս ո վ ո ր ա ք ա ր ա կ տ ի վ ե ն ե ր ե խ ա ն ե ք ի և ը ն տ ա ն ի ֆ ի մ յ ու ս ա ն ղ ա մ ն ե ք ի մ ո տ ա վ ե լ ի լ ա վ հ ի գ ի ե ն ի կ ս ո վ ո ր ու թյ ու ն ն ե ք ա ր մ ա տ ա վ ո ր ե լ ու և ք ա ր ձ ր ե ն գ ն ա հ ա տ ու մ ֆ ա ղ ա ֆ ա յ ի ն ծ ա ո ա յ ու թյ ու ն ն ե ք ի , ա ղ ղ թ վ ու մ ՝ թ ա փ ո ն ն ե ք ի կ ա ո ա վ ա ր մ ա ն ո լ ո ր տ ի ց ա ն կ ա ց ա ծ ք ա ր ե լ ա վ ու մ ն ե ք , և ա հ ա թ ե ի ն չ ու ն ր ա ն ֆ հ ա տ կ ա ղ ե ս հ ե տ ա ֆ ր ֆ ր վ ա ծ ե ն , ո ր թ ա փ ո ն ն ե ք ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն հ ա մ ա ր կ ո ն տ ե յ ն ե ք ն ե ք ը ի ք ե ն ց տ ն ե ք ի ն մ ո տ լ ի ն ե ն և կ ա ն ո ն ա վ ո ր կ ե ր ա ղ վ ղ ա տ ա ր կ վ ե ն : Տ ա ր ք ե ք ու թյ ու ն չ կ ա ա ղ ա մ ա ր ղ կ ա ն ց և կ ա ն ա ն ց վ ե ր ա ք ե ք ու մ ն ե ֆ ի մ ե ջ ն ե ք կ ա յ ի ս ա ղ ք ա հ ա ն ու թյ ա ն ծ ա ո ա յ ու թյ ա ն մ ա կ ա ր ղ ա կ ի վ ե ր ա ք ե ք յ ա լ և հ ն ա ր ա վ ո ր ու թյ ու ն ն ե ք տ ր ա մ ա ղ ր ե լ ու ը ն տ ր ու թյ ու ն ը ն ու յ ն ա ց վ ե լ է Շ Մ Ս Ա Գ ն խ թ ա ղ ա տ ր ա ս ա մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ : Կ ա ն ա յ ֆ ց ու ց ա ք ե ք ե ց ի ն ա վ ե լ ի ա կ տ ի վ հ ե տ ա ֆ ր ֆ ր ու թյ ու ն ա ղ ք ա հ ա վ ա ֆ մ ա ն ղ լ ա ն ա վ ո ր մ ա ն և կ ա գ մ ա կ ե ր ղ մ ա ն հ ա ր ց ու մ և ն շ ե ց ի ն , ո ր ա ո ա ջ ա ր կ վ ո ղ ք ա գ մ ա ք ն ա կ ա ր ա ն շ ե ն ֆ ե ք ի ա ղ ք ա տ ա ր ն ե ք ի փ ա կ ու մ ը կ ու ն ե ն ա կ ո ղ մ և ղ ե մ : Տ ղ ա մ ա ր ղ ի կ հ ի մ ն ա կ ա ն ու մ մ տ ա հ ո գ վ ա ծ ե ն ղ ա յ մ ա ն ա վ ո ր վ ա ծ ու թյ ու ն ն ե ք ո յ (կ ի ր ա ու ու մ , ի թ ր ա ն ն ե ք , գ ո ր ծ ն ա կ ա ն վ ե ր ա հ ս կ մ ա ն մ ի ջ ո ց ն ե ք) տ ա ր ա ծ ֆ ա յ ի ն ա ղ ք ա վ ա յ ր ա մ ք ո ղ ջ ա ղ ք ի տեղ ա փ ո խ մ ա ն և ն ե ք կ ա յ ի ս ա ղ ք ա ն ո ց ն ե ք ի փ ա կ մ ա ն վ ե ր ա ք ե ք յ ա լ : Տ ղ ա մ ա ր ղ ի ֆ հ ի մ ն ա կ ա ն ու մ մ տ ա հ ո գ վ ա ծ է ի ն

վարորդներին կարգապահությամբ քաղաքացիական անվտանգությանը ապավայր տեղափոխելիս մինչև անվտանգության հասնելը անվտանգությանը հասնելու խնդրով :

6.11 Խոցելի խմբերը

Ծրագրի նախապատրաստման, կառուցման և շահագործման փուլերում պահանջվում է հատուկ ուշադրություն Կոտայի մարզի և Սևան ֆախի խոցելի խմբերի նկատմամբ :

Խոցելի խմբերը այն տնային տնտեսություններն են, որոնք տնտեսապես և սոցիալապես անհամեմատավելի շատ կտուժեն տեղափոխումից և վերաբնակեցումից, քան ընդհանուր բնակչությանը : Այս խմբերը կարող են ներառել . (I) – իգական գլխավորություն տնային տնտեսություններին, (ii) ոչ պատճառակալ բնակիչներին, տեղահանված մարդկանց, (iii) տնային տնտեսություններին համայնքում դեկավարներ և/կամ առաջիկաներին, (iv) ՀՀ առաջատար սահմանից ցածր գտնվող տնային տնտեսություններին, և (v) տնային տնտեսություններին տարիքով դեկավարներին, որոնց ընտանիքներում բացակայում է ակտիվ աշխատուժը :

Կատեգորիաների ցուցակը կարող է խմբավորված լինել ըստ խոցելիության տարբեր տեսակի, ինչպես ՎՋԵԲ-ի հետևյալ ցուցակում .

Դասակարգում	Հիմնական հատկանիշները/ցուցանիշները
<p>Խումբ Ա</p> <ul style="list-style-type: none"> • Տարեցներ • Երիտասարդներ • Ֆիզիկապես սահմանափակ հնարավորություններով • Մտավոր սահմանափակ հնարավորություններով • ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ • Այլ ծանր հիվանդություններ 	<p>Ֆիզիկական հատկանիշներ</p>
<p>Խումբ Բ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ոչ պատճառակալ բնակիչներ • Ընդհանուր սեփականության հարկազանցողներ • Քոչվոր համայններ • Արտեզյան ձկնորսներ • Արտեզյան հանքագործներ • Մարդիկ՝ առաջատար շուկայից ցածր • Սեփական լիարժեք աշխատողներ 	<p>Տնտեսություն և աշխատուժ</p>
<p>Խումբ Գ</p>	<p>Միգրացիոն</p>

Դասակարգում	Հիմնական հատկանիշները /ցուցանիշները
<ul style="list-style-type: none"> Փոխտակադասակարգում Տեղահանված մարդիկ Համայնքի մասնավոր շինանյութները Անկանոն միջրանտներ 	
Խնամք <ul style="list-style-type: none"> Տեղաբնիկներ Էթնիկ խումբ Կատայի կամ կրոնի վրա հիմնված խումբ 	Անչվող սոցիալական խումբ
Խնամք Ե <ul style="list-style-type: none"> Կանայք 	Գեղեր
Խնամք Զ <ul style="list-style-type: none"> Անօրինակ և անօրինակ տարածքներ Բնական աղետներին հակված տարածքներ Քաղաքականության անկայուն տարածքներ Սահմանափակ երթևեկի և ցվածքներով տեղափոխություն 	Տեղակայում

Հայաստանի և Կոտայի մարզի բնակչության խոցելի խմբերի վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները ներկայացված են հետևյալ 5 աղյուսակներում (աղյուսակ 6.14-ից մինչև աղյուսակ 6.18) :

Աղյուսակ 6.14 Հայաստանի և Կոտայի մարզի բնակչության կառուցվածքը

	Կենսաբնակչության կառուցվածքը							
	2006		2007		2008		2009	
	Ամբողջը	1000 հոգու հաշվով	Ամբողջը	1000 հոգու հաշվով	Ամբողջը	1000 հոգու հաշվով	Ամբողջը	1000 հոգու հաշվով
ՀՀ	527496	163.8	522662	162.0	523839	162.0	522835	161.2
Կոտայի մարզ	39538	143.5	39041	140.9	38941	139.8	39036	139.5

Աղյուսակ 6.15 Հայաստանի և Կոտայի մարզի կենսաբնակաշրջանների քաղաքացիական և կենսաբնակաշրջանների միջին չափը

	Կենսաբնակաշրջանների ընդհանուր քիվը	Ընդհանուր քաղաքացիական բաժնուձևը				Կենսաբնակաշրջանների ընդհանուր քիվը 1000 հոգու հաշվով	Միջին բնակչության /ամիս
		ապահովագրական	անցիալական	գիվորական	երկրորդ կենսաբնակաշրջաններ		
ՀՀ, 2008	523,839	469747	48632	10425	4965	162.0	21370.0
Կոտայի, 2009	38,941	34754	3751	841	405	139.8	20053.7
ՀՀ, 2009	522,835	467555	50470	9176	4366	161.2	24520
Կոտայի, 2009	39,036	34677	3982	734	357	139.5	23079

Աղյուսակ 6.16 Հայաստանում և Կոտայի մարզում նպաստատար ընտանիքների քաղաքացիական

	Նպաստատար ընտանիքների քաղաքացիական			
	2006	2007	2008	2009
ՀՀ	139670	136917	129414	123293
ՀՀ Կոտայի մարզ	9573	9889	10267	10215

Աղյուսակ 6.17 Հայաստանի և Կոտայի մարզի գրանցված հաշվարկային և 2009 թ. վերջը

	Հաշվարկային		Հաշվարկային խմբեր							
			I		II		III		Հաշվարկային խմբեր	
	ընդհանուր	կանայք	ընդհանուր	կանայք	ընդհանուր	կանայք	ընդհանուր	կանայք	ընդհանուր	աղջիկներ
ՀՀ	179,257	80,169	14,839	5,987	96,178	41,711	59,882	29,890	8,358	2,581
Կոտայի	11,177	4,840	671	265	5,292	2,146	4,568	2,242	646	187

Աղյուսակ 6.18 Կոտայի մարզի արդյունաբերական դժբախտ պատահարներից տուժած քննվողները

	Արդյունաբերական դժբախտ պատահարներից տուժած մարդիկ		Աշխատավայրում դժբախտ պատահարներից մահացածների թվաքանակը	
	ընդհանուր	կանայք	ընդհանուր	կանայք
2006	6	1	-	-
2007	7	-	-	-
2008	4	-	1	-
2009	5	2	1	-

ՇՄԱԳ ավարտի ժամանակ խոցելի խմբերի մանրակրկիտ ֆարեգագրումը կարող է իրականացվել Կոտայի մարզային տարանի սոցիալական վարչություն, ֆաբրիկայի սոցիալական վարչությունների և հասարակական կազմակերպությունների առկա տվյալների հիման վրա, այդ թվում՝ Սևան ֆաբրիկա: Հավաքագրված տեղեկատվությունը պետք է դիտարկել մատուցվող ծառայությունների և սակագնային ցուցանիշների տեսանկյունից տարածաբանական քննարկումների և համար էրգետալանի գաղափարի

ընթացում՝ համեմատելով կոնկրետ բնակելի տարածքներում Ծրագրի այլ ընտրանքները և ադբանանություն տեխնոլոգիաները :

Թե ֆանակական և թե նրակական տվյալներ հավաքելը թույլ է տալիս հասկանալ խոցելի խմբերի սոցիալ-տնտեսական բնութագրերը, որոնք ներկայացված են ազդեցություն տարածում :

ՇՄԱԳ նախապատրաստան ընթացում Կոտայի մարզում բացահայտված խոցելի խմբերը ներառում են հետևյալ անձանց .

- 11.514 հաշվառմաններ, այդ թվում՝ սահմանափակ արժույթով 700 անձանց ;

- սեփական տնտեսություն ունեցող տարեց մարդկանց (թվաքանակը պետք է ճշգրտվի, այնուամենայնիվ Հայաստանում տարեց մարդիկ սովորաբար ապրում են տնային տնտեսություններում, երկու կամ երեք սերունդով) ;

- Աղբբեջանից տեղահանված 11.800 փախուտակներ, որոնց համար հատկացվել են բնակավայրեր 6 ֆազիներում և 2 գյուղերում :

- մոտ 50-60 մարդ, որոնք թափոններ են հավաքում հավաքման կետերում ;

- 7 թափոններ հավաքողներ (ներառյալ 1 կին), որոնք Հրազդանի աղբավայրում հավաքում են թափոնների տարբեր ֆազերի շերտերանոց ապրում են իրենց տներում՝ Հրազդան ֆազիում, սակայն իրենց օրվա մեծ մասը անց են կացնում աղբավայրում, մասնավորապես ամառային ամիսներին ;

- Հրազդանի աղբավայրին և մուտքի քանապարհին, առկա աղբավայրերին հարակից տարածքի վարելահողերի սեփականատերեր (թվաքանակը պետք է ճշգրտվի) ;

- անասնատերեր, որոնց անասունները արածում են Հրազդանի աղբավայրին կից տարածքում և ջուր խմում նախկին ֆարհանի տարածքում եղած ջրավազաններից (թվաքանակը պետք է ճշգրտվի) ;

Առաջարկվող Ծրագրի ազդեցությունները բոլոր տնտեսություններին և մասնավորապես ցածր եկամուտ ունեցող ընտանիքներին վրա կապված է լինելու սակագների քարտեզում հետ : Ազդեցությունը տարիքով մարդկանց և հաշվառմաններին վրա կապված է լինելու թափոնների հավաքման համակարգի փոփոխություններին հետ (օր.՝ բազմաշաբաթվա շեֆերում աղբատար խոզովակների փակման դեպքում) : Աղբավայրի շինարարությունը և դրա շահագործումը կարող են որոշակի ազդեցություն ունենալ աղբավայրի կայմին կից վարելահողերի վրա և դրանց արժեզրկման պատճառ դառնալ :

Առողջապահական և կրթական հաստատությունների նկատմամբ ոչ մի քաղաքական ազդեցություն չի սպասվում :

Առաջարկվող Ծրագրի ընդունում է սովորական հավաքման համակարգ` օպտիմալ վարչերում տեղակայված հավաքման կետերով և խառը թափոնների համար հարմար կոնտեյներները քաղաքի քաղաքի և հասակնուններ ունեցող կոնտեյներներ վերամշակվող նյութերի համար, այնպես որ թափոնների հավաքման ծառայությունները կարողանան մշակել թափոնների կառավարման բնորոշ սովորություններ և բնակչության հետևյալ խմբերի պահանջարկը .

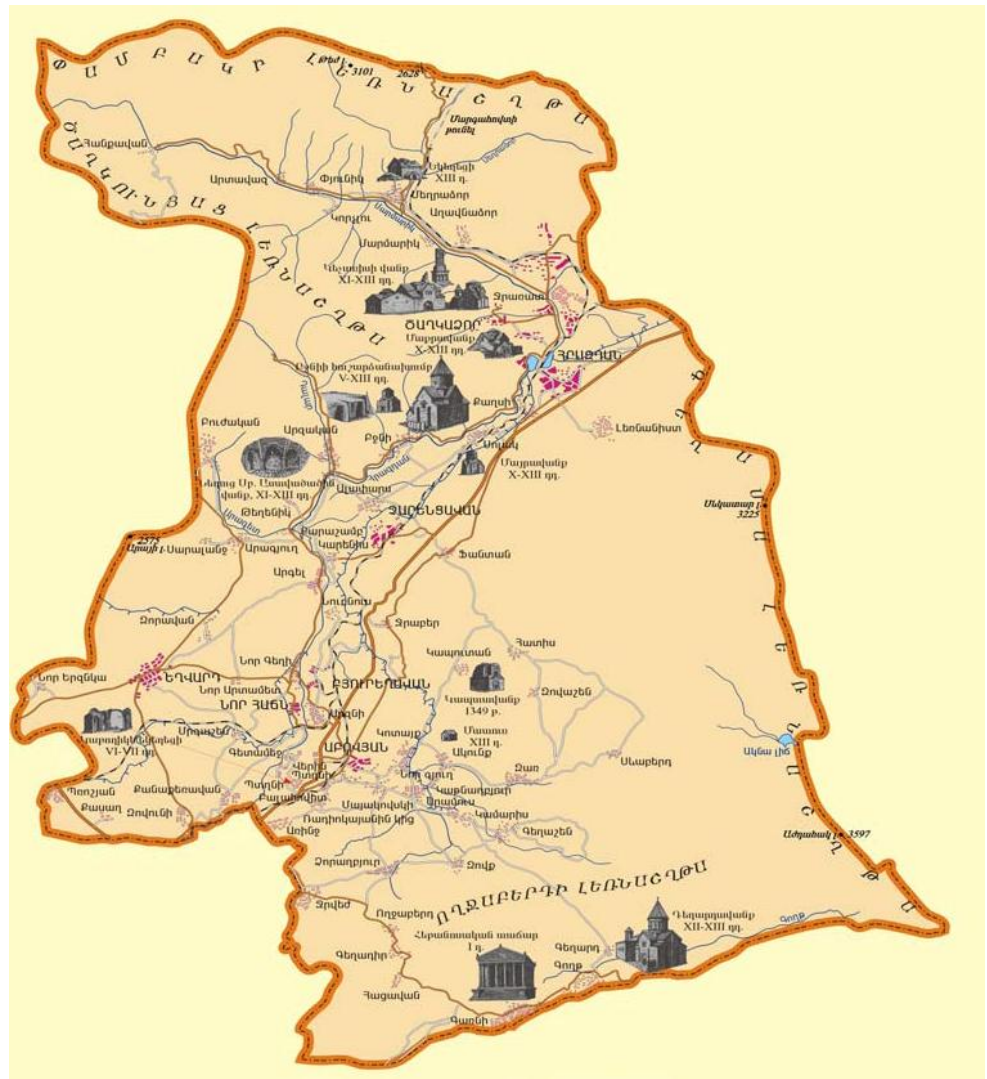
- Հրագրանի ՀԿ 5-րդ Բլոկի մոտ 300 Ձիւնացի միգրանտ աշխատողներ (ակնկալվում է թվաքանակի ան),
- Կոտայի մարզում մնացող մոտ 25-35,000 տուրիստներ (գնահատումը կատարվել է ամառային ամիսներին, մեկ օրվա հաշվով)
- Սևան ֆառաֆում և հարակից վայրերում մնացող մոտ 200,000 տուրիստներ (գնահատումը կատարվել է Սևանի ֆառաֆառանի կողմից ամառային ամիսներին, հանգստյան օրերի կտրվածքով)
- անասնապահներ, որոնք ապրում են ֆառաֆների և գյուղերի համեմատաբար ֆառաֆային տարածքներում, օր . նախկին գյուղերում, որոնք այժմ ընդգրկված են Հրագրան ֆառաֆում և գոմաղբի հեռացման կարիք ունեն : .

Տարածաշրջանային աղբավայրի ընկերությունը և մունիցիպալ թափոնների հավաքման ընկերությունը պետք է ուշադրել լինեն մեկնաբանությունների/բողոքարկումների նկատմամբ` աղբահանության ծառայությունները բարելավելու և սպառողների կողմից բարձր գնահատական ստանալու համար :

Առաջարկվող Ծրագրի ընդունում է մշակի կոտորակները թափոնների կառավարման հետ կապված կանանց ու տղամարդկանց համապատասխան դեր ու վերաբերմունքը, հատկապես կանանց, ովքեր հանախ պատասխանատու են թափոնների կառավարման համար տնային տնտեսության մակարդակով Հայաստանում, իսկ տղամարդկանց գերակշռում են թափոններ հավաքողները քաղաքներում : Կանանց և տղամարդկանց վերաբերմունքն ու նախապայմանությունները պետք է ուսումնասիրվեն նախքան Ծրագրի համար որևէ շահարկական աշխատանքների սկսելը : ՇՄԱԳ քաղաքականություն հանրային խորհրդակցությունների ընթացակարգը կապահովի ֆինանսավորման հավասար հնարավորություններ տղամարդկանց և կանանց մասնակցություն համար :

6.12 Մեակուքայի և ժառանգությունը

Ներկայումս ավելի քան 3200 պատմական հուշարձաններ և մեակուքայի գանձեր են գրանցված Կոտայքի մարզում, այդ թվում՝ Գառնու տաճարը, Գեղարքը, Կեչառիսը, բազիլիկ և վերջին շրջանի գեղեցիկ ֆրեսկոների տաճարներ Ողջաբերդում, Եղվարդում, Արամուսում, Պտղնի գյուղում, Ծաղկաձորում, Բջնիում, Մեղրաձորում և այլն: Ծառ դամբարաններ, բերդեր, բնակավայրեր, որ գտել են այնտեղ, թույլ են տալիս ենթադրել, որ Կոտայքի մարզը խիտ բնակեցված է եղել արդեն մ.թ.ա. 3-րդ - 2-րդ հազարամյակում:

Հրազդանը տարածաշրջանի ամենազարգացած արդյունաբերական կենտրոնն է, այնուամենայնիվ հարուստ է հնագիտական և միջնադարյան հուշարձաններով: Հրազդանից դեպի հյուսիս-արևմուտք՝ Փամբակ լեռնազոնի լանջին տեղակայված, Կեչառիս վանքի (11-13 դդ.) հիսուսյան շտեպանն է: Հայկական նարտարապետության այս մարզարիտը հայտնի

կրոնական և կրթական կենտրոն էր և 11 - րդ դարում զարգացում ապրեց Գրիգոր Մագիստրոս Պահլավունու և Կոնստանդինյան տակ, որը հայտնի հայ ֆաղափական գործիչ, նազմական հրամանատար, դիվանագետ և գիտնական: Նա հիմնել է Կեչառիս վանքը, կառուցել Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ և Սուրբ Նանե կեղեցիները:

Գառնի գյուղը գտնվում է Ազատ ձորի եզրին՝ Երևանից 35 կմ դեպի հարավ: Թեև գյուղը առավել հայտնի է մթա 3-րդ դարի նույնանուն տաճարով, տարածքը հարուստ է նաև ֆրիստոնեական հուշարձաններով, այդ թվում՝ բազմաթիվ խաչքարերով, տապանաքարերով և Սուրբ Աստվածածին կամ Մառտոց Հայրապետ, Սուրբ Սարգիս (17դ) եկեղեցիներով:

Գեղարդի մոտակայքում գարմանալի նարտարապետական հրաբխ է: Այն կերտված է ամուր ծայրից և կարելի է ազատորեն մտնել մի մեծ եկեղեցի (9-րդ): Գեղարդ անունը դեռևս բերլիական ժամանակներում է հիշատակվել, և կրում է լեգենդար գեղարդի անունը, որով իբր թե խոցել են Քրիստոսի մարմինը: Գեղարդը երկար ժամանակ պահվում էր եկեղեցում, նախան այն սեղանի վրա է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի քանդարան:

Աբովյան ֆաղափից հարավ՝ Հրազդան գետի երկայնքով, ընկած է Եղվարդ ֆաղափը, հայտնի է 4-րդ դարի խաչքարի իր եզակի հավաքածունով, երկու հարկանի եկեղեցի-դամբարանով (1301թ.) ու բազմաթիվ բնակավայրերով, որոնք ձգվում են մինչև Արագյուղ գյուղը: Թեղեհիս վանքը (նախնական շինարարության 6-րդ դարում) և Դավրի Ջորավոր վանքի եկեղեցիներն ու բերդը (7-րդ դար), որոնք Կոտայի մարզի խիտ անտառներում քանդված նարտարապետական հրաբխներ են:

Կոտայի մարզի շատ եղել է և մնում է հանգստի և զբոսաբայության գոտի, որը հայտնի է ոչ միայն Հայաստանի, այլև ամբողջ ԱՊՀ տարածաբայության: Հայտնի են Հանգավանը, Ծաղկածորը, Արզականը, Արզնի, Բուժական և Գառնի:

7 Ծրագրի իրականացման փուլերը

7.1 Նախաշինարարական փուլ

Նախաշինարարական փուլը կներառի այն բոլոր անհրաժեշտ նախապատրաստական գործողությունները, որոնք անհրաժեշտ են Կոտայքի մարզում և Սևան ֆաղափում կոշտ կենցաղային թափոնների նոր տարածաշրջանային հավաքման համակարգի ներմուծման և տարածաշրջանային աղբավայրի կառուցման համար:

Նախաշինարարական փուլը կներառի Սևան ֆաղափի համար առաջարկվող տարածաշրջանային աղբավայրի շինարարությունը կսկսվի, Ծրագրի նախաշինարարական փուլի ընթացքում պետք է ձեռնարկվեն հետևյալ միջոցառումները.

- ՎՋԵԲ-ի և Ց ֆաղափ ապե տարանների միջև վարկային համաձայնագրի ստորագրում;
- ԾԻԳ-ի հիմնադրում;
- Տարածաշրջանային Աղբավայրի Կառավարման Ընկերության (Ընկերություն) հիմնադրում, աշխատակազմի հաստատում և վերապատրաստում;
- ՇՄԱԳ համար խորհրդատվական ծառայությունները ապահովում, աջակցություն ԾԻԳ-ին, աջակցություն ԾԻԳ-ին և Ընկերությանը;
- Հանրային ֆինանսավորման հետ ՇՄԱԳ ավարտ` Հայաստանի սահմանադրության և կարգավորումների համաձայն, որոնք բավարարում են ՎՋԵԲ-ի պահանջներին (ներառյալ ՇՄԱԳ բացահայտման ժամանակաշրջանը` առնվազն 120 օ);
- Նախագծի հերթավորությունները` ՇՄԱԳ խորհրդով;
- Ստանալ թույլտվություններ` ինժեներական երթակառուցվածքների միանալու համար (ջրամատակարարում, ջրասնուցում,

հեռահաղորդակցությանը), ներգրավելու մեխանիզմների պլանավորումը՝ խիստումնեքի պարագայում;

- Գնումների պլանավորում, մրցույթի անցկացումը և շինարարական աշխատանքների պայմանագրերի կնքում, ինչպես նաև թափոնների հավաքման արժեքների մեքենայի թափոնների տեղափոխման բեռնատարների:
- Ծրագրի մոնիթորինգի և հաշվետվությանը ներթափանցիկ հաստատում:

7.2 Աղբավայրի շինարարություն

Երբ բնութագրվում են հարաբերական հաստատումները ձեռք բերվել և կապալառուները ներդրվել է, շինարարական աշխատանքները կարող են սկսվել: Այնպես լինում է, որ դա տեղի կունենա 2012թ. -ի երկրորդ կեսին, ինչպես նշված է աղբավայրի շինարարության ժամանակացույցում, որը ներառված է Հավելված 5-ում: Ժամանակացույցը ցույց է տալիս, որ Ծրագրի տեղադրության 20 տարիների ընթացքում շինարարական աշխատանքները են նախատեսված Ծրագրի առաջին 2 տարիների համար, երբ պետք է կառուցվեն աղբավայրի սկզբնական բաժինները և աղբավայրի նորմալ շահագործման համար անհրաժեշտ բնութագրվող շինությունները: Կառուցված աղբավայրը ներկայացված է որպես Հավելված 6-ում:

7.2.1 Մուտքի ֆանապարհի նորացում

Հիմնական ֆանապարհից դեպի աղբավայր կառուցվող նոր մուտքի ֆանապարհ, շինարարության և աղբավայրի շահագործման ժամանակ դեպի աղբավայր պատահական մուտք ապահովելու համար:

Դեպի Հրագրանի աղբավայր առկա ֆանապարհի նորացումը կսկսվի ֆանապարհի երկայնքով մեկ տարածքների մաքրումից հետո: Ճանապարհի ողջ երկայնքով գոյացել են աղբակույտներ՝ երկու կողմերում թափոնների նետելու պատճառով: Թափոնները կտեղափոխվեն դեպի առկա աղբավայրի տարածք, որը հետագայում կծածկվի հողով և բուսականությանը շարունակվի:

Ծրագրի իրականացման սկզբնական փուլում կառուցվող 750 երկարությամբ և 7 մետր լայնությամբ ասֆալտապատ ֆանապարհ Երևան-Սևան հիմնական ֆանապարհի և աղբավայրի կապի միջև, որը առկա Հրագրանի աղբավայրի մոտ է:

7.2.2 Ցանկապատում և կանաչ գոտու տնկում

Աղբավայրի շինարարական աշխատանքները կսկսվեն ողջ երկայնքով ցանկապատի կառուցումը: Օրինակ երկու մետր

բարձրությամբ պողպատյա պարիսպ կարող է կառուցվել, որը կունենա բետոնե սյուների կամ բետոնե սալի կներդրվող պատաստված հավաքվող պարիսպ: Աղբանոցի գլխավոր մուտքի մոտ կկառուցվի 8մ. լայնությամբ պողպատյա ճաղերով դարպաս:

20.000մ² տարածքի վրա՝ աղբանոցի երկայնքով կտնկվեն ծառեր, քիեր և կլիների խոտածածկ, որպեսզի սահմանափակվի ցրջակայքի վրա ունեցած աղբանոցի տեսողական ազդեցությունը:

7.2.3 Ներքին ճանապարհների կառուցում

Ներքին ճանապարհները կառուցվելու են քաղաքացիական ստանդարտի, բեռնաթափելու համար, աղբավայրի բաժանմունքների շինարարության և այլն:

7.2.4 Ընդունման տարածքի հիմնում

Աղբավայրի մուտքին կից հիմնադրվելու է ընդունման տարածք: Հիմնարկի շենքը, կայանատեղին, արհեստանոցը, ներմուծվող քաղաքացիական համար էլեկտրական կամրջային կառուցվածք, անիվների լվացման սարքավորումը և այլն կառուցվելու են համարավոր կայանատեղի:

Ընդունման տարածքը զբաղեցնում է ընդհանուր 15,000 մ², որից մոտ 4,500 մ² ասֆալտապատ է լինելու: Ջրի և էլեկտրականության մատակարարման հիմնական սարքավորումները գտնվելու են ընդունման տարածքում և միջվելու են համապատասխան շենքերին և կառույցներին: Լուսավորման լապտերները տեղադրվելու են ընդունման տարածքի ասֆալտապատ սեղանների համար: Ընդունման տարածքի օրինակը ներկայացված է Պատկեր 2727-ում:

Պատկեր 27 Ընդունման տարածքը, կամրջային կառուցվածք, շինությունները և ֆիլտրատի լճակը

7.2.5 Աղբավայրի բաժանմունքների շինարարություն

Աղբավայրում քաղաքացիական տեղավորման ընդհանուր տարածքը 147,000 մ² է և նույնի տեղավորման ընդհանուր 1,600,000 մ³ տարանդունակություն: Սա առնվազն 23 տարի կբավարարի:

Բազմաթիվ պատճառներով, քաղաքացիական տեղավորման ողջ տարածքը չի կառուցվելու հեղուկացման: Հիմնական պատճառներն են.

- Թափոնների տեղավորման տարածքի ներդրումները կկատարվեն միայն այն ժամանակ, երբ լրացուցիչ կարողությունների կարիք չլի: Հակառակ դեպքում, ներդրումը սնտեսապես արդյունավետ չի լինի:
- Թափոնների տեղավորման բաժանմունքի բաղադրիչները (միջնաբերան, ֆիլտրատի հավաքման համակարգը և այլն) խոցելի են, և կվնասվեն/կոչնչացվեն, եթե շինարարությունից հետո մոտ մեկ տարվա ընթացքում քաղաքացիական չեն ծածկվում:
- Հնարավորինս չափ փոքր քաղաքացիական տեղավորման տարածք պետք է բաց մնա՝ ֆիլտրատի գոյացումը նվազեցնելու համար:
- Աղբավայրի բաժանմունքները պետք է լցվեն այնքան, որքան հնարավոր է և փակվեն նախքան նոր բաժանմունքները կկառուցվեն և կսկսեն օգտագործվել: Սա կկրճատի գարշահոտությունները: Ավելին, աղբավայրի սենյակային աղբեղությունը այսպիսով կնվազի:

Աղբավայրի ողջ գործունեության ընթացքում կառուցվելու է ընդհանուր առմամբ ութ տեղավորման բաժանմունք: Երեքը կառուցվելու են սկզբից, այնուամենայնիվ, առայժմ միայն մեկն է օգտագործվելու:

Հատակը և կողային լանջերը ծածկվելու են նվազագույնը 1մ հաստությամբ խիտ կավային նյութով: Կավանյութի հիմնական մասը առկա է Հրազդանի կայանում, և սա պատճառներից մեկն է, թե ինչու է այն ընտրվել տարածաբջջանային աղբավայր:

Հաջորդ ֆայլն է ուղղված և սեղմված կավային մակերեսի վրա 1.5 մմ հաստությամբ Բարձր խտության պոլիէթիլենի շերտի տեղադրումը: Այդ երկուսի կոմբինացիան ապահովում է ցասպինդ հատակ և այդպիսով նվազեցնում է ֆիլտրատի ներթափանցումը օրջակա միջավայրի մեջ:

Պատկեր 28-ի նկարը ցույց է տալիս կալվայի ներսի կոնստրուկցիայի և Աղբավայրի բաժանմունքի հատակի ներքին խտությունը պնդեցնելու տեղադրման օրինակ :

Պատկեր 28 Կալի ներսի կառուցում և HDPE ներսի տեղադրում

Գեոտեքստիլը կառուցվածքի HDPE ներսի վրա այն պահպանելու համար : Այնուհետև, 0.5 մետր հաստությամբ դրենաժայի նման բախիտի ներս (տես Պատկեր 29) կառուցվածքի հատակի ողջ տարածքով և կոտորվածքի տեղավորման բաժանմունքի ներքին լանջերին :

*Պատկեր 29 Բարձր խոռոչյան պոլիէթիլէնի վրա 0.25 մ դրենաժայի ն
 շերտի տեղադրում*

Ֆիլտրատի հավաքման խողովակներ կտեղադրվեն դրենաժայի ն
 շերտում և կմիացվեն ֆիլտրատի հորատանցքերին տեղավորման
 բաժանմունքի ամենացածր հատվածում (տես Պատկեր 30) :
 Այստեղից ֆիլտրատը ինֆնահոս կերպով խողովակներով կլցվի
 ֆիլտրատի հավաքման լնակ, որը տեղակայված է քարայրային
 տեղավորման տարածքի մոտ :

Պատկեր 30 Թափոնների տեղավորման բաժանմունքի կառուցում, ստորին կավային շերտով, Բարձր խտությամբ պոլիէթիլենի միջադիրով, և ֆիլտրատի հավաքման հարսով՝ աղբավայրի բաժանմունքի ամենացածր կետում

7.2.6 Աղբավայրի այլ էլեմենտների շինարարություն

Թափոնների տեղավորման բաժանմունքները շրջապատված են լինելու ամբարտակներով և վերգետնյա ջրերի առուներով, քափոնները բաժանմունքի ներսում պահելու համար և վերգետնյա ջրերի բաժանմունքների մեջ կանխելու համար :

Մուտքի ֆանապարհը կանցնի ամբարտակով դեպի քափոնների տեղավորման բաժանմունք, որպեսզի քափոններով լցված բեռնատարը ապահով ֆանապարհ ունենա, ինչպես նաև աղբավայրի շահագործման մեքենաները, օրինակ՝ քափոնների տոփանիչը :

Ներքին ֆանապարհները կկառուցվեն քափոնների տեղավորման տարածքի պարագծի երկայնքով :

7.2.7 Առկա Հրագրանի աղբավայրի վերականգնումը

Հրագրանում գործող աղբավայրի հիմնական մասը գտնվում է այն տարածքի մոտ, որտեղ ապագայում քափոնների նոր հորատեղն է կառուցվելու : Այսպիսով, գործող աղբանոցի միայն մի փոքր մասն է զբաղեցնում ապագայում կառուցվելիք աղբանոցի տարածքը : Առկա աղբավայրում ստորգետնյա ջրերի աղտոտման վերաբերյալ տեխնիկավորություն չկա : Աղբավայրին

կից նախկին կավի հանքի տարածքում ստորգետնյա ջրերը հանդիպել են ցածր անցանելի ու թյուն ունեցող կավահողի շերտում: Դրա ադտոտման վտանգը ադբավայրի տարածքում ֆիլտրատի ներծծման պատճառով համարվում է ավելի ցածր, քան մակերեսային արտահոսքի ազդեցությամբ և քափո ննեքի տարածքումը ադբավայրից, որը գտնվում է ֆարհանքի լանջին:

Ավելին, ադբավայր տանող մուտքի ֆանապարհի ողջ երկայնքով և երկու կողմերում զգալի ֆանակուրյամբ ադբ է քափված:

Գործող ադբավայրի քարելավումը տեղի կունենա 2 փուլերով.

- Փուլ 1- գործող մուտքի ֆանապարհից ողջ քափոնի պեղում, հեռացում, տեղափոխում և դատարկում զլխավոր գործող ադբանցի մեջ, որը գտնվում է նոր ադբավայրի տարածքից դեպի հյուսիս:
- Փուլ 2- Նոր ադբանցի կոնուցման տարածքից ողջ քափոնի պեղում, հանում, տեղափոխում և դատարկում գործող ադբանցի մեջ, որը գտնվում է նոր ադբանցի տարածքից դեպի հյուսիս:
- Փուլ 3 - Գործող ադբանցում քափո ննեքի հարթեցում և խտացում, ադբի մակերևույթի պատում 1 մետրանոց հողի հաստ շերտով, քիերի և կանաչ խոտի տնկում: Ֆիլտրատի և ադբավայրի գազի հավաքումը առկա ադբավայրերի փակումից հետո հարմար չեն համարվել երկար տարիներ շարունակ քափո ննեքի ֆայֆայման և այրման պատճառով:

Առաջին փուլը պետք է իրականացվի ադբանցի կոնուցման աշխատանքների հեց սկզբից, որպեսզի ապահովի մուտք դեպի ադբանցի տարածք, մարվի մուտքի ֆանապարհի տարածքը, որն էլ թույլ կտա պատճան մուտքի ֆանապարհի շինարարական աշխատանքների կատարել:

Երկրորդ փուլը պետք է անմիջապես հաջորդի առաջին փուլին, որպեսզի մարվի ադբանցի տարածքը՝ նոր ադբավայրի կոնուցման նախապատրաստության համար:

Երրորդ փուլը պետք է կատարվի, մինչև նոր ադբանցի կոնուցումը գրեթե ավարտին հասնի, որը թույլ կտա անընդմեջ ադբ քափել գործող ադբավայրի մեջ, մինչև նոր շահագործման հանձնվի նոր ադբավայրի ադբատար հատվածը:

7.2.8 Մոնիթորինգի սարքավորումների հիմնադրում

Ստորգետնյա ջրերի մոնիթորինգի հորերը կհիմնադրվեն ադբավայրի վերևում և ներքևում, որպեսզի կատարվի

աղբավայրի հարակից տարածքների և ստորգետնյա ջրերի
նեղուղյաք մոնիթորինգ :

Վերգետնյա մոնիթորինգի կետեր ևս կհաստատվեն՝ վերգետնյա
հոսքաջրերի առուներին միացված, որը թույլ կտա վերգետնյա
ջրերի որակը մշտապես վերահսկել :

7.2.9 Շեփերի կառուցում

Հետևյալ շինարարական գործը կարող են կառուցվել աղբավայրի
առաջին փուլի մոնիթորինգի հիմնարկները գույքահետ :

- Աղմիսի ստացման շեփ
- Կայանատեղի և արհեստանոց
- Վտանգավոր օբյեկտների ժամանակավոր պահպանման
շինարարական
- Էլեկտրակայան կամ քայլի կետ
- Անիվների և վաղման սարքավորում
- Այլ սարքավորումները ընդունման տարածքում (վառելիքի
բաժնի և պոմպ`աղբավայրի բեռնատարները և ցանցերը համար,
կրակմարիչներ և այլ պաշտպանիչ հարմարանքներ):

Կայանատեղի և արհեստանոցը հետևյալ մեթոդները պահելու
և պահպանելու համար ֆավարար կլինեն .

- Աղբավայրի ծանր տնօրինիչ` օբյեկտները փերելու և
վերջնական տեղավորման համար
- Էֆուկավատոր` պահպանման տարբեր աշխատանքների համար
- Ինֆրաքար` հողի ներքին տեղափոխությունները համար և
այլն
- Տրակտոր` տարբեր մեխանիզմներով, ինչպես նաև ավելու
սարքավորում
- Բեռնատար` ջրի բաժնի`
- Բարձիչ

Կամ քայլի կետի օրինակը ներկայացված է Պատկեր 3131-ում :

Պատկեր 31 Էլեկտրական կամքային կոնստրուկցիոն ճարտարապետական-հաստատությունից համար առանցքային կշռման սեփականության համար

7.2.10 Հետագա արժեքի ներդրումներ

Թափոնների տեղավորման բաժանմունքներից բացի այդպիսի շինարարությունը կարող է ներառել հետևյալ արժեքի ներդրումների հիմնադրումը .

- 20,000 մ² տարածքով կոնստրուկցիոն ճարտարապետական կոնստրուկցիոն համար՝ այդպիսի տարածքի վերջնական ծածկի համար կոնստրուկցիոն տարածքի նպատակով
- 10,000 մ² տարածք շինարարության և ֆանդման թափոնների մշակման համար
- Այդպիսի գազի հավաքման և այրման գործարան :

7.3 Թափոնների հավաքման և տեղափոխման նոր համակարգի հիմնադրում

Կոտայի մարզում և Սևան ֆաղաֆում կներկայացվի թափոնների հավաքման և տեղափոխման նոր համակարգ : Ցանկալի է, որ պլանավորվի համակարգի աստիճանաբար ներկայացում, այնպես որ կոնստրուկցիոն տեսակները, դրանց տեղադրումը ֆաղաֆներում, թափոնների հավաքման և տեղափոխման

Ժամանակացույցը և երթուղիները նշանակվել են փոքր թվով հիմնական վրա: Մասնավորապես, ուշադրությունը պետք է կենտրոնացվի «անձամբ բերելու կետերի» հիմնադրման վրա և քափոցների վերամշակողների հետ համագործակցության վրա: Ենթադրվում է, որ ֆաբրիկային համայնֆերմի թափոցների հավաքումը կլինի միջանկյալ և կկարգավորվի ֆաբրիկայի քափոցների կառավարման վարչության /ընկերության կողմից: Ինչ վերաբերում է գյուղական համայնֆերմին, թափոցների հավաքման և տեղափոխման նոր համակարգի պլանավորումն ու կարգավորումը կլինի տարածաշրջանային աղբավայրի կառավարման ընկերության (Ընկերության) պարտականությունը:

7.4 Շահագործման և սպասարկման փուլ

Երբ աղբավայրի շինարարությունը ավարտվի, աղբավայրը կլինի Կոտայքի մարզում և Սևան ֆաբրիկայում գոյացած խառը կենցաղային թափոցների տեղավորման միակ վայրը:

Առկա աղբավայրերը կպակվեն՝ ֆաբրիկայի տարանների կողմից պլանավորված և նախապատրաստված նախագծերի համաձայն: Տեղական իշխանությունների կողմից կմշակվի և կիրականացվի աղբավայրում թափոցների տեղավորման հարկադրում: Կարևոր է, որ բոլոր ֆաբրիկային և գյուղական համայնֆերմերը միավորեն ջանքերը՝ թափոցների կառավարման նոր համակարգի կիրականացման համար:

Աղբավայրի գազի արտանետումների միջոցառումներից աղբավայրում հնարավոր է խուսափել: Թափոցների տեղավորումից և կոմպակտավորումից կարելի է ժամանակ հետո անակնադարձ մշակման գործընթացները սկսվում են և արդյունքում թափոցներից առաջանում է մեթանի արտանետում: Աղբավայրի գազի հավաքումը պրակտիկ չի լինի ֆանի դեռ չկան վերջնական վերին ծածկը կամ ժամանակավոր ծածկը: Աղբավայրի շահագործման նախնական փուլում աղբավայրի հավաքված գազի մշակման միակ տարբերակը այնուհետ է: Աղբավայրի գազի հավաքումն ու այրումը կարող է տեղի ունենալ, երբ առաջին բաժանմունքները լցվի և ծածկվի, ինչը կլինի մոտավորապես 2016թ. -ին:

Աղբավայրի շահագործումը սկսվելուց 4-5 տարի հետո կարելի է դիտարկել աղբավայրի գազի ուտիլիզացիան: Ենթադրվում է, որ աղբավայրի գազի ուտիլիզացիան ամենաշուտը կարող է իրականացվել 2018թ. -ին: Քանի որ Հրազդանի աղբավայրի հարևանությամբ ներկայումս չկա աղբավայրի գազի ոչ մի արտադրություն կամ պոտենցիալ օգտագործող, աղբավայրի գազի ուտիլիզացիայի միակ ակնհայտ տարբերակը էլեկտրականության արտադրությունն է և հնարավոր է ավելցուկային ջերմությանը ուտիլիզացիան կենտրոնական ջեռուցման համակարգում կամ ջերմոցներում:

էլեկտրակայանները ան արտադր ու թյան տնտեսապէս նպատակահարմար լինելը կախոված է գազի հավաքման ֆանակից և մասնավորապէս էլեկտրակայանները վանառ ֆի արժեքից :

Աղբավայրի գազի մարտկոցը և գեներատորի սարքավորումը կարելի է առաջարկել 200 kW_{el} (500 kW_{primary}) նվազագույն չափով, ինչը տարեկան կպահանջի 750.000 մ³ աղբավայրի գազ՝ 50% մեթանի պարունակ ու թյամբ : Այն կալվում է, որ 750.000 մ³ աղբավայրի գազ կարելի է հավաքել 2019թ.-ից սկսած : Այնուամենայնիվ, խորհուրդ է տրվում նախ ան աղբավայրի արտադրանքի տնտեսապէս արդարացի կազմակերպումը :

7.5 Փակում

Երբ աղբավայրը հասնի նախատեսված ծավալին /բարձր ու թյանը, կտեղադրվի վերջնական շէրտը : Վերջնական ծածկի հիմնարկումից հետո Աղբավայրի կառուցվածքի բաղադրիչները ցուցադրված են Հավելված 6-ում : Մինչ այդ տարածաշրջանում պետք է հիմնարկի մեկ այլ թափոններին տեղավորման հաստատություն : Որպէս տարբերակ, կարելի է ընդլայնել աղբավայրը (օրինակ՝ կառուցել լրացուցիչ բաժանմունքներ) կամ կառուցել աղբավայր նոր կայանում :

7.6 Հետագա խնամք

Ինչպէս նկարագրված էր վերևում, աղբավայրին կարանդարվի վերջնական ծածկի շէրտ : Հիմնվելով աղբավայրի առկա և հնարավոր գազի գոյացման վրա, աղբավայրի գազերի ավելի երկարաժամկետ կառավարման համակարգեր կնախագծվեն և կկիրառվեն : Ֆիլտրատի և աղբավայրի գազերի գոյացումը կարող է շարունակվել ավելի քան 50 տարի փակումից հետո՝ կախոված օրգանական թափոններին բաղադր ու թյան ֆանակից : Պետք է իրականացվի պատահական վերահսկողություն և մոնիթորինգ : Աղբավայրի օպերատորը /տնօրին ու թյանը նրա ցում կայացնեն խելամիտ է արդյոք և երբ է հարմար կառուցել ակտիվ գազի հավաքման և մշակման համակարգ :

Պնայային և գրանցման կայանը, այրման և գազի ու տիլիգացիայի հաստատությունները ներառված չեն ներկա առաջարկվող Մրագրի բյուջեում, որովհետև այն միանշանակ անհրաժեշտ չի լինի առաջիկա երեք տարիներին, և կարող է ընդհանրապէս անհրաժեշտ չլինել :

Գազի հորատանցքերի, տեխնիկական խողովակների և այրման համար նախատեսված տարածքը և այլն ներառված են բյուջեում :

Աղբավայրը կարող է վերջնականապէս փակվել, երբ գազերի և ֆիլտրատի արտահոսքը հասնի այն մակարդակի, որի ժամանակ

բնապահպանական ազդեցությունը անուշան է և ընդունելի՝ հաշվի առնելով օդի և ստորգետնյա ջրերի նրակի պահպանումը :

Հետագա խնամքը ներառում է աղբավայրի գազերի և ֆիլտրատի արտահոսքի մոնիթորինգ, ինչպես նաև վերին ծածկի շերտի կանոնավոր վերահսկում և սպասարկում, ներառյալ բուսական ծածկը : Արտափոքման և շինարարական միջոցառումները աղբավայրի տարածքում պետք է սահմանափակվեն :

8 Ազդեցությունները և մեղմացման միջոցառումները նախատեսված են արարակալի առաջնահերթ ժամանակ

Հիմնական նախատեսված են գործողությունները նրանք են, որ անհրաժեշտ են ծրագրի բաղադրիչները տեղանքը ամրագրելու համար, ինժեներական փաստաթղթերը լրացնելու և բնապահպանական տվյալներ հավաքելու համար: Նրանք տրամադրում են անհրաժեշտ տեղեկատվությունը ծրագրի իրագործելիությունը որոշելու և ծրագրի նկարագրի զարգացնելու համար:

Կոստյաֆի մարզի Կոտ Կենցաղային Թափոնները կառավարման Ծրագրի նախատեսված են գործողությունները ներառում են.

- Տնտեսաբանական հետազոտությունը
- Բնապահպանական և սոցիալական ուսումնասիրությունը
- աջակցություն համաձայնագրի ստորագրում ՎՋԵԲ-ի և 8 ֆազի ապետարաններին միջև (վարկային համաձայնագրի ներառում է ԲՍԳԾ, որպես հավելում)
- Աղբավայրը շահագործող ընկերության հիմնադրում (ԱՇԸ կամ Ընկերություն)
- ԾԳ-ի հիմնադրում
- Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման ավարտ՝ Հայաստանի սահմանադրության և կանոնակարգի համաձայն, որոնք համապատասխանում են ՎՋԵԲ-ի պահանջներին (ներառյալ ՇՄԱԳ բացահայտման ժամանակահատվածը՝ անվազ 120 օր):
- Նախագծի հնարավոր ուղղումներ՝ ՇՄԱԳ խորհրդով;
- Ստանալ թույլտվություններ՝ ինժեներական ենթակառուցվածքներին միանալու համար (չբանապահպանում, ջրասնուցում,

հեռահաղորդակցություն), ներգերվային մեխանիզմների պլանավորում՝ խիստունների պարագայում ;

- Բնապահպանական փորձաքննություններից և Միջգերատեսչական փորձաքննություններից համաձայնությունն ստանալ ;
- Գունումների պլանավորում, մրցույթի անցկացում և շինարարական աշխատանքների պայմանագրերի կնքում , ինչպես նաև քաղաքացիական հավաքման սարքավորումների և քաղաքացիական տեղափոխման բեռնատարների ;
- Թափոնների հավաքողների համար մեղմացման միջոցառումների պլանավորում և ցանցապատրաստում :

Ազդեցությունները, որ կարող են առաջանալ առաջարկված նախագծի կառուցման և շահագործման փուլերում (օր․ շահագործողի անվտանգություն, հողի էրոզիա, օդի և ջրի աղտոտվածություն, ազդեցություններ բնական միջավայրի վրա, անխորժություններ համայնքների համար, աշխատանքային անվտանգություն, աղբավայրերի համար նոր տարածքների սահմանում, և այլն), պետք է հաշվի առնվեն նախագծման փուլում՝ բնապահպանական և սոցիալական համապատասխան ազդեցությունները մեղմացնելու համար :

Այնպիսի դեպքերում է, որ առաջարկվող նախագիծը որևէ ֆիզիկական տեղանիքում չի պահանջի : Այնուամենայնիվ, ՇՄԱԳ-ն պետք է բացահայտի հնարավոր տեսնական տեղանիքում առկա միջավայրի հարցերը, որոնք կարող են լինել ամբողջական, մասնակի, մշտական և ժամանակավոր և կարող են առաջանալ աղբահանող կառուցման և շահագործման ընթացքում կիրառված սահմանափակումների պատճառով, որոնք էլ կարող են բերել ֆիզիկական ակտիվների կամ բնական ռեսուրսների մտահեղ ինքնուրույն կորստի՝ անկախ այդպիսի սահմանափակումների ներդրման համար օգտագործված մեխանիզմից (օր․ ընթացություններ, բնագործում, հարկադիր իրացում, պետական կարգավորում) :

Այս փուլում սահմանված ազդեցությունները մեղմացման համար կիրառվող միջոցները կցված կլինեն նախագծի թղթաբանությունը և պայմանագրային դրույթներին՝ պայմանագրի կնքողների կողմից դրանց պատճան կատարումն ապահովելու համար :

Աղբահանող կառուցման նախագծի փուլում պետք է հաշվի առնվեն հետևյալ հիմնահարցերը .

- Օպտիմալ աղբահանություն և սնօրինման սխեմա, նախատեսված ժամանակաշրջանում աղբավայր գտնելու

ադեկվատ հնարավորություն, ադեկվատի հարմար տարածք, ադեկվատ փոխադրամիջոցի սխեմա և մուտք գեղի ադեկվատ,

- Սահմանել առկա ֆարհանքերը, որոնք կարող են օգտագործվել ադեկվատի գարգացման համար,
- Կարող լինել և գետերի երկայնքով վազային պարկերի օգնությամբ էրոզիայից պաշտպանում; պետք է դառնա գեղամասնակցական կերտումներն և անբարեխառն կամ բնակարանային շինարարություն,
- Նախագծում կերտումները շրային շինությունները՝ հաշվառման վերաբերյալ և ստորերկրյա ռեսուրսների ադեկվատ նիւթը,
- Կուսումնասիրվել են նման նախագծերի լավագույն փորձերը՝ համագործակցության համար, որ առավել համապատասխան մեղմացնող միջոցներն ու պրակտիկներն են կիրառվում,
- Շինարարական աշխատանքները սկսելուց առաջ պետք է ստանալ բոլոր համապատասխան թույլտվությունները՝ այդ թվում Բնակարանային կառուցման հարմարություն կից Բնակարանային փորձագետների ՊԱԿ-ի դրական եզրակացությունը,
- Շինարարական աշխատանքների համար մրցութային փաստաթղթերի պատասխանները պետք է ներկայացվեն ու շարունակվեն պետք է դարձնել ՎՋԵԲ-ի տեխնիկական պահանջներին համապատասխան,
- Շինարարական աշխատանքների ադեկվատ վերահսկման համար հարկ է օգտվել խորհրդատվական ծառայություններից;
- Նախագծի վերահսկման ծրագիրը պետք է համաձայնեցնել ՎՋԵԲ-ի, տեղական իշխանությունների և նույնիսկ այլ կողմերի հետ օր.՝ ՀԿ-ներ,

Նախաինարարական փուլում պետք է հաշվի առնել հետևյալ հիմնահարցերը՝

- ֆազային և գյուղական համայնքների ներգրավվածության վրա՝ ուղղված Կոտայի մարզում և Սևան ֆազային կոչարական կառավարում կառավարման նոր ծրագրի իրականացմանը:
- Տնային տնտեսությունների և այլ հանախորհրդերի համար թափոնների սակագների ստեղծում, թափոնների հաշվառման համակարգի կառուցման խորհրդատվություն, ակնկալվում է, որ սակագների կրկնապատկումը անհրաժեշտ կլինի

նույնիսկ առաջարկվող թափոնների կառավարման և սնունդի անվտանգության հավանական համակարգի հիմնադրման համար մինչ 2014թ., երբ թափոնների կառավարման համակարգը շահագործման ենթակա կլինի,

- պլանավորումը՝ տեխնիկական և սոցիալական գործունեության հետ կապված նոր համակարգի տարրերի անխափան ներդրման վերաբերյալ,
- ֆալսիֆիկացիոն համայնքներում նախատեսված գործունեության կոորդինացիան նախապատրաստական աշխատանքներ, փորձի փոխանակում,
- միջոցների պլանավորումը և բաշխումն առկա աղբավայրերի փակման համար,
- համատեղ միջոցառումների մշակումը թափոնների նետումը կանխարգելելու համար,
- Հանրային իրազեկության բարձրացման ֆարագարուցումը և զրոյացման թափոնների նետումը կանխարգելելու նպատակով,
- աշխատակազմի վերապատրաստում,
- ՎՋԵԲ-ին և տեղական շահառուներին ներկայացվող գեկոյի մշակում,

Վերանայելի գործունեություններից շատերը կարող են ծրագրի հետագա փուլերում: Հետևյալ գլուխները նկարագրում են Մարզի միջոցառումների բնագավառի և սոցիալական ազդեցությունների աղբավայրի շինարարության ժամանակ, դրա շահագործումը, փակումը և հետագա խնամքը: Ամփոփման մասերից, ներառյալ հարավային ազդեցությունները, ազդեցությունները մագնիսումը, մեղմացման միջոցառումները, և մեղմացման միջոցառումները իրականացնելուց հետո մացորդային ազդեցությունները մագնիսումը ներառված են ազդեցությունների նկարագրություններից հետո:

8.1 Ազդեցություն գնահատման մեթոդաբանություն

Բազային ուսումնասիրությունները տրամադրում է տեղեկատվությունը և կապի շնորհիվ վերաբերյալ, որոնց վրա պոտենցիալ ազդեցությունները և նույնիսկ նախագծի գործունեությունները: Պատկերացիալ ազդեցությունները պետք է նկարարվեն և անհրաժեշտ մեղմացնող միջոցառումներ պետք է առաջարկվեն նախագծի մեջ ներառելու համար: Գնահատման

կառավարման նազմավարությունը և մեղմացնող միջոցառումներն արդյունավետությունը կարող է ֆինանսավելանումն ազդեցություններն խնդիրներն ժամանակ :

8.1.1 Ընկալիչներ

Բինֆիզիկական նեոնրուները զգայուն են առաջարկվող նախագծի ազդեցություններին, ներառյալ հողը, լանդշաֆտը, ջուրը, մակերեսային ջրերը և ստորերկրյա ջրերը, ֆառաֆային և բնական բնակիչները, պատկանված բնությունն տարածքները, բուսական և կենդանական ախարհի կենդանիները և բուսատեսակները, բնակչության միջավայրի ազդանկը և մշակույթային ժառանգության տարածքները :

Սոցիալական քննարկիչները զգայուն են առաջարկվող նախագծի ազդեցություններին նկատմամբ, որոնք ներառում են Կոտայի տարածաբանի և Սևանի համայնքի հողերը և մարդկանց, որոնք այցելում են պարբերաբար և հանախ (ախարհալու տարածքում) կամ կարն ժամանակավ (զբոսաբանիչներ) : Պայմանագրային ախարհագրիչները, որոնք ներգրավված են աղբավայրի կառուցման գործում և աղբավայրի կառավարող քննարկության անձնակազմը նույնպես պետք է քննարկվի որպես զգայուն քննարկիչ :

8.1.2 Ազդեցություններն կարևորությունը

Առաջարկվող Ծրագրի հայտնաբերված հնարավոր ազդեցությունները ներառում են բարձր և ցածր կարևորության դրական և բացասական ազդեցություններ : Ազդեցություններն գնահատման ժամանակ ֆինանսաված ազդեցության կարևորության ապեկտները հետևյալն են .

- Ազդեցության մագնիսությունը – ծրագրի միջոցառումներին առաջացած փոփոխություններն առտիհանը կամ ինտենսիվությունը՝ նախնական պայմաններն հետ համեմատ : Բարձր մագնիսությունն ազդեցությունը կնշանակի խոչոնր փոփոխություններն մեծ ֆանակությունն բինֆիզիկական նեոնրուներն և/կամ մարդկանց համար :
- Ազդեցության տարածք – տարածք, որտեղ տեղն են նուկենում փոփոխությունները :
- Վերականգնման տեղությունը – մինչ ազդեցությունները եղած պայմաններն վերադառնալու համար անհրաժեշտ մոտավոր ժամանակը ազդեցությունը դադարեցնելուց հետո :

Ազդեցության նշանակալիությունն տեսանկյունից ազդեցությունները կարող են լինել չնչին, ցածր, չափավոր

կամ բարձր աստիճանի : Այս աստիճանների սահմանումները ներկայացված են Աղյուսակ 8.1-ում .

Աղյուսակ 8.1 Ազդեցությանը ներկայացված աստիճանները

Աստիճանը	Ազդեցությանը բնֆիզիկական նեոնրսների վրա	Ազդեցությանը սոցիալ – սնտեսական պայմանների վրա
Զնչին	Գրեթե ոչ մի փոփոխություն չի ընդհանրում, հետևանքները կարող են վերականգնվել մի քանի օրում	Գրեթե ոչ մի փոփոխություն սոցիալ –սնտեսական պայմաններում կամ կոմերցիոն գործունեությունում, հետևանքները կարող են վերականգնվել մի քանի օրում
Ցածր	Եզակի փոփոխություն տեղի բնֆիզիկական պայմաններում սահմանափակ տարածում (մոտ 100 մ շառավղով), վերականգնումը տևում է մի քանի ամիս, մնացորդային հետևանքներ չեն նկատվում	Եզակի փոփոխություն տեղի սոցիալ –սնտեսական պայմաններում կամ մի քանի օրից մինչև մի քանի ամիս տևող կոմերցիոն գործունեություններ, առանց մնացորդային հետևանքների
Զտվավոր	Նկատելի փոփոխություն բնֆիզիկական շրջանային, որը տևում է մի քանի ամիսից մինչև մի քանի տարի նախքան վերականգնվելը : Զգալիորեն սուժած տարածքը 0.5 կմ շառավղով է :	Զգալի փոփոխություն սոցիալ – սնտեսական պայմաններում կամ կոմերցիոն գործունեությունում մինչև 10% Կոտայի մարզում կամ Սևան ֆառում ներկայացված կամ ավելի քան փոփոխություն՝ մարդկանց 50% –ի համար
Բարձր	Փոփոխություններ բնֆիզիկական պայմաններում, որոնք նկատելի են են 0,5 կմ շառավղով և ավելի, կամ զգալի փոփոխություն ավելի փոքր տարածում, որը չի վերականգնվում մի քանի տարում	Զգալի փոփոխություն սոցիալ –սնտեսական պայմաններում կամ կոմերցիոն գործունեությունում մինչև 50% Կոտայի մարզում կամ Սևան ֆառում ներկայացված կամ նկատելի փոփոխություններ Կոտայի մարզի և Սևան ֆառի սահմաններից դուրս

8.1.3 Մնացորդային ազդեցությունները մեղմացումից հետո

Մեղմացման միջոցառումները իրականացումը, որն առաջարկվում է հնարավոր բացասական բնապահպանական և սոցիալական ազդեցությունները համար առաջարկվող Մրագրի տարբեր փուլերում (նախաշրջանային փուլ, աղբավայրի շինարարություն, շահագործում, փակում և հետագա խնամք), զգալիորեն կկրճատի բացասական ազդեցությունները :

Մնացորդային ազդեցությունները մեղմացումից հետո շատ
դեպքերում լինում են չնչին :

9 Երևարարության ժամանակ Բնապահպանական Ազդեցության և Մեղմացման միջոցառումներ

Առաջարկվող Ծրագրերը ներառում է բարելավված քափոցների հավաքում, տեղափոխում և տեղավորում գործողության և նրա հիմնված են Կոտայի մարզում ներգրանջ աղբավայրի շինարարության վրա: Մոտ 2 տարի տևողության ունեցող Ծրագրի այս փուլին վերաբերող ազդեցության և ներգրանջ հիմնականում կունենան հարաբերականորեն կարճ տևողություն:

Հետևյալ ազդեցության և ներգրանջը հավանաբար կարևոր չեն լինի .

- Բնակելի տարածքների, տեղական տեսակների կորուստ, օտար տեսակների ներդրումը;
- Անտառային, ձկնորսական և հանքային նեսուրսներ, լրացուցիչ հողերի վերամշակում;
- Մակերեսային արտահոսքի և ավանդա կառույցներ;
- Մշակութային ժամանցության և ներգրանջը;
- Տեղաբնիկներ;
- Ջերմային աղտոտում և էլեկտրամագնիսական ճառագայթում;
- Անդրափամային ազդեցության և ներգրանջը .

Ծրագրի շինարարության փուլին վերաբերող բնապահպանական ազդեցության և ներգրանջը և մեղմացման միջոցառումները մանրամասն ներկայացված են հաջորդ բաժնի ներքո:

9.1 Դրեկաթային կառուցվածքի փոփոխություն

Ոչ մի էական փոփոխություն և ներգրանջը չեն կատարվի ջրահեռացման օբյեկտի մեջ նոր աղբահանության տարաների և փոխադրամիջոցների ձեռք բերման պատճառով, Կոտայի մարզում և Սևան ֆաղաբում քափոցների սնօրինման նոր համակարգի հիմնարկում:

ընթացում : Մակերեսային արտանետումներին տնօրինման հետ կապված միջոցառումները պետք է ներառվեն աղբահանման կետերի հիմնադրման , թարմացման և աղբահանողների փակման նախապատրաստական աշխատանքներին համար նախատեսված նախագծում , որը ներառում է աղբահանողների հարակից տարածքներին մաքրում ևս :

Աղբավայրի հիմնադրման ընթացում տեղական ջրահեռացման օրինակի մեջ կատարված փոփոխությունները կապված կլինեն մակերեսային արտադատումներին և ֆիլտրատներին տնօրինման համակարգերի կառուցման հետ : Գործող աղբահանողի մոտ գտնվող սեղանային ջրավազաններին գործող տարածքները կօգտագործվեն աղբավայրից մակերեսային արտադատումները հավաքելու համար : Աղբավայրի համար արտադատումներին հեռացման համակարգը ծրագրված է մաքուր մակերեսային արտադատումները աղտոտված արտադատումներին և ֆիլտրատներին անհնարելու նպատակով :

Շինարարական աշխատանքներին փուլում ջրը գլխավորապես կօգտագործվի հողահանման աշխատանքներին ընթացում՝ փոշու դեմ պայքարելու և կավային նյութից բաղկացած շերտը խտացնելու նպատակով , որը կլինի ներքին միջնապատի հատվածներին մեկը , որպեսզի ներքին գերծծվելու ունակությունն ձեռք բերի : Ջրը նաև կօգտագործվի բուսականության մաքրման և տեսակավորման , չսալարկված ֆանայարային երթևեկության , հիմքերի համար բետոնի պատրաստման և շինարարական անհնարելի կողմից խմելու համար : Շատ հավանական է , որ ջրը կտեղափոխվի հատուկ փոխադրամիջոցներով : Շինարարական նպատակներով օգտագործվող ջրի ֆանակը համեմատաբար ֆիջ կլինի , և ոչ մի փոփոխությունն չի պատճառի գործող ջրահեռացման համակարգին :

Առաջադրված զարգացման ծրագրի շինարարական աշխատանքները ֆիջ ազդեցությունն կարող են ունենալ տարածքի ջրաբանությունն և ջրի որակի վրա , ֆանի որ շինարարական թափոնները չեն արտանետի ստորերկրյա ջրերին և մակարևոթային ջրային մարմիններին մեջ : Աղբավայրի կառուցման համար նախատեսված հարմար տարածքը համեմատաբար հարթ է և հետևաբար հողագործական փոփոխվող աշխատանքները կարող են փոխել մակերեսային կեղտոջրերի ուղղությունը : Հողագործական աշխատանքները կարող են արտանետումներին ուղղությունը աղբավայրի մոտից հեռացնել : Բացի այդ , եթե աղբավայրի տարածքում անձրև զա , ձգողությունն ու ժի ազդեցությունը կհոսի դեպի գաղթի հովիտները և կարտանետվի մակերեսային ջրի մեջ : Այդպիսով ազդելով ջրի որակի վրա : Ընդհանուր առմամբ մակերևոթային ջրային պաշարներին վրա ունեցած ազդեցությունները կախված են նախագծի ազդեցությունն տարածքի հետ (օրինակ , հողային խնամքումները ,

ֆայ ֆայ ու մ նեք , ար տահ ոս ֆի փո փո խ ու թ յ ու ն , ջ ր աք ա ն ա կ ա ն փո փո խ ու թ յ ու ն ն եք և ա յ լ ն) :

Այ դ տեղ ա ն ֆ ի ն բ ն ու ը ու շ ր ա հ ե ո ա ց մ ա ն վ ե ր ա հ ս կ ո դ ու թ յ ու ն է ա ն հ ր ա ժ ե ռ տ մ ա կ ե ր և ու թ յ ա ի ն ջ ր ե ր ի ար տահ ոս ֆ ը պ ա տ ա ն կ ե ր պ ո վ կ ա գ մ ա կ ե ր պ ե լ ու հ ա մ ա ր : Մ ա ս ն ա վ ո ր ա պ ե ս ա ո ա ջ ա ր կ վ ու մ ե ն հ ե տ և յ ա լ մ ե դ մ ա ց ու ց ի չ մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն ե ր ը .

- Նվ ա գ ա գ ու յ ն ի հ ա ս ց ն ե լ ն ա խ ա տ ե ս վ ա ծ տ ա ր ա ծ ֆ ու մ հ ո դ ա գ ո թ մ ա կ ա ն ա ռ խ ա տ ա ն ֆ ն ե ր ի կ ա տ ա ր ու մ ը : Օ գ տ ա գ ո թ ե լ գ ո թ ծ ո դ մ ու ս ֆ ի ն ա ն ա պ ա ր հ ը , ե թ ե հ ն ա ր ա վ ո ր է , ֆ ա ր հ ա ն ֆ ը :
- Մ ու ս ֆ ի ն ա ն ա պ ա ր հ ն ե ր ի տեղ ն ա յ ն պ ե ս ո ը ու շ ե լ , ո ր ն վ ա գ ա գ ու յ ն ի հ ա ս ց ն ե ն հ ո ս ա ն ֆ ն ե ր ի խ ա ջ ա ձ և ու մ ն ե ր ը :
- Ո ր տեղ հ ն ա ր ա վ ո ր է , կ ա ո ու ց ե լ դ ա ռ տ ա մ ի ջ յ ա ն ջ ր ա տ ա ր ա ո ու ն ե ր , ո գ տ ա գ ո թ ե լ հ ա մ ա պ ա տ ա ս խ ա ն կ ա ո ու յ ց ն ե ր ջ ր ա տ ա ր խ ո դ ո վ ա կ ն ե ր ի բ ա ց թ ո դ ի ա ն ց ֆ ե ր ի մ ո ս ' ֆ ա յ ֆ ա յ ու մ ը կ ա ն խ ե լ ու հ ա մ ա ր :
- Կ ա ն ո ն ա վ ո ր կ ե ր պ ո վ մ ա ֆ ր ե լ և խ ն ա մ ե լ ջ ր ա տ ա ր ա ո ու ն ե ր ն ու խ ո դ ո վ ա կ ն ե ր ը :
- Օ գ տ ա գ ո թ ե լ հ ա տ ու կ ռ ի ն ա ր ա ր ա կ ա ն մ ե թ ո դ ն ե ր ա յ ն տ ա ր ա ծ ֆ ու մ , ո ր տեղ կ ա ն գ ա ո ի թ ա փ լ ա ն ջ ե ր , ֆ ա յ ֆ ա յ վ ո դ ը ն դ ե ր ֆ և հ ո ս ա ն ֆ ն ե ր ի խ ա ջ ա ձ և ու մ ն ե ր :
- Չ փ ո խ ե լ կ ա մ չ ս ա հ մ ա ն ա փ ա կ ե լ գ ո թ ծ ո դ ջ ր ա հ ե ո ա ց մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ ե ր ը , հ ա տ կ ա պ ե ս ա յ ն պ ի ս ի գ գ ա յ ու ն վ ա յ ր ե ր ու մ , ի ն չ պ ի ս ի ֆ ե ն ֆ ա յ ֆ ա յ վ ո դ ը ն դ ե ր ֆ ը կ ա մ գ ա ո ի թ ա փ լ ա ն ջ ե ր ը :
- Հ ա ս տ ա ա վ ա ծ տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ը մ ա ֆ ր ե լ ար տ ա փ ո ր մ ա ն ն յ ու թ ե ր ի ա վ ե լ ց ու կ ի ց , վ ե ր ա հ ս կ ե լ ֆ ա յ ֆ ա յ ու մ ն ու ն վ ա գ ա գ ու յ ն ի հ ա ս ց ն ե լ ար տահ ոս ֆ ը :

Հ ա ռ վ ի ա ո ն ե լ ո վ ա յ ն փ ա ս ա ը , ո ր ա ո ա ջ ա դ ր վ ո դ ա դ ր ա վ ա յ ր ը տեղ ա կ ա յ վ ա ծ է լ ի ն ե լ ու մ ի վ ա յ ր ու մ , ո ր տեղ կ ա մ ի չ ո գ տ ա գ ո թ վ ո դ կ ա վ ա ֆ ա ր ե ր ի ֆ ա ր հ ա ն ֆ , ա ն հ ա վ ա ն ա կ ա ն է , ո ր մ ա կ ե ր ե ս ա յ ի ն ար տահ ոս ֆ ը ն ե ր թ ա փ ա ն ց ի ս տ ո ր գ ե տ ն յ ա ջ ր ե ր ի մ ե ջ , հ ե տ և ա ր ա ս տ ո ր գ ե տ ն յ ա ջ ր ե ր ի վ ր ա ե դ ա ծ ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն ը ս ա հ մ ա ն ա փ ա կ կ լ ի ն ի :

9.2 Հ ե դ ե դ մ ա ն հ ա վ ա ն ա կ ա ն ու թ յ ու ն ը

Տ ա ր ա ծ ա ռ ջ ա ն ա յ ի ն ա դ ր ա վ ա յ ր կ ա ո ու ց ե լ ու ա ո ա ջ ա դ ր վ ա ծ տ ա ր ա ծ ֆ ի մ ո ս ո չ մ ի մ ռ տ ա կ ա ն բ ն ա կ ա ն ջ ր ա յ ի ն մ ա ր մ ի ն ն ե ր չ կ ա ն : Հ ե տ և ա ր ա ր կ ա ր ծ ու մ ե ն ֆ , ո ր հ ե դ ե դ ու մ ի ց ը ն դ ե ր ֆ ի վ ր ա ու ն ե ց ա ծ ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն ը ռ ա տ ֆ ի չ հ ա վ ա ն ա կ ա ն է : Դ ա ռ տ ա մ ի ջ յ ա ն ջ ր ա տ ա ր ա ո ու ն ե ր ի և ջ ր ա տ ա ր խ ո դ ո վ ա կ ն ե ր ի ս ե դ ծ մ ա ն ռ ն ո ր հ ի վ ա ն ձ ր և ա ջ ր ե ր ը կ հ ե ո ա ց վ ե ն ա ո ա ջ ա դ ր վ ա ծ

աղբավայրի տարածքից և կլցվեն բնական դրենաժայի և հնասնֆների մեջ :

9.3 Արտափոքումների և շինարարության ազդեցությունները լանդշաֆտի վրա

Նախագծի աշխատանքները, որոնք կապված են տարածքային աղբավայրի հիմնման հետ կատարվեն նախկինում անաղբարների կառուցման հետևանքով վնասված հողի աշխատանքների և թափոնների բեռնաթափման տարածքներում : Առաջարկվող գործունեությունները կներառեն տարածքների մաքրում, որոնք հարակից են անաղբարի մուտքին դեպի Հրազդանի մուտքը, անաղբարի նորոգում, առկա աղբավայրի փակում և հրդի ծածկի ստեղծում, որը կուներև բնական բլրի տեսք : Աղբավայրի կառուցումը կիրականանա փուլերով՝ հնարավորություն տալով կառուցել տարածքներ սահմանափակ արտափոքումների տարածքներով և նույն ժամանակ շինարարական գործողություններով : Գործողությունների շարքը կուներև դրական ազդեցություն Հրազդանի աղբավայրի վրա :

9.4 Վերգետնյա և ստորգետնյա ջրերի աղտոտվածություն

Շինարարության փուլում ջրային ռեսուրսների աղտոտումը սովորաբար տեղի է ունենում շինարարական նյութերի սխալ պահեստավորման, շինարարական աղբի և պեղած նյութերի, ինչպես նաև վառելանյութի, նավթի և այլ նյութերի արտահոսքի արդյունքում :

Վերգետնյա և ստորգետնյա ջրերի աղտոտվածությունը կանխարգելու համար հետևյալ մեղմացման միջոցառումները պետք է իրականացվեն՝

- Շինարարական սարքավորումներից նավթի արտահոսքի և շինարարական համաքաներում կեղտաջրերի արդյունքում հնարավոր աղտոտումը նվազեցնելու համար այս վայրերը զգուշորեն նշանակված կլիներ և սարքավորումների պատեան տեխնիկական վիճակն ապահովված կլինի : Բացի այդ, ավագ կամ մանրաթիֆ պետք է տարածել գետնին՝ շինարարական ավտոկայանատեղիներին համար : Արտահոսքի դեպքում աղտոտված շերտը պետք է հանել և փոխարինել ավագի կամ մանրաթիֆ նոր շերտով :
- Ջրահեռացման առուներին/խողովակներին մոտ գտնվող տարածքները չեն օգտագործվի շինարարական նյութերի պահեստավորման և թափոնների ժամանակավոր կուտակման համար ,

- Ապահովել ծածկով տարածքներ շինարարական նյութերի պահեստավորման և թափոնների նախնական կուտակման համար, որպեսզի նվազագույնի հասցնել տարափից առաջացող ջրակույտերի ֆանակը :
- Բուրք մեկնանքը պետք է պարբերաբար ստուգել և ապահովել բնական գործունեության տեխնիկական պայմաններով : Որևէ նավթի կամ այլ հեղուկի արտահոսքի դեպքում մեկնանքը պետք է տեղափոխել հարթ տարածք և անմիջապես վերանորոգել :
- Ջրի նմուշները պետք է փորձարկվեն նավթամթերքների հետ արտահոսքային դեպքերի համար :

9.5 Օդի աղտոտվածություն

Օդի աղտոտվածությունն առաջանում է շինարարական աշխատանքների ընթացքում և ընդգրկում է փոշու արտանետում, որն առաջանում է փոքրելու, հողային աշխատանքներից, ստորգետնյա մուտքերի կանոցման, մեկնանքի և շինարարական տեխնիկայի շահագործման, շինարարական աշխատանքների ընթացքում մեկնանքի և փոխարանի ջրացրի կողմից օգտագործվող դիզելի այրման արդյունքում արտանետվող վնասակար նյութերից, եռակցման, բետոնային խողովակների ստեղծման, ասֆալտապատման աշխատանքներից, ինչպես նաև փոքրվող շինարարական նյութերի սխալ պահպանման և փոքրվող շինարարական աղբի ոչ ժամանակին հեռացման արդյունքում : Շինարարական աշխատանքների արդյունքում առաջացող փոշու և բիտումի ծուխը կարող են բացասական ազդեցություն ունենալ շրջակա միջավայրի մաքրության օդի վրա : Աղբավայրի սահմաններից 500 մ. շառավղով ընկալիչներ չկան, տեղի հետևանքները սահմանափակ են : Հարկ է նշել, որ այս հետևանքները կառաջանան շինարարության ընթացքում, բայց կլինեն կարճատև և կազդեն տարբեր մարդկանց վրա տարբեր ժամանակներում : Ոչ մի հիմնական օդի աղտոտվածություն չի ալկիլվում, ֆանի դեռ կիրառվում են պատշաճ շինարարական և սարքավորումների գործող պրակտիկաներ :

Օդին հասնելի պոտենցիալ ազդեցությունները նվազագույնի հասցնելու համար առաջարկվում են հետևյալ մեղմացնող միջոցառումները`

- Նախքան հողափորային, կոմպակտացման և այլ աշխատանքները, ջուր ցողել չհարթեցված, բուսականություններից զուրկ մակերեսների վրա` նվազագույնի հասցնելով օդի մեջ առկա փոշու :

- Փոխադրամիջոցների համար փակցնել և կիրառել արագորոշան սահմանափակումներ ավտոմոբիլային երթուղիներին անաջացրած փոշին ցվագեցնելու համար ;
- Թույլատրել միայն լիցենզավորված մեքենաների մուտքը ;
- Բեռնատար մեքենաները լցնելիս պահպանել հոդը խոնավ ;
- Ջգել բեռնատար մեքենաների փակնելը ;
- Մանր շինարարական նյութերը (մանրաթիֆ, ավազ, հոդ, և այլն) բեռնատարներով տեղափոխելիս պետք է ծածկել, որպեսզի ցվագեցնել փոշու արտահոսքը :
- Եթե հնարավոր է, անջատել անտեղի աշխատող մեքենաներն ու տեխնիկան ;
- Վերապատասխել աշխատողներին, ովքեր շինարարության ընթացքում կհետևեն շինանյութերին և աղբին՝ արտահոսքը ցվագեցնելու համար :
- Որտեղ հնարավոր է, պետք է խուսափել մանր նյութերի պահեստավորումից և իրականացնել ժամանակին առումներ :
- Օդի աղտոտվածությունից խուսափելու համար իրականացնել փոշին կանխարգելող միջոցառումներ՝ ջրեղնով մուտքի քանակարհեցում, շինարարական տարածքը և համբարները :
- Մշակել երթուղիներին կառավարման պլան՝ ապահովելով սահուն երթուղիներն ու աշխատողներին, և անցորդներին համար :
- Բնվոր տրանսպորտային միջոցները պետք է պարբերաբար ստուգել և ապահովել արդյունավետ արտանետիչ խողովակներով՝ ՀՀ օրենսդրության պահանջներին համաձայն :

9.6 Կեղտաջրերի գոյացումը և հեռացումը

Աղբավայրի շինարարության փուլում շինարարական համբարում ջուրը կօգտագործվի խմելու, պատասխելու, լվանալու և լողանալու համար, ինչպես նաև շինարարական աշխատանքների համար (օր.՝ շինարարական տարածքի ջրում, անվազողների լվացում, և այլն) : Աշխատողներին օրական հարմարավետությունն ապահովող սարքավորումները հագեցած կլինեն ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերով : Շինարարական համբարների կեղտաջրերը կհավաքվեն 20 մ³ ծավալով սեպտիկ ցիստերնի մեջ, որը պատասխոված է անթափանց նյութից : Ցիստերնը կդատարկեն ամեն շաբաթ

համապատասխան մեքեցայով, որը կտեղափոխի կեղտաջուրը կեցարոնացած կեղտաջրերի հավաքատեղի տեղական իշխանութ- յուննեքի նախնական համաձայնեցմամբ :

Մակերեսային հնագործների ադտոտման արդյունքում կոյունու համակարգի և կեղտաջրերի հավաքման ցիստերնի սխալ աճ խտտանքը կարող է միջին բացասական ազդեցություն ունեննալ կայքի վրա: Շինարարական կեղտաջրերի գոյացման և հեռացման բացասական հետևանքները նվազեցնելու համար առաջարկվում են հետևյալ միջոցառումները`

- Պետք է խուսափել հնարավոր ջրի տարածումից . արգելել տարածում մեքեցանեքի և տեխնիկայի լվացումը :
- Պատճան կերպով կառավարել ֆինիական և այլ հեղուկ և պինդ վտանգավոր նյութերը :
- Հավաքել և հեռացնել բնականաբար գոյացած կեղտաջրերը տարածքից :

9.7 Խոցելի ինքն վտանգ

Հնդհանուր առմամբ «բնական վտանգ» երևույթը վերաբերում է բոլոր մթնոլորտային, ջրաբանական, երկրաբանական (այդ թվում նաև սեյսմիկ) և անտառային հրդեհներ երևույթներին, որոնք իրենց տեղակայման, ծանրության և հանախականության պատճառով կարող են բացասաբար ազդել մարդկանց, նրանց կառույցների և գործունեության վրա: Աղբավայրին վերաբերող բնական վտանգների թվում են երաշտը, երկրաշարժը, ջրհեղեղը և հրդեհը: Կայքը տեղակայված է Հայաստանում, որտեղ երկրաշարժների վտանգը բավականին բարձր է, հետևաբար աղբավայրի բոլոր սարավորումները պետք է կառուցվեն այդ փաստի համապատասխան: Երաշտը և ջրհեղեղը կարող են ազդել քափոններին և հողի խոնավության վրա և հողային աճ խտտանքներին ժամանակ արտահոսի պայմանները :

Աղետների մեղմացումը սովորաբար հանգեցնում է ուկային բաղադրիչների խոցելի ինքն վտանգ կրճատմանը, այդ վայրի վտանգի հակվածության ձևափոխմանը: Նման ազդեցություններին ուղղված մեղմացնող ֆայլերը սովորաբար ներառում են հատուկ անվտանգության կամ խոցելի ինքն վտանգ նվազեցման միջոցառումներ, որոնք ներառված են նախագծի փաստաթղթերում և մշակված են աղբավայրի ստորաբաժանումներին շինարարության և պատկանիչ սարավորումներին կառուցման համար (եթե տեղին են): Վտանգները պատճան կերպով կանխելու և մեղմացնող միջոցառումները ժամանակին կիրառելու նպատակով, խորհուրդ է տրվում աղբավայրի համար Աղետների դեկավարման նախագիծ մշակել

տարածաշրջանային իշխանությունների հետ միասին : Ադետներին դեկավարման նախագիծը պետք է ներառի միջոցառումներ , որոնք ուղղված են հետևյալ խնդիրներին .

- Բնական վտանգների կանխատեսում
- Արտակարգ իրավիճակների պատրաստվածություն
- Ադետներին ժամանակ փրկարարական և օգնություն աշխատանքներ
- Հետադետային վերականգնում և վերականգնում
- Կրթական և վերապատրաստման միջոցառումներ

Աղբավայրում վտանգի խոցելիությունը և վազեցնելու և պատակով խորհուրդ են տրվում հետևյալ միջոցառումները .

- Վնասված խոզովակների կառուցում
- Աղբավայրի շուրջը թափարգելային գոտու ստեղծում
- Վտանգավոր և թունավոր նյութերի հետ գործունեակիս աշխատակիցների կողմից անվտանգության կանոններ պահպանում
- Շինանյութերի , վանելիքի , նավթամթերքների , ֆիմիկան նյութերի և այլնի հետ գործունեակիս և պահեստավորելիս կանոնակարգի պահպանում
- Աղբավայրի օժանդակման կանոնավոր գնումներ՝ ապահովելու համար դրանց պատահական գործունեությունը
- Աշխատակիցների վերապատրաստում արտակարգ իրավիճակների ժամանակ վարվելու համար

Վստահելի հաղորդակցության ստեղծում աղբավայրի և համապատասխան տարածաշրջանային իշխանությունների միջև , այն է՝ առաջին բուժօգնության ծառայություն , փրկարարական ծառայություն , ոստիկանական , հրեջջ ծառայություններ , էլեկտրակցիայի , գազի և ջրի մատակարարման սարքավորումների օպերատորներ , որպեսզի համարժեք արձագանք կատարվի արտակարգ իրավիճակներին դեպքում :

9.8 Աղմուկ

Շինարարության ընթացքում աղմուկի առաջնային աղբյուր են հանդիսանում ծանր սարքավորումները (բուլդոզերներ , էքսկավատորներ , ինժեներական , և այլն) և տրանսպորտային երթևեկությունը : Շինարարական աղմուկի ազդեցության չափը կախված է շինարարական աշխատանքից , սեխիկային աղմուկի աստիճանից : Շինարարական տարածքում աղմուկի բարձրացումը անխուսափելի է , բայց դրանք ժամանակավոր են և պետք է ունենան կարճատև ազդեցություն : Շինարարության և աղբավայրի աշխատանքի ընթացքում օգտագործվող մեքենաները և սարքավորումները կանխատեսվեն ապահովելու , որ

գ նահատ ւ յ ած աղ մ ու կ ի մ ակ ար դ ակ ը չ ի գ եր ա գ ա ն ց ի ը ն դ ու ն ե լ ի մ ակ ար դ ակ ը առ ա ն ց ֆ ա յ ի ն ը ն կ ա լ ի չ ն ե ր ի հ ա մ ար (Հ ր ա գ դ ա ն ի ք ն ա կ ի չ ն ե ր և աղ ք ա վ ա յ ք ի ա շ խ ա տ ո ղ ն ե ր) : Աղ մ ու կ ի թ ու յ լ ա տ ր ե լ ի մ ակ ար դ ակ ն ե ր ը կ ար գ ա վ ո ր վ ու մ ե ն Ս ա ն ի տ ար ա կ ա ն ն ո ր մ ե ր ո վ N2-III-11.3 “Աղ մ ու կ ը ա շ խ ա տ ա վ ա յ ք ե ր ու մ , ք ն ա կ ե լ ի և հ ա ն ք ա յ ի ն կ ա ո ու յ ց ն ե ր ու մ և ֆ աղ ա ֆ ա յ ի ն ս ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ու մ ” ը ն դ ու ն վ ա ծ Հ Հ ա ո ո ղ ջ ա պ ա հ ո ո թ յ ա ն ն ա խ ար ար ո ո թ յ ա ն կ ո ղ մ ի ց (Հ ր ա մ ա ն 139 NՕ138 Մ ա ր տ ի 6 , 2002թ .) : Շ ն ո ր հ ի վ ք ա ր դ լ ա ն դ շ ա ֆ տ ա յ ի ն պ ա յ մ ա ն ն ե ր ի գ ն ա հ ա տ ա կ ա ն ն ե ր ը չ ե ն կ ար ո ղ հ ի մ ն վ ե լ մ ո ղ ե լ ի հ ա շ վ ար կ ն ե ր ի վ ք ա , ք ա յ ց պ ե տ ֆ է հ ա ս տ ա տ վ ե ն ը ն կ ա լ ի չ ն ե ր ի վ ք ա աղ մ ու կ ի մ ակ ար դ ակ ի գ ո ր ծ ի ֆ ա յ ի ն չ ա փ ու մ ն ե ր ո վ :

Աղ մ ու կ ի հ ե տ ն ա ն ֆ ն ե ր ը մ ե ղ մ ա ց ն ե լ ու հ ա մ ար առ ա ջ ա ր կ վ ու մ ե ն հ ե տ ն յ ա լ մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն ե ր ը`

- Ս ա հ մ ա ն ա փ ա կ ե լ աղ մ կ ո տ ա շ խ ա տ ա ն ֆ ն ե ր ը առ ա վ ո տ յ ա ն ժ ա մ ը 7-ի ց մ ի ն չ և ե ր ե կ ո յ ա ն ժ ա մ ը 10-ը ա շ խ ա տ ա ն ֆ ա յ ի ն օ ր ե ր ի ն ;
- Ո ղ ջ ա ե խ ի ի կ ա ն պ ե տ ֆ է ու ն ե ն ա ձ ա յ ն ա կ առ ա վ ար մ ա ն ս ա ր ֆ ե ր ո չ պ ա կ ա ս ար ո յ ու ն ա վ ե տ ֆ ա ն օ ր ի գ ի ն ա լ տ ե խ ի ի կ ա յ ի ն ը :
- Հ ն ար ա վ ո ր ի ն ս պ ե տ ֆ է ա յ ն պ ե ս դ ա ս ա վ ո ր ե լ աղ մ կ ա հ ար ո ո յ ց մ ե ֆ ե ն ա ն ե ր ի ա շ խ ա տ ա ն ֆ ա յ ի ն ժ ա մ ե ր ը , ո ր պ ե ս գ ի դ ր ա ն ֆ հ ա մ ը ն կ ն ե ն , ֆ ա ն ի ո ր աղ մ ու կ ի կ ո ղ մ ն ա կ ի աղ ք յ ու ր ն ե ր ը աղ մ ու կ առ ա ն ձ ն ա պ ե ս չ ե ն ա վ ե լ ա ց ն ու մ :
- Ո ր ֆ ա ն ո վ հ ն ար ա վ ո ր է , ծ ա ն ք ք ե ո ն ա տ ար ն ե ր ի ե ր թ և ե կ ո ո թ յ ու ն ը պ ե տ ֆ է հ ե ո ու պ ա հ ե լ ք ն ա կ ա տ ե ղ ի ն ե ր ի ց ;
- Բ ա ր ձ ր աղ մ ու կ ի մ ե ջ ա շ խ ա տ ո ղ ն ե ր ը պ ե տ ֆ է կ ր ե ն ա ն հ ր ա ժ ե շ տ պ ա շ տ պ ա ն ի չ հ ա ն դ ե ր ձ ա ն ֆ ;
- Ց ա ն կ ա պ ա տ ե ր կ ա մ աղ մ ու կ ի ց պ ա շ տ պ ա ն ո ղ ա կ ու ս տ ի կ պ ա տ ե ր պ ե տ ֆ է կ ի ր ա ո վ ե ն ա շ խ ա տ ո ղ ն ե ր ի ն ա մ ք ար ո ու մ աղ մ ու կ ը ն վ ա գ ե ց ն ե լ ու հ ա մ ար ;
- Պ ե տ ֆ է խ ու ս ա փ ե լ հ ար վ ա ծ ո ղ գ ո ր ծ ի ֆ ն ե ր ի ց ո ր տ ե ղ հ ն ար ա վ ո ր է ;
- Մ ե ֆ ե ն ա ն ե ր ը պ ե տ ֆ է ա ն ջ ա տ ե լ , ե ր ք չ ե ն օ գ ա գ ո ր ծ վ ու մ :

9.9 Գ ա ր շ ա հ ո ս

Հ ո ղ ա յ ի ն և շ ի ն ար ար ա կ ա ն ա շ խ ա տ ա ն ֆ ն ե ր ը չ ե ն հ ա մ ար վ ու մ հ ո տ ի աղ ք յ ո ո թ : Ա յ ս պ ի ս ո վ , աղ ք ա վ ա յ ք ի կ ա ո ու ց մ ա ն ա շ խ ա տ ա ն ֆ ն ե ր ի ար ո յ ո ո թ ու մ առ ա ջ ա ց ա ծ հ ո տ ը ա ն ն շ ա ն կ լ ի ն ի : Հ ո ղ ա յ ի ն ա շ խ ա տ ա ն ֆ ն ե ր ը և ֆ աղ ա ֆ ա ց ի ա կ ա ն ա շ խ ա տ ա ն ֆ ն ե ր ը ա յ ն մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն ե ր ի ց ու ց ա կ ո ու մ չ ե ն , ո ր ո ն ֆ առ ա ջ ա ց ն ո ու մ ե ն

տեղի հետքեր : Անհավանական է համարվում , որ շինարարական փուլի հետ կապված աշխատանքները կարող են տեղի հետքերի գոյացման պատճառ դառնալ : Այսպիսով , դիտարկվում է , որ աղբավայրի շինարարության փուլում տեղի հետքերի աղդեցությունը կլիներ նվազագույն :

9.10 Վնասակար կամ բժշկական թափոնների արտահոսք

Աղբավայրի շինարարության ընթացքում վնասակար կամ բժշկական թափոններն արտահոսք չի սպասվում : Համապատասխան միջոցառումներ կիրառվեն շինարարական մեթոդներով և բեռնատարների շահագործման և սպասարկման ժամանակ՝ կանխելու համար վառելիքի , յուղերի և ֆիմիկատների արտահոսքը : Այս միջոցառումները ներառում են .

- Պահպանել մեթոդները և տեխնիկան լավ վիճակում՝ նավթամթերի և վառելանյութերի արտահոսքից խուսափելու համար ;
- Վերապատրաստել աշխատողներին որևէ նավթամթերի և վառելանյութերի արտահոսքը ճիշտ կերպով հեռացնելու համար ;
- Բոլոր մեթոդները ապահովել շարժական մաքրող սարքավորումներով :

9.11 Կենսաբազմազանություն

Աղբավայրի կառուցման աղդեցությունը կենսաբազմազանության վրա կլիներ համարժեք խանգարման և մասնատման ընդհանուր չափին : Հարկ է նշել , որ աղբավայրը կրիտիկական բնակավայր չէ որևէ բույսի կամ կենդանական տեսակի համար և աղբավայրի մոտակայքում չկան պաշտպանված բնական նեսուրսներ : Կենսաբազմազանության վրա աղդեցության հավանականությունը և նշանակությունը ցածր են :

Աղբավայրի ցանկապատումը կմշակվի աղբավայրի կառուցման ընթացքում , կանխելու համար խոշոր եղջերավոր անասուններին և վայրի կենդանիներին մոտեցնել :

9.12 Կայուն բնական միջոցների կառավարում

Հաշվի առնելով աղբավայրի գտնվելու վայրը կավի հանքի տարածքում և բնական ջրի բացակայությունը մոտակայքում , բուսական աշխարհի վրա աղդեցությունը և ջրի պաշարները պե՛տ է համարվեն չնչին : Շինարարական աշխատանքները ենթադրվում են առկա նանապարային մոտեցի տարածքներում ,

առկա աղբավայրում և կավի հանքում: Տեղական հեռավոր
Երևանի համարների նշանակումը կօգտագործվեն այնտեղ, որտեղ
հեռավոր է: Ապրանքների մատակարարման շղթայի
կայունության պահանջները (օր. ավագի և մանրախոնի
առանձին լիազորված առանձին տարածքները, ոչ քարձր
էկոլոգիական արժեքով տարածքները նշանակումը, ծագումը,
ծագման մոնիթորինգը) կներառվի պայմանագրում և կստուգվի
Երևանի մարզի վերահսկման ընթացքում:

9.13 Ջերմոցային գազերի արտանետումներ

Երևանի փուլում աղբավայրերում ոչ մի գազ չի
հավաքվի հետևաբար ոչ մի էական ջերմոցային գազերի
արտանետում չի սպասվում: Այնուամենայնիվ, ջերմոցային
գազերի սահմանափակ ֆանկցիոնալ արտանետումներ կարող են
լինել Երևանի մարզի վերահսկման տարածքներում, տեղի ինդյուստրիա,
փոխադրամիջոցները, երկաթուղային խառնուրդները և այլն:

Հետևյալ միջոցառումները կպահանջվեն ջերմոցային գազերի
առաջացման գործում Երևանի մարզի գործողություններին
նվազագույն նպաստումը:

- Մեկուկուսուկուսի դեկավարման նախագիծ սահուն
 էրթևեկության հոսքի ապահովվելու համար:
- Կանոնավոր կերպով ստուգել փոխադրամիջոցներին և
 սարքավորումներին տեղի ինդյուստրիայի վիճակը և ապահովել, որ
 բոլոր սարքավորումները զինված լինեն արդյունավետ
 խլացուցիչներով, որոնք կանխում են աղտոտումը:
- Անջատել Երևանի մարզի տեղի ինդյուստրիայի և սարքավորումները,
 երբ դրանք չեն օգտագործվում:

9.14 Կլիմայի փոփոխություններ և հարմարեցում

Երևանի մարզի առաջատարները հիմնականում կիրականացվեն
ամառային ամիսներին: Չափացանց տաք ջերմաստիճաններին
հավանականությունը պետք է հաշվի առնվի առաջատարների
պլանավորման ժամանակ: Մյուս կողմից, սաստիկ ձմեռային
սառնամանիքներին հավանականությունը և առատ ձյունը պետք է
հաշվի առնվեն սարքավորումներին պլանավորման և
Երևանի մարզի կայմի սպասարկման ժամանակ:

**9.15 Երևանի մարզի ընթացքում բնապահպանական
ազդեցություններին գնահատում**

Սահմանված բնապահպանական ազդեցություններին համառոտ
կայացումը, որը վերաբերում է աղբավայրի Երևանի մարզի
առաջարկվող միջոցառումներին և հեռավոր բացասական

ազդեցություններին մեղմացման միջոցառումներին ,
 ներկայացված է Աղյուսակ 9.1-ում :

*Աղյուսակ 9.1 Բնապահպանական ազդեցություններին գնահատում
 աղբայրի շինարարության ժամանակ*

Ազդեցություններ	Գնահատում	Անհրաժեշտ մեղմացման միջոցառումներ
Փոփոխությունները դրեկոմային համակարգում	Զնչին	-
Հեղեղման հավանականություն	Զնչին	-
Արտափոքումներին և շինարարության ազդեցությունը լանդշաֆտի վրա	Ցածր դրական	-
Հողի, մակերեսային ջրերի և ստորգետնյա ջրերի աղտոտումը	Ցածր բացասական	Աղբայրի բաժանմունքներին հատկապես շինարարության և ֆիլտրատի լցման հիմնում, մակերեսային արտահոսքի կառավարում, տարածման կանխում, ֆիլտրատի կառավարում
Օդի աղտոտում (փոշի և արտանետումներ մեքենաներից, հողային աշխատանքների ժամանակ)	Զախավոր բացասական	Սարքավորումներին սպասարկում, հողի ցողում, ծածկեր հողի տեղափոխման ժամանակ, կայքում բեռնատարների ցածր արագություն
Աղմուկ շինարարական մեքենաներից և բեռնատարներից	Զախավոր բացասական	Շինարարությունը ցերեկային ժամերին, խլացուցիչների կիրառում, կայքի տարածքում բեռնատարների ցածր արագություն, աշխատանքների համար PPE
Տեսանելիություն	Ցածր բացասական	Բեռնատարների և մեքենաների սպասարկում
Կենսաբազմազանություն	Զնչին	-
Բնական նստարկների կառավարում (հող, ջուր)	Զնչին	Օգտագործել տեղական նյութեր հնարավորություն դեպքում
Զերմացային գազի արտանետումներ	Ցածր բացասական	Օգտագործել արդյունավետ մեքենաներ և աշխատանքային ժամանակացույց

Ազդեցություններ	Գնահատում	Անհրաժեշտ մեղմացման չեղարկումներ
Կլիմայի փոփոխություններ հարմարվողականություն	Զնչին	-

10 Շինարարության ընթացքում և սոցիալական ազդեցություններ և մեղմացման միջոցառումներ

Աղբավայրի կառուցումը և դեպի տարածք հանապարհի մուտքը նախատեսվում է նաև արևալույսի հոդի վրա; տարածքը նախապես տրամադրվել է որպես աղբի հավաքման համար ամենամոտ քնակելի շենքերից մոտ 500մ հեռավորության վրա: Աղբավայրի կառուցումը այս տարածքում չի պահանջի այլ մշտական կամ ժամանակավոր ձեռքբերման տարածք: հողատարածքի կառուցումը և թարմացումը կարող են իրականացվել առանց որևէ հանրային ծառայության խաթարման:

Աղբավայրի կառուցման հիմնական վնասակար ազդեցությունները սովորաբար ներառում են ծանրաբեռնված երթևեկություն, աղմուկ, գեղազիտական ֆայֆայում, և աղբավայրի տարածքի շրջակայքում գույքի արժեզրկում: Այս տիպի ազդեցությունները առաջարկվող Ծրագրի համար կրիտիկական չեն լինի, որովհետև աղբավայրի համար ընտրված կայքը տեղակայված է նախկին ֆարհանքի տարածքում, քնակավայրերից հեռու և առկա մեծ աղբավայրի մոտ:

Այն կալվածում է, որ տարածքային աղբավայրի ենթակառուցվածքի պայմանագրի կողմերը կբերեն իրենց որակավորված աշխատանք, բայց նաև աշխատանքի կվերցնեն ամենօրյա տեղական բնակիչների շինարարական աշխատանքների համար: Ուստի գնահատումն այն է, որ տարածքային աղբավայրի կառուցումը դրական ազդեցություն կունենա տեղի զբաղվածություն վրա:

Ծրագրի շինարարական փուլի համապատասխան սոցիալական ազդեցությունները և մեղմացնող միջոցառումները մանրամասն ներկայացված են գլխի հետևյալ բաժնի ներքո:

10.1 Սոցիալ -տնտեսական և մշակութային ազդեցություններ

Կոտայի տարածաշրջանում և Սևանի համայնքում աղբահանման արժեքի կրկնապատկումը, որը անհրաժեշտ է աղբահանման ծառայություններին և տարածքային սանիտարական աղբավայրի

բարեկամության համար, կլինի առաջարկված նախագծի սոցիալ-տնտեսական հիմնական ազդեցությունը: Բնութագրող տնային տնտեսությունների վրա, նախագծի տարածաբանական, կազմի գնի աճը: Գնեքը կառուցելու նախաձեռնումն համակարգի օգտագործողների համար (ինստիտուտներ, խանութներ, ռեսուրսներ և այլն): Գնի փոփոխման ազդեցության հիմնական բացասական կողմը մեղմացնելու համար առաջարկվում է ավելացնել արժեքը արդեն իսկ աղբավայրի կառուցման և նոր աղբահանման համակարգի հիմնման ժամանակ: Գնեքի աճը կարող է բերել աղբահանման ծառայությունների հիմնական գարգացում, երբ միայն աղբահանման գինը բարձր: Հակառակ դեպքում տնային տնտեսությունները չեն խրախուսվի ավելի բարձր մուծումներ կատարելու: Ուստի աղբահանման գնի աճը կուճեցնի հասակ սոցիալ-տնտեսական և անուղակի մշակույթային ազդեցությունը:

Ուղղակի սոցիալ-տնտեսական ազդեցությունը կներառի շինարարների համար նոր աշխատանքների ստեղծում և գումարի ներհոսքի ստեղծված աղբավայրի շինարարության ընթացքում: Այն կալվածում է, որ կապալառու նախատեսվի կվեբի սեղանի վարորդների՝ շին. նյութերի առաման համար: Այս աշխատանքային հնարավորությունը հասանելի կլինի 2 տարի:

Անուղղակի ազդեցությունը կառաջանա կապված նոր տնտեսական աճի հետ: Մինչդեռ պետք է հաշվի առնել, որ աղբավայրի կառուցումը ամբողջ Կոտայի մարզի համար է, և տեղական տնտեսության զբաղվածության ազդեցությունը շատ մեծ չի կարող լինել: Բացի այդ, շատերի համար զբաղվածությունը կկրի ժամանակավոր բնույթ:

Հնդ օգտագործման ազդեցությունները նույնպես համարվում են աննշան, քանի որ աղբավայրը և մուտքի նախապահը գտնվում են հասարակական սեփականություն համարվող տարածքի վրա և ազատ է աղբավայրի կառուցման համար: Բնակելի տարածքներին մոտ համայնքների վրա ոչ մի ազդեցություն չի ապահովվում, քանի որ դրանք գտնվում են բավականին հեռու:

Մշակութային ռեսուրսների ուղղակի ազդեցությունը կարող է առաջանալ շինարարական աշխատանքներից, և անուղղակի ազդեցությունները՝ հողի էրոզիայից: Իմանալով, որ աղբավայրը գտնվում է լիված կավի հանքի տարածքում, մշակութային ռեսուրսների ազդեցությունը փոխ հավանական է: Այնուամենայնիվ, առաջարկվում են հետևյալ մեղմացնող միջոցառումները՝

- Օգտագործել առկա հնարավոր բոլոր նախապահները՝ նոր մակերեսային խրատումներից խուսափելու համար;

- Պարբերաբար վերահսկել աղբավայրի մոտակայքում գտնուող մշակութային նեոնուրոնները (առկայության դեպքում);
- Շինարարական աշխատանքները կապարեցվեն եթե անակնկալ մշակութային նեոնուրոններ հայտնաբերվեն : Համապատասխանին ֆորմացիան պետք է փոխանցվի Մշակույթի նախարարության պատմական և մշակութային հուշարձաններին պահպանման պետական գործակալությանը, որն էլ կառաջարկի, արդյոք կարող է շինարարությանը շարունակվել թե ոչ ;
- Կրթել աշխատողներին անօրինական մշակութային նեոնուրոններն օգտագործման հետևանքները վերաբերյալ :

10.2 Աշխատանքային պայմաններ

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի համաձայն, աշխատողների համար, որպես շինարարության գործընթացի մի մաս, պետք է գնահատել պոտենցիալ առևտրային և ապահովել նրանց անվտանգությանը, ինչպես նաև տեղեկացնել աշխատողներին անվտանգության պահպանման մասին և մշակել գործողությանը կապարեցված ծրագրի արտակարգ դրության դեպքում կիրառելու համար : Շինարարական ընկերությանը կարող է ստեղծել այդ հարցերով զբաղվող կոմիտե : Շինարարական ընկերությանը կապահովի համապատասխան աշխատանքային պայմաններ, որպեսզի աշխատողները կարողանան կատարել իրենց պարտականությունները :

Մասնավորապես, շինարարական կազմակերպությանը պարտավոր է ապահովել`

- Մեքենաների, սարքավորումների, մեխանիզմների, տեխնիկայի և այլ սարքերի անխափան աշխատանքը ;
- Համապատասխան տեխնիկական փաստաթղթերի ժամանակին տրամադրում ;
- Նյութերի և գործիքների բարձր որակ և ժամանակին տրամադրում ;
- Էլեկտրականության, գազի և այլ էներգիայի աղբյուրներին վստահելի և անխափան մատակարարում ;
- Ապահով աշխատանքային պայմաններ (անվտանգության նորմերի և կանոններին պահպանում, պատշաճ լուսավորություն, ջեռուցում, օդափոխում, աղմուկի ցածր մակարդակ, փոշի, տատանում և այլ գործոններ) ;

- Վթարայ ին էլ ֆերի առկայ ու թյ ու ն , ոք ոն ֆ գեր ծ կլ ի ն ե ն ֆի գի կակ ա ն խո չ ը ն դ ո տ ն եր ի ց : Բ ու լ ո ք ա շ խ ա տ ո դ ն եր ը պե տ ֆ է լ ա վ ա տ ե դ յ ա կ լ ի ն ե ն ա յ դ է լ ֆ եր ի մ ա ս ի ն :

Բ ու լ ո ք մ ե ֆ ե ն ա ն եր ու մ և շ ի ն ա ր ա ր ու թ յ ա ն տ ա ր ա ծ ֆ ու մ կ ր ա կ մ ա ր ի չ ն եր ի առ կ ա յ ու թ յ ու ն ;

- Առ ա ջ ի ն օ գ ո ն ու թ յ ա ն ա ր կ դ ի կ ն եր ի առ կ ա յ ու թ յ ու ն ը ք ու լ ո ք մ ե ֆ ե ն ա ն եր ու մ և շ ի ն ա ր ա ր ու թ յ ա ն տ ա ր ա ծ ֆ ու մ : Բ ու լ ո ք ա շ խ ա տ ո դ ն եր ը պե տ ֆ է լ ա վ ա տ ե դ յ ա կ լ ի ն ե ն առ ա ջ ի ն օ գ ո ն ու թ յ ա ն կ ա ն ո ն ն եր ի ն և ա ր կ դ ի կ ն եր ի ա ե դ ի ն :
- Ա շ խ ա տ ո դ ն եր ի ֆի գի կակ ա ն վ ի ն ա կ ի ու շ ա դ ի ր վ եր ա հ ս կ ու մ . Խ ս տ ո ր ե ն ա ր գ է լ է լ ա կ ո հ ո լ ի , թ մ ր ա դ ե դ եր ի գ ո ր ծ ա ծ ու մ ը ա շ խ ա տ ա ն ֆ ի ժ ա մ եր ի ն :

Եթ ե թ ա փ ո ն ն եր հ ա վ ա ֆ ո դ ն եր ը ն եր ֆ ա շ վ ե ն վ եր ա մ շ ա կ վ ո դ ն եր ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն և վ ա ն ա ո ֆ ի պ ա տ ր ա ս տ ու թ յ ու ն ն եր ի ն , ն ր ա ն ց ա շ խ ա տ ա ն ֆ ա յ ի ն պ ա յ մ ա ն ն եր ը կ ք ա ր է լ ա վ վ ե ն :

10.3 Ա շ խ ա տ ա ն ֆ ի վ ա յ ր ու մ ա ո ո դ ջ ա պ ա հ ա կ ա ն և ա ն վ տ ա ն գ ու թ յ ա ն հ ի մ ն ա խ ն դ ի ր ն եր

Ա շ խ ա տ ո դ ն եր ի և հ ա ս ա ր ա կ ա կ ա ն ա ո ո դ ջ ու թ յ ա ն և ա ն վ տ ա ն գ ու թ յ ա ն պ ո տ ե ն ց ի ա լ ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն եր ը ա դ ք ա վ ա յ ր ի կ ա ո ու ց ու մ ի ց ն մ ա ն կ լ ի ն ե ն ա յ ն ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն ն եր ի ն , ոք ոն ֆ առ ա ջ ա ն ու մ ե ն ց ա ն կ ա ց ա ծ շ ի ն ա ր ա ր ա կ ա ն ն ա խ ա գ ծ ի ց ` կ ա պ վ ա ծ հ ո դ ա յ ի ն , ծ ա ն ր ա ր ֆ ա վ ո ր ու մ ն եր ի և տ ե խ ն ի կ ա յ ի օ գ տ ա գ ո ր ծ մ ա ն , շ ի ն ա ն յ ու թ եր ի ա ե դ ա փ ո խ մ ա ն և ա ր դ յ ու ն ա ք եր ա կ ա ն օ ք յ է կ տ ն եր ի ա ե դ ա դ ր մ ա ն հ ե տ : Պ ա տ ա հ ա ր ն եր ի մ ե ծ մ ա ս ը ը ն կ ն է լ ու կ ա մ ա ր ֆ ա վ ո ր ու մ ն եր ի ց հ ա ր վ ա ծ ն եր ա տ ա ն ա լ ու ա ր դ յ ու ն ֆ ե ն : Հ ի վ ա ն դ ու թ յ ու ն ն եր ը կ ա ր ո դ ե ն առ ա ջ ա ն ա լ ֆ ի մ ի կ ա տ ն եր ի ա ր տ ա հ ո ս ի ց : Բ ա ց ի ա յ դ , ա ն վ տ ա ն գ ու թ յ ա ն և ա ո ո դ ջ ա պ ա հ ա կ ա ն խ ն դ ի ր ն եր ը ն եր ա ո ու մ ե ն ծ ա յ ր ա հ ե դ ե դ ա ն ա կ ա յ ի ն պ ա յ մ ա ն ն եր ը և ք ն ա կ ա ն ա դ ե տ ն եր ը : Ո դ ջ ա ն ձ ն ա կ ա գ մ ը կ օ գ տ ա գ ո ր ծ ի հ ա մ ա պ ա տ ա ս խ ա ն ա ն վ տ ա ն գ ու թ յ ա ն ա ր ֆ ա վ ո ր ու մ ն եր ը :

Ա ո ո դ ջ ա պ ա հ ա կ ա ն ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն ն եր ը մ ե դ մ ա ց ն է լ ու հ ա մ ա ր առ ա ջ ա ր կ վ ու մ ե ն հ ե տ կ ա լ մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն եր ը `

- Կ ա տ ա ր է լ ա ն վ տ ա ն գ ու թ յ ա ն գ ն ա հ ա տ ու մ ` պ ո տ ե ն ց ի ա լ խ ն դ ի ր ն եր ը և մ ե դ մ ա ց ն ո դ մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն եր ը ն կ ա ր ա գ ր է լ ու հ ա մ ա ր :
- Մ շ ա կ է լ և ի ր ա կ ա ն ա ց ն է լ ա ո ո ո դ ջ ու թ յ ա ն և ա ն վ տ ա ն գ ու թ յ ա ն ծ ր ա գ ի ր ա շ խ ա տ ո դ ն եր ի և հ ա ս ա ր ա կ ու թ յ ա ն հ ա մ ա ր ` շ ո շ ա փ է լ ո վ ք ու լ ո ք ա ն վ տ ա ն գ ու թ յ ա ն խ ն դ ի ր ն եր ը և ա տ ա ն դ ա ր տ ն եր ը ;

- Սահմանել բնութագրի կիրառելի պրոֆեկցիոնալ անվտանգության սահմանափակումները և իրականացնել անվտանգ աշխատանքային պրակտիկա;
- Համոզվել անհատական պաշտպանության միջոցներին ադեկվատ կատարման մեջ, անցկացնել օգտագործման քրեյնինգներ;
- Հետևել համապատասխան պրոֆեկցիոնալ առողջության և անվտանգության կիրառմանը, մասնավորապես էլեկտրոնային, երկրամասն և այլ ծանր սարքավորումներ օգտագործելիս;
- Խորհրդակցել տեղական իշխանության և կոնսերվացիոն հետերթևեկության և երթևեկության վտանգներին մասին: Քննարկել երթևեկության կարավանային ծրագրերը;
- Մշակել հրդեհի կառավարման ազմավորության և անվտանգության նվազեցնելու հրդեհի բնական հավանականությանը, և ստեղծել հրդեհային անվտանգության տարահամայն ընթացակարգեր;
- Նախապատասխել աշխատողներին հրդեհի վաղ հայտնաբերման փուլում;
- Ցանկապատել շինարարական տարածքներում պահելով հասարակական միջամտությանը և իր;
- Օգտագործել պայթուցիկ նյութերի պահեստավորման և տեղափոխման համապատասխան ընթացակարգեր՝ նշելով դրանց գտնվելու վայրը;
- Վտանգավոր նյութերի հետ աշխատողներին համար պատասխել համապատասխան արձանագրությանը և նշել:

10.4 Տեսողական ազդեցությանը ներհանրացում, այդ թվում՝ տեսարանի գլխավոր ֆանապարհից

Տեսողական ազդեցությանը ներհանրացումը, այդ գլխավոր ֆանապարհից տեսարանը հիմնված է մասնագիտական դատողությանը և ներհանրացումը: Երկարարության փուլում, աշխատանքային սահմանափակված կլինեն առաջարկված ազդակարգի տարածում: Տարածքը կընդգրկի 2մ. բարձրությանը ցանկապատի տեղադրում, հարթեցված մուտքի ֆանապարհի կառուցում, գրասենյակներ և օժանդակ սարքավորումներին տեղաբաշխում:

Երկարարության ընթացքում տեսողական ազդեցությանը կառաջանա երթևեկությանը և գործող մեքենաներից: Հաշվառված այն, որ Ազդակարգի ընտրման գեղարվեստական նշանները կլինեն կառավարման և օժանդակ սարքավորումների մասին, տեսողական

ազդեցությունը մեծան կլինի: Ցանկապատը տեսնելի չի
լինի նրա է կան հեռավորությունից:

Աղբավայրի համար նախատեսված բաժանմունքներից փոքրած
հոդը 2-3 մ. բարձրությամբ հողակույտեր կառուցվեն:
Շրջակա միջավայրի գույնը տարվա մեծ մասի ընթացքում
դեղնաշագանակագույն է լինում, իսկ թմբերը գույնի և ձի
առումով կուրցնան մարզին ալ ազդեցությունը ընդհանուր
տեսանկյունի վրա:

Առկա լանդշաֆտի փոփոխությունը շինարարության ընթացքում
չնչի կլինի: Տեսողական ընկալիչները վրա ազդեցությունը,
ինչպես նաև լանդշաֆտի որակի և արժեքի փոփոխության
ժամանակահատվածը նույնպես չնչի կլինի:

Աջջարկվում են հետևյալ մեղմացնող միջոցառումները`

- Նախագծել, կառուցել և ներկել նշանավոր կառույցները
շրջակա միջավայրի համապատասխանեցնելու համար;
- Նվազագույնի հասցնել կառույցները և նրան հնարավոր
է դասավորել սարավորումների բաղադրամասերը;
- Թողել մալուխները արդեն խախտված տարածքներում (օր.
մուտքի հանապարհները)`նվազեցնելով մակերեսային
խախտումները;
- Օգտագործել շարտացուցիչներ և ծածկոցներ փայլը և
արտացոլանքը նվազեցնելու համար: Խուսափել անծածկ
փայլուն մետաղյա մակերեսներից;
- Հնարավորինս օգտագործել առկա հանապարհները և խախտված
մակերեսները;
- Սարավորումների և սարավորվածությունը չպետք է
գերազանցի մինիմալ պահանջներին:

10.5 Բնակչության շարժը

Ոչ մի վերաբնակեցում, մշակման կամ ժամանակավոր հողի,
գույքի և այլ ակտիվների ձեռքբերում չի պահանջվում
աղբավայրի կառուցման ընթացքում:

Հնարավոր բնակչության աճը աղբավայրի կառուցման համար
աշխատողներին միգրացիայի արդյունքում շատ սահմանափակ է:
Զնայած կարող է լինել մեծան բնակման աճ, այն մեծանակալի
ազդեցություն չի ունենա ընդհանուր միտումները վրա: Ի
լրում, կա աշխատանքային միգրացիա, հատկապես սեզոնային,

գյ ու դե քի ց ֆ ադ աֆ նե ք և ԱՊՇ ե ք կ ր նե քի ց , հ ի մ ն ա կ ա ն ու մ Ռ ու ս ա ս ա ն ի ց :

10.6 Տն տե ս ա կ ա ն ազ դե ց ու թյ ու ն նե ք

Շ ի ն ա ր ա ր ա կ ա ն փ ու լ ու մ գ լ խ ա վ ո ր տ ն տե ս ա կ ա ն ազ դե ց ու թյ ու ն ն ք տե դ ի ք ր ն ա կ չ ու թյ ա ն հ ա մ ա ր ա շ խ ա տ ա տե դ ե ք ի ս տե դ ծ ու մ ն է , ի ն չ ա կե ս ն ա կ ա յ ն ն յ ու թ ե ք ի ար տ ա դ ր ու թյ ա ն ա ն ք , ո ր ո ն ֆ ա կե տ ֆ է օ գ տ ա գ ո ր ծ վ ե ն շ ի ն ա ր ա ր ու թյ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ : Չ ն ա յ ա ծ ա յ ս հ ն ա ր ա վ ո ր ու թյ ու ն ն ե ք ը ժ ա մ ա ն ա կ ա վ ո ր ք ն ու յ թ ե ն կ ր ու մ , դ ր ա ն ֆ , ա յ ն ու ա մ ե ն ա յ ն ի վ , տե դ ա կ ա ն ք ր ն ա կ չ ու թյ ա ն ը կ ար ո դ ե ն ը ն ձ ե ն ե լ հ ն ա ր ա վ ո ր ու թյ ու ն ն ե ք տ ա ր ա ծ ա շ ք ջ ա ն ու մ ա շ խ ա տ ա ն ֆ գ տ ն ե լ ու հ ա մ ա ր և ա յ ս ա յ ի ս ո վ հ ա ն գ ե ց ն ե լ ս ե գ ո ն ա յ ի ն ա շ խ ա տ ու ժ ի ար տ ա գ ա դ թ ի կ ր ֆ ա տ մ ա ն ք : Մ ի կ ն ու յ ն ժ ա մ ա ն ա կ ա կե տ ֆ է ն շ վ ի , ո ր շ ի ն ա ր ա ր ա կ ա ն ա շ խ ա տ ա ն ֆ ն ե ք ի մ ա ս շ տ ար ն ե ք ի և ք ն ու յ թ ի ա տ ա ն ա ո ո վ տ ա ր ա ծ ա շ ք ջ ա ն ա յ ի ն տ ն տե ս ու թյ ա ն վ ր ա ու ն ե ց ա ծ ազ դե ց ու թյ ու ն ն ք չ ն չ ի ն կ լ ի ն ի , ն ու յ ն ի ս կ ա դ ք ա վ ա յ ր ի մ ո տ տե դ ա կ ա յ վ ա ծ հ ա ն ր ու թյ ու ն ն ե ք ու մ (օ ր ի ն ա կ մ ո տ ա կ ա յ ֆ ու մ գ տ ն վ ո դ Հ ք ա գ դ ա ն ֆ ա դ ա ֆ ը) : Ո ր ֆ ա ն է լ ո ր ֆ ի չ լ ի ն ի , գ ր ա դ վ ա ծ ու թյ ա ն վ ր ա ու ն ե ց ա ծ դ ր ա կ ա ն ազ դե ց ու թյ ու ն ն ք կ ար ե լ ի է մ ե ծ ա ց ն ե լ տե դ ա կ ա ն ա ս ր ա ն ֆ ն ե ք ի և ծ ա ո ա յ ու թյ ու ն ն ե ք ի գ ն մ ա ն մ ի ջ ո ց ո վ , ա յ դ թ վ ու մ ն ա կ ա յ մ ա ն ա գ ր ա յ ի ն ծ ա ո ա յ ու թյ ու ն ն ե ք ը :

Ա դ ք ա վ ա յ ր հ ա ս ն ե լ ու հ ա մ ա ր օ գ տ ա գ ո ր ծ վ ո դ ֆ ա ն ա ս ար հ ի ե ք թ և ե կ ու թյ ա ն չ ա փ ը կ ա վ ե լ ա ն ա շ ի ն ա ր ա ր ու թյ ա ն ը ն ք ա ց ֆ ու մ , ո ր ա կե ս գ ի տե դ ա փ ո թ ե ն շ ի ն ա ն յ ու թ և ա շ խ ա տ ա կ ի ց ն ե ք ի ն : Մ ե ծ ֆ ա ն ա կ ու թյ ա մ ք ե ք թ և ե կ ու թյ ու ն ն ք կ ար ո դ է ա տ ա ն ա ե լ օ դ ի ա դ տ ո տ ու մ (փ ո շ ի , ար տ ա ն ե տ ու մ ն ե ք) ա դ մ ու կ ա ո ա ջ ա ց ն ե լ , ս ա կ ա յ ն ա յ ս ազ դե ց ու թյ ու ն ն ե ք ը ժ ա մ ա ն ա կ ա վ ո ր և հ ե շ ս կ ա ո ա վ ա ր ե լ ի կ լ ի ն ե ն , ե թ ե լ ի ն ի ա տ ա շ ա ն ա լ ա ն ա վ ո ր ու մ :

Վ ար ե լ ա հ ո դ ե ք ի վ ր ա ու ն ե ց ա ծ ազ դե ց ու թյ ու ն ն ք ա կե տ ֆ է ո ր ն վ ա գ ա գ ու յ ն ը լ ի ն ի , հ ա շ վ ի ա ո ն ե լ ո վ ա յ ն , ո ր շ ի ն ա ր ա ր ա կ ա ն ա շ խ ա տ ա ն ֆ ն ե ք ը կ ա տ ար վ ու մ ե ն ' ա տ ա կ ա ն ե լ ո վ ք ո լ ո ր գ գ ու շ ա վ ո ր ու թյ ու ն ն ե ք ն ու կ ա ն ո ն ն ե ք ը , հ ա տ կ ա ա կե ս ե թ ե դ ր ա ն ֆ վ ե ք ա ք ե ր ու մ ե ն ա դ մ ու կ ի ն , փ ո շ ու ն , հ ո դ ի և ջ ր ի ա տ ա ր ն ե ք ի վ ե ք ա հ ս կ ո դ ու թյ ա ն ը :

Ա դ ք ա վ ա յ ր ի կ ա ո ու ց ու մ ը չ ի հ ա վ ա կ ն ու մ լ ր ա ց ու ց ի չ է ա կ ա ն ա տ ա ն ջ ն ե ք ա ո ա ջ ա ց ն ե լ կ ե ն ց ա դ ա յ ի ն ծ ա ո ա յ ու թյ ու ն ն ե ք ի ց (ջ ու ր , է լ ե կ տ ր ա է ն ե ք գ ի ա և ա յ լ ն) : Ա յ ս ծ ա ո ա յ ու թյ ու ն ն ե ք ը ա տ ա ն ջ վ ու մ ե ն ա դ ք ա վ ա յ ր ի ս ար ֆ ա վ ո ր ու մ ն ե ք ի և ա շ խ ա տ ա կ ի ց ն ե ք ի հ ա մ ա ր :

Հ ն դ հ ա ն ու ր ա ո մ ա մ ք , ա յ ս հ ա տ վ ա ծ ու մ հ ի շ ա տ ա կ վ ա ծ ք ա ց ա ս ա կ ա ն ազ դե ց ու թյ ու ն ն ե ք ը կ ար ո դ ե ն է ա կ ա ն ո ր ե ն մ ե դ մ ա ց վ ե լ վ ե ք ո հ ի շ ա լ մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն ե ք ի օ գ ն ու թյ ա ն ք :

10.7 Համայնֆային առողջապահություն , անվտանգություն և ապահովություն

Շինարարության ընթացքում համայնֆային առողջությունը ,
անվտանգությունը և ապահովությունը կարող է խախտվել
փոշուց և աղմուկից : Նախատեսվում է , որ աղբավայրի
շինարարության ժամանակ օրեկան երթևեկությունը կայֆի
մուտքի նանապարհին կլինի 15-20 բեռնատարներ և 10-20
ավելի փոքր բեռնատարներ : Հաշվի առնելով այն , որ
աղբավայրը գտնվում է բնակելի տարածքներից բավականին
հեռու , վարակիչ հիվանդությունների , առողջության
վատթարացման և չի ազդում :

Համայնֆային առողջության , անվտանգության և ապահովության
վրա որևէ ազդեցությունից խուսափելու համար առաջարկվում
են հետևյալ միջոցառումները`

- Համայնֆային ֆառապետերին ապահովել աղբավայրի
կառուցման ծրագրի մասին ինֆորմացիայով ;
- Տեսնելի վայրերում տեղադրել զգուշացնող նշաններ
մուտքի մոտ ;
- Ցանկապատել շինարարական տարածք ;
- Օգտագործել ծածկված բեռնատարներ շինանյութերի
տեղափոխման համար` խուսափելով փոշու տեսնելիությունից ;
- Համայնֆային անցուղիում սահմանափակել բեռնատարների
արագությունը` աղմուկը և տատանումը նվազեցնելու
համար ;
- Դադարեցնել աշխատանքները սահմանված ժամին
(օր .` աշխատել ցերեկային ժամերին) և խուսափել աղմուկի
շատացումից և պիկ ժամերի ֆանակից :

10.8 Կրթություն

Աղբավայրի կառուցման ընթացքում չի ազդում , որ
մուտքը դեպի կրթական օբյեկտներ ազդեցություն տակ կլինեն :
Հաշվի առնելով աղբավայրը տեղակայված է բավարար
հեռավորության վրա բնակարանային տարածքներից : Հավանական
է , որ նախագիծը կհանգեցնի կրթական հաստատությունից
զատման : Միևնույն ժամանակ կրթական հաստատությունները
կարող են օգտվել նախագծից հնարավորություն ունենալով
ձեռք բերել տեղեկություն աղբավայրի տեղակայման և հատուկ
թեմատիկ դասընթացներ առկա երտներին մատուցելու
վերաբերյալ :

10.9 Սոցիալական կոնֆլիկտ

Նախագծի սկսվելը, որը կապված է Կոտայի մարզում ֆաբրիկայի նախագծի համայնագրի համար պինդ քաղաքային աղբյուրի հիմնադրման հետ, կարող է համայնագրի միջև և ներսում ընդհանրված լարվածություններ առաջացնել: Սա մասնավորապես բացատրվում է նախագծի շինարարական փուլում հասնելի աշխատանքների սահմանափակ թվով: Բարեկամ համայնագրի միջև սոցիալական լարվածությունն առաջացնող մեկ ուրիշ խնդիր է այն մեթոդի գոյությունը, որը պետք է կիրառվի շինարարական աշխատանքների ավարտից հետո, աղբյուրի պատահական ծնունդները ապահովելու համար, ինչպես օրինակ աղբահանություն մեթոդի գոյությունը (աղբատար բեռնատարի շարժվելու ուղին, համայնագրից աղբի հեռացման հանախակառուցությունը և այլն) և վարձավարների հավաքման սկզբում սկսվող (ով պետք է հավաքի գումարը, ինչի վրա պետք է այն ծախսվի, ով պետք է ներգրավվի աղբյուրի աշխատանքներում, ինչու է առաջանում մասնավոր օպերատոր վարձելու անհրաժեշտությունը և այլն):

Տարածաբանային աղբյուրի կառավարումը հնարավորինս կհնչի սոցիալ-տնտեսական ազդեցությունները, որոնք աղբյուրը կունենա հարևան համայնագրի վրա: Եթե դեկավորությունը արձագանքի հարևան հանրության առանցքային շինությունների և այդ համայնագրի կանխատեսված անախորժություններին, ժամանակին լուծումներ մեկի, ապա բացասական ազդեցությունները նվազագույնի կհասնեն: Սոցիալական մոնիթորինգի համակարգը և բողոքարկման մեթոդի գոյությունը կհիմնադրվեն առաջարկվող Ծրագրի իրականացման ժամանակ:

10.10 Գեներեր

Զնայած Կոտայի մարզում աղբյուրի կառուցումը ուղիղ ազդեցություն ունենա տղամարդկանց և կանանց սոցիալ-տնտեսական դերերի վրա, համապատասխան միջոցառումներ պետք է անցկացնել համոզվելու համար, որ տղամարդիկ և կանայք հավասարապես կարող են շահել աղբյուրի կառուցումից:

Այդ միջոցառումներն ընդգրկում են՝

- Դպրոցներում, մշակութային խմբակներում, գրադարաններում, համայնային հավաքների ժամանակ կազմակերպել ֆորագործավորներ՝ ապահովելով կանանց և տղամարդկանց իրազեկությունը կոշտ կենցաղային քաղաքային կառավարման վերաբերյալ;
- Խրախուսել կանանց արտահայտել իրենց կարծիքը և քաղաքային կառավարման վերաբերյալ; կոնստեյնտներին

դիզայն, հավաքման ժամեր և հանախականություն, վերանշարժիչները հավաքում և այլն:

- Համագվեղ, որ աշխատանքային օրենսգրքի և ապահովության կանոնները պատճառ կերպով կիրառվում են;
- Համագվեղ որ աղբավայրում կան առանձին պետքեր և հանդերձարաններ կանանց և տղամարդկանց համար;
- Կազմակերպել հանդիպումներ տղամարդկանց և կանանց համար կոշտ քաղաքացիաց առաջացող առողջապահական վտանգների և ռիսկերի մասին:
- Տրամադրել աշխատավայրում աշխատանքի և վարձատրություն հավասար հնարավորություններ տղամարդկանց և կանանց համար:

10.11 Խոցելի խմբերի վրա ունեցած ազդեցություններ

Կանխատեսվում է, որ աղբավայրի կառուցումից կարող են օգտվել ցածր եկամուտ ունեցող և բնակչության խոցելի այլ խմբեր, քանի որ ստեղծվելու են աշխատատեղեր և տեղական տնտեսական անընթացիկ խթանվելու է նախագծի բերած եկամուտները և զբոսաբերության անհրաժեշտությունը: Շինարարական աշխատանքները կիրականացվեն վերաբերող որոնք կկատարվեն աղբավայրում և մուտքի ֆանայրին, աղբահանության կետերի բարելավմանը նթադրում հնարավոր անհանգստության պատճառ կարող են լինել աղմուկը, վրձինը, շինարարական տեսողական ազդեցությունները, ինչպես նաև մուտքի ֆանայրիններ կառուցելու հնարավոր ազդեցություններ:

10.12 Սոցիալական ազդեցությունների գնահատում շինարարության ժամանակ

Ծրագրի բացահայտված սոցիալական ազդեցությունները և միջոցառումները, որոնք անհրաժեշտ են աղբավայրի շինարարության ժամանակ հնարավոր բացասական ազդեցությունների մեղմացման համար, համառոտ ներկայացված են Աղյուսան 10.1-ում:

Աղյուսակ 10.1 Աղբավայրի շինարարության ժամանակ սոցիալական ազդեցության նկատմամբ և մեղմացման միջոցառումների համառոտ ներկայացում

Ազդեցության նկատմամբ	Գնահատում	Անհրաժեշտ մեղմացման միջոցառումները
Սակագների բարձրացում	Բարձր բացասական	Սակագների աստիճանաբար բարձրացում, հանրային իրազեկվածության բարձրացում և վարձավերացների հավաքման մեղմում
Թափոնների հավաքումների և կորուստ	Չափավոր բացասական	Ներգրավվածության և վերանայումների հավաքման և վերահսկման միջոցառումների իրականացում
Աշխատանքային պայմաններ	Չնշանակալից	-
Առողջության և անվտանգության աշխատավայրում	Ցածր բացասական	OHS կառավարման պլան
Տեղից հեռացման ազդեցության նկատմամբ	Ցածր դրական	-
Բնակչության շահ	Չնշանակալից	-
Տեղի համայնքի անվտանգություն	Ցածր բացասական	Տեղի կառավարության, խնամակալի, փոխհատուցում
Հանրության անողջապահության և անվտանգության	Չափավոր բացասական	Հանրային շահի անվտանգության միջոցառումներ, ցանկապատում արտախորհուրդի և շինարարական միջոցառումների ժամանակ
Կրթություն	Չնշանակալից	-
Սոցիալական կոնֆլիկտ	Չափավոր բացասական	Աղբավայրի կառավարման ընկերության հիմնադրում և աղբավայրի մուտքի վերաբերյալ կարգավորման քաղաքացիական ընթացակարգ
Գեղեցիկ	Ցածր դրական	-
Ներքին շինարարական կառավարման համակարգի ներկայացման հետ կապված անհարմարություն	Ցածր բացասական	Տեղի կառավարության, փոխադրվածության նկատմամբ աստիճանաբար ներկայացում, բողոքարկման մեթոդներ

11 Ծահագործման և սպասարկման ընթացքում բնապահպանական ազդեցություններ և մեղմացման միջոցառումներ

Բնապահպանական ազդեցությունները և մեղմացման միջոցառումները, որոնք վերաբերում են Օրագրի շահագործման փուլին մանրամասն ներկայացված են այս գլխի հետևյալ բաժիններում:

11.1 Դրեկաժային համակարգի փոփոխություն

Ծահագործման փուլում ջուրը կօգտագործվի մեֆենաների անվադողերը լվանալու, մուտֆի ֆանապարհները ջրելու և ադմինիստրացիոն սարքավորումների համար: Ծահագործումը երկրորդական ազդեցություն կունենա տարածֆի հիդրոլոգիայի և ջրի որակի վրա, ֆանի որ ջուրը բնական միջավայր կլցվի միայն համապատասխան գործածումից հետո: Աղբավայրի շահագործման նորմալ պայմանների պահպանման դեպքում կայֆի տարածֆի մակերեսային ջրհոսի վրա ազդեցություն չի ակնկալվի:

Առաջարկվում են հետևյալ մեղմացնող միջոցառումները`

- Պարբերաբար մաքրել և պահպանել ջրահեռացման համակարգը;
- Զփոխել կամ սահմանափակել անկա ջրահեռացման համակարգերը, հատկապես զգայուն մասերում, ինչպես ֆ են էրոզիայի ենթակա հողերը և սողանքները;
- Պարբերաբար հետևել ստորգետնյա ջրերին հորատանցքերի միջոցով:

11.2 Հեղեղման հավանականությունը

Հաշվի առնելով, որ առաջավրված վայրում ոչ մի բնական ջրային մարմիններ չկան, հավանական է, որ ընդերքի վրա հեղեղումից առաջացած ազդեցություններ ֆիչ է լինելու:

Կոտայքի մարզի ջրանցքը գտնվում է կայքից մոտ 200 մ դեպի արևմուտք : Ջրանցքը ջուր է առաքում Սևանա լճից :

Աղբավայրի տարածքը պատշաճ ձևով չնրացնելու համար, նույնիսկ ուժեղ անձրևների դեպքում, աղբավայրի օպերատորը պետք է մշակի անձրևաջրերի դեղնավարման նախագիծ, որը թույլ չի տա, որպեսզի աղբավայրից հեղուկ արտանետումները հեռանան կամ լցվեն մակերեսային ջրային մարմինների մեջ : Օպերատորը պետք է անհրաժեշտության դեպքում կիրառի այդ նախագիծը :

11.3 Արտափորման և շինարարության ազդեցությունը լանդշաֆտի վրա

Աղբավայրի գործունեությանը ենթարկում է քաղաքացիական սեզանում և հողով ծածկում : Խորհորդ է տրվում օգտագործել տարածքի համար հասանելի հողափորձերը ծածկելու համար և այս գործունեությանը սկսելու համար առանց աղբավայրում և դրա մոտ խորը արտափորում կատարելու : Լրացնելով բարձրությանը, որը հարաբերական է կավի հանքի խորությանը, մոտակայքում տեղակայված բնական բլուրների բարձրությանը : Որպես քաղաքացիական հեռացման և այն հողով ծածկելու արդյունք, աղբավայրի առաջընթացի ժամանակ առկա կավի հանքը որևէ բանով կլցվի : Այսպիսով արտափորման ազդեցությունը և լանդշաֆտի վրա աղբավայրի գործունեությանը ենթարկում դրականորեն ցածր կլինի :

11.4 Մակերեսային ջրերի և ստորգետնյա ջրերի աղտոտում

Աղբավայրի գործունեության ժամանակ և շահագործման դադարեցումից հետո փոխադրամիջոցներից և սարավորումներից պատահաբար թափված վառելանյութերն ու ֆուսյանյութերը կարող են ազդել ընդերքի վրա : Կարծիք կա, որ գործող աղբավայրի տարածքում և սալարկված վայրերում ընդերքի վրա ունեցած ազդեցությունները անհետ կլինեն : Բացի այդ, ցանկացած վառելիքի լիցքավորում պետք է իրականացվի միայն սալարկված անջրանցիկ վայրերում : Թափելը կանխող սարավորումները պետք է լինեն ձեռքի տակ ողջ աղբավայրի տարածքում, երբ որ պատահաբար ինչ-որ բան կթափվի : Այստեղ, որտեղ գգալի չափով կթափվի, աղտոտված հողը կհանվի և կձեռնարկվի դրա մշակումը : Հողը նաև կարող է աղտոտվել, եթե ջրահեռացման համակարգը, կեղտաջրերի հավաքման բաժնի, ֆիլտրատների հավաքման և մշակման հարմարանքները, անիվները լվացման համակարգը ոչ պատշաճ կերպով խնամվեն : Հողի ֆայֆայումը և լանդշաֆտի ոչնչացումը կարող են լինել մուտքի ճանապարհների և ջրահեռացման համակարգի ոչ պատշաճ խնամի պատճառով :

Ան ձ ր ե ը հ ե ն ց ա դ ք ա հ ա ն մ ա ն տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ի վ ր ա ա դ ք ա վ ա յ ր ի ա ր տ ա փ ո ր մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ կ ա ր ո ղ է հ ա ն գ ե ց ն ե լ Ֆ ի լ տ ր մ ա ն : Ս ա կ մ ե դ մ ա ն ա Ֆ ի լ տ ր մ ա ն կ առ ա վ ա ր մ ա ն շ ն ո ր հ ի վ և գ ո ր ծ ու ն ե ու թ յ ա ն ը ն թ ա ց ֆ ի խ ց ա ն մ ա ն շ ն ո ր հ ի վ : Ա վ ա ր տ վ ա ծ ա դ ք ա վ ա յ ր ե ր ի տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ը ա ս տ ի ֆ ա ն ա ք ա ր կ փ ա կ ե ն :

Ո չ ա կ տ ի վ տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ի վ ր ա ա դ ք ա վ ա յ ր ի ա ր տ ա փ ո ր մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ ա ն ձ ր ե լ ը չ ի ն ա խ ր ա տ ե ս վ ի ո ր պ ե ս Ֆ ի լ տ ր ա ց ու մ և կ հ ա վ ա ֆ վ ի , կ պ ա հ ե ս տ ա վ ո ր վ ի և գ ն ն մ ա ն կ ե ն թ ա ր կ վ ի մ ա կ ե ր ե ս յ ի ն ջ ր ի ո ր ա կ ը , մ ի ն չ դ ա տ ա ր կ ե լ ը շ ր ջ ա կ ա մ ի ջ ա վ ա ր ա ո ու ն ե ր ի և ջ ր ա տ ա ր ն ե ր ի մ ի ջ ո ց ո վ :

Ո չ ա ր տ ա փ ո ր վ ա ծ տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ի վ ր ա ա ն ձ ր ե լ ը չ ի ը ն կ ա լ վ ի ո ր պ ե ս Ֆ ի լ տ ր ա ց ու մ և կ ա ն ց ն ի ծ ա ծ կ ի տ ա կ դ ե պ ի ա դ ք ա վ ա յ ր ի ա ո ու ն ե ր ը և ջ ր ա տ ա ր ն ե ր ը մ ի ն չ շ ր ջ ա կ ա մ ի ջ ա վ ա յ ր դ ու ր ս գ ա լ ը :

Առ ա ջ ա ր կ վ ո ղ ա դ ք ա վ ա յ ր ի ս տ ե դ ծ ու մ ը ք ն ա կ ա ն ջ ր ի ց ո չ հ ե ո ու կ ն վ ա գ ե ց ն ի մ ա կ ե ր ե ս ա յ ի ն ջ ր ե ր ի ն ե ր հ ո ս ք ը , ո ր կ ա ր ո ղ է կ ե դ տ ո տ վ ա ծ լ ի ն ե լ Ֆ ի լ տ ր ա ց մ ա ն շ ն ո ր հ ի վ :

Գ լ խ ա վ ո ր մ ե դ մ ա ց ու ց ի չ մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն ր ը , ո ր ո ն ֆ հ ա ր կ ա վ ո ր ե ն ք ա ց ա ս ա կ ա ն ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն ն ե ր ը կ ա ն խ ե լ ու հ ա մ ա ր , հ ե տ ե յ ա լ ն ե ն .

- Հ ե տ ա գ ո տ ե լ և պ ա հ պ ա ն ե լ մ ու ս ֆ ի ֆ ա ն ա պ ա ր հ ն ե ր ը , հ ա մ ո գ վ ե լ , ո ր դ ր ա ն ֆ ա ն հ ա ր կ ի չ ը ն դ ա ր ձ ա կ վ ե ն գ ո ր ծ ու ն ե ու թ յ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ և ո ր ֆ ա յ ֆ ա յ մ ա ն մ ա կ ա ր դ ա կ ն ե ր ը ն ու յ ն ը մ ն ա ն կ ա մ ֆ չ ա ն ա ն ' ը ն թ ա ց ի կ պ ա յ մ ա ն ն ե ր ի հ ա մ ե մ ա տ :
- Հ ե տ ա գ ո տ ե լ և պ ա հ պ ա ն ե լ ջ ր ա հ ե ո ա ց մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ ը և ա պ ա հ ո վ ե լ դ ր ա կ ա ն ո ն ա վ ո ր ա շ խ ա տ ա ն ֆ ա յ ի ն պ ա յ մ ա ն ն ե ր ը :
- Կ ա ն ո ն ա վ ո ր կ ե ր պ ո վ ս տ ու գ ե լ կ ե դ տ ա ջ ր ե ր ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն ք ա ֆ ի , Ֆ լ ի տ ր ա տ ն ե ր ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն և մ շ ա կ մ ա ն ա ր ք ա վ ո ր ու մ ն ե ր ի , ա ն ի վ ն ե ր ի լ վ ա ց մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ ի , ա ն ջ ր ա ն ց ի կ ս ա լ ա ր կ վ ա ծ հ ա տ վ ա ծ ն ե ր ի պ ա յ մ ա ն ն ե ր ը և ա պ ա հ ո վ ե լ դ ր ա ն ց ա ն խ ա փ ա ն ա շ խ ա տ ա ն ֆ ը :
- Ս ա հ մ ա ն ե լ գ ո տ ի ն ե ր թ ա փ ո ն ն ե ր ի ն ա խ ն ա կ ա ն կ ու տ ա կ մ ա ն հ ա մ ա ր , ո ր ո ն ֆ ո չ մ ի վ ն ա ս չ ե ն պ ա տ ֆ ա ո ի ք ու ս ա կ ա ն ու թ յ ա ն ծ ա ծ կ ու յ թ ի ն և ք ն ա պ ա հ պ ա ն ու թ յ ա ն մ յ ու ս ք ա դ ա դ ի չ մ ա տ ե ր ի ն :
- Վ ա ո ե լ ա ն յ ու թ ի վ ե ր ա լ ի ց ֆ ա վ ո ր ու մ ը պ ե ս ֆ է տ ե դ ի ու ն ե ն ա մ ի ա յ ն տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ու մ , ո ր տ ե դ կ ա ա ն ջ ր ա ն ց ի կ ծ ա ծ կ և հ ա ս ա ն ե լ ի ե ն թ ա փ ու մ ը կ ա ն խ ո ղ ս ա ր ք ա վ ո ր ու մ ն ե ր :
- Թ ա փ ու մ ը կ ա ն խ ո ղ ս ա ր ք ե ր ը պ ե ս ֆ է մ ի շ ա հ ա ս ա ն ե լ ի լ ի ն ե ն պ ա տ ա հ ա կ ա ն ա ր տ ա հ ո ս ք ը կ ա ն խ ե լ ու հ ա մ ա ր , ա յ դ թ վ ու մ ն ա և :

այն տարածքներում, որոնք հատուկ նշանակություն ունենալով և
չեն: Այնտեղ, որտեղ զգալի արտահոսք է տեղի ունենում,
աղտոտված հողի պատճառով հեռացում և մշակում պետք է
իրագործվի:

11.5 Օդի աղտոտում

Օդի աղտոտվածությունը աղբահանման համակարգի և
տարածքային աղբավայրի աշխատանքային փուլի ընթացքում
ներառում է քաղաքային և հողի տեղափոխումից և բեռնումից
առաջացած փոշին, համահարթեցում, բեռնափման
աշխատանքներ, մեքենաների և շարժիչների արտանետումներ:
Ներկայումս դեպի Հրազդանի աղբավայր աղբատար մեքենաների
երթևեկությունը կազմում է 4 մեքենա օրական: Օրական
բեռնափոխանքի մեքենաների գնահատված ֆանակը դեպի
Հրազդանի աղբավայր կլինի 25 2014թ-ին և կհասնի 56-ի
2033թ-ին:

Հաշվի առնելով, որ աղբավայրի սահմաններից 500մ
տարածքային վրա չկա ոչ մի բնակավայր, գաբառատի
ազդեցությունը փոքր է և օդի աղտոտվածությունից
ենթադրվում է, որ պետք է շատ ցածր լինի: Ինչևէ,
աղբավայրը կգործի լավ միջազգային փորձի հիման վրա և
կիրականացվեն աղբավայրի շինարարական և բուսական
կենդանական աշխարհի վրա ազդեցությունը վերահսկում:
Ցանկապատ և ծառերի և թփերի գոտի կհիմնվի աղբավայրի
շինարարության, որպես ֆանուց աղբի տարածման արգելի: Կանաչ
գոտում տարածված աղբը պարբերաբար կհավաքվի և կտարվի
աղբավայր: Քամոտ ժամերին աղբավայրի գործունեությունը
կարող է դադարեցվել: Թափոնների սեղմումը կարող է
իրականացվել շարժական վրաններում:

Աղբավայրից քաղաքային կարող են տարածվել նաև թռչունների
և կենդանիների կողմից: Պատկերը պետք է
սահմանափակի/պատշաճի աղբավայր կենդանիների մուտքը:
Թռչունների վերահսկման միջոցառումները պետք է
իրականացվեն (օրինակ թռչունների վախեցնող
օդապարուկներով, ձայնային ազդանշաններով, թռչունների
որսով):

Աղբավայրի գործունեության ընթացքում առաջացած օդի
աղտոտման պոտենցիալ աղբյուրները ներառում են օդի որակի
վրա ազդեցություն դիզելային գեներատորի աշխատանքի
պատճառով, աղբավայրի գազերի առաջացման ազդեցություն և
աղբավայրի գազերի պոտենցիալ այրում: Օդի աղտոտում կարող
է առաջանալ հրդեհների հետևանքով:

Աղբավայր անավոդ քաղաքային ծածկույթը բավականին
կնվազեցնի ազդեցությունը օդի վրա:

Առաջարկվում են հետևյալ մեղմացող միջոցառումները՝

- Փակցնել և կիրառել սահմանափակումներ մեֆեցաների արագության վրա՝ նվազեցնելով օդի մեջ փոշու ֆանակը;
- Թույլ տալ միայն լիազորված մեֆեցաների մուտքը;
- Թափոնները ծածկելու ընթացքում պահել հոդը խոնավ;
- Աղբահանող և տեղափոխող բեռնատարները պահել փակ ֆանապարհներով երթևեկելիս;
- Պահպանել տարրաները և բեռնատարները՝ ֆիլտրատների արտահոսից խուսափելու համար;
- Փոշու տարածումը կանխելու համար թրջել ֆանապարհները;
- Պարբերաբար ստուգել տրանսպորտային միջոցների տեխնիկական վիճակը: Այս մեֆեցաները պետք է ունենան արդյունավետ արտանետիչ խողովակներ՝ ՀՀ օրենսդրության պահանջներին համաձայն
- Կանոնավոր կերպով ստուգել աղբավայրի կայքում շահագործվող բոլոր մեֆեցաների տեխնիկական պայմանները;
- Կազմակերպել ամենօրյա ծածկումը՝ վերահսկելու համար թափոնների տարածումը ֆամու, թոչունների, կենդանիների պատհանով;
- Խստացնել մուտքը դեպի աղբավայր, ուսուցանել աշխատակազմը՝ թափոնների հրդեհվելը կանխելու համար;
- Վերահսկել աղբավայրի գազի արտանետումները և կազմակերպել դրանց հավաքումն ու հեռացումը:

11.6 Կեղտաջրերի գոյացումը և հեռացումը

Աղբավայրի շահագործման ընթացքում ջրերն օգտագործվելու է ադմինիստրատիվ բաժիններում՝ խմելու, եփելու, լվանալու, լողանալու նպատակներով, ինչպես նաև փոխադրամիջոցների անիվները լվանալու համար: Այն մասնաճեղքները, որտեղ աղբավայրի աշխատակիցների առօրյա կենսական հարմարություններն են լինելու, կունենան ջրամատակարարման և կոյուղային ջրերի հավաքման համակարգեր: Կառավարչական, վերահսկողական, կադրերի, սանիտարական բաժինների կեղտաջրերը կհավաքվեն կեղտաջրերի հավաքման բաժնում հետագա մշակման համար: Փոխադրամիջոցների անիվները լվանալուց և ջրահեռացման

համակարգից առաջացած կեղտաջրերը կլցվեն վերգետնյա ջրերի հավաքման և մշակման համակարգ, որի մեջ են մտնում ավազնարգելափակող ֆիլտրը և նավթն առանձնացնող սարքը, և կմշակվեն բնական միջավայր թափվելուց առաջ: Մեկ ուրիշ տարբերակ է կեղտաջրերն օգտագործելը թափոնների լվացման նպատակներով: Համապատասխան սարքավորումներ կօգտագործվեն ֆիլտրատների հավաքումը, պահեստավորումը, մշակումն ու արտահոսքը ապահովելու համար: Ջրահեռացման համակարգի, ֆիլտրատների հավաքման և մշակման հարմարանքները, ինչպես նաև կեղտաջրերի հավաքման բաբերի ոչ նորմալ գործունեությունը կարող է միջին չափերի հասնող բացասական ազդեցություններ և նեցուկ և առաջացնել հողի և սեզոնային ջրային ավազանների աղտոտում նախկին կավի հանքի տարածում, որը փակ դրեկաժային տարածք է:

Աղբավայրի կայմում կեղտաջրերի առաջացման ու արտահոսքի բացասական ազդեցությունները նվազագույնի հասցնելու նպատակով՝ խորհուրդ է տրվում հետևյալ միջոցառումները կիրառել:

- Կանոնավոր կերպով զննել և ապահովել կեղտաջրերի հավաքման բաբի, անիվների լվացման համակարգի, ֆիլտրատների հավաքման և մշակման հարմարանքների խնամքը:
- Կանոնավոր կերպով զննել և պահպանել մակերեսային ջրերի հավաքման և մշակման համազարգը, որի մեջ են մտնում ավազի կանխարգելման և նավթի տարանջատման սարքերը: Անհրաժեշտ է մաքրել առուներն ու ջրատար խողովակները:
- Խուսափել հավանական արտահոսքից՝ պատճառ կերպով կիրառել աշխատանքային կանոնները: Տարածում սահմանափակել փոխադրամիջոցների և սարքավորումների լվացումը:
- Քիմիական նյութերը, այլ հեղուկներն ու վտանգավոր պինդ մարմինները պետք է պահեստավորվեն և խեղամիտ կերպով սնօրինվեն:
- Հաստատություն կեղտաջրերը պետք է հավաքվեն և պատճառ կերպով հեռացվեն կայմից:

11.7 Խոցելի ի ու թյ ա ն վ տ ա ն գ

Աղբավայրում հնարավոր բնական աղետներն ընդգրկում են՝ երաշտ, երկրաշարժ, ջրհեղեղ և հրդեհ:

Խոցելի ի ու թյ ա ն վ տ ա ն գ ը ն վ ա գ ե ց ն ե լ ու համար առաջարկվում են հետևյալ միջոցառումները՝

- Պատրաստել Արտակարգ իրավիճակներին նախապատրաստված ծնւթյան և արձագանքման ծրագիր, աշխատողներին տեղեկացնել այդ ծրագրի կետերին;
- Երաշխավորել շինարարական նշույթերի, նավթի, յուղային մթերքների, ֆիմիական նշույթերի պահպանման և մշակման օրենքներին համապատասխան նշույթ և այլն;
- Պարբերաբար ստուգել արհավիրքում գտնվող և ենթակառուցվածքը;
- Վարային իրավիճակներին վերաբերյալ աշխատողներին հետանց կացնել թրեյնինգներ;
- Հաստատել հնուսալի կապեր աղբավայրի և համապատասխան իշխանության ներքին, առաջին օգնության ծառայության, նստիկանության, հրեջ ծառայության, էլեկտրականության օպերատորների, գազի և ջրի մատակարարման օպերատորների միջև՝ ապահովելով վթարների դեպքում ադեկվատ արձագանք:

11.8 Աղմուկ

Շինարարության ընթացքում աղմուկի առաջնային աղբյուր են հանդիսանում ծանր արհավիրքում գտնվող (բուլդոզերներ, էֆսկավատորներ, ինֆնաքափեր, և այլն) և տրանսպորտային երթևեկի նշույթը: Շինարարական աղմուկի ազդեցության չափը կախված է շինարարական աշխատանքից, տեխնիկայի աղմուկի աստիճանից: Աղմուկն անխուսափելի է, բայց ժամանակավոր, և այն ունի ժամանակավոր ազդեցության նշ:

Շահագործման փուլում աղմուկի աստիճանները կարելի է նվազեցնել կիրառելով հետյալ մեղմացնող միջոցները՝

- Սահմանափակել աղմուկի աշխատանքները առավելագույն ժամը 7-ից մինչև երեկոյան ժամը 10-ը աշխատանքային օրերին;
- Ողջ տեխնիկան պետք է ունենա ձայնակառավարման սարքեր ոչ պակաս արդյունավետ ֆան օրիգինալ տեխնիկայինը;
- Տարանջատել աղմուկի ստեղծող կառույցները աղբավայրի կայմում;
- Տեղադրել ձայնամեկուսիչ սարքեր տեխնիկայի աղմուկը նվազեցնելու համար;
- Բարձր աղմուկի մեջ աշխատողները պետք է կրեն անհրաժեշտ պաշտպանիչ հանդերձանք;

- Ցանկապատեր կամ ադմնուկից պաշտպանող ակուստիկ պատեր պետք է կիրառվեն աշխատողների համարում ադմնուկը նվազեցնելու համար ;
- Պետք է խուսափել հարվածող գործիքներից որտեղ հնարավոր է ;
- Մեքենաները պետք է անջատել , երբ չեն օգտագործվում :
- Անձնակազմը պաշտպանության միջոցները պետք է սրամադրվեն աշխատակիցներին :

11.9 Գարշահոտ

Տարածաշրջանային աղբավայրի շահագործումը թույլ կտա փակել առկա աղբավայրերը և այսպիսով վերացնել գարշահոտից առաջացած տնտեսությանը հարակից տարածքների բնակիցներին և այցելուներին համար :

Աղբավայրի շահագործման ընթացքում կա հոտի երկու հիմնական աղբյուր . օրգանական քափոնների ֆայֆայնմից առաջացած հոտ և ֆիլտրատից առաջացած հոտ :

Հետևյալ կարելի է մեղմացնել հետևյալ կերպով`

- Նվազեցնել աղբավայրում քափոնները առանց ծածկի թողնելու ժամանակահատվածը , հատկապես այն օրերին , երբ ջերմաստիճանը բարձր է ;
- Բեռնաքափել , տարածել և կոմպակտացնել քափոնները հնարավորինս փոքր տարածքում ;
- Խուսափել բեռնատարը ողջ գիշերվա ընթացքում քափոնով լիքը պահելուց ;
- Միանգամից դատարկել ֆիլտրատը և նակներին մեջ ;
- Ուշադիր հետևել գազի հավաքման համակարգերին և կրակին ;
- Կանոնավոր կերպով ստուգել և սպասարկել աղբավայրի բաժանմունքների վերին շերտի ծածկը ;
- Լվանալ մեքենաները հոտից խուսափելու համար ;
- Օգտագործել քափոնների հավաքման բեռնատարներ ֆիլտրատի համար նախատեսված կոնտեյներներով ; կանոնավոր կերպով դատարկել կոնտեյներները :

- Պլանայնրէլ քափոննէրի հայաֆման ծառայնրնրննէր հայաֆման կէտէրնւմ քափոննէրի ամէնակարն պահէստայնրման համար :

11.10 Վտանգայնր կամ բժշկական քափոննէրի արտահոսֆ

Արբայայրի շահագործման ժամանակ կոգտագործվի հատուկ հատկացված տարածֆ վտանգայնր նյութերի ժամանակայնր պահէստայնրման համար : Կարող էն առաջանալ բացասական ազդէցնրնրննէր, էթէ այս քափոննէրը պատշան կէրպով չմշակվէն :

Մի շարֆ մէդմացնրցիչ միջոցառնրնէր կարող էն կիրառվէլ, նրպէսզի կանխվի վտանգայնր և բժշկական քափոննէրի արտահոստումը և նվազէցվէն բացասական ազդէցնրնրննէրը պատահական արտահոսման դէպֆնրմ : Դրանֆ հէտէլալ էն :

- Պատրաստէլ կոգտագործվող, պահէստայնրվող, փոխադրվող կամ այրվող բոլոր վտանգայնր նյութերի ընդգրկնրն միցնրցակ :
- Մշակէլ վտանգայնր նյութերի-բժշկական քափոննէրի տնօրինման նախագիծ, նրը պէտֆ էլնրծիցնրցակնրմէդած յնրաֆանչնր նյութի պահէստայնրման, կոտագործման, փոխադրման և այրման հարցը (միջանկյալ և վէրջնական) : Նախագիծը պէտֆ է պարնրնակի արտակարգ իրավիճակնէրի նարձագանֆէլնրման բամասնէր :
- Մշակէլ քափոննէրի դէկայարման նախագիծ, նրտէդ պէտֆ է ընդգրկված լիի կանխատէված պիւնր և հէդնրկ քափոննէրի հոսֆը և լնրծվի գննման, քափոննէրի նվազէցման ընթացակարգէրի, պահէստայնրման վայրէրի, հատուկ քափոննէրի տնօրինման և այրման պահաջէրի հարցը :
- Մշակէլ հէդնրկնէրի քափման կանխարգէլման և արձագանֆման նախագիծ, նրտէդ պէտֆ է լնրծվի վտանգայնր և բժշկական քափոննէրի պահէստայնրման վայրի, արտահոսման կանխարգէլման միջոցառնրնէրի, վէրապատրաստման պահանջնէրի, առանձնահատուկ քափոննէրի արտահոսման դէմֆայլէր ձէննարկէլնր, արտահոսման հակազդման սարֆէրի և իշտաննրնրննէրի պատշանական ծանուցման հարցը :
- Վէրապատրաստէլ աշտակիցնէրի, նրպէսզի արագ վէրահուկէն, գէկնրցէն և/կամ մաֆրէնցանկացած նայթամթէրֆ, վտանգայնր նյութ և/կամ բժշկական քափոննէրի արտահոստում :
- Բոլոր փոխադրմիջոցնէրն ապահովէլ քափվող հէդնրկը կասէցնող և մաֆրող շարժական սարֆայնրնրմնէրնվ :

- Մե ա կ ե լ ա ն ձ ր ե ա ջ ր ե ր ի դ ե կ ա վ ա ր մ ա ն ն ա խ ա գ ի ծ ' պ ա հ պ ա ն ե լ ո վ հ ա մ ա պ ա տ ա ս խ ա ն կ ա ն ո ն ն ե ր ը և կ ա ն խ ա ր գ ե լ ա դ տ ո տ վ ա ծ ա ն ձ ր ե ա ջ ր ի հ ո ս ֆ ը տ վ յ ա լ տ ա ր ա ծ ֆ ի ց դ ու ր ս կ ա մ ը ն դ ե ր ֆ ի թ ի ս տ ֆ ա յ ֆ ա յ ու մ ը :
- Ի ր ա կ ա ն ա ց ն ե լ ա դ ք ի տ ա ր ա ն ե ր ի տ ե դ ա փ ո խ ու մ և վ տ ա ն գ ա վ ո ր ք ա փ ո ն ն ե ր ը կ ա ն ո ն ա վ ո ր կ ե ր պ ո վ տ ա ն ե լ կ ա մ վ ե ր ա մ շ ա կ մ ա ն , կ ա մ հ ա մ ա պ ա տ ա ս խ ա ն ա դ ք ա ն ց ի ց դ ու ր ս թ ու յ լ ա տ ր վ ա ծ վ ա յ ր , ո ր տ ե դ կ կ ա տ ա ր վ ի ա յ ր ու մ ը :
- Փ ա ս ա գ ր ե լ պ ա տ ա հ ա կ ա ն ա ր տ ա հ ո ս ֆ ե ր ը , ե թ ե ա յ դ պ ի ս ի ֆ գ ր ա ն ց վ ու մ ե ն , ո ր պ ե ս գ ի հ ե տ ա գ ա յ ու մ ու դ դ ի չ մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն ե ր կ ա տ ա ր վ ե ն , հ ա կ ա ո ա կ դ ե պ ֆ ու մ ք ն ա պ ա հ պ ա ն ա կ ա ն , ա ո ո դ ջ ա կ ա ն և ա ն վ տ ա ն գ ու թ յ ա ն վ ր ա ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն կ թ ո դ ե ն :

11.11 Կ ե ն ս ա ք ա գ մ ա գ ա ն ու թ յ ու ն

Կա վ ի հ ա ն ֆ ի տ ա ր ա ծ ֆ ու մ ա դ ք ա վ ա յ ր ի ա շ խ ա տ ա ն ֆ ը գ գ ա լ ի ք ա ց ա ս ա կ ա ն ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն չ ի ա ո ա ջ ա ց ն ի վ ա յ ր ի ք ն ո թ յ ա ն վ ր ա : Տ ա ր ա ծ ֆ ը կ ց ա ն կ ա պ ա տ վ ի և կ ու ն ե ն ա ծ ա ո ե ր ի ց և թ փ ե ր ի ց ք ա դ կ ա ց ա ծ կ ա ն ա չ գ ո տ ի տ վ յ ա լ տ ա ր ա ծ ֆ ի ն հ ա մ ա պ ա տ ա ս խ ա ն : Կ ա ն ա չ գ ո տ ի ն կ պ ա շ տ պ ա ն ի ֆ ա մ ու ց ա դ ք ի տ ա ր ա ծ ու մ ի ց և ֆ ի չ ֆ ա ն ա կ ու թ յ ա մ ք թ ո չ ու ն ն ե ր ի հ ա մ ա ր գ ր ա վ ի չ կ լ ի ն ի : Տ ա ր ա ծ ֆ ա յ ի ն ս ա ն ի տ ա ր ա կ ա ն ա դ ք ա վ ա յ ր ի ա շ խ ա տ ա ն ֆ ի ը ն թ ա ց ֆ ու մ ա դ ք ի պ ա տ շ ա ն ծ ա ծ կ ը պ ա տ ա ն կ հ ա ն դ ի ս ա ն ա ա դ ք ա վ ա յ ր ու մ ա գ ո ա վ ն ե ր ի ֆ ա ն ա կ ի ն վ ա գ ե ց մ ա ն : Ն ե ր կ ա յ ու մ ս ք ա գ մ ա ք ի վ և ա դ մ կ ո տ ա գ ո ա վ ն ե ր ի ե ր ա մ ն ե ր ը ա ն ը ն դ հ ա տ ն ե ր կ ա ե ն Հ ր ա գ դ ա ն ի ա դ ք ա վ ա յ ր ու մ : Ա դ ք ա վ ա յ ր ի փ ա կ ու մ ը և ա դ ք ի կ ա ն ո ն ա վ ո ր ծ ա ծ կ ու մ ը ա դ ք ա վ ա յ ր ու մ կ ա պ ա հ ո վ ի վ ե ր ա հ ս կ ո դ ու թ յ ու ն վ ն ա ս ա ո ու ն ե ր ի ց և կ ր ծ ո դ ն ե ր ի ց : Ը ն դ հ ա ն ու ր ա ո մ ա մ ք ա դ ք ա վ ա յ ր ի ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն ը կ ե ն ս ա ք ա գ մ ա գ ա ն ու թ յ ա ն վ ր ա կ լ ի ն ի ա ն ն շ ա ն :

11.12 Կ ա յ ու ն ք ն ա կ ա ն ո ե ս ու ր ս ն ե ր ի կ ա ո ա վ ա ր ու մ

Հ ա ր ց ե ր ը , ո ր ո ն ֆ ա ո ն չ վ ու մ ե ն ա դ ք ա վ ա յ ր ի ա շ խ ա տ ա ն ֆ ի ը ն թ ա ց ֆ ու մ ք ն ա կ ա ն ո ե ս ու ր ս ն ե ր ի կ ա ո ա վ ա ր մ ա ն ը ն ե ր ա ո ու մ ե ն ա դ ք ի հ ո դ ո վ ծ ա ծ կ մ ա ն ո պ տ ի մ ա լ ա ց ու մ (խ ու ս ա փ ե լ ո վ շ ա տ հ ո դ ո գ տ ա գ ո ր ծ ե լ ու ց և ա դ ք ա վ ա յ ր ի տ ա ր ո դ ո թ յ ա ն պ ա հ պ ա ն ու մ ի ց) , տ ա ր ա ծ ֆ ի ջ ր ի ո ե ս ու ր ս ն ե ր ի կ ա ո ա վ ա ր ու մ (պ ա հ ե լ ու հ ա մ ա ր հ ո ս ո դ ջ ր ի մ ա ֆ ր ու թ յ ու ն ը և հ ն ա ր ա վ ո ր ու թ յ ու ն ը տ ա ր ա ծ ֆ ու մ ո գ տ ա գ ո ր ծ ե լ ու) ա վ տ ո մ ե ֆ ե ն ա ն ն ե ր ի ֆ ա ն ա պ ա ր հ ն ե ր ի ո պ տ ի մ ա լ ա ց ու մ , է ն ե ր գ ի ա յ ի ա յ լ խ ն ա յ ո դ ու թ յ ու ն ն ե ր ի մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն ե ր : Հ ո դ ի ո գ տ ա գ ո ր ծ մ ա ն ն վ ա գ ե ց մ ա ն մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն ե ր ի ց մ ե կ ը կ լ ի ն ի ի ն ե ր տ ք ա փ ո ն ն ե ր ի կ ի ր ա ո ու մ ը (ո ր . ` շ ի ն ա ր ա ր ա կ ա ն ա դ ք) ո ր պ ե ս ծ ա ծ կ ի ն յ ու թ :

11.13 Ջերմոցային գազի արտանետումներ

Աղբավայրը կառաջացնի աղբանոցային գազեր ողջ ախտիվ կենսագործունեությունը և ընթացում, ինչպես նաև աղբավայրի առխտանքների ավարտից քականակի ժամանակահատվածը: Աղբանոցային գազերի արտադրություն ողջ ժամանակահատվածը կախված է քաղաքի տեսակից և աղբանոցում անաերոբ գործունեությունից: Այլ աղբանոցների փորձը ցույց է տալիս, որ այդ ժամանակահատվածը կարող է տևել գրեթե 70 տարի: Գազի հավաքման համակարգը կիրականացվի աղբահանման ընթացում: Աղբավայրի գազային /արտանետումը կիրականացվի աղբավայրը փակելուց հետո: Ջերմոցային գազերի արտանետման կրեատումը և արտանետվող չափերի գնահատումը առկա աղբանոցներում, որոնք կփակվեն Հրազդանի տարածքային սանիտարական աղբավայրի հիմնումից հետո դժվար է, որովհետև չկատարի, բաղադրություն, տարեկան ֆանակի, աղբի կարգավիճակի մասին տեղեկություն (օր. նրբան աղբ է այրվել): 6 առկա աղբավայրերի արտանետումը (Աբովյան, Չարենցավան, Հրազդան, Սևան, Բյուրեղավան և Եղվարդ) գնահատվել է մոտավորապես 3,500-5,000 տոննա CO_{2eq}/տարի: Սակարելի է համարել մեծ ֆանակություն, բայց այն բաժանված է 7 տարբեր տարածքների, ուստի առանձին աղբյուրի գնահատումը ցածր է: Հիմնված լինելով իրագործման ուսումնասիրման վրա՝ առկա աղբավայրերում արտանետումների նվազեցման ոչ մի ախտիվ նախագիծ խորհուրդ չի արվում:

Խորհուրդ է արվում փակել բոլոր առկա աղբավայրերը հողի ծածկով և հողի վերին շերտը խոտով (բացի Բյուրեղավանի, որտեղ առաջարկվող ծածկը բաղկացած է շինարարական և կոշտ քաղաքներից): Վերին ծածկի շերտը հունուսի ծածկով կնվազեցնի մեթանի արտանետումները, որպես միկրոօրգանիզմ բարենպաստ պայմաններում օքսիդացնելով մեթանը CO₂ և ջրի: Արտանետումների նվազեցման պոտենցիալը, ինչևէ, դժվար է գնահատել, քանի որ աղբավայրի գազի մեծ մասը գեղեղերի, ֆաբերի և այլն միջոցով կներթափանցի վերին շերտ և ամենայն հավանականությամբ այնտեղ կլինեն տարածքներ որտեղ հունուս չկա:

Աղբավայրերը փակելուց հետո ենթադրվում է, որ CO_{2eq} արտանետումները Կոտայի մարզի առկա աղբավայրերից կարող է նվազել 3.500-5.000 տոննա CO_{2eq} մինչև 1.750-2.500 CO_{2eq} տարին:

11.14 Կլիմայի փոփոխություն և հարմարվողականություն

Աղբավայրի գործունեությունը կիրականացվի կլիմայական պայմանների կառուցման ընթացում մշակված ընթացակարգերի

համաձայն : Ինչևէ, աղբավայրի ձևը և ծրագրավորումը հիմնված է լավագույն միջազգային փորձի վրա, հնարավորություն է տալիս մեղմացնելու ծայրահեղ ջերմաստիճանների ազդեցությունը (օր.՝ երկարատև շատ տաք կամ շատ սառը ժամանակահատվածներ) կամ սեղմումները (օր.՝ հոբոտանտ անձրև, խիտ ձյուն, երբեք) այնպես որ դրանք չնչին ազդեցություն ունենան աղբավայրի կից տարածքների վրա : Աղբավայրի գործունեությանը քաղաքացիները կթարմացվեն, եթե անհրաժեշտ լինի, կլիմայական փոփոխությունների համապատասխան :

11.15 Շահագործման փուլի ժամանակ բնապահպանական ազդեցություններին համառոտ ներկայացում

Ծրագրի բնապահպանական ազդեցությունները և միջոցառումները, որոնք անհրաժեշտ են տարածաբջջային աղբավայրի ու Կոտայի մարզի և Սևան ֆաղափի համար նոր թափոնների կառավարման համակարգի շահագործման ժամանակ հնարավոր բացասական ազդեցություններին մեղմացման համար համառոտ ներկայացված են Աղյուսակ 11.1-ում :

Աղյուսակ 11.1 Բնապահպանական ազդեցություններին և մեղմացման միջոցառումներին համառոտ ներկայացում աղբավայրի շահագործման և թափոնների հավաքման նոր համակարգի ժամանակ

Ազդեցություններ	Գնահատում	Անհրաժեշտ մեղմացման միջոցառումները
Փոփոխություններ դրեկոմային համակարգում	Զնչին	-
Հեղեղման վտանգ	Զնչին	-
Արտափորման և շինարարության ազդեցությունը լանդշափի վրա	Ցածր դրակ	-
Հողի, մակերեսային ջրի և ստորգետնյա ջրի աղտոտում	Զավարճաբացասական	Թափոնների լցումը հատկապես նուրբ գրգռելի և փոփոխելի կառավարում, ֆիլտրատի կառավարում
Օդի աղտոտում (փոշի և արտանետումներ մեքենաներից, փոշի հողային աշխատանքների ժամանակ, թափոնների տարածում ֆամու և բույսերի կոդմից)	Զավարճաբացասական	Սարավորումների սպասարկում, ջրի ցողում, թափոնների և հողի սեղափոխության ժամանակ ծածկում, կանաչ գոտու կառավարում և այլն
Աղմուկ մեքենաներից և	Ցածր	Շահագործում ցերեկային

Ազդեցություններ	Գնահատում	Անհրաժեշտ մեղմացման չեղարկումները
սարքավորումներից	բացասական	Ժամերին, իջացուցիչներին օգտագործում, ցածր արագություն և այլն
Գարեջուր	Ցածր բացասական	Բեննատարների և մեքենաների սպասարկում, քաղաքի կառավարման ծածկում, բուժօգնություն սպասարկում
Կենսաբազմազանություն	Չնշին	-
Հանգստի և քաղաքացիական կառավարում	Չափավոր բացասական	Օգտագործել տեղական ընկերությունները
Ջերմացուցիչ գազերի արտադրություն	Չափավոր բացասական	Տեղադրել և գործարկել աղբայրի գազի հավաքումը
Կլիմայի փոփոխություն և հարմարվողականություն	Չնշին	-

12 Սոցիալական Ազդեցությունները և Մեղմացման միջոցառումները Շահագործման Ժամանակ

Սոցիալական ազդեցությունները և մեղմացման միջոցառումները, որոնք վերաբերում են Մրագրի շահագործման փուլին, ներկայացված են այս գլխի հաջորդ բաժիններում :

12.1 Սոցիալ-տնտեսական ազդեցություններ

Աղբահանության նոր համակարգի, այդ թվում նաև տարածաբջանային աղբավայրի կառուցման և գործունեության գլխավոր սոցիալ-տնտեսական ազդեցությունը կապված կլինի տնային տնտեսություններից և այլ հանախորդներից գանձվող սակագների հետ: Ինչպես ֆինանսավեց կիրառվող տարբերակների համեմատության ժամանակ, սակագրի աճի չափը կախված կլինի մակրոտնտեսական պայմաններից, բայց, գլխավորապես, քաղաքացիների համակարգի ընտրված տարբերակից և եկամտի հավաքման տեսակներից: Սոցիալական ազդեցությունները կապված կլինեն ապագա սակագրերի մատչելիության հետ: Թափոնների սակագրերի համար առաջադրված մատչելիության շեմը, որը հիմնված է միջազգային փորձի վրա, յուրաքանչյուր ընտանեկան բյուջեի ամսական միջին եկամտի 1% է կազմում: Ինչ վերաբերում է առաջադրված նախագծին, գնահատված սակագրերը կազմում է ամսական եկամտի մոտ 0.95%:

Սոցիալական ազդեցությունների մեղմացմանը կարելի է հասնել հետևյալ միջոցներով՝

- Սակագրերի ընդունման ֆազիայի ավարտից հետո սոցիալական ազդեցությունների մեղմացում կամ հարմարեցում տնային տնտեսությունների և այլ հանախորդներին (խանութներ, կազմակերպություններ, հյուրանոցներ, անկազմակերպ զբոսաբերական կենտրոններ և այլն),
- Եկամտների ամենամյա մոնիթորինգ և բարելավման միջոցառումների ներկայացում, երաշխավորելով, որ սակագրերը չեն գերազանցում մատչելիության շեմը, որը

մոտավորապես սահմանվել է ընդհանուր եկամուտի 1%-ը անձի դիմաց ,

- Թափոնների գրանցման քափանցիկ համակարգի ներմուծումը պահպանում
- Վերաբերելիքների ուղարկման և գանձման համակարգի բարելավում
- Վերամշակվող նյութերի պատճեն հավաքման մասին հասարակությանը իրագրելիքների բարձրացում
- Ընկերություն/կամ համայնքների շահարկման գործունեություն՝ վերամշակվող նյութերի վաճառքը խթանելու նպատակով
- Թափոններ հավաքողների ներգրավումը վերամշակվող նյութի հավաքման աշխատանքներում և մարքեթինգի կազմակերպում :

Աղբավայրի գործունեության փուլում սոցիալ-տնտեսական ուղղակի ազդեցություններից են նոր աշխատատեղերի բացումը այն մարդկանց համար, ովքեր ներգրավված են աղբահանության, տեղափոխման և աղբավայրում այրման գործընթացի մեջ և աղբավայրի գործառնական աշխատանքներում: Անուղղակի ազդեցություններից են նոր աշխատատեղերը այնպիսի բիզնեսներում, որոնք աջակցում են մեծածավալ աշխատուժին և միասնական եկամուտը կամ ապահովում նախագծային նյութերով: Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով, որ աղբավայրը կառուցվելու է (հավանաբար մի քանի միջազգային կապալառու ընկերության կողմից՝ տեղական արտադրողների ներգրավմամբ) ուղի Կոտայի մարզի և Սևան ֆադաի համար, գրադավածության ազդեցությունը տեղի տնտեսության վրա դրական կլինի, չնայած շատ հավանական է, որ նաև չնչին:

Աղբավայրի կառուցման սոցիալական գլխավոր բացասական ազդեցություններն են բարձր սակագրերը, աղմուկը, տհաճ հոտերը, աղբավայրին մոտ գտնվող հողատարածքների արժեզրկումը: Հետևաբար հաշվարկված է, որ տարածաշրջանային աղբավայրում կատարած ներդրումները դրական ազդեցություն կունենան տեղի գրադավածության վրա:

Կազմակերպված աղբահանության ներմուծումը կնպաստի ընդհանուր կայուն սոցիալ-տնտեսական զարգացման և տեղական, և տարածաշրջանային մակարդակով: Աղբավայրի գործունեության փուլում հնարավոր սոցիալական ազդեցությունները դրական են գնահատվում և կարևոր ֆայլ են համարվում կայուն զարգացման գործընթացում:

Հողի օգտագործման վրա ունեցած ազդեցությունը ունենալու համարվում են աննշան, քանի որ աղբավայրը տեղակայված է համայնքի նպատակահարմարացման նպատակով: Ուղիղ սոցիալ-տնտեսական ազդեցությունը ունենալու համար կառուցման փուլում ներառում են աղբահանման, տեղափոխման և բեռնաթափման մեջ ներգրավված աշխատողների համար նոր աշխատատեղերի ստեղծում, այնպես ինչպես աղբավայրի աշխատանքների ներգրավված մարդկանց համար: Անուղիղ ազդեցությունը կրելու նոր աշխատանքների գնահատում, որոնք աջակցում են ընդլայնված աշխատաշին, կամ ապահովում են նախագծի նյութերով և հարակից եկամտով: Մինչդեռ, հաշվի առնելով, վոր աղբավայրը կառուցված է (հավանաբար միջազգային պայմանագրի կնքումից հետո, որակյալ տեղական աշխատաշին համալրումը) ամբողջ Կոտայի մարզի և Սևան համայնքի, աշխատանքային ազդեցությունը տեղական տնտեսության վրա կլինեն դրական, բայց հիմնականում փոքր:

12.2 Մշակութային ժառանգության վրա ազդեցությունը

Մշակութային ռեսուրսների վրա ունեցած ազդեցությունը ևս աննշան են համարվում, քանի որ արտափոքումները կատարվել են նախնական նախագիծը՝ նախկին կալվածքի ֆարհանքի տարածում: Հետևաբար, մշակութային ռեսուրսների հայտնաբերումը կամ վնասումը աղբավայրի գործունեության փուլում գրեթե անհրաժեշտ է: Այնուամենայնիվ, հետևյալ մեղացուցիչ միջոցառումները հարկավոր է կիրառել շինարարության փուլում, ինչպես նաև գործունեության ընթացքում, որպեսզի կանխվեն մշակութային ռեսուրսների ազդեցությունը:

- Հնարավորինս օգտագործել գործող ցամաքայինները և լրացուցիչ մակերևութային անհանգստությունը ունենալու խուսափելու համար
- Ժամանակ առ ժամանակ գնել աղբավայրի տարածքում եղած մշակութային ռեսուրսները (էթե այդպիսի կան)
- Նախագծի ցանկացած փուլում մշակութային ռեսուրսների անսպասելի հայտնաբերումը կհանգեցնի աղբավայրի տարածքում ֆալսիֆիկացիայի աշխատանքների անմիջական դադարեցմանը: Անհրաժեշտ տեղեկատվությունը պետք է հաղորդվի Պատմական և Մշակութային Հուշարձանների Պաշտպանության Պետական Գործակալությանը: Վերջինս գտածոյի պատահաբանումն անսխալությունը հետևողաբար կիշխարանակել աշխատանքները կամ վերանայել նախագիծը
- Սովորեցնել աշխատակիցներին և ընդհանրապես հանրությանը պատահական գտածոների և դրանց անօրինական հավաքման հետևանքների մասին

12.3 Առ խտան քի հետ կապված առողջապահական և անվտանգության խնդիրներ

Աղբավայրի գործունեության փուլում առողջության և անվտանգության հնարավոր ազդեցությունները կարող են լինել առ խտան քի մարմնական վնասվածքներն ու մահացությունը: Առողջական վնասները կարող են լինել ֆիզիկական նյութերի և աղբավայրի հատուկ բաժիններում ստեղծված կամ օգտագործվող աղբանոցների հետ շփումը, օդի մեջ արտանետումը և աղմուկը: Հնարավոր հրդեհներն ու պայթյունները կարող են անվտանգությանը խափանել: Այդ վայրում կարող են պահվել նավթ և դիզելային վառելիք: Բացի այդ, առողջության և անվտանգության հարցերի մեջ մտնում են նաև էֆստրեմալ եղանակային պայմաններում առ խտան քի շփումը և շփումը այնպիսի բնական վտանգների հետ, ինչպիսիք են անհարթ տեղանքը, վտանգավոր բույսերը, կենդանիները կամ միջատները:

Աղբավայրի գործունեության մեջ ներգրավված առողջ անձնակազմը կօգտագործի համապատասխան անվտանգության սարքավորում և պատշաճ մակարդակով կվերապատրաստվի առ խտան քի համապատասխան առողջական և անվտանգության դասընթացներում:

Մեղմացուցիչ միջոցառումները մեջ մտնում են հետևյալը.

- Ուշադրություն հսկել առողջական և անվտանգության առ խտան քի համապատասխան գիտելիքների կիրառումը աղբավայրում, մասնավորապես էլեկտրական, եռակցման սարքավորումների և ծանր ու բարձրացվող տեխնիկայի հետ գործունեությանը:
- Երթևեկության և դրա պատճառով վնասների հարցը ֆինանսավորել տեղական նախագծման ինժեներության հետ:
- Տեղեկանալի առ խտան քի անվտանգության բույսերի կիրառելի չափանիշների հետ և կազմակերպել անվտանգության առ խտան քի դասընթացներ:
- Ցանկապետել և հսկել աղբանոցի տարածքը մարդկանց մուտքի արգելելու նպատակով:
- Օգտագործել համապատասխան ընթացակարգեր պայթուցիկ նյութերի պահեստավորման և փոխադրման համար, այդ թվում նաև համապատասխան ցուցանիշներ, որոնք ցույց կտան դրանց տեղը:
- Աղբավայրի անձնակազմին վերապատրաստել, որպեսզի համապատասխան ֆայլեր ձեռնարկեն հրդեհի, կենդանիների արտահոսքի և այլ դեպքերում:
- Աղբավայրի առ խտան քի հետ կապված համապատասխան անձնակազմի պատրաստումը (համագրեւտ, դիմակ, ձեռնոցներ, ակնոց, երկարաձեռն կոշիկներ և այլն):
- Տեղադրել հակահրդեհային միջոցներ, ապահովել համապատասխան գործիքների առկայությունը:

- Աղբ ավայ ր ու մ ք ու ն ր փ ո խ ա դ ր ա մ ի ջ ո ճ ո ն ե ր ու մ և շ ե ն ֆ ե ր ու մ տեղ ա դ ր ե լ ա ո ա ջ ի ն ք ու ժ օ գ ն ու թ յ ա ն հ ա մ ա ր ա ն հ ր ա ժ Ե շ ա ս ար ֆ ավ ո ր ու մ ն ե ր հ ա մ ա պ ա տ ա ս խ ա ն դ ե դ ո ր ա յ ֆ ն ե ր ո վ

12.4 Տե ս ո դ ա կ ա ն ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն ն ե ր ը , ա յ դ թ վ ու մ ն ա և գ լ խ ա վ ո ր ն ա ն ա պ ա ր հ ի ց ք ա ց վ ո դ տե ս ար ա ն ը

Ա կ ն կ ա լ վ ու մ է , ո ր աղբ ավայ ր ը կ գ ո ր ծ ի օ ր ը 10-12 ժ ա մ , շ ա ք ա թ ը 7 օ ր : Աղբ ավայ ր ը ն դ ու ն վ ա ծ ք ա փ ո ն ը կ տեղ ա դ ր վ ի հ ա տ ու կ ք ա ժ ի ն ն ե ր ու մ , ա մ ե ն օ ր կ ծ ա ծ կ վ ի հ ո դ ի շ ե ր ա տ վ և կ խ ա ա գ վ ի ք ա փ ո ն ն ե ր ի վ ր ա տեղ ա դ ր վ ա ծ շ ա ր ժ ա կ ա ն ս ար ֆ ավ ո ր ու մ ն ե ր ի մ ի ջ ո ճ ո յ : Հ ա շ վ ա ր կ վ ա ծ է , ո ր աղբ ավայ ր ի ա շ խ ա տ ա ն ֆ ի ն վ ա գ ա գ ու յ ն տ ա ր ա ժ ֆ ը պ ե ա ֆ է լ ի ն ի 1.200.000.մ ³ , ո ր պ ե ս գ ի ա յ դ աղբ ավայ ր ը ու ն ե ն ա 20 տ ա ր վ ա գ ո ր ծ ու ն ե ու թ յ ու ն :

Աղբ ավայ ր ու մ չ մ շ ա կ վ ո դ ք ա փ ո ն ն ե ր ի յ ու ք ա ֆ ա ն չ յ ու ք խ մ ք ա ֆ ա ն ա կ ա մ ե ն օ ր կ ծ ա ծ կ վ ի ա ո ն վ ա գ ն 200 մ մ հ ա ս տ ու թ յ ու ն ու ն ե ց ո դ փ ո ր վ ա ծ հ ո դ ո վ : Ս ա ն շ ա ն ա կ ու մ է , ո ր գ ո ր ծ ո դ ք ա ժ ի ն ը և շ ք ա պ ա տ ո դ հ ո դ ա թ մ ք ե ր ը կ ձ ու լ վ ե ն ը ն դ հ ա ն ու ք ֆ ո ն ի հ ե տ (կ գ ե ր ա կ շ ո ն ե ն դ ե դ ն ա -դ ա ր չ ն ա գ ու յ ն գ ու յ ն ե ր ը) : Թ ա փ ո ն ն ե ր ի ք լ ու ք ն ե ր ի չ ա փ ը աղբ ա ն ո ց ի ե ր կ ու կ ո դ մ ե ր ի ց ա ս ի ֆ ա ն ա ք ա ր կ ս կ ս ե ն ք ա ր ձ ր ա ն ա լ : Հ ա շ վ ա ր կ վ ա ծ է , ո ր աղբ ավայ ր ի մ ի ջ ի ն ք ա ր ձ ր ու թ յ ու ն ը մ ո տ ա վ ո ր ա պ ե ս 11 մ է :

Ի ն չ ա կ ս ն շ վ ե ց վ ե ր կ ու մ , շ ք ա պ ա տ ո դ տ ա ր ա ժ ֆ ը ա ն մ շ ա կ է և գ յ ու դ ա տ ն տե ս ու թ յ ա ն ա ո ու մ ո վ ֆ ի չ հ ե տ ա ֆ ր ֆ ր ու թ յ ու ն է ն ե ր կ ա յ ա ց ու մ : Ա կ ն կ ա լ վ ու մ է , ո ր աղբ ավայ ր ի շ ք ա կ ա տ ա ր ա ժ ֆ ը չ ի օ գ տ ա գ ո ր ծ վ ի ս տեղ ծ ա գ ո ր ծ ա կ ա ն կ ա մ ա յ լ ն կ ա տ ա ու մ ն ե ր ո վ , ք ա ց ի գ յ ու դ ա տ ն տե ս ա կ ա ն ի ց : Ա յ դ տ ա ր ա ժ ֆ ու մ մ ի ա կ ա ր դ յ ու ն ա ք ե ր ա կ ա ն գ ո ր ծ ու ն ե ու թ յ ու ն ը կ ա վ ի պ ե դ ու մ ն ե ր ի գ ո ր ծ ո դ ու թ յ ու ն ն ե ր ն ե ն ց ե մ ե ն տ ի գ ո ր ծ ա ր ա ն ի կ ա ր ի ֆ ն ե ր ը հ ո գ ա լ ու ն պ ա տ ա կ ո վ : Վ ե ր ջ ի ն ս տեղ ա կ ա յ վ ա ծ է ա ո ա ջ ա դ ր վ ո դ տ ա ր ա ժ ֆ ի ց ո ր ո շ ա կ ի հ ե ո ա վ ո ր ու թ յ ա ն վ ր ա , և ա ն հ ա վ ա ն ա կ ա ն է , ո ր ա գ դ վ ի լ ա ն դ շ ա ֆ տ ի ո ր կ է փ ո փ ո խ ու թ յ ու ն ի ց կ ա մ տե ս ո դ ա կ ա ն ք ա ր ե հ ա ն ու թ յ ու ն ի ց : Հ ե տ ե ա ք ա ր , կ ա ր ե լ ի է ե ն թ ա դ ր ե լ , ո ր ա ո ա ջ ա դ ր վ ո դ աղբ ավայ ր ի գ ո ր ծ ու ն ե ու թ յ ա ն ը ն թ ա ց ֆ ու մ տե ս ո դ ա կ ա ն վ ն ա ս ն ե ր ը ֆ ի չ կ լ ի ն ե ն :

Հ ե տ ե յ ա լ մ ե դ մ ա ց ու ց ի չ մ ի ջ ո ճ ա ո ու մ ն ե ր ն ե ն ա ո ա ջ ա ր կ վ ու մ ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն ն ե ր ը ն վ ա գ ե ց ն ե լ ու հ ա մ ա ր .

- Խ ն ա մ ե լ ա յ դ տ ա ր ա ժ ֆ ը աղբ ավայ ր ի գ ո ր ծ ու ն ե ու թ յ ա ն ը ն թ ա ց ֆ ու մ : Ա ն ս ար ֆ և վ ն ա ս վ ա ծ ս ար ֆ ավ ո ր ու մ ն ե ր ը , վ ա տ տ ն ա յ ի ն տ ն տե ս ու թ յ ու ն վ ա ր ե լ ը , ս ո վ ո ր ա ք ա ր , հ ա ս ա ր ա կ ու թ յ ա ն մ ո տ ս խ ա լ տ պ ա վ ո ր ու թ յ ու ն է ս տեղ ծ ու մ
- Խ ու ս ա փ ե լ չ ե ր ե ս պ ա տ վ ա ծ գ ա լ վ ա ն ա կ ա ն մ ե տ ա դ ա կ ա ն ծ ա ծ կ ու յ թ ն ե ր ի ց
- Հ ն ա ր ա վ ո ր ի ն ս օ գ տ ա գ ո ր ծ ե լ գ ո ր ծ ո դ ֆ ա ն ա պ ա ր հ ն ե ր ը և վ ն ա ս վ ա ծ տ ա ր ա ժ ֆ ն ե ր ը՝ լ ր ա ց ու ց ի չ մ ա կ ե ր կ ու թ ա յ ի ն վ ն ա ս ն ե ր ի ց խ ու ս ա փ ե լ ու հ ա մ ա ր

- Աղբավայրի լուսավորությունը չպետք է գերազանցի անվտանգության և ապահովության պահանջած նվազագույն չափը

Աղբավայրի կենսագործունեության ավարտից հետո մնացած ոչ զհողաբույսերը կհարթեցվեն, այնպես, որ ձուլվեն շրջակա լանդշաֆտի հետ: Հետևաբար մնացյալ տարածքի տեղակայման ազդեցությունը վնասները հավանաբար փոքր կլինեն, քան որ հողաբույսերը նրբորեն կմիանա շրջակա միջավայրին, երբ որ աղբավայրի գրասենյակը և այլ բաժինները հեռացվեն: Առխառնակների ավարտից հետո այդ վայրի լանդշաֆտային շտեղծումները որքան հնարավոր է կմանվեն շրջապատող լանդշաֆտի բնական առանձնահատկություններին:

12.5 Առխառնակային պայմաններ

ՀՀ առխառնակային օրենսգրքի համաձայն, առխատողների համար, որպես շինարարության գործընթացի մի մաս, պետք է գնահատել պոտենցիալ առևտրային և ապահովել նրանց անվտանգությունը, ինչպես նաև տեղեկացնել առխատողներին անվտանգության պահանջարկի մասին և մշակել գործողություններին ծրագրի արտակարգ դրությունից դեպի մեղմացում կիրառելու համար: Շինարարական ընկերությունը կարող է ստեղծել այդ հարցերով զբաղվող կոմիտե: Շինարարական ընկերությունը կապահովի համապատասխան առխառնակային պայմաններ, որպեսզի առխատողները կարողանան կատարել իրենց պարտականությունները:

Մասնավորապես, շինարարական կազմակերպությունը պարտավոր է ապահովել՝

- Մեքենաների, սարքավորումների, մեխանիզմների, տեխնիկայի և այլ սարքերի անխափան առխատումը;
- Նյութերի և գործիքների բարձր որակ և ժամանակի նորմալ ապահովում;
- Էլեկտրականության, գազի և այլ էներգիայի աղբյուրներին վտանգելի և անխափան մատակարարում;
- Ապահով առխառնակային պայմաններ (անվտանգության նորմերի և կանոնների պահպանում, պատահական լուսավորություն, ջեռուցում, օդափոխում, աղմուկի ցածր մակարդակ, վնասի, տատանում և այլ գործոններ);
- Վթարային ելքերի առկայություն, որոնք գերծ կլինեն ֆիզիկական խոչընդոտներին: Բնութագրող առխատողները պետք է լավատեղյակ լինեն այդ ելքերի մասին:

- Բն լ ո ր մ ե ֆ ե ն ա ն ե ր ու մ և շ ի ն ար ար ու թ յ ա ն տ ար ա ծ ֆ ու մ կ ր ա կ մ ար ի չ ն ե ր ի ա ո կ ա յ ու թ յ ու ն ։
- Առ ա ջ ի ն օ գ ն ու թ յ ա ն ար կ ղ ի կ ն ե ր ի ա ո կ ա յ ու թ յ ու ն ը ք ո լ ո ր մ ե ֆ ե ն ա ն ե ր ու մ և շ ի ն ար ար ու թ յ ա ն տ ար ա ծ ֆ ու մ ։ Բն լ ո ր ա շ խ ա տ ո ղ ն ե ր ը պ ե տ ֆ է լ ա վ ա տ ե ղ յ ա կ լ ի ն ե ն առ ա ջ ի ն օ գ ն ու թ յ ա ն կ ա ն ո ն ն ե ր ի ն և ար կ ղ ի կ ն ե ր ի տ ե ղ ի ն ։
- Ա շ խ ա տ ո ղ ն ե ր ի ֆ ի գ ի կ ա կ ա ն վ ի ն ա կ ի ա ն մ ի ջ ա կ ա ն վ ե ր ա հ ս կ ու մ . Խ ս տ ո ր ո ն ար գ է լ է լ ա կ ո հ ո լ ի , թ մ ր ա ղ ե ղ ե ր ի գ ո ր ծ ա ծ ու մ ը ։

12.6 Բն ա կ չ ու թ յ ա ն շ ա ր ժ ը

Ո չ մ ի վ ե ր ա ք ն ա կ ե ց ու մ , մ շ տ ա կ ա ն կ ա մ ժ ա մ ա ն ա կ ա վ ո ր հ ո ղ ի , գ ու լ յ ի և ա յ լ ա կ տ ի վ ն ե ր ի ձ ե ո ֆ ք ե ր ու մ չ ի պ ա հ ա ն ջ վ ու մ ա ղ ք ա վ ա յ ր ի կ ա ո ու ց մ ա ն ը ն թ ա ց ֆ ու մ ։

Հ ն ար ա վ ո ր ք ն ա կ չ ու թ յ ա ն ա ն ը ա ղ ք ա վ ա յ ր ի կ ա ո ու ց մ ա ն հ ա մ ար ա շ խ ա տ ո ղ ն ե ր ի մ ի գ ր ա ց ի ա յ ի ար ղ յ ու ն ֆ ու մ շ ա տ ս ա հ մ ա ն ա վ ա կ է ։ Ջ ն ա յ ա ծ կ ար ո ղ է լ ի ն է լ ա ն ն շ ը ք ն ա կ ա ն ա ն , ա յ ն ն շ ա ն ա կ ա լ ի ա գ ղ ե ց ու թ յ ու ն չ ի ու ն ե ն ա ը ն ղ հ ա ն ու ր մ ի տ ու մ ն ե ր ի վ ր ա ։ Ի լ ր ու մ ն , կ ա ա շ խ ա տ ա ն ֆ ա յ ի ն մ ի գ ր ա ց ի ա , հ ա տ կ ա պ ե ս ս ե գ ո ն ա յ ի ն , գ յ ու ղ ե ր ի ց ֆ ա ղ ա ֆ ն ե ր և Ա Պ Հ ե ր կ ր ն ե ր ի ց , հ ի մ ն ա կ ա ն ու մ Ռ ու ս ա ս ա ն ի ց ։

12.7 Տ ն տ ե ս ա կ ա ն ա գ ղ ե ց ու թ յ ու ն ն ե ր

Տ ար ա ծ ա շ ք ջ ա ն ա յ ի ն ս ա ն ի տ ար ա կ ա ն ա ղ ք ա վ ա յ ր ը շ ա հ ա գ ո ր ծ վ է լ ու է 6 մ ե ն ե ջ ե ր ն ե ր ի և 17 ա յ լ ա շ խ ա տ ա կ ի ց ն ե ր ի կ ո ղ մ ի ց ։

Մ ե ն ե ջ մ ե ն թ ը /ա ղ մ ի ն ի ս տ ր ա ց ի ա ն ք ա ղ կ ա ց ա ծ է լ ի ն է լ ու .

- Գ ո ր ծ ա ղ ի ր տ ո ր ե ն
- Ֆ ի ն ա ն ս ա կ ա ն տ ո ր ե ն
- Հ ա շ վ ա պ ա հ
- Բ ն ա պ ա հ պ ա ն ա կ ա ն / Կ ա ղ ք ե ր ի / Հ ա ն ր ա յ ի ն տ ե ղ ե կ ա տ վ ու թ յ ա ն մ ե ն ե ջ ե ր
- Ի Տ Մ ա ս ն ա գ ե տ
- Ք ար տ ու ղ ար

Ա ղ ք ա վ ա յ ր ի շ ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն հ ա մ ար ա ն հ ր ա ժ է շ տ 17 հ ո գ ա ն ո ց ա շ խ ա տ ա կ ա գ մ ը .

- 1 Ա ղ ք ա վ ա յ ր ի խ մ ք ա վ ար ,
- 6 փ ո ր ձ ա ո ու ա շ խ ա տ ա կ ի ց ն ե ր ` ա ղ ք ա վ ա յ ր ի ս ար ֆ ա վ ո ր ու մ ն ե ր ի և մ ե ֆ ե ն ա ն ե ր ի շ ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն հ ա մ ար ,
- 4 ա ն փ ո ր ձ ա շ խ ա տ ա կ ի ց ն ե ր ա մ ե ն օ ր յ ա ա շ խ ա տ ա ն ֆ ն ե ր ի հ ա մ ար ,
- 1 գ յ ու ղ ա կ ա ն հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ր ու մ թ ա փ ո ն ն ե ր ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն թ ի մ ի

Խմբավար,
2 վարչապետի՝ գյուղական համայնքների ցանցի կառավարման համար,
3 պատկերի՝ նոր հաստատությունների մշակման հսկողություն համար:

Այս օրենքի նպատակն է ընդհանուր ազդեցություն ունեցող տարածաշրջանի տնտեսության և զբաղվածությունների վերականգնման շնորհիվ: Մյուս կողմից Կոտայի մարզի և Սևանի համայնքների քաղաքացիական շրջանում է ապահովվում կազմակերպված աղբահանումը, տրանսպորտի և սնունդի մատակարարումը: Անուղղակի դրական ազդեցություն ունեցող բնագավառի հնարավորությունները վերականգնելի հասարակական սնունդի հաստատություններին (օր.՝ աղբավայրի ընկերությունների և աղբահանման մեքենաների վարորդներին համար) ինչպես նաև խորհրդատվական ընկերություններին հանձնարարականներին (օր.՝ ՓԻԼ տրագման մոնիթորինգի, հոսանք ջրերի, գրունտային ջրերի, գեկոլոյցների նախապատրաստում՝ համաձայն միջազգային մոնիթորինգի ծրագրի հաստատված շրջանի միջավայրի բնապահպանության կառավարման մարմիններին և ՎՋԵԲ-ի կողմից):

Ճանապարհների երթևեկության ծավալները, որոնք օգտագործվում են աղբավայր հասցեի ներքին, կապիտալի և աղբահանման ընթացքում, որպեսզի աղբը հասնի աղբավայր: Նմանատիպ ազդեցություն վարկանիշը ցածր է:

Գյուղատնտեսական հողերի վերաբերյալ ազդեցություն ունեցող նվազագույն է, քանի որ աղբահանումը պետք է որոշումի ազդեցություն ունեցող ներքին մտակալ տնտեսության տարածքներին վերաբերյալ ապահովելով գործունեություն ունեցող նորմալ պայմաններում, հատկապես կապված վնասատուներին, վնասում, աղբի վերահսկողություն և մակերեսային գրունտային ջրերի կառավարման հետ:

Առևտրական ընթացքում ակնկալում է, որ աղբավայրը չի առաջացնի հավելյալ պահանջներ կոմունալ ծառայություններին (ջուր, էլեկտրականություն և այլն) այս ծառայությունները տրամադրվում են տարածքում գործող միջոցներին և առևտրականներին:

12.8 Համայնքային առողջապահություն, ապահովություն և անվտանգություն

Կոտայի մարզում և Սևանի համայնքում կառավարման համակարգի բարելավման համար առաջարկված նախագիծը կունենա մեծ դրական ազդեցություն քաղաքացիական առողջության և ապահովության վրա: Այս օրենքի վերաբերյալ, աղբավայր տանող ճանապարհների մուտքի աղբից

մա ֆ ր ու մ ը և աղ ք ի ք ա փ մ ա ն կ ա ն խ ա ր գ ե լ ու մ ը տ ա ր ա ծ ֆ ա յ ի ն
ս ա ն ի տ ա ր ա կ ա ն աղ ք ա յ ա յ ր ի ժ ա մ ա ն ա կ ա կ ի ց աղ ք ա հ ա ն մ ա ն
հ ա մ ա կ ա ր գ ի հ ի մ ն ու մ ի ց հ ե տ ո կ ք ա ր ե լ ա յ ի շ ք ա կ ա մ ի ջ ա յ ա յ ր ը
ք ն ա կ ե լ ի տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ու մ և կ հ ա ն գ ե ց ն ի ք ն ա կ ջ ու թ յ ա ն աղ ք ի
կ առ ա յ ա ր մ ա ն ա յ ե լ ի լ ա յ ս ո յ ո ր ու յ թ ն ե ր ի :

Աղ ք ա յ ա յ ր ի շ ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն ը ն թ ա ց ֆ ու մ հ ա մ ա յ ն ֆ ի
առ ո ղ ջ ու թ յ ու ն ը , ա ն յ լ տ ա ն գ ու թ յ ու ն ը և ա ղ ա հ ո յ ու թ յ ու ն ը կ ա ր ո ղ
է խ ա խ ո յ լ ե լ փ ո շ ու ց և աղ մ ու կ ի ց : Առ ո ղ ջ ու թ յ ա ն ո ի ս կ ե ր ը
ս ո յ ո ր ա ք ա ր կ ա ղ յ ա ծ ե ն թ ու ն ա յ ո ր ն յ ու թ ե ր ի , ֆ ի լ տ ր ա տ ի հ ե տ
շ փ մ ա ն , հ ր ղ ե հ ի ց յ ն ա ս ա կ ա ր ն յ ու թ ե ր ի ա ր տ ա գ ա տ մ ա ն հ ե տ :

Հ ա շ յ ի ա ո ն ե լ ո յ ա յ ն , ո ր աղ ք ա յ ա յ ր ը գ տ ն յ ու մ է ք ն ա կ ե լ ի
տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ի ց ք ա յ ա կ ա ն ի ն հ ե ո ու , յ ա ր ա կ ի ջ
հ ի յ ա ն դ ու թ յ ու ն ն ե ր ի , առ ո ղ ջ ու թ յ ա ն յ ա տ թ ա ր ա ց մ ա ն ա ն ջ ի
ա կ ն կ ա լ յ ու մ : Մ ի ն ջ դ ե ո հ ա ր կ է ն շ ե լ , ո ր աղ ք ա հ ե ո ա ց ու մ ը
դ ր ա կ ա ն ա ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն կ ու ն ե ն ա ք ն ա կ ջ ու թ յ ա ն առ ո ղ ջ ու թ յ ա ն ,
հ ի յ ա ն դ ու թ յ ու ն ն ե ր ի ն յ ա գ ե ց մ ա ն յ ը ա , ո ր ո ն ֆ կ ա ր ո ղ ե ն
առ ա ջ ա ն ա լ հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ր ու մ աղ ք ի կ ու տ ա կ ու մ ի ց և ս խ ա լ
տ ն ո ր ի ն ու մ ի ց :

Հ ա մ ա յ ն ֆ ի առ ո ղ ջ ու թ յ ա ն , ա ն յ լ տ ա ն գ ու թ յ ա ն և ա ղ ա հ ո յ ու թ յ ա ն
յ ը ա ո ր ե կ ա գ դ ե ց ու թ յ ու ն ի ց խ ու ս ա փ ե լ ու հ ա մ ա ր առ ա ջ ա ր կ յ ու մ
է ն հ ե տ ե յ ա լ մ ի ջ ո ց առ ու մ ն ե ր ը`

- տ ր ա մ աղ ք ե լ տ ե ղ ե կ ա տ յ ու թ յ ու ն աղ ք ա հ ա ն մ ա ն
ժ ա մ ա ն ա կ ա ց ու յ ց ի յ ե ր ա ք ե ը յ ա լ , ա ղ ա հ ո յ լ ե լ ո յ , ո ր
հ ա մ ա ղ ա տ ա ս խ ա ն տ ե ղ ե կ ա տ յ ու թ յ ա ն թ ո ու ց ի կ ն ե ր ը
կ տ ե ղ աղ ք յ ե ն հ ա ս ա ր ա կ ա կ ա ն յ ա յ ր ե ր ու մ (օ ր .` խ ո շ ո ր
գ ր ա ս ե ն յ ա կ ն ե ր , խ ա ն ու թ ն ե ր , փ ո ս տ ա յ ի ն ք ա ժ ա ն մ ու ն ֆ
մ շ ա կ ու յ թ ա յ ի ն ա կ ու մ ք , գ ր ա դ ա ր ա ն , ք ու ժ կ ե տ և ա յ լ ն) ,
ա յ ն ղ ե ս ո ր հ ա ս ա ր ա կ ու թ յ ու ն ը տ ե ղ ե կ ա ց յ ի աղ ք ա հ ա ն մ ա ն
ն ո ր ը ն թ ա ց ա կ ա ր գ ե ր ի ն ;
- Տ ե ղ աղ ք ե լ ղ ա տ շ ա ն գ գ ու շ ա ց մ ա ն ն շ ա ն ն ե ր աղ ք ա յ ա յ ր ի
մ ու տ ֆ ի մ ո տ և հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ր ի հ ա յ ա ֆ մ ա ն կ ե տ ե ր ի մ ո տ ;
- Ց ա ն կ ա ղ ա տ ե լ աղ ք ա յ ա յ ր ի կ ա յ ֆ ը` ջ թ ու յ լ ա տ ր յ ա ծ ա ն ձ ա ն ց
մ ու տ ֆ ն ա ր գ ե լ ե լ ու հ ա մ ա ր ;
- Օ գ տ ա գ ո ր ծ ե լ ծ ա ծ կ յ ա ծ / փ ա կ ք ե ո ն ա տ ա ր ն ե ր ք ա փ ո ն ն ե ր ի
տ ե ղ ա փ ո խ յ մ ա ն հ ա մ ա ր , օ գ տ ա գ ո ր ծ ե լ ֆ ի լ տ ր ա տ ի հ ա յ ա ֆ մ ա ն
ք ա ֆ ե ր ո յ ը ք ե ո ն ա տ ա ր ն ե ր` ա ր տ ա հ ո ս ֆ ը կ ա ն խ ե լ ու հ ա մ ա ր ;
- Ա յ լ ե լ ա ց ն ե լ ք ա փ ո ն ն ե ր ի հ ա յ ա ֆ մ ա ն հ ա ն ա խ ա կ ա ն ու թ յ ու ն ը
տ ա ր յ ա շ ո գ ե ղ ա ն ա կ ի ն ;
- Պ ղ ա ն ա յ ո ր ե լ աղ ք ա հ ա ն մ ա ն ն ա ն ա ղ ա ր հ ն ե ր ը և աղ ք ա տ ա ր ն ե ր ի
ն յ ա գ ա գ ու յ ն ա ր ա գ ու թ յ ու ն ը հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե ր ո յ ա ն ց ն ե լ ու

Ժամանակ, նվազեցնելու գարշահոտությունը, աղմուկը, թրթռումը և ապահովելու տրանսպորտային անվտանգությունը;

- Համաճեմի կարծիքների հարցում և բողոքների մեխանիզմի օգտագործում՝ աղբահանման և աղբավայրի առևտրաճեմի գնահատման և նշանակման համար
- Սպասարկել աղբավայրի սանիտարական պահպանիչ (բուժքային) գոտին:

12.9 Կրթություն

Շահագործումը ազդեցությունն է ունենալ կրթական հաստատությունների վրա: Հաշվի առնելով այն, որ գտնվում է բնակելի տարածքներից բավականին հեռու, կրթական հաստատությունների վրա ազդեցությունն է ունենալու: Անուշահան ազդեցությունները կարող են լինել աղմուկը, փոշին: Մինչդեռ կրթական հաստատությունները կարող են շահել նախագծից կազմակերպելով փորձնական դասեր և այցելելով աղբավայր, որպես շրջակա միջավայրի նվերաբերող դասընթացի մաս:

12.10 Սոցիալական կոնֆլիկտ

Աղբահանման և թափոնների սնօրինման ծառայությունների ներկայացումը պահանջում է բնակչության, ձեռնարկությունների վերաբերմունքի փոփոխություն, որը կարող է բերել սոցիալական լարվածության: Բնակչությանը և ձեռնարկությունները պետք է գիտակցեն որ շրջակա միջավայրի կայուն և մաքուր գարգացումն իրենց պարտականությունն է: Այս պատասխանատվությունը սկսվում է բռնորոշ առաջընթացի կողմնորոշ աղբահանման համար ծախսերի ապահովում: Մուտքից պալ թափոնների կառավարման համակարգի շահանունները նույնպես պետք է վերաբերեն մոնիթինգ, էֆեկտիվ աղբահանման գործունեության համար: Շատ դեպքերում խոցելի խմբերը չեն կարող իրենց թույլ տալ այդ վերաբերմունքը կատարել, որն էլ կարող է բերել համայնքի ներսում լարվածության:

Անվերահսկելի աղբահանությունը հանախ ընկալվում է որպես պոտենցիալ բացասական ազդեցություն: Ենթադրվում է, որ աղբահանողները կտեղափոխվեն աղբավայրի մոտ համայնքներ: Պետք է նաև խստորեն արգելել երեխաների առևտրաճեմի աղբավայրերում:

Ընդհանուր առմամբ, սոցիալական խնդիրները կարելի է լուծել իրազեկությունը բարձրացնելով: Հասարակական կոնսերվացիոն վարչապետի կառավարման, վերահսկման

գործունեությունը նույնպես պետք է ուժեղացնել : Ոչ մի երեխան էլ չեն գրավվել քափոնների հավաքման աշխատանքներում Կոտայի մարզում և Սևան ֆալաֆում ՇՄԱԳ նախապատրաստման ժամանակ :

12.11 Գեղեր

Գեղերային խնդիրները կհասցեագրվեն տարածքային աղբի կառավարման համակարգի աշխատանքի ընթացքում : Բավարժվող աղբի վատ սարքավորումներով հագեցած և սեղանաված աղբահավաքման խնդիրները ստեղծումը կատարելագործում է աղբահանման ժամանակացույցը, փոփոխությունները աղբատարների շրջանում փոփոխում աղբի մաքրումը կգնահատվի ամբողջ Կոտայի մարզի և Սևանի համայնքի կողմից, բայց հատկապես կանացի կողմից, ովքեր սովորաբար դուրս են հանում աղբը տներից և ավելի շատ ժամանակ են անցկացնում տանը և տանից մոտ տարածքներում և նրանք հոգ են տանում, երեխաների, խոհանոցի, պարտեզների և սեղանի գնումները մասին :

Աղբահանման ընկերություն կողմից աշխատանքի հավասար հնարավորություններ կտրամադրվեն և տղամարդկանց, և կանանց վարձատրման համար : Կարծիքների համար ՀԿ-ներ կամ խորհրդատվական ընկերություններ ներգրավվելով՝ ԾԻԳ-ը, աղբահան ընկերությունը և/կամ ծրագրում առկա ֆալաֆները համոզվում են, որ տղամարդիկ և կանայք հարցման են երթարկվել ծառայություններին որակի բարելավման և գնահատման ժամանակ : Առկա փորձը գործում է Կոտայի մարզի՝ 'Բարձրագույն Կրթությունը Կանանց Անցացիա' ՀԿ-ի նյութի հետ : Նախագիծը օգտակար կլինի ձեռք բերելու (հիմնականում կանայք) աշխատող անձնակազմի ներառմանը, հիվանդանոցներում, խոհանոցներում, սննդի առավանք ընկերությունում աղբահավաքման ծառայությունների համար : Տղամարդիկ կհարցվեն վերամշակվող քափոնների վերաբերյալ և անձամբ աղբը տանելու գործունեությունը վերաբերյալ : Բնակչության տարբեր խմբերից կարծիքներ ստանալու այլ և այլ ջանքերը, ու շարունակելու դարձնելով կանանց և տղամարդկանց հետաքրքրություններին, կկանխեն բացասական վերաբերմունքը նախագծի հանդեպ և կբարձրացնեն դրա դրական անցիակազմը, այնպես որ տղամարդիկ և կանայք կարող են օգուտ ստանալ քափոնների կառավարման համակարգի Կոտայի մարզում և Սևան համայնքում նախագծի իրականացման ընթացքում :

12.12 Խոց ելի խմբ երի վրա ազդեց ու թյ ու նը

Նոք աղբ ահանման համակարգի և տարածֆային աղբավայրի աշխատանքի ընթացքում հիմնական խոցելի խմբերը կներառեն մարդկանց ու մ վրա ազդել է տնտեսական տարահանումը ժամանակավոր կամ մշտական սահմանափակման մատչելի ու թյան պահանջներով միջոցները : Ուշադրություն արժանի ակտիվները աղբավայրի տարածքում գտնվող հողատարածքներն են (հողատերի նեւուրուները) և համայնֆային կոչ տ կեցցաղային աղբը (նրպես աղբատարների նեւուրու) :

Աղբավայրի մոտ գտնվող հողատերերի վրա կազդի աղտոտումը (օր . աղբ) աղբավայրից : Միայն մի ֆանի հողատարածքներ կօգտագործվեն (գյ ու ղատնտեւ ու թյան համար) իրագործելի ու թյան ուսումնասիրման և ՇՄՍԱԳ նախապատրաստման ընթացքում : Հողատարածքների ֆարտեզը Հրազդանի աղբանցների և կավի հանքի նկարագրով և նրանց տերերի անուցներով հաղորդվել է Հրազդանի գյ խավոր գրասենյակից , բայց ֆարտեզը գեկուզվել է , նրպես ժամկետ անց : Այս խնդիրը աղբաահան ընկերության ուշադրություն կարիքը ունի , ֆանի ոք նման տիպի բացասական ազդեց ու թյ ու նը պիտի կանխվի , մեղմացվի կամ հատուցվի : Նախագծի դժգոհ ու թյան մեխանիզմը կանդրադառնա խնդիրին : Մյ ու ս կողմից ակնկալվում է , ոք Հրազդանի աղբանցի փակումը , նորացումը և մուտֆային ճանապահի հիմնումը կուցեցնա դրական տեղական ազդեց ու թյ ու ն ո գտագործված հողատարածքների պայմանների վրա :

Կարևոր է պատռնական աղբատարների /աղբավայրերի հանդեպ ուշադրությունը , նրպես այս տարածքի փոփոխ ու թյ ու ն (օր . աղբավայրերի փակում սահմանափակ հասանելի ու թյ ու ն աղբի տարաններում և տարածֆային աղբավայրում) կարող է ուցեցալ ակնհայտ հետևանք խոցելի մարդկանց կեցսակերպի վրա :

Նախագծի աշխատանքային փուլի ընթացքում խոցելի խմբերի վրա ազդեց ու թյ ու նը կհասցեագրվի նախագծի բնապահպան ու թյան և սոցիալական գործ ու նե ու թյան ծրագրին : Նոք քաղա նն երի կառավարման համակարգի հիմնման և աղբավայրի կառ ուց ման ժամանակ մշակված մտեց ու մը հետագայում կարող է գարգանալ գործ ու նե ու թյան փուլերում կեցսակերպի վերականգման շրջանակներում խոցելի խմբերի հետ համադայնեց նեւ ո վ :

12.13 Ծրագրի շահագործման փուլում սոցիալական ազդեցությունների համառոտ ներկայացում

Ծրագրի սահմանված սոցիալական ազդեցությունների համառոտ ներկայացումը և միջոցառումները, որոնք անհրաժեշտ են տարածաշրջանային աղբավայրի և Կոտայի մարզի և Սևանի աղբավայրի համար նոր քաղաքների կառավարման համակարգի շահագործման ժամանակ հնարավոր բացասական ազդեցությունների մեղմացման համար համառոտ ներկայացված են Աղյուսակ Աղյուսակ 12.1-ում: Աղբավայրը պլանավորվում է շահագործել մոտ 20 տարի և այսպիսով կուճեցնենք անվտանգ և սոցիալական ազդեցություններ:

Աղյուսակ 12.1 Ծրագրի շահագործման փուլում սոցիալական ազդեցությունների և մեղմացման միջոցառումները համառոտ ներկայացում

Ազդեցություններ	Գնահատում	Անհրաժեշտ մեղմացման միջոցառումները
Սակագների բարձրացում, վնասների հավաքման ավելի բարձր մակարդակ	Չափավոր բացասական	Հանրային իրազեկվածության բարձրացում, անհրաժեշտությունների և այլ հանախորդների համար սակագների սահմանման քաղաքականություն
Անօդանավային պայմաններ, առողջապահություն և անվտանգությունը առանցքային	Ցածր դրական	-
Տեղական ազդեցություններ	Ցածր դրական	-
Բնակչության շրջան	Չնչին	-
Տեղական տեղական (աղբավայրի կից հողերի օգտագործողներ, քաղաքների հավաքողներ)	Ցածր բացասական	Տեղեկատվություն, խոստովանում
Համայնքի առողջապահությունը և անվտանգությունը	Բարձր դրական	-
Կրթություն	Չնչին	-
Սոցիալական կոնֆլիկտ	Ցածր բացասական	Աղբավայրի կառավարմանը նկատմամբ շահագործումը և օգտագործման վնասների և աղբավայրի մուտքի վնասների կարգավորման քաղաքականություն

Ազդեցություններ	Գնահատում	Անհրաժեշտ մեղմացման միջոցառումները
		գործարարություն
Գեղեր	Ցածր դրական	-

13 Բնապահպանական ազդեցություններն ու մեղմացման միջոցառումները Աղբավայրի վերջնական փակման և հետագա խնամքի ժամանակ

Այս և հաջորդ գլուխը առնչվում են Ծրագրի այն փուլին, երբ առաջին ռեզինալ աղբավայրը լցվում է իր առավելագույն կարողությամբ և պետք է փակվի, իսկ Կոտայի մարզի ու Սևան ֆաղափի համար պետք է ստեղծվի կենցաղային կոեսթափոններին տեղավորման նոր սարքավորում: Ենթադրվում է, որ տարածաբջանային քաղաքային կառավարման և տեղափոխման համակարգը կարող է լինել աշխատանքային: Որոշ ազդեցություններ կարող են հանգեցնել կոնսերվացիայի և քաղաքային կառավարման բեռնատարների, աղբավայրի շահագործման մեթոդների դուրս գրմանը, բայց նրանք կլինեն նույնը, ինչպես տարածաբջանային քաղաքային կառավարման համակարգի շահագործման և սպասարկման փուլում: Ահա, թե ինչու Ծրագրի այս փուլի համար, մասնավորապես տարածաբջանային աղբավայրի փակման և հետագա խնամքի հետ կապված, պետք է դիտարկվեն հատուկ բնապահպանական ազդեցություններ և մեղմացման միջոցառումներ:

Աղբավայրի փակմանը վերաբերող շատ ազդեցություններ կան և աղբավայրի շինարարությանն ու շահագործման փուլերում հանդիպող ազդեցություններին: Ազդեցություններն ու խնդիրները պետք է մշակվեն այս փուլում պետք է մշակվեն այնպես, ինչպես շինարարության և շահագործման փուլերում: Աղբավայրի Փակման և Հետագա խնամքի Ձեռնարկը պետք է մշակվի նախքան աղբավայրի շինարարության սկսվելը և պետք է ներառվի շահագործման ժամանակ և աղբավայրի բաժանմունքների ահիս գույքերից: Ձեռնարկը պետք է ներառի մեղմացման միջոցառումներ, որոնք պետք է իրականացվեն աղբավայրի կայմում աղբավայրի փակման ժամանակ և հետո:

Աղբավայրի փակման ժամանակ հատուկ ուշադրություն պետք է դարձվի մուկիցիպալ կոեսթափոններին քաղաքային վտանգավոր նյութերի ժամանակավոր պահպանման համար օգտագործվող սարքավորումների շահագործումից հանելուն: Աղբավայրի շահագործման ընթացքում նախապատրաստված վտանգավոր քաղաքային կառավարման ծրագրերը պետք է քարտեզի և

վտանգավոր քաղաքների հեռացմանը վերաբերող կետերը պետք է իրականացվեն :

Հետագա խնամֆի ազդեցությունները հիմնականում վերաբերվելու են ֆիլտրատին և աղբավայրի գագին : Նրանք նույնպես ֆինարկվում են մնացորդային ազդեցություններին և վտանգների վերաբերող գլխում :

Այս գլխի հետևյալ բաժիններում համառոտ ներկայացվում են աղբավայրի փակման և հետագա խնամֆի փուլի որոշ ազդեցություններ և մեղմացման միջոցառումներ :

13.1 Լանդշաֆտ

Աղբավայրի փակման և հետագա խնամֆի ընթացքում խորհուրդ է տրվում .

- Հավաքել աղբավայրի տարածֆից բուսական շարահանի կանույցներն ու սարավորումները ;
- Վերականգնել դրենաժային կանույցվածքը և տեղանքը՝ հարակից տարածֆների բնական պայմաններին մոտ
- Վերականգնել բուսական ծածկը, կանույցվածքը և բազմազանությունը՝ երկրաբանական շրջանակին համապատասխան
- Վերանայել բարելավման աշխատանքները և վերահսկել մոնիթորինգը, մինչև կայքը հաջողությամբ վերականգնվի :
- Կայունացնել խանգարված հողօգտագործման բուսական տարածֆները՝ օգտագործելով բնական թփուտներ, խոտածածկ և այլ բուսատեսակներ :
- Լանդշաֆտի համար օգտագործել բուսատեսակների բնութագրեր վնասված տարածֆներում բուսական ծածկի վերականգնման ժամանակ ;
- Խստացնել շինարարական միջոցառումները աղբավայրի կայքում փակումից հետո :

13.1.1 Վերգեղնյա ջրերի և ստորգեղնյա ջրերի աղտոտվածություն

Աղբավայրի փակման և հետագա խնամֆի ընթացքում խորհուրդ է տրվում .

- Պարբերաբար ստուգել և մաքրել դրե նաժայի ն առ ու նե րը /ջրատար խողովակ նե րը ;
- Պարբերաբար ստուգել ֆիլտրատի հավաքման և մշակման սարքավորում նե րը ` շահագործման պատե ա ն տե խնի կակ ն պայ ման նե ր ապահովել ու համար
- Բն լ ու ր բե ն նատար մե ֆե ն նե րը պե տֆ է պարբերաբար ստուգվե ն և ն րան ց պատե ա ն տե խնի կակ ն պայ ման նե րը պե տֆ է ապահովվաձ լի նե ն : Նավթի կամ այ լ հե դ ու կ նե րի արտահոս ֆի դե պֆ ու մ , բե ն նատարը պե տֆ է տե դ ափ ո խվի ա սֆալ տապատ ա ն ջրաքափան ց տարաձ ֆ և ա ն մի ջ ապե ս ու դ դ վի ;
- Վե ր գե տն յ ա արտահոս ֆը պե տֆ է կառավարվի այ ն պե ս , ո ր հ նարավ ո ր ադ տո սմ ա ն ադ ր յ ու ր նե րի ց մ աֆ ու ր հ ոս ֆ ա ջ ու րը հե ն ու պահ վի ;
- Շահագործման և լ ու ծ արմ ա ն փ ու լ ե ր ու մ ստորգե տն յ ա ջրե րի և վե ր գե տն յ ա ջրե րի ո րակը պե տֆ է վե ր ա հ ս կ վի կ ա ն ո ն ավ ո րը ն դ մի ջ ու մ նե ր ո վ :

13.2 Բն ապահ պան ա կ ա ն ազ դե ց ու թ յ ու ն նե րի գ ն ա հ ա տ ու մ ը ա դ ր ավ այ րի փ ա կ մ ա ն և հ ե տ ա գ ա խ ն ա մ ֆի Ծր ա գ րի փ ու լ ի հ ա մ ա ր

Ծր ա գ րի բ ն ապահ պան ա կ ա ն ազ դե ց ու թ յ ու ն նե րը և ա դ ր ավ այ րի փ ա կ մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ հ նարավ ո ր բ ա ց ա ս ա կ ա ն ազ դե ց ու թ յ ու ն նե րի մե դ մ ա ց մ ա ն հ ա մ ա ր ա ն հ ր ա ժ ե շ ա մի ջ ո ց ա ո ու մ նե րը ն մ ա ն կ լ ի նե ն ա դ ր ավ այ րի շ ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ ե դ ա ձ ազ դե ց ու թ յ ու ն նե րի ն , հ ա մ ա ո ո տ նե ր կ այ ա ց վ ա ձ ե ն Ա դ յ ու ս ա կ 13.1- ու մ :

Աղյուսակ 13.1 Բնապահպանական ազդեցությունների և մեղմացման միջոցառումների ազդեցության փակման և հետագա խնամքի ժամանակ

Ազդեցություններ	Գնահատում	Անհրաժեշտ մեղմացման միջոցառումները
Փոփոխություններ դրենաժայիկ համակարգում	Զնչին	-
Հեղեղման վտանգ	Զնչին	-
Արտափորման և շինարարության ազդեցությունը լանդշաֆտի վրա	Զնչին	-
Հողի, մակերեսային ջրի և ստորգետնյա ջրի աղտոտում	Ցածր բացասական	Մակերեսային արտահոսի կառավարում, ֆիլտրատի կառավարում, վերին շերտի սպասարկում, ուղարկել վտանգավոր քաղցրահամ ժամանակավոր պահպանման հաստատությունից վերջնական տեղավորման
Օդի աղտոտում (փոշի և արտանետումներ մեքենաներից, փոշի հողային աշխատանքների ժամանակ, քաղցրահամ սարածում ֆամու և բույսերի կոկոնացում)	Ցածր բացասական	Սարքավորումների սպասարկում, ջրի ցողում, քաղցրահամ և հողի տեղափոխության ժամանակ ծածկում, կանաչ գոտու կառավարում և այլն
Մեքենաների և բեռնատարների աղմուկը	Զնչին	
Քարե անոթ	Ցածր բացասական	Բեռնատարների և մեքենաների սպասարկում, քաղցրահամ կանոնավոր ծածկում, բույսերից գոտու սպասարկում
Կենսաբազմազանություն	Զնչին	-
Հանգստի և քաղցրահամ կառավարում	Չափավոր բացասական	Օգտագործել տեղական նյութեր անհրաժեշտության դեպքում
Ջերմոցային գազերի արտանետումներ	Չափավոր բացասական	Տեղադրել և գործարկել ազդեցության գազի հավաքում
Կլիմայի փոփոխություններ և հարմարվողականություն	Զնչին	-

14 Սոցիալական ազդեցությունները և մեղմացման միջոցառումները փակման և հետագա խնամփիքն ընթացքում

Այս գլուխը, ինչպես նախորդը, կապված է նախագծի փուլի հետ, երբ առաջին տարածաշրջանային աղբավայրը առավելագույնս լցվում է և պետք է փակվի, և մինչև կոշտ քաղաքացիների կառավարման համակարգ պետք է մշակվի Կոտայքի մարզի և Սևանի համար :

14.1 Աշխատանքային պայմանները

Այլընկալվում է, որ փակման և հետագա խնամփիքն ընթացքում գործունեություն մեջ ներգրավված Աղբավայրի Շահագործման Հնկերությունը (Հնկերությունը) և կապալառու (երբ) պետք է կատարեն ՎՋԵԲ-ի Տեխնիկական Պահանջները : Հնկերությունը պետք է գաբագցնի և իրականացնի ծախսերի կրճատման համապատասխան ֆադախանություն, որը կարող է ներառել աշխատակազմի վերապատրաստում և այլընտրանքային գաբաղվածություն պայմաններ առաջարկի, օրինակ՝ Կոտայքի մարզի կամ Հայաստանի մեկ այլ մարզի համար նոր տարածաշրջանային աղբավայրը շահագործող ընկերության հետ :

14.2 Բնակչության շարժը

Փակման և հետագա խնամփիքն ընթացքում հողի, սեփականության կամ տնտեսական ակտիվների ոչ մի ժամանակավոր կամ պարբերական ձեռքբերում չի նախատեսվում : Աղբավայրի փակումից հետո ոչ մի միգրացիա դեպի տարածք կամ տարածքից դուրս չի նախատեսվում :

14.3 Տնտեսական ազդեցություններ

Տնտեսական ազդեցությունները և մեղմացման միջոցառումները կհայտնաբերվեն ու կսահմանվեն նախկին աղբավայրի փակումը և անհրաժեշտ մեղմացման միջոցառումները կներառվեն Աղբավայրի Փակման և Հետագա խնամփիքն Ձեռնարկում : Այս ազդեցությունները կարող են վերաբերվել հետևյալ ոլորտներին .

- Ազդեցությունը տնտեսական ակտիվների վրա, ինչպես նաև հողի, մուտքի անապահի վրա;
- Ուղղակի և անուղղակի աշխատանքի կրճատում:

14.4 Համայնքի առողջապահությունը, ապահովությունը և անվտանգությունը

ՇՄԱԳ կարող է անհրաժեշտ լինել բնութագրել, թե ինչպես կարող է ազդել տուժած համայնքների առողջությանը: անհրաժեշտ է դիտարկել մի քանի ազդեցություններ.

- Ծրագրի ստեղծած բնապահպանական պայմանները, որոնք կարող են հանգեցնել առողջության վատթարացման:
- Ծրագրի ազդեցությունը առողջապահական հաստատությունների մուտքի վրա:
- Կայքի անվտանգությունը, դեպի վտանգ պարունակող հաստատություններ մուտքի կանխարգելում (օրինակ, ֆիլտրատիվակ):
- Աղբավայրի վերին շերտի հասցված վնասի և արտափորման կանխարգելում:

Ենթադրվում է, որ աղբավայրի փակման և հետագա խնամքի հետ կապված հնարավոր սոցիալական ազդեցությունները կլինեն ավելի բնական, քան աղբավայրի շինարարության և շահագործման ժամանակ, սակայն մի քանի միջոցառումներ կձեռնարկվեն հնարավոր բացասական ազդեցությունները մեղմացնելու համար:

14.5 Կրթությունը

Լրացուցիչ բնապահպանական և սոցիալական ուսումնասիրությունները պետք է ավարտվեն նախքան շինարարական աշխատանքների սկսվելը, կարող է դիտարկվել Ծրագրի ազդեցությունը կրթական հաստատությունների մուտքի վրա:

14.6 Սոցիալական կոնֆլիկտ

ՇՄԱԳ ներկայիս փուլում դժվար է կանխատեսել Ծրագրի վերաբերյալ սոցիալական կոնֆլիկտները: Կոնֆլիկտները կարող են առաջանալ Ծրագրի շահառուների հետաքրքրությունների խորությունից և նրանց միջև հարաբերությունները փոփոխություններից: Այս և այլ խնդիրները անհրաժեշտ կլինի դիտարկել հետագայում ծրագրի իրականացման ժամանակ:

14.7 Գեղեր

Ինչպես ֆինանսավորվել է, թափոնների հավաքման գործում կանանց և տղամարդկանց տարբեր դերերի շնորհիվ, ծրագրի ազդեցությունները նույնպես կլինեն տարբեր: Անհրաժեշտ է անցկացնել մոնիթորինգ այս հարցերի շուրջ՝ տեսնելու համար, թե ինչ միջոցներ է հարկավոր ձեռնարկել:

14.8 Ազդեցությունը խոցելի խմբերի վրա

Ազդեցություններն ու մեղմացման միջոցառումները կգնահատվեն, որպես լրացուցիչ բնապահպանական և սոցիալական ուսումնասիրություններ, որոնք պետք է ավարտվեն նախքան շինարարական աշխատանքների սկսվելը:

14.9 Սոցիալական ազդեցությունների գնահատումը աղբավայրի փակման և հետագա խնամքի փուլում

Ենթադրվում է, որ մինչև առաջարկվող Հրազդանի աղբավայրի փակումը և հետագա խնամքը, տարածաշրջանի համար պետք է լինի թափոնների հեղափոխման նոր տարբերակ (օր.՝ նոր աղբավայր): Ծրագրի սոցիալական ազդեցությունները և աղբավայրի փակման և հետագա խնամքի ժամանակ պահանջվող մեղմացման միջոցառումները համառոտ ներկայացված են Աղյուսակ 14.1-ում:

Աղյուսակ 14.1 Սոցիալական ազդեցությունները և մեղմացման միջոցառումները աղբավայրի փակման և հետագա խնամքի ժամանակ

Ազդեցություններ	Գնահատում	Անհրաժեշտ մեղմացման միջոցառումները
Սակագների բարձրացում	Բարձր բացասական	Մասնակի նոր թափոնների տեղավորման տարբերակի առկայություն
Աշխատանքային պայմաններ, առողջապահություն և անվտանգությունը աշխատավայրում	Զնչին	-
Տեսանելի ազդեցություններ	Ցածր դրական	-
Բնակչության շարժը	Զնչին	-
Տնտեսական տեղահանում	Զնչին	-
Համայնքի առողջապահություն և անվտանգությունը	Բարձր բացասական	-

Ազդեցություններ	Գնահատում	Անհրաժեշտ մեղմացման միջոցառումները
Կրթություն	Չնչին	-
Սոցիալական կոնֆլիկտ	Չնչին	-
Գեոդեզ	Չնչին	-

15 Մնացորդային ազդեցությունները և վտանգները կառավարում

Ծրագրի մնացորդային ազդեցությունները և վտանգները հիմնականում դիտարկվում են վթարները և պատահարները հնարավորության տեսանկյունից (ինչպիսիք են՝ նավթի արտահոսք, պայթյուններ, աղտոտիչները տարածում և այլն) : Հիմնական մնացորդային ազդեցությունները բնույթը պետք է կարգավիճակները և նրանց նշանակությունը գնահատվի ՇՄԱԳ-ում :

15.1 Մնացորդային բնապահպանական ազդեցությունները ուսկեր

Մնացորդային բնապահպանական ազդեցությունները եւ ուսկերը պետք է լինեն արտակարգ իրավիճակները պլանավորման առարկա : Նախագիծը կընդգրկի արտակարգ իրավիճակները պատրաստվածությունը եւ հակազդման պլան ադբավայրի կառավարման ընկերության համար : Այն նաև կընդգրկի արտակարգ իրավիճակները պատրաստվածությունը և արձագանքման պլանի փաստաթղթեր և պայմանագրեր :

Արտակարգ իրավիճակները պատրաստվածությունը և արձագանքման պլանները պետք է համաձայնեցված լինեն ՀՀ Արտակարգ Իրավիճակները նախարարության հաստատությունները և տեղական իշխանությունները հետ :

Փակված ադբավայրերը համապատասխան ծածկով և հետագա խնամքի միջոցառումներով բնապահպանական մեծ խնդիրներ չեն առաջացնի : Նույնիսկ գոյություն ունեն միջազգայնորեն հայտնի նախկին ադբավայրերը համար կիրառված գյուղական գարգացման ծրագրեր : Համեմայն դեպք, հետևյալ ուսկերը պետք է հաշվի առնել՝

- Հրդեհ (չնայած ուսկերը ավելի քան է, քան շահագործման փուլում),
- էներգամատակարարման, ջրամատակարարման, հեռահաղորդակցությունը գծերի խափանումներ (նախօրոք պայմանավորվածությունները պետք է ընդգրկված լինեն Ծրագրի նախագծում),

- Այբավայրի գագից խուսափում (և դրա հնարավոր ազդեցությունը կլիմայի վրա),
- Ֆիլտրատի արտահոսք (ֆիլտրատի կառավարման համակարգի անսարքություն և պատճառները),
- Այբավայրի ծածկի վնասվածք կամ էրոզիա:

Հայաստանի պայմաններում կարևոր է հաշվի առնել սեյսմիկ ակտիվություն և քարձր մակարդակը:

15.2 Մնացորդային սոցիալական ազդեցություններ և վտանգներ

Սոցիալական վտանգները հիմնականում կախված են կոնկրետ պայմաններից և կարող են առնչվել հետևյալ գործոններին.

- Տնտեսական փոփոխություններ, ինչպես օրինակ գնաճի միտումներ;
- Քաղաքական փոփոխություններ, որոնք կարող են դժվարացնել որոշակի մեղմացման միջոցառումները իրականացումը;
- Չնախատեսված միջադեպեր, ինչպիսիք են բնական աղետները;
- Ծրագրի մասնակցող ֆազիլային տարանջատումները կոնֆլիկտներ, տարածաշրջանային համագործակցությունը վնասում;
- Մեղմացման միջոցառումները իրականացնող փորձառու մարդկանց բացակայություն;
- Հարկադրման միջոցառումները թուլություն (օրինակ, քաղաքացիների ներհան կանխարգելման համար, վարձավարներին հավաքման համար);
- Այբավայրի կարողությունները՝ վերահսկողություն և մոնիթորինգի համար:

Մնացորդային սոցիալական ազդեցություններ և վտանգների մասին ավելի մանրամասն տեղեկատվությունը հասանելի կլինի, երբ լրացուցիչ բնապահպանական և սոցիալական ուսումնասիրությունները կավարտվեն:

16 Ծրագրի շահերը և դրանց քարտեղացման հնարավորությունը

Աղբը կալվում է, որ Ծրագրի կտրամադրի Կոտայքի մարզի և Սևան ֆադաբի համար հիմնական բնապահպանական և սոցիալական շահերը, որպես արդյունք ներկայացված կոտորավորների հավաքման և տեղավորման:

Ծրագրի իրականացման ժամանակ կարելի է ունենալ հետևյալ շահերը.

- Քաղաքային համայնքներում քաղաքների քարտեղացված հավաքում և տեղափոխում;
- Գյուղական համայնքներում քաղաքների հավաքման ծառայությունների ընդլայնված ծածկ;
- Բնակավայրերի և դրանք շահարկողների քարտեղացված պայմաններ և տեղափոխական պատկեր;
- Թափոնների ապահով հեռացում;
- Թափոնների կառավարման աշխատանքների քարտեղացված աշխատանքային պայմաններ;
- Ծրագրի գեներալային ասպեկտները;
- Բարելավված բնապահպանական տեղեկացվածություն, կրթություն, հանրային մասնակցություն;
- Տարածաշրջանի քարտեղացված գրավչություն տուրիստների համար;
- Տեղական գործարարություն գարգացում, կարողությունները գարգացում;
- Բարելավված կառավարում և քաղաքացիական ծառայություն:

Աղբը կալվում է, որ Ծրագրի բնապահպանական և սոցիալական շահերը Կոտայքի մարզում և Սևան ֆադաբում կունենան

երկարատև ազդեցություն, ինչպես նաև ցուցադրական ազդեցություն Հայաստանի և այլ երկրների համար : Բնապահպանական և սոցիալական շահեր կարելի է ունենալ իրականացնելով Բնապահպանական և Սոցիալական Գործնականությունների Ծրագիրը՝ համազորակցելով տեղական շահանունների հետ :

16.1 Բնապահպանական շահերի բարելավում

16.1.1 Աղտոտված կայքերի վերականգնում և մաքրում

Տարածաշրջանային աղբավայրի հասանելիությունը կապահովի Կոտայի մարզում և Սևան ֆառաֆում կայքերի վերականգնումը և մաքրումը, որոնք ներկայումս զբաղեցնում են աղբավայրերը :

16.1.2 Բնական միջավայրի բարելավում

Ծրագիրը կնպաստի բնական միջավայրի պաշտպանությանը և բարելավմանը :

Բնական միջավայրի բարելավումը կապահովվի՝ նվազեցնելով աղբանոցների ֆանակը : Դա կպահանջի անվտանգ քաղաքացիական տնօրինման իրականացում տարածաշրջանային սահմանափակ աղբավայրում :

Բնական միջավայրի բարելավմանը Սևանա լճի ավանդած գոտում հնարավոր կլինի հասնել առկա աղբավայրերի փակելով և կանխարգելելով աղբի փոխադրումը լճի մակերեսի շրջ : Փակումը կիրականացվի հաշվի առնելով տեղի լանդշաֆտային և յուրահատկությունները և դրենաժայի նպայմանները :

Ազդեցություններից խուսափելու համար առաջարկվում է աղբավայրը ստեղծել Հրազդանի ֆառաֆապետարանի հարևանությամբ գտնվող նախկին կավաֆանի տարածքում : Կավահանքի ոչ մի հատված վերականգնված չի եղել արդեն 30 տարի : Այդ տարածքի աղբը այժմ կազմում է ընդհանուր կավահանքի առնվազն մեկ չորրորդ մասը : Աղբավայրի կառուցումը անուշտ մեծ բարելավումներ կբերի :

16.1.3 Պահեստային

Աղբավայրի տարածքը, որը ցանկապատված կլինի, կներառի տարածքներ ջրահորերի համար, որոնք հիմա այցելում են նախկիններ : Նախագծի նպաստները կարող են զարգանալ, տրամադրելով անասունների մահուր ջրի հավաքման լճերի հասանելիություն, որոնք ստեղծված են աղբավայրի տարածքում :

16.1.4 Էներգիայի և պաշարների արդյունավետություն

Նախագծի ծրագրերում և ներառում է ժամանակակից փոխադրամիջոցների և աղվեսանման տեխնիկայի գնում, տեղափոխում տարածաբնական աղբյուր և մշակում: Սարքավորումների, փոխադրամիջոցների և տեխնիկայի ձեռքբերման ժամանակ պետք է ցուցաբերել զգուշացվածություն, որը պայմանավորված է էներգիայի արդյունավետությամբ:

Նախագծի պաշարների արդյունավետության կարելի է հասնել սարքավորումների աստիճանական ձեռքբերմամբ և աղբյուրի աստիճանական ձևավորմամբ:

Սարքավորումների աստիճանական ձեռքբերումը և տեղադրումը թույլ կտա խնամակալի այնպիսի սարքավորումներ գնելուց, ինչպիսիք են, օրինակ, աղբյուրները, որոնք հարմար չեն տեղի ֆիզիկական պայմաններին, աղբյուրների փոքր ձև և սովորականություններին:

Աղբյուրի աստիճանական կառուցումը ենթադրում է բաժինների կառուցում՝ համաձայն լցվելու տեմպերին և պահանջներին: Առաջարկվում է նաև, որ աղբյուրի զագահավման համակարգի տեղադրումը կատարվի ավելի ուշ փուլում, օրինակ առաջին բաժնի փակումից հետո:

Փոխադրամիջոցների և տեխնիկայի արդյունավետ գործածման համար ընկերությունը կաշտատեղի միայն սարքավորումների այն խումբը, որը բավարարում է առօրյա աշխատանքների համար աղբյուրի գարգացման տվյալ փուլում: Օրինակ, ֆիլտրատերը ավագանից դուրս բերելու և հավաքված թափոնների վրա տարածելու համար նախապատրաստված սարքավորումները կարելի է ձեռքբերել ավելի ուշ կամ վարձակալել (օրինակ կեղտաջրերի հավաքման ընկերությունից):

Պաշարների արդյունավետ օգտագործման մեկ ուրիշ տարբերակ է վերամշակվող թափոնների հավաքումը, ինչպես նաև տարածումն առկա շինանյութերի օգտագործումը, եթե դրանք կիրառելի են:

Ոռոգման ջրանցքի փակումը այն մասերում, որտեղ հատում է Հրազդանի աղբյուր տանող մուտքի նախապարհի հետ կլնդայնի ոռոգման ջրի աղտոտման կանխարգելումը փոխադրամիջոցների առաջացրած վնասուց:

Նախագծի մեջ նաև ներառված է այն տարածքների մաքրումը, որոնք աղտոտված են թափոններով և գտնվում են աղբյուր տանող նախապարհների երկու կողմերում:

Նախագծից զգալի շահույթ կստացվի, եթե վերամշակման գնումն սխեման կիրառվի մի քանի վերամշակվող թափոնների համար:

համակարգի գործունեության վաղ շրջանում, իսկ հետագայում մշակվի և իր մեջ ներառի լրացուցիչ ներամշակվող քաղաքացիական ծախսերի ավելի ու փուլում:

16.1.5 Մաքուր տեխնոլոգիաներ

Մաքրի իրականացումը կապահովի քաղաքացիական, տեղափոխման և տնօրինման մաքուր տեխնոլոգիաներ: Մաքրի ավելի ու փուլում խորհուրդ է տրվում հատկապես առնչվող աղբավայրի գաղի օգտագործման հնարավորությունները, օրինակ՝ ջեռնոցում, տաք ջրամատակարարում, ջերմոցների ջեռնոցում համար:

16.1.6 Ինստիտուցիոնալ և ժեղացում

Մաքրի արդյունքում կստեղծվեն Հայաստանում առաջին Մաքրի Իրականացման Գրասենյակը տարածաշրջանային քաղաքացիական կառավարման համակարգի առաջին: Ինստիտուցիոնալ ամրապնդումը կարելի է զարգացնել ՄԻԳ-ի և համակարգի օգնությամբ տրամադրված տարածաշրջանային ադմինիստրացիային և տեղական իշխանություններին գնդապետարաններին հետ համագործակցելու արդյունավետ ինստիտուցիոնալ և տեղումն համար:

16.1.7 Կարողությունների զարգացում

Առավել արդյունավետ կլինի քաղաքացիական կառավարման համակարգի անձնակազմին ընդգրկել դասընթացների և սեմինարների մեջ: Այդ դասընթացների պահանջները կարելի է ներառել սարքավորումներին և մեքենաների մատակարարողներին պայմանագրերում:

16.2 Սոցիալական շահերի զարգացում

Մինչ միջոցառումներ են անցկացվում սոցիալական բացասական ազդեցությունները մեղմացնելու համար, մարդիկ կարող են նաև շահել Մաքրից: Մաքրի դրական կողմերը կարող են լինել՝

- Ժամանակավոր և մշտական աշխատանք,
- Ենթաօրենսդրական պայմանագրային ծառայություններին հնարավորություն տեղական ֆիրմաների համար;
- ապրանքներին մատակարարման հնարավորություն տեղական ֆիրմաների համար;

- Տեղափոխության և անհրաժեշտության դեպքում կարող են բարելավվել մարդկանց բնակարանային պայմանները;
- Ծրագրի շրջանակներում կատարվող աշխատանքները կհամապատասխանեն հաստատված նպատակներին և կհամարվեն հասարակական կարգի և անվտանգության նպաստող:

Ինչպես և ՎՋԵԲ-ի և միջազգային կազմակերպությունների ֆինանսավորած այլ ծրագրերը, Կոտայի Կոնստիտուցցիոնալ կոմիտեի Ծրագրի շրջանակներում կատարվող աշխատանքները կհամապատասխանեն հաստատված նպատակներին: Այս հնարավորությունները պետք է հաշվի առնել տեղական իշխանության կողմից և հասարակական խորհրդակցությունների և հասարակական կազմակերպությունների անմիջապես:

Չարգացման հնարավորությունների ազդեցությունը մշակելիս պետք է հաշվի առնել խոցելի խմբերը: Հարկ է հիշել, որ հենց այս խմբերը կարող են օգուտ չհանել ծրագրից: Առավել ևս, պետք է ձեռնարկել խոցելի խմբերի կարգադրման միջոցառումներ:

Ծրագրի մասնակցող համայնքները կապահովեն ծերերին և հաշմանդամներին համակարգի առավել ութնամյա ընտանիքներում: Ծրագրի շրջանակներում կատարվող աշխատանքները կհամապատասխանեն հաստատված նպատակներին և կհամարվեն հասարակական կարգի և անվտանգության նպաստող: Նաև կարող են կազմակերպվել սեմինարներ ֆալսիֆիկացիայի և հետագա անելիքները ֆինանսավորման համար:

Գեղեցիկ ապրելիքի վերականգնումը

Ծրագրի շրջանակներում գեղեցիկ ապրելիքի խնդիրները կֆինանսավորվեն: Այս պահի հարցերից են՝

- Որո՞նք են ծրագրում ընդգրկված կանանց և տղամարդկանց սոցիալ-տնտեսական դերերը համայնքներում;
- Կարո՞ղ է ծրագրի շրջանակներում բացասաբար ազդել կանանց և տղամարդկանց սոցիալ-տնտեսական դերերի վրա;
- Ինչպիսի՞նք են ստիտուցիոնալ միջոցառումներ են կիրառվել կանանց հետ խորհրդակցելու համար;
- Կա՞ն հավասար հնարավորություններ կանանց և տղամարդկանց համար;
- Կա՞ն կանանց մասնակցությունը խոչընդոտներ և ինչպե՞ս կարելի է դրանք վերացնել:

Հասարակական մոնիթորինգ

Մեր երբևէ կհաճանք անհանգստացնել կարող ենք ընդգրկվել աղբահանման օպտիմալ կետերն ընտրելու և աղբահանմանը հետևելու աշխատանքներում: Մեր մարզիկ շատ ուշադիր ենք բռնույթյան, խախտումներին և շատ արագ կարող ենք հայտնել իշխանություններին: Այս կարողությունը կարելի է օգտագործել մոնիթորինգի աշխատանքներում: Ինչպես ցանկերում կարող ենք սոցիալական կարծիք ձևավորել ընդհանուր աշխատանքների վերաբերյալ: Աղբավայրի կառավարման գրասենյակը կարող է նպաստել դրան:

Հասարակական մոնիթորինգը կարող է ցանարդյունավետ լինել անօրինակ աղբահանման դեմ Սևանա լճի ավամերձ գոտիներում: Դրա հետ մեկտեղ պետք է սահմանել մուտքի վերաբերյալ ստուգումներ համար, որի արդյունքում կարելի է հոգալ աղբահանման հետ կապված որոշ ծախսերը:

Մրագրի գործարարները անավելույնություններին կարելի է հասնել հրավիրելով համայնքների աղբահանման ընկերություններին անձնակազմին դասընթացների և սեմինարների: Հիմնական արցերից մեկը կլինի բնապահպանական կառավարման համար տեղական կարողություններին ստեղծումը ՎՋԵԲ-ի տեխնիկական պահանջներին համապատասխան:

17 Բն ապահ պան աղ ան և Սո ցի աղ աղ ան Մո նի թ ո թ ի ն գ

Ծր ազ թ ի կատար ող աղ ան ի մո նի թ ո թ ի ն գ ը պե տֆ է կե ն տր ո ն ա ն ա ՎՋԵԲ-ի և ՀՀ Բն ապահ պան ու թ յ ա ն Նախարար ու թ յ ա ն հե տ համ ած ա յ ն ե ց վ ած հի մ ն աղ ան ց ու ց ա ն ի շ ե թ ի վ ը ա ՝ ս ո ց ի աղ աղ ան և ք ն ապահ պան աղ ան ազ ու ե ց ու թ յ ու ն ն ե թ ի գ ն ա հ ա տ մ ա ն հ ա մ ա ր : Ց ու ց ա ն ի շ ե թ ը պե տֆ է հ ա մ ած ա յ ն ե ց վ ած լ ի ն ե ն ա ո կ ա ն ախ ած ք ազ ր ա յ ի ն հի մ ֆ ի տար ք ե թ ի հե տ և լ ի ն ե ն ք ն ո թ ո շ , չ ա փ ե լ ի , հ ա ս ա ն ե լ ի , պ ա տ շ ա ն և ի ր աղ ա ն ա ց վ ե ն հ ա մ ապ ա տ ա խ ա ն հ ա ն ախ աղ աղ ան ու թ յ ա մ ք :

Ստ ու գ ե լ ու հ ա մ ա ր մ ե ո մ ա ց մ ա ն մ ի ջ ո ց ա ո ու մ ն ե թ ի ա ր ո յ ու ն ա յ ե տ ու թ յ ու ն ը և Ծր ազ թ ի հ ա մ ապ ա տ ա խ ա ն ու թ յ ու ն ը ազ գ ա յ ի ն կ ա ն ո ն աղ ա ր գ ու մ ն ե թ ի ն և ՎՋԵԲ-ի Տե խ ն ի կ աղ ա ն Պ ա հ ա ն ջ ն ե թ ի ն , ծ ր ազ թ ի ի ր աղ ա ն ա ց ու մ ը կ ն ե ր ա ո ի հե տե յ ա լ ե ր ե ֆ հի մ ն աղ աղ մ ո ն ի թ ո թ ի ն գ ի ծ ր ազ ր ե թ ի հի մ ն ա ո թ ու մ և ի ր աղ ա ն ա ց ու մ .

- Կ ա պ ա լ ա ո ու /մ ա տ ա կ ա ր ա ր ի Հ ա մ ապ ա տ ա խ ա ն ու թ յ ա ն Մո նի թ ո թ ի ն գ ի Ծր ազ թ ի (ԿՀՄԾ)
- Բն ապահ պան աղ ան Մո նի թ ո թ ի ն գ ի Ծր ազ թ ի (ԲՄԾ) ա ո ք ա յ ը թ ի հ ա մ ա ր
- Ս ո ց ի աղ աղ ան Մո նի թ ո թ ի ն գ ի Ծր ազ թ ի (ՍՄԾ)՝ կե ն տր ո ն ա ց ած հ ա մ ա յ ն ֆ ն ե թ ի ն կ ա տ մ ա մ ք Ծր ազ թ ի ազ ու ե ց ու թ յ ա ն վ ը ա

Ծր ազ թ ի ը կ ա ր ա մ ա ո թ ի տե ո ե կ ա տ վ ու թ յ ու ն ի ր աղ աղ ազ ու ե ց ու թ յ ու ն ն ե թ ի վ ե ր ա ք ե թ յ ա լ և կ ա ր ո ո լ է ն ա հ գ ո թ ծ ի ֆ ծ ա ո ա յ ե լ չ ն ախ ա տե ս վ ած և չ մ շ ա կ վ ած ազ ու ե ց ու թ յ ու ն ն ե թ ի ք ա ց ա հ ա յ տ մ ա ն հ ա մ ա ր :

ԿՀՄԾ կ ի ր աղ ա ն ա ց վ ի ո ր պե ս կ ա պ ա լ ա ո ու ի վ ե ր ա հ ս կ ո ո թ յ ա ն մ ի մ ա ս ՝ շ ի ն ա ր ա ր աղ աղ ա շ խ ա տ ա ն ֆ ն ե թ ի ժ ա մ ա ն աղ :

17.1.1 Բնապահպանական մոնիթորինգի ծրագիր (ԲՄՄ) աղբավայրի համար

ԲՄՄ կներառի նախնական մոնիթորինգի միջոցառումներ, որոնք կսկսվեն աղբավայրի շինարարության ժամանակ, և մոնիթորինգի միջոցառումներ՝ աղբավայրի շահագործման, փակման և հետագա խնամքի ժամանակ:

Մոնիթորինգի նպատակները

Բնապահպանական մոնիթորինգի ծրագիրը լինելու է Աղբավայրի Շահագործման Զեռնարկի անբաժան մասը: Մոնիթորինգի նպատակները հետևյալն են.

- իրավիճակի մասին տեղեկատվության հավաքագրում մինչև աղբավայրի հիմնադրվելը և նախքան աղբավայրի փակումը;
- բնապահպանական միջոցառումներ հաստատում՝ ըստ նախագծում տրամադրվածի;
- գործընթացների գնահատում;
- թույլ տվողական դրույթների հետ համապատասխանության հաստատում:

Մոնիթորինգի ծրագիրը ներառելու է դառնալի նշափումներ, լաբորատոր վերլուծություններ և գեկոլոյցների նախապատրաստում: Որոշ դառնալի նշափումներ կարող են իրականացվել աղբավայրի ընկերության աշխատակազմի կողմից; այնուամենայնիվ, մոնիթորինգի միջոցառումներին մեծ մասը պետք է հանձնարարվի լիազոր կապալառուներին:

Առավելագույն թույլատրելի խտությունը (թույլատրելի սահմաններ)

Մբանք այն պարամետրերն են, որոնք ցույց են տալիս զգալի բնապահպանական աղտոտումը և ուղղիչ աշխատանքներին անհրաժեշտությունը, որոնց նպատակն է գնահատումն ու կանխումը՝ գերազանցված թույլատրելի սահմաններին պարագայում: Այս սահմանները պետք է նշվեն աղբավայրի շահագործման թույլ տվողական մեջ և գնահատվեն աղբավայրի օպերատորի կողմից: Թույլատրելի սահմանները որոշվում են ազգային կարգավորող մարմիններին կողմից, որպես կանոն անդրադարձնելով ազգային կամ միջազգային (ԵՄ) ստանդարտներին: Նրանք հատուկ են յուրաքանչյուր աղբավայրի դեպքում և պետք է որոշվեն նախնական մոնիթորինգի արդյունքների հիման վրա և ստուգվեն թույլ տվողական հետ աղբավայրի համապատասխանության մոնիթորինգի ժամանակ:

ԲՄՄ պլանավորումը

Մոնիթորինգը անհրաժեշտ է աղբավայրի ողջ գործունեության ընթացքում: Մոնիթորինգի ծրագիրը որպես կանոն ներառում է նախա-շահագործման, շահագործման և հետաշահագործման փուլերը: Մոնիթորինգի ծրագիրը կմեկնարկի նախքան

աղբ ավայրի շահագործումը : Մո նիթոքի նգի արդյուն ց նեքը կանոնավոր կերպով գնահատվելու են :

Աղբ ավայրերի համար մո նիթոքի նգի ծրագրերի պլանավորումը նրպես կանոն ներառում է հետևյալ քննադատական անհանգստացնող գործոնները , որոնց վրա կարող է ազդեց ություն լինել աղբ ավայրի շահագործման ժամանակ .

- Թափոն նեքի ընդունում
- Մակերև ութային ջրեր ;
- ստորգետնյա ջրեր ;
- ֆիլտրատ ;
- աղբ ավայրի գագ ;
- օդերև ութաբանական տվյալներ ;
- գարշահոտ ;
- աղմուկ ;
- փոշի ;
- բուսական և կենդանական աշխարհ ;
- աղբ ավայրի կայուն ություն և տեղավորված քափոն նեքի կարգավորում :

Հրագրանի տարածաշրջանյին աղբ ավայրի համար մո նիթոքի նգի ե նթակա հիմնական քննադատողները ներառելու են մակերև ութային ջրերի , ֆիլտրատի , աղբ ավայրի գագի և ստորգետնյա ջրերի մո նիթոքի նգի :

Թափոն նեքի ընդունման մո նիթոքի նգ

Թափոն նեքի տեղավորման տարածքի տեղագրական հետազոտ ությունը կիրականացվի նախքան աղբ ավայր քափոն նեքի առաջումը սկսելը և հետո ամենամյա սկզբ ուցնով` տեղավորված քափոն նեքի ֆանակի և կարգավորման մո նիթոքի նգի համար :

Աղբ ավայրի շահագործման ժամանակ Հնկեր ությունը կիրականացնի աղբ ավայրում ընդունված քափոն նեքի մշտական մո նիթոքի նգ և կնախապատաստի ամենամյա և ամենամյա գեկ ուցնեք , ինչպես նաև Հնկեր ության գործ ություն նեքի վերաբերյալ հետևյալ տեղեկատվ ությունը .

- Թափոն նեքի տեսակները և ֆանակը (տոնոյնով), որ առաջվ ուցնում և տեղավորվ ուցնում է կայ ուցնում
- Տեղավորված քափոն նեքի մոտավոր ծավալը (տեղագրական ու ուցնում նախ ության հիման վրա)
- Առկա տեղավորման կետեր ուցնում (բաժան ուցնողներ ուցնում) մնացած տեղավորման մոտավոր ծավալը
- Կիլոմետր աժը և/կամ գործ առնական ժամերի թիվը Հնկեր ությանը պատկանող բեռնատար նեքի և այլ շարժական տեղ ուցնողի համար :
- Վառելիքի սպա ուցնումը ;

- Տար վա ը ն թ ա գ ֆ ու մ վ ա ր ձ ա ծ ա շ խ ա տ ա կ ի ց ն ե ր ը
- Ծ ա խ ս ս ե ր ը

Ար դյ ու ն ֆ ն ե ր ը պ ե տ ֆ է վ ե ր լ ու ծ ե լ , գ ն ա հ ա տ է լ և ա ն ո ր ի ն ու թյ ա ն ը ն ե ր կ ա յ ա գ ն է լ խ ո թ հ ր դ ա տ վ ու թյ ու ն կ ա տ ա ր ո դ ա կ ա ն ի ք ա ր ե լ ա վ մ ա ն վ ե ր ա ք ե ր յ ա լ :

Մ ա կ ե ր և ու թ ա յ ի ն ջ ր ի մ ո ն ի թ ո ր ի ն գ

Ա դ ք ա վ ա յ ր ի կ ա յ ֆ ը գ տ ն վ ու մ է փ ա կ ա վ ա գ ա ն ու մ ` ն ա խ կ ի ն կ ա վ ի ֆ ա ր հ ա ն ֆ ի ս տ ո ր ի ն մ ա ու ու մ : Հ ա ր ա կ ի ց տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ի ց ա դ ք ա վ ա յ ր ի կ ա յ ֆ մ ու տ ֆ գ ո թ ծ ո ղ (օ ր . ` ձ ն հ ա լ ի կ ա մ հ ո թ դ ա ո ա տ ա ն ձ ր և ն ե ր ի Ժ ա մ ա ն ա կ) և ա դ ք ա վ ա յ ր ի տ ա ր ա ծ ֆ ու մ ա ե դ ու մ ն ե ր ի ց մ ա կ ե ր և ու թ ա յ ի ն ջ ր ե ր ը կ հ ա վ ա ֆ վ է ն ա ո ու ն ե ր ու մ , և ա յ ս պ ի ս ո վ կ կ ա ն խ վ ի դ ր ա ն ց շ փ ու մ ը թ ա փ ո ն ն ե ր ի հ է տ : Մ ո ն ի թ ո ր ի ն գ ը կ ի ր ա կ ա ն ա գ վ ի ա դ ք ա վ ա յ ր ի տ ա ր ա ծ ֆ ի ց մ ա կ ե ր և ու թ ա յ ի ն ա ր տ ա հ ո ս ֆ ի ֆ ա ն ա կ ի և ո ր ա կ ի գ ն ա հ ա տ մ ա ն հ ա մ ա ր :

Լ ն ա կ ի ջ ր ի ո ր ա կ ը կ վ ա տ ա ն ա , է թ է ա դ ք ա վ ա յ ր ու մ մ ա կ ե ր և ու թ ա յ ի ն ա ր տ ա հ ո ս ֆ ի կ ա ո ա վ ա ր մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ ը ա ր դյ ու ն ա վ է տ չ է : Լ ն ա կ ի ց ջ ր ի ն մ ու շ ն ե ր ը կ հ ա վ ա ֆ վ է ն է ո ա մ ս յ ա կ ը մ է կ և կ կ ա տ ա ր վ ի վ ե ր լ ու ծ ու թյ ու ն ` հ ա յ ա ն ա ք ե ր է լ ու հ ա մ ա ր ֆ ի լ ս ր ա տ ի ն ք ն ո թ ո շ ք ա դ ա դ ի չ ն ե ր ի ա ո կ ա յ ու թյ ու ն ը (Տ է ս ` Ա դյ ու ս ա կ 17.2 ս տ ո ր և) :

Ե թ է լ ր ա գ ու ց ի չ ք ն ա զ ա հ պ ա ն ա կ ա ն և ս ո ց ի ա լ ա կ ա ն ու ս ու մ ն ա ս ի - ր ու թյ ու ն ն ե ր ի Ժ ա մ ա ն ա կ կ ա տ ա ր վ ա ծ ս ո ց ի ա լ ա կ ա ն հ է տ ա գ ո ս ու թյ ու ն ը ք ա գ ա հ ա յ ս ու մ է , ո ր կ ա յ ֆ ի տ ա ր ա ծ ֆ ու մ մ ա կ ե ր և ու թ ա յ ի ն ջ ր ի լ ն ա կ ու մ կ ու տ ա կ վ ա ծ ջ ր ի մ ո ս մ ու տ ֆ ը կ ա ր և ո թ է ա դ ք ա վ ա յ ր ի կ ա յ ֆ ի հ ա ր ա կ ի ց տ ա ր ա ծ ֆ ն ե ր ի ք ն ա կ ի չ ն ե ր ի ս է փ ա կ ա ն ու թյ ու ն հ ա ն դ ի ս ա գ ո ղ խ ո շ ո թ է դ ջ ե ր ա վ ո ր ա ն ա ո ու ն ն ե ր ի հ ա մ ա ր , ա զ ա կ գ ն ա հ ա տ վ է ն ա յ լ ը ն ս ր ա ն ֆ ա յ ի ն տ ա ր ք ե ր ա կ ն ե ր և կ հ ա մ ա ձ ա յ ն է ց վ է ն խ է շ է ր է դ ջ ե ր ա վ ո ր ա ն ա ո ու ն ն ե ր ի ս է փ ա կ ա ն ա տ է ր է ր ի հ է տ :

Ֆ ի լ ս ր ա տ ի մ ո ն ի թ ո ր ի ն գ

Ա է ր ո ք և ա ն ա է ր ո ք կ է ն ս ա ք ա ն ա կ ա ն տ ա ր ք ա լ ու ծ մ ա ն գ ո թ ծ ը ն թ ա գ ն ե ր ը , ո ր ո ն ց ա ր դյ ու ն ֆ ու մ ս տ ա ց վ ու մ է ն լ ու ծ վ ո ղ օ ր գ ա ն ա կ ա ն և ա ն օ ր գ ա ն ա կ ա ն ք ա դ ա դ ի չ ն ե ր և ջ ու ր , ա ե դ ի կ ու ն է ն ա ն ա դ ք ա վ ա յ ր ու մ : Ֆ ի լ ս ր ա տ ը հ ա ն դ ի ս ա ն ու մ է շ ք ջ ա կ ա մ ի ջ ա վ ա յ ր ի ա դ տ ո տ մ ա ն հ ա ն ա խ խ կ ի ա դ ք յ ու ր , ո ր ը ա ո ա ջ ա գ ն ու մ է լ ու ր ջ հ է տ և ա ն ֆ ն ե ր : Ֆ ի լ ս ր ա տ ի մ ո ն ի թ ո ր ի ն գ ի ծ ր ա գ ր ի ն պ ա տ ա կ ն ե ր ը հ է տ և յ ա լ ն է ն .

- ս տ ու գ է լ ֆ ի լ ս ր ա տ ի մ շ ա կ մ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ ի հ ա մ ա զ ա տ ա ո խ ա ն ու թյ ու ն ը ն ա խ ա գ ծ մ ա ն չ ա փ ա ն ի շ ն ե ր ի ն ;
- ս տ ա ն ա լ ա ե դ է կ ա տ վ ու թյ ու ն թ ա փ ո ն ն ե ր ու մ կ է ն ս ա ք ա ն ա կ ա ն դ է գ ր ա դ ա ց ի ա յ ի գ ո թ ծ ը ն թ ա գ ն ե ր ի վ ե ր ա ք ե ր յ ա լ ;

- ստորգետնյա և մակերևութային ջրերի վերլուծությամբ պարամետրերի առժամանակյա ստուգում :

Հրադանի աղբավայրում ֆիլտրատը կրկին կը ջանառվի , այսինքն քաղաքացիների բաժանմունքից ֆիլտրատի հավաքման համակարգով հոսք դեպի ֆիլտրատի լճակ և հետո կտարածվի քաղաքացիների բաժանմունքների մակերեսով , որտեղից այն կարող է գոլորշիանալ :

Ֆիլտրատի ծավալի գնահատման համար ֆիլտրատի մակարդակը կչափվի ֆիլտրատի լճակում և բաժանմունքների ֆիլտրատի հավաքման համակարգում ; Ֆիլտրատի նմուշները կվերցվեն ֆիլտրատի լճակից : Ֆիլտրատի մոնիթորինգի միջոցառումների հանձնարարականությունը ներկայացված է Աղյուսակ Աղյուսակ 17.1-ում :

Աղյուսակ 17.1 Ֆիլտրատի մոնիթորինգի հանձնարարականությունը

Պարամետրերը	Գործողություն փուլը	Փակման և հետագա խնամքի փուլ
Ֆիլտրատի մակարդակ	Ամեն օր	Ամեն ամիս
Ֆիլտրատի ծավալ (ֆակակ)	Ամեն ամիս	Ամեն 6 ամիսը մեկ
Ֆիլտրատի կազմ	Ամեն 3 ամիսը մեկ	Ամեն 6 ամիսը մեկ

Ֆիլտրատի կազմը կախված է աղբավայրի տարիքից , քաղաքացիների կազմից , քաղաքացիներում տեղումների ֆակակից և ջերմաստիճանից : Ֆիլտրատի վերլուծությունները կարող են ընտրվել` հաշվի առնելով վերը նշված գործոններից յուրաքանչյուրի ազդեցությունը : Ֆիլտրատի ստանդարտ վերլուծությունները ներառում են Աղյուսակ Աղյուսակ 17.2-ում թվարկված պարամետրերը : Վերլուծությունները կկատարվեն հավատարմագրված լաբորատորիայի կողմից :

Աղյուսակ 17.2 Ֆիլտրատի մոնիթորինգի պարամետրեր

pH	Ընդհանուր լուծված պինդ նյութեր
Ջերմաստիճան	Արցիկ Pb
Ամոնիակ ազոտի NH ₄ -N	Մագնեզիում Mg
Կենսաֆինիական քրվածնային պահանջարկը	Մարգանեց Mn
Քիմիական քրվածնային պահանջարկը	Նիկել Ni
Հաղորդունակություն EL	Կալիում K
Կալցիում Ca	Նատրիում Na
Կադմիում Cd	Սուլֆատներ SO ₄
Քրոմ Cr	Ցինկ Zn
Քլորիդներ Cl	Ընդլիկալիականություն (CaCO ₃)
Պղինձ Cu	Ընդ. օրգանական ածխածին C org tot
Սնդիկ Hg	Ընդ ազոտի օքսիդ NO tot
Երկաթ Fe	Ընդ նավթ ածխաջրածնի TPH

Ֆիլտրատի մոնիթորինգի, ստորգետնյա ջրերի մոնիթորինգի և մակերևութային ջրերի մոնիթորինգի տվյալների գնահատումը կիրականացվի՝ ստուգելու համար որ ֆիլտրատը պատահան կերպով վերաբաժանվում է աղբավայրի տարածքում և չի աղտոտում մակերևութային ջրերն ու ստորգետնյա ջրերը :

Աղբավայրի գազի մոնիթորինգ

Աղբավայրի գազի կազմի մոնիթորինգ կանցկացվի գազի հավաքման հորատանցքերի մակերեսին : Աղբավայրի գազը որպես կանոն պարունակում է մեթան և ջրածին, որոնք օդի հետ խառնվելով կարող են առաջացնել դյուրավառ խառնուրդ : Դյուրավառների համակենտրոնացման կրիտիկական սահմանաչափերը հայտնի են որպես Պայթման Ստորին Սահման (ՊՍՍ). Աղբավայրի գազում մեթանի և ջրածնի համակենտրոնացման չափումները կիրականացվեն եռամսյակը մեկ անգամ՝ գազի մոնիթորինգի ստանդարտ սարքավորումների միջոցներով : Երբ աղբավայրի գազերում դյուրավառ գազերի կոնցենտրացիան հասնում է ՊՍՍ 5%-ի, չափումները պետք է կատարվեն ավելի հաճախակի : Մոնիթորինգի արդյունքները կօգտագործվեն քաղաքի ֆայնայման գործընթացի գնահատման համար և ուղղորդված լինեն հետազոտության տարբերակների գնահատման համար : Աղբավայրի տարածքում տարբեր կետերում օդի որակի

եռամսյակային չափումները կարող են օգտագործվել ազբավայրի ծածկի և աղբավայրի գազի հավաքման համակարգի գնահատման համար : Սանիտարական պաշտպանական գոտում օդի որակի չափումները կիրականացվեն աղբավայրի գազի հնարավոր արտանուփի գոտիների բացահայտման համար :

Ֆիլտրատի և գազի վերլուծության արդյունքները կներկայացվեն գրաֆիկի տեսքով (կոնցենտրացիան ժամանակի ընթացքում), տեղեկացրելով վերլուծվի և, ըստ անհրաժեշտության, կիրականացվեն անհրաժեշտ ուղղիչ միջոցառումներ :

Ստորգետնյա ջրերի մոնիթորինգ

Կոնցրետային ստորգետնյա ջրերի մոնիթորինգ՝ երաշխավորելու համար իրականացված պաշտպանիչ միջոցառումների արդյունավետությանը, և ֆիլտրատի հնարավոր ներհնուփի բացահայտումը, և ստորգետնյա ջրերի աղտոտումը : Ճիշտ մոնիթորինգի կատարումը կտրամադրի համար պետք է լավ իմանալ կայի հիդրոգեոլոգիական պայմանները : Կչափվի ստորգետնյա ջրերի մակարդակը և ստորգետնյա ջրերի մոնիթորինգը կվերցվեն տարին 4 անգամ մոնիթորինգի հինգ հորատանցքերից՝ աղբավայրի պարագծից դուրս : Աղբավայրի շինարարության ժամանակ կտեղադրվեն միայն երեք մոնիթորինգի հորատանցքեր : Դրանցում ստորգետնյա ջրերի մակարդակը կչափվի ամիսը մեկ անգամ աղբավայրի շինարարության ժամանակ, որպեսզի հնարավոր լինի որոշել ստորգետնյա ջրերի հոսքի ուղղությունը և սեզոնային տատանումները և աղբավայրի շահագործման առաջին տարվա ընթացքում մոնիթորինգի լրացուցիչ հորատանցքեր տեղադրվեն : մեկը աղբավայրի հասանքի վրա (աղբավայրը անցնող ստորգետնյա ջրերի համար), իսկ մյուսը՝ հասանքի վերև աղբավայրից հեռու, օրինակ՝ սանիտարական պաշտպանիչ գոտու սահմանին : Քանի որ ստորգետնյա ջրերի մոնիթորինգի հորատանցքերը գալիքի տարբերում են խմելու ջրի հորատանցքերից, դրանք պետք է տեղադրվեն որակավորված հորատողի կողմից, որն ունի ստորգետնյա ջրերի մոնիթորինգի հորատանցքերի շինարարության փորձ :

Ստորգետնյա ջրերի մոնիթորինգը պետք է վերլուծության երթարկվեն՝ տարբեր բաղադրիչների նախնական կոնցենտրացիան սահմանելու համար՝ նախքան աղբավայրի շահագործումը : Հետագա տարիների ընթացքում վերլուծությանը պետք է իրականացվեն ստորգետնյա ջրերի որակի փոփոխությանը կապի նույնականացման համար : Վերլուծության արդյունքները կներկայացվեն գրաֆիկի տեսքով (կոնցենտրացիան ժամանակի ընթացքում) և նախնական սվյալներին հետ համեմատած :

Աղյուսակ 17.3-ը ներկայացնում է պարամետրերի ցուցակ, որոնք խորհուրդ է տրվում նախնական մոնիթորինգի և համապատասխան նույնի մոնիթորինգի համար :

Աղյուսակ 17.3 Ստորգետնյա ջրերի վերլուծությունների պարամետրեր

Մոնիթորինգի պարամետր	Նախնական մոնիթորինգ	Համապատասխանություն մոնիթորինգ
PH	•	•
Հագորդունակություն EL	•	•
Ընդհանուր լուծված պինյուններ TDS	•	•
Ջերմաստիճան	•	•
Ամոնիում ազոտ NH ₄ -N	•	•
Թթվածին O ₂	•	•
Նսվածքը գնդաձևացումից հետո (180°)	•	•
Կալցիում Ca	•	•
Կադմիում Cd	•	•
Քրոմ Cr	•	•
Քլորիդներ Cl	•	•
Պղինձ Cu	•	•
Ցիանիդներ CN, tot	•	•
Երկաթ Fe	•	•
Արհիբ Pb	•	•
Մագնիսիում Mg	•	•
Մարգանց Mn	•	•
Նիկել Ni	•	•
Ցինկ Zn	•	•

Մոնիթորինգի պարամետր	Նախնական մոնիթորինգ	Համապատասխանության մոնիթորինգ
Կալիում K	•	•
Նատրիում Na	•	•
Սնդիկ Hg	•	•
Սուլիդ ֆոսֆոր SO ₄	•	•
Ընդլուծելի քարածխածին (CaCO ₃)	•	•
Ընդօրգանական ածխածին C org tot	•	•
Ազոտի օքսիդների ընդհանուր քանակը NO tot	•	•
Ընդհանուր ածխածնածինը TPH	•	•
Մկնդեղ As	•	
Բարիում Ba	•	
Բոր B	•	
Ֆոսֆ F	•	
Ֆենոլ	•	
Ֆոսֆոր P	•	
Սելենիում Se	•	
Արծաթ Ag	•	

Գնահատման մոնիթորինգի իրականացումը պետք է սկսել, երբ համատեղել ինչպես մոնիթորինգի արդյունքները ցույց կտան, որ պարամետրերը գերազանցում են շրջապատի մակարդակը: Գնահատման մոնիթորինգի նպատակներն են.

- աղտոտման աղբյուրի բացահայտումը;
- աղտոտման ծագումը, քանակը և հոսքի բացահայտումը;
- բնապահպանական վտանգի և մարդկային առողջությանը վտանգի գնահատումը;

- աղ տո սմ ա ն վ եր ա գ մ ա ն կ ա մ ն վ ա գ ե գ մ ա ն մ ն ջ ո գ ա ո ո մ ն եր ի գ ն ա հ ա տ ու մ ;
- ու ղ ղ ի չ ա շ խ ա տ ա ն ֆ ն եր ի ծ ր ա գ ր ի հ ա մ ա ր ա ն հ ր ա ժ ե շ ա տ ե ղ ե կ ա տ վ ու թ յ ա ն հ ա վ ա ֆ ա գ ր ու մ :

Գ ն ա հ ա տ մ ա ն մ ն ն ի թ ո թ ի ն գ ի ծ ր ա գ ր ի ք կ ա ր ո ղ է պ ա հ ա ն ջ ե լ հ ո թ ա տ ու մ ն եր ի ֆ ա ն ա կ ի ա ն , ա վ ե լ ա գ վ ա ծ ն մ ու շ ա ո մ ա ն հ ա ն ա խ ա կ ա ն ու թ յ ու ն և լ ր ա գ ու ջ ի չ աղ տո սմ ա ն տ ա ր ա ծ մ ա ն վ եր լ ու ծ ու թ յ ու ն ն եր :

Գ ն ա հ ա տ մ ա ն մ ն ն ի թ ո թ ի ն գ ի ծ ր ա գ ր ի ա ր ղ յ ու ն ֆ ը պ ե տ ֆ է լ ի ն ի հ ո ս ա կ ու ա հ մ ա ն վ ա ծ ու ղ ղ ի չ մ ի ջ ո գ ա ո ո մ ն եր ը , ո թ ո ն ֆ ու ղ ղ վ ա ծ ե ն աղ տո սմ ա ն ա ր տ ա ն ե տ ու մ ն եր ի և ք ն ա պ ա հ պ ա ն ա կ ա ն ա գ ղ ե գ ու թ յ ա ն ն վ ա գ ե գ մ ա ն ը :

Օ ղ ի ո թ ա կ

Ա ղ ք ա վ ա յ ր ի հ ա մ ա ր ա տ ե ղ ծ վ ա ծ ա ն ն ի տ ա ր ա կ ա ն պ ա շ տ պ ա ն ի չ գ ո տ ու ո ա հ մ ա ն ի ն կ ա ն ջ կ ա գ վ ի օ ղ ի ո թ ա կ ի ա մ ե ն ա մ յ ա մ ն ն ի թ ո թ ի ն գ ` գ ն ա հ ա տ ե լ ու հ ա մ ա ր վ ո շ ու , թ ա փ ո ն ն եր ի ց ա ր տ ա ն ե տ ու մ ն եր ի և գ ա ր շ ա հ ո ս ի տ հ ա ն ու թ յ ու ն ն եր ը : Ը ն կ եր ու թ յ ա ն կ ո ղ մ ի ց կ վ ա ր ձ վ ի հ ա վ ա տ ա ր մ ա գ ր վ ա ծ կ ա պ ա լ ա ո ո :

Օ ղ եր ե ու թ ա ք ա ն ա կ ա ն տ վ յ ա լ ն եր

Օ ղ եր ե ու թ ա ք ա ն ա կ ա ն տ վ յ ա լ ն եր ի գ ր ա ն ջ ու մ ը լ ի ն ե լ ու է ա ղ ք ա վ ա յ ր ի մ ն ն ի թ ո թ ի ն գ ի ծ ր ա գ ր ի պ ա ր տ ա ղ ի ր մ ա ս ը : Տ ե ղ ու մ ն եր ը , ջ ե ր մ ա ս տ ի ֆ ա ն ը , գ ո լ ո թ շ ի ա գ ու մ ը և խ ո ն ա վ ու թ յ ու ն ը կ ա ր ե ո թ գ ո թ ծ ո ն ն եր ե ն , ո թ ո ն ֆ ա գ ղ ու մ ե ն ա ր տ ա ղ ր վ ո ղ ֆ ի լ տ ր ա տ ի ը ն ղ հ ա ն ու ր ֆ ա ն ա կ ի և կ ա գ մ ի վ ր ա : Տ վ յ ա լ ն եր ը օ գ տ ա գ ո թ ծ վ ե լ ու ե ն ջ ր ի ք ա լ ա ն ս ի գ ն ա հ ա տ մ ա ն հ ա մ ա ր , ի ն չ ը ա ն հ ր ա ժ ե շ ա է ֆ ի լ տ ր ա տ ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն և վ եր ա շ ք ա ն ա ո ո թ յ ա ն հ ա մ ա կ ա ր գ եր ի հ ա մ ա ր :

Ճ շ գ ր ի տ ջ ր ի ք ա լ ա ն ս ը կ ա ր ե լ ի է գ ն ա հ ա տ ե լ ` հ ի մ ն վ ե լ ու վ օ ղ եր ե ու թ ա ք ա ն ա կ ա ն տ վ յ ա լ ն եր ի վ ր ա ա ղ ք ա վ ա յ ր ի կ ա յ ֆ ի ց : Պ ա տ շ ա ն օ ղ եր ե ու թ ա ք ա ն ա կ ա ն տ վ յ ա լ ն եր կ ա ր ե լ ի է ս տ ա ն ա լ կ ա յ ֆ ու մ և չ ա փ ու մ ն եր կ ա տ ա ր ե լ ու վ և մ ո տ ա կ ա օ ղ եր ե ու թ ա ք ա ն ա կ ա ն կ ա յ ա ն ի ց (Հ ր ա գ ղ ա ն) :

Ջ ր ի ք ա լ ա ն ս ի և ֆ ի լ տ ր ա տ ի գ ո յ ա գ մ ա ն գ ն ա հ ա տ մ ա ն հ ա մ ա ր ա ն հ ր ա ժ ե շ ա պ ա ր ա մ ե տ ր եր ն ու ղ ր ա ն ց գ ր ա ն ջ մ ա ն հ ա ն ա խ ա կ ա ն ու թ յ ու ն ը ն եր կ ա յ ա գ վ ա ծ ե ն Ա ղ յ ու ս կ 17.4- ու մ :

Աղյուսակ 17.4 Օդերևույթաբանական գրանցումների հանձնարարությունը

Պարամետր	Շահագործում	Փակում և հետագա խնամք
Տեղումների քանակը	Ամեցություն	Ամենամիս
Ջերմաստիճանը նվազագույն/առավելագույն	Ամեցություն	Միջին ամսական
Քամու արագություն և ուղղություն	Ամեցություն	Պարտադիր չէ
Գոլորտի ցածրություն	Ամեցություն	Ամենամիս
Օդի խոնավություն	Ամեցություն	Միջին ամսական

Բուսական և կենդանական աշխարհ

Աղբավայրի շահագործման համար կարևոր է, որ էկոհամակարգի վրա ոչ մի զգալի ազդեցություն չունենան: Ուստի աղբավայրի տարածքում պետք է անցկացվեն կենդանական և բուսական աշխարհի կանոնավոր դիտարկումներ և ցանկացած փոփոխությունները կամ նշանները պետք է գրանցվեն: Աղբավայրերը գրավում են թռչունների և փոքր կրծողների և սեղանի երկարաթև սպանի անցնող զանազան զանազանների, ճիւղերի և ճանների գարգացման համար: Մոնիթորինգի արդյունքում ստացված տեղեկատվությունը օգտագործվելու է անցանկալի կենդանական աշխարհի հայտնվելը կանխելու միջոցների ընտրության համար, օր.՝ թռչունների վերահսկման միջոցառումներ:

Աղբավայրի կայունություն և հանդարտումը

Կայունությունն մոնիթորինգը կիրականացվի գնահատելու համար աղբավայրի կառուցվածքի ամբողջականությունը: Աղբավայրի տեղավորման լանջերի սահունությունը կարող է առաջացնել մարդկային առողջությանը ռիսկերի վտանգ, հետևաբար կանոնավոր կերպով պետք է իրականացվի աղբավայրի լանջերի մոնիթորինգ: Լանջերի կայունությունը պետք է գնահատվի տարիներ անցանքի արևադարձային ուժեղ տեղումների կողմից:

Թափոնների ծավալը կարգավորվում է առաջին հերթին թափոնների խտության աճով, երբ ռիսկ կենսաբանական յուրաքանչյուր նման և տարածությունը լցվում է ուրիշներով, մինչդեռ թափոնների հարաբերական ֆազավելանում է: Կարգավորման մակարդակը դժվար է կանխատեսել, քանի որ այն կախված է մի քանի գործոններից, որոնք բնորոշ են յուրաքանչյուր աղբավայրի համար, ինչպես օրինակ խոնավությունը, կազմը, խտությունը: Կարգավորման

գո ր ծ ը ն թ ա ց ը կ ա ր ո ղ է ն ա լ ա կ ու վ ե լ հ ա տ ա կ ի վ ն ա վ ա ծ ֆ ն ե ր ի կ ա մ վ ե ր ի ն շ ե ր տ ի ա ն ջ ա տ մ ա ն , ֆ ի լ տ ր ա տ ի հ ա վ ա ֆ մ ա ն , գ ա զ ի կ ու տ ա կ մ ա ն կ ա մ դ ր ե ն ա ժ ա յ ի ն հ ա մ ա կ ա ր գ ե ր ի պ ա տ ն ա ո ո վ : Կ ա ն ո ն ա վ ո ր մ ո ն ի թ ո ր ի ն գ ը շ ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն և հ ե տ շ ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն շ ա հ ա ն ն ե ր ու մ պ ե տ ֆ է ն պ ա ս տ ե ն շ ա հ ա գ ո ր ծ մ ա ն գ ո ր ծ ը ն թ ա ց ն ե ր ու մ ա ն հ ր ա ժ ե շ տ փ ո փ ո խ ու թ յ ու ն ն ե ր ի ք ա ց ա հ ա յ ա մ ա ն ը , ի ն չ ն ու ղ ղ վ ա ծ է ա ն հ ա ր թ կ ա ր գ ա վ ո ր մ ա ն վ տ ա ն գ ի ն վ ա գ ե ց մ ա ն ը : Կ ա ր գ ա վ ո ր մ ա ն գ ն ա հ ա տ ու մ ը պ ե տ ֆ է կ ա տ ա ր վ ի ո ր ա կ ա վ ո ր ու մ ու ն ե ց ո ղ ա ե ս ու չ ի կ ո ղ մ ի ց ն վ ա գ ա գ ու յ ն ը տ ա ր ի ն մ ե կ ա ն գ ա մ :

Փաստաթղթերը

Տ ա ր ե կ ա ն հ ա շ վ ե տ վ ու թ յ ու ն ն ե ր ը կ ն ե ր կ ա յ ա ց վ ե ն մ ո ն ի թ ո ր ի ն գ ի ծ ր ա գ ր ի լ ի ա ր ժ ե ֆ ն կ ա ր ա գ ր ու թ յ ա մ ք , ի ր ա կ ա ն ա ց մ ա ն գ ե կ ու յ ց ո վ և մ ո ն ի թ ո ր ի ն գ ի ա ր դ յ ու ն ֆ ն ե ր ի հ ա մ ա ո ո տ շ ա ր ա դ ր ա ն ֆ ո վ : Ա յ ս հ ա շ վ ե տ վ ու թ յ ու ն ն ե ր ը կ պ ա հ պ ա ն վ ե ն ա դ ք ա վ ա յ ր ի շ ե ն ֆ ո ո մ և հ ա ս ա ն ե լ ի կ լ ի ն ե ն Վ Ջ Ե Բ -ի , վ ե ր ա հ ա կ ո ղ հ ա ս տ ա տ ու թ յ ու ն ն ե ր ի և հ ա ս ա ր ա կ ու թ յ ա ն հ ա մ ա ր :

Մրագրի նորացում

Ա դ ք ա վ ա յ ր ի օ պ ե ր ա տ ո ր ը ի ր ա կ ա ն ա ց ն ու մ է պ ա ր ք ե ր ա կ ա ն ս տ ու գ ու մ ն ե ր ա պ ա հ ո վ ե լ ու հ ա մ ա ր ծ ր ա գ ր ի հ ա մ ա պ ա տ ա խ ա ն ու թ յ ու ն ը մ ո ն ի թ ո ր ի ն գ ի պ ա հ ա ն ջ ն ե ր ի հ ե տ և , ը ս տ ա ն հ ր ա ժ ե շ տ ու թ յ ա ն , ն ո ր ա ց ն ու մ է ծ ր ա գ ի ր ը : Ս տ ու գ ու մ ն ե ր ը կ ա ր և ո ր ե ն ծ ր ա գ ր ի ո ր ա կ ի , ա ր դ յ ու ն ա վ ե տ ու թ յ ա ն և շ ա ր ու ն ա կ ա կ ա ն հ ա մ ա պ ա տ ա խ ա ն ու թ յ ա ն հ ա մ ա ր : Ը ն դ մ ի ջ ու մ ը ս տ ու գ ու մ ն ե ր ի մ ի ջ և պ ե տ ֆ է լ ի ն ի 12 ա մ ս ի ց ո չ ա վ ե լ ի :

Մոնիթորինգի տեղադրությունը

Ա դ ք ա վ ա յ ր ը , ո ր ը կ կ ա ո ու ց վ ի Հ ր ա գ ո ա ն ու մ ա ո ա ջ ա ր կ վ ո ղ կ ա յ ֆ ո ո մ ը ն դ ու ն ե լ ու է թ ա փ ո ն ն ե ր մ ո տ 20 տ ա ր ի ն ե ր ի ը ն թ ա ց ֆ ո ո մ : Ե ր ք վ ե ր ջ ն ա կ ա ն ծ ա ծ կ ը կ տ ե ղ ա դ ր վ ի , ա դ ք ա վ ա յ ր ի հ ե տ ա գ ա խ ն ա մ ֆ ը կ ա ր ո ղ է ի ր ա կ ա ն ա ց վ ե լ ա վ ե լ ի ֆ ա ն 50 տ ա ր ի ն ե ր ի ը ն թ ա ց ֆ ո ո մ :

Հ ա յ կ ա կ ա ն ո չ մ ի չ ա փ ա ն ի շ ն ե ր չ կ ա ն , ո ր ո ն ֆ ս ա հ մ ա ն ու մ ե ն ա դ ք ա վ ա յ ր ի հ ե տ ա գ ա խ ն ա մ ֆ ի և մ ո ն ի թ ո ր ի ն գ ի տ և ո ղ ու թ յ ա ն չ ա փ ա ն ի շ ն ե ր : Ե վ ր ո պ ա յ ի Ա դ ք ա վ ա յ ր ի Դ ի ր ե կ տ ի վ ի (CEC,1999) 13 (Ճ) ք ա ժ ի ն ը հ ա դ ո ր դ ու մ է . «...ա յ ն ֆ ա ն ժ ա մ ա ն ա կ , ֆ ա ն ի դ ե ո ի ր ա վ ա ս ու մ ա ր մ ի ն ը հ ա մ ա ր ու մ է , ո ր ա դ ք ա վ ա յ ր ը շ ա հ ա կ մ ի ջ ա վ ա յ ր ի հ ա մ ա ր վ տ ա ն գ է ն ե ր կ ա յ ա ց ն ու մ ... , կ ա յ ֆ ի օ պ ե ր ա տ ո ր ը պ ա տ ա խ ա ն ա տ ու կ լ ի ն ի ա դ ք ա վ ա յ ր ի գ ա զ ի և ֆ ի լ տ ր ա տ ի մ ո ն ի թ ա ր ի ն գ ի հ ա մ ա ր ն ա լ կ ա յ ֆ ի շ ա հ ա կ ա յ ֆ ո ո մ ջ ր ա յ ի ն ո ե ժ ի մ ի հ ա մ ա ր ... » : Ու ս տ ի , հ ե տ ա գ ա խ ն ա մ ֆ ը չ ի կ ա ր ո ղ ա վ ա ր տ վ ե լ , կ ա մ , ա յ լ կ ե ր պ ա ս ա ծ , ա դ ք ա վ ա յ ր ի հ ե տ ա գ ա խ ն ա մ ֆ ի ա վ ա ր տ ի վ ե ր ա ք ե ր յ ա լ հ ա մ ա ճ ա յ ն ու թ յ ու ն տ ա լ չ ի կ ա ր ե լ ի , ֆ ա ն ի դ ե ո լ ի ա գ ո ր մ ա ր մ ի ն ն ե ր ը հ ա մ ո գ վ ա ծ չ ե ն , ո ր ա դ ք ա վ ա յ ր ը ա յ լ և ս վ տ ա ն գ չ ի ն ե ր կ ա յ ա ց ն ու մ :

Հետագա խնամփի համար նախատեսված ժամանակահատվածը կորոշվի Այբավայրի Փակման և Հետագա խնամփի Ծրագրի ժամանակ:

17.1.2 Սոցիալական մոնիթորինգի ծրագիր (ՄՄԾ)

Ծրագրի սոցիալական մոնիթորինգի ծրագրի ընդհանուր նպատակն է իրականացվել Կոտայի մարզում և Սևան ֆաղափում: Դա հատկապես կարևոր կլինի Ծրագրի առաջին տարիներին ընթացքում, այսինքն այբավայրի կառուցման ժամանակ և դրա շահագործման առաջին տարիներին՝ տարածաշրջանային նոր քաղաքացիների հավաքման համակարգը ներմուծելու հետ համատեղ: ՄՄԾ պետք է ներառի հետևյալ հիմնական բաղադրիչները.

- Թափոնների կառավարման ծանայությունների դիմաց սակագների մոնիթորինգ, որպես տնային տնտեսության եկամուտի տոկոս, հատուկ ուշադրություն խոցելի խմբերի եկամուտներին;
- Թափոնների վարձավարի հավաքման գործընթացի մոնիթորինգ և հավաքման մակարդակը;
- Հասարակության կողմից ստացված բողոքարկումներին և մեկնաբանություններին մոնիթորինգ և դրանց պատասխանները;
- Աշխատողներին ստացված բողոքարկումներին և մեկնաբանություններին մոնիթորինգ և դրանց պատասխանները;
- Թափոնների հավաքման նոր համակարգի գնահատման համար սոցիալական հետազոտություններ (գնահատման կազմը ըստ տարբեր համայնքներին, բնակչության խմբերին, տղամարդկանց և կանանց) և դրանց պատասխանները;
- Թափոնների հավաքողների համար կենսակերպի բարելավման մոնիթորինգ և աշխատանքի հնարավորություններ կամ ոչ պատահական վերամշակողներ;
- Կոտայի մարզում և Սևան ֆաղափում տարածաշրջանային քաղաքացիների հավաքման նոր համակարգի իրականացմանը վերաբերող հասարակության ներգրավման միջոցառումներին մոնիթորինգ և գնահատում;
- Ծրագրի սոցիալական շահերի վերանայում, ներառյալ համակարգումը այլ գարգացման նախաձեռնություններին հետ:

ՎՋԵԲ-ի Բնապահպանական և Սոցիալական Քաղաքականության և Տեխնիկական Պահանջներին համապատասխան Ծրագրի կատարողականը կներկայացվի սիստեմատիկ (սովորաբար ամենամյա) զեկուլյացիաներում, որոնք Ծրագրի Իրականացման Գրասենյակը կներկայացնի ՎՋԵԲ-ին : Չեկուլյացիաները կպարունակեն տեղեկատվություն և ԲՍԳԾ-ի իրականացման առաջընթացի վերաբերյալ :

**18 Բնապահպանական և Սոցիալական
Գործողությունների Ծրագրի
նախապատրաստում և իրականացում**

ՎԶԵԲ-ի Բնապահպանական և Սոցիալական Քաղաքականության համաձայն մշակվել է Բնապահպանական և Սոցիալական Գործողությունների Ծրագրի և պետք է իրականացվի Ծրագրի ընթացքում: ԲՍԳԾ ներառում է ծրագրեր և համակարգեր, որոնք պետք է մշակվեն ինտեգրված և համապարփակ ձևով, բնապահպանական և սոցիալական ազդեցությունները, հարցերը և հնարավորությունները պետք է հաստատվեն հստակ սահմանված թիրախներով և հետևանքներով, ժամկետներով, պատասխանատվությունը և անհրաժեշտ նեւերը սահմանվում:

ԲՍԳԾ-ն հիմնված է ադապտիվ կառավարման վրա և կներառի հետևյալ կետերը ապահովելու համար գործողություններ.

- մեղմացնող միջոցառումները էֆեկտիվ են;
- բացասական ազդեցությունները բացահայտվում են և մեղմացվում,
- Սպասված առավելություններն ու հնարավորությունները ձեռք են բերվել:

Ծրագրի համար պատրաստված ԲՍԳԾ-ն նաև կունենա կետ հետևյալները համար`

- կարողությունների զարգացում դասընթացների միջոցով,
- Արտակարգ իրավիճակներին արձագանքելու ծրագրեր և միջոցառումներ:

19 Լրացուցիչ Բնապահպանական և Սոցիալական Գնահատման Ուսումնասիրություններ, որոնք իրականացվելու են

Ծրագրի տարբերի վերաբերյալ առկա տեղեկատվությունը բավարար չէր ՇՄՍԱԳ որոշ խնդիրները մանրամասն գնահատումներ իրականացվելու համար: Ավելի, ժամանակի սղություն պատճառով որոշ տարածքներում հնարավոր չի եղել իրականացվել մանրամասն նախնական գնահատումներ: Այսպիսով, հետևյալ նախնական տվյալները հետագա մանրամասն հավաքագրումն ու գնահատումների պետք է իրականացվեն նախքան Ծրագրի համար որևէ շինարարական աշխատանքների սկսվելը:

1. Բնապահպանական և սոցիալական հիմնի նկարագրի նորացում.

- Ներառյալ հազվագյուտ ու անհետացող տեսակների մասին տեղեկատվություն՝ հիմնված Հայաստանի նորացված Կարմիր Գրքի վրա, որի նախապատրաստումը մեկնարկվել է ՀՀ Բնապահպանության Նախարարությունը 2011թ. -ին:
- Ծրագրի պատճառով առաջացած ֆիզիկական կամ տնտեսական տեղահանման արդյունքում տուժած քաղաքացիներ հավաքողների և այլ անձանց/կազմակերպությունների մասին լրացուցիչ տեղեկատվության հավաքագրում, Կենսակերպի Բարեկարգման Շրջանակի մշակում՝ ըստ ՎՋԵԲ-ի Բնապահպանական և Սոցիալական Քաղաքականության ՏՊ5-ի (2008թ.), եթե անհրաժեշտ լինի;
- Քարհանքի այն հատվածի տեղագրական ֆարտեզի նորացում, որը շահագործվել է Տնտեսաառևտրի նախնական Հետազոտության ժամանակ և կավի հանքի շահագործման ավարտական միջոցառումների համակարգման ժամանակ;
- Սևան ֆաղափում խոցելի խմբերի վերաբերյալ լրացուցիչ տեղեկատվության հավաքագրում;

- Կոտայքի մարզում և Սևան ֆաղափում ընթացիկ բնապահպանական և սոցիալական հիշումները վերաբերյալ տեղեկատվությունը ներառում է, ինչպես նաև ընթացիկ և պլանավորված ենթակառուցվածքի զարգացումը, գրասենյակային զարգացումը և Կոտայքի մարզում ու Սևան ֆաղափում Մարզի հետ կապ ունեցող այլ ցանցերի ընդհանուր ազդեցությունը ներառում է;
- Ազդեցությունները և մեղմացման միջոցառումները վերանայում այն տեխնիկական լուծումները համար, որոնք ընտրվել են աղբավայրի շինարարության կապալառուի կողմից ինժեներական ենթակառուցվածքներին միանալու համար (ջրամատակարարում, էլեկտրամատակարարում, հեռահաղորդակցության ցանցեր);

2. Բնապահպանական և սոցիալական մոնիթորինգի ծրագրի մշակում և մեկնարկում;

3. Շահագրգիռ կողմերի ներգրավման ծրագրի (ՇՆԾ) ներառում և աջակցություն Պատվիրատուին իրականացնել ՇՆԾ, ինչպես նաև հանրային ֆինանսավորումները միջոցառումները Հայաստանյան ՇՄԱԳ գործընթացի ժամանակ;

4. 2011թ.-ի հունիսին Հայաստանում ընդունված օրենքի և հետագայում հաստատված դոկումենտների վերանայում, որոնք ներդրված են քաղաքացիական սակագների կարգավորմանը և կարողությունները զարգացման վերաբերյալ խորհրդատվության մշակմանը և հասարակության տեղեկացվածության բարձրացման միջոցառումներին (որպես ՇՆԾ և ԲՄԳԾ մի մաս)՝ վարձավճարների հավաքման համակարգի բարելավման համար; խորհրդատվության մշակում՝ սնային սնուցումները (ներառյալ խոցելի խմբերը) և կոշտ քաղաքացիական կառավարման համակարգի այլ հանախորհրդների համար մատչելի քաղաքացիական սակագների հաստատման և մոնիթորինգի նպատակով;

5. Աջակցություն ՄԻԳ-ին և Մարզի անդամ ֆաղափներին ՀՀ Պետական Բնապահպանական Փորձագիտական մարմիններին ցանցաված ՇՄԱԳ-ի հաստատումը ստանալու հարցում:

Մարզի իրականացման ժամանակ ՄԻԳ-ին և Հնդկությունը կտրամադրվեն խորհրդատվական ծառայություններ՝ ԲՄԳԾ իրականացման և ՎՋԵԲ-ին գեղարվեստական ցանցերի և նպատակադրության տեղում և այլնի վերաբերյալ:

Հավելված 1: ՇՄԱԳ նախապատրաստման պատասխանատու անձանց անունները

Կարստեն Սֆոլ, Ծրագրի ղեկավար, COWI A/S, Դանիա

Կրեստեն Բերնտսեն, Թափոնների կառավարման փորձագետ, COWI A/S, Դանիա

Նիլս Էրիկ Հոյ, Արվարձանի Նախագծման Փորձագետ, COWI A/S, Դանիա

Նիլս Ագայարդ Ջենսեն, Թափոնների Կառավարման Փորձագետ, COWI A/S, Դանիա

Լարիսսա Լանրիթցեն, Բնապահպանական և Սոցիալական Ուսումնասիրության փորձագետ, COWI A/S, Դանիա

Էդուարդ Մարտիրոսյան, Տրանսժրագիր ՓԲԸ, Հայաստանյան խորհրատու

Արմեն Պողոսյան, Տրանսժրագիր ՓԲԸ, Հայաստանյան խորհրատու

Գևորգ Մարտիրոսյան, Տրանսժրագիր ՓԲԸ, Հայաստանյան խորհրատու

Ալբերտ Մանուկյան, Տրանսժրագիր ՓԲԸ, Հայաստանյան խորհրատու

Արմինե Սիմոնյան, Տեղական կոորդինատոր, Հայաստանյան ՇՄԱԳ մասնագետ, COWI

Հավելված 2 Հոնումենթ և տեղետատվություն աղբյուրներ

**COWI կոնզից Կոտայկի մարզի Կոտայկոստանդարտի Թափոններ
Կառավարման Մրագրի համար Տնտեսախոնարհական Հոտագոտություն
երջանակներում նախապատրաստված փաստաթղթերը :**

- Նախնական գեղույց
- Աղբավայրի կայքի ընտրություն Ձեղույց
- Մրագրի առաջարկ

**COWI կոնզից Կոտայկի մարզի Կոտայկոստանդարտի Թափոններ
Կառավարման Մրագրի համար Բնապահպանական և Սոցիալական
Ուսումնասիրություններում նախապատրաստված փաստաթղթերը :**

- Նախնական/պլանավորման Ձեղույց
- Շահագրգիռ կոնզիցիցիոն ցրագրային ծրագրի Փաստաթուղթ
- Բնապահպանական և Սոցիալական Ազդեցություններին Մրագիր

Տեղեկատվություն այլ աղբյուրներ

- Kotayk Regional Management System, <http://kotayk.region.am/egov/dispatcher> (accessed in March 2011) (in Armenian)
- Socio-Economic Development Plan of Kotayk Marz of the Republic of Armenia for 2011-2014, Hrazdan 2010
- RA Kotayk Marz, Marzes of the Republic of Armenia in Figures, National Statistical Service of the Republic of Armenia, 2010
- The Results of 2001 Census of the Republic of Armenia (Figures of the Republic of Armenia); State Committee on the Organization and Conduction of the RA Census 2001, National Statistical Service of the Republic of Armenia, 2003
- Statistical Yearbook of Armenia, National Statistical Service of the Republic of Armenia, Yerevan, 2010
- Marzes of the Republic of Armenia and Yerevan City in Figures, National Statistical Service of the Republic of Armenia, Yerevan, 2010

- Atlas of the Republic of Armenia by the regions and Yerevan City, National Statistical Service of the Republic of Armenia, Yerevan, 2010
- State of the Environment Report for Armenia, Year 2000, (accessed in March 2011) <http://enrin.grida.no/htmls/armenia/soe2000/eng/>
- Ministry of Nature Protection of the Republic of Armenia, 1999, Armenia National Environmental Action Program. Main Report.
- Water Resources of the Republic of Armenia, Environmental Impact Monitoring Centre, (accessed in March 2011) www.armmonitoring.am
- Water Quality and Quantity Stations in Armenia, Armenian Hydro-meteorological and Monitoring Service, (accessed in March 2011) www.meteo.am
- Strategy and Action Plan for the National Water Program; USAID Program for Institutional and Regulatory Strengthening of Water Management in Armenia, September 2005
- Draft National Water Program (2005), Developed by Institute of Water Problems and Hydraulic Engineering for the Ministry of Nature Protection of the Republic of Armenia, Yerevan, Armenia (in Armenian)
- Ministry of Nature Protection of the Republic of Armenia; Second National Communication under the United Nations Framework Convention on Climate Change, Yerevan, 2010 http://www.nature-ic.am/res/publications/brochures/SNC_final_eng_01.09.10.pdf
- National Atlas of Armenia, Volume A, State Committee of Real Estate Cadastre adjunct to the RA Government, Yerevan, "Geodesy and Cartography Centre" SNCO, 2007.
(In Armenian)
- Ministry of Nature Protection, Vulnerability of Water Resources in the Republic of Armenia under Climate Change, Yerevan, 2009 http://www.nature-ic.am/res/publications/brochures/WATER%20Resources%20Vulnerability_Eng_2009_1.pdf
- Stockholm Environment Institute; UNDP, The Socio-Economic Impact of Climate Change in Armenia, Yerevan, 2009 http://www.nature-ic.am/res/publications/brochures/CC%20Impact%20Assessment%20Report%20Armenia_Resize_2009.pdf
- Landfill sustainability and aftercare completion criteria, 2011 http://afvalzorg.nl/Libraries/Publications_Landfill/Paper_landfill_aftercare_completion_criteria.sflb.ashx
- Ministry of Nature Protection, N.Khanjyan, Specially Protected Nature Areas of Armenia, Yerevan, 2004

- UNDP/GEF, National Capacity Self Assessment for Global Environmental Management, Yerevan, 2004
- Republic of Armenia: Poverty Reduction Strategy Paper approved by the RA Government on August 8, 2003 (decree No 994-N), <http://www.gov.am/en/prsp/>
- Republic of Armenia: Sustainable Development Program (Second Poverty Reduction Strategy Paper), International Monetary Fund, Washington, D.C., 2008 Annex to RA Government Decree N 1207-N, October 30, 2008 (in Armenian) <http://gov.am/am/prsp/>
- Ministry of Urban Development, Settlement Master Plan of the Republic of Armenia (in Armenian), <http://www.mud.am/htmls/topics/main/tarebnak.pdf>
- Second National Environmental Action Plan of the Republic of Armenia, Yerevan, 2008 <http://www.nature-ic.am/res/pdfs/documents/strategic/THE%20%20SECOND%20NATIONAL%20%20ENVIRONMENTAL%20ACTION%20%20PROGRAMME%20%20OF%20THE%20%20REPUBLIC%20%20OF%20%20ARMENIA.pdf>
- Biodiversity of Armenia, (accessed in March 2011) <http://www.nature-ic.am/biodiv/index%20eng.html>
- RA Constitution, 2005 (in Armenian)
- Law on the Principles of Environmental Protection, 1991 (in Armenian)
- Law on Ensuring Sanitary-epidemiological Security of the RA Population, 1992 (in Armenian)
- Law on Atmospheric Air Protection, 1994 (in Armenian)
- Law on Environmental Impact Assessment, 1995 (in Armenian)
- Law on the Protection and Use of Fixed Cultural and Historic Monuments and Historic Environment, 1998 (in Armenian)
- Law on Nature Protection and Nature Utilization Payments, 1998 (in Armenian)
- Law on Rates of Nature Protection Fees, 2000 (in Armenian)
- Law on Flora, 1999 (in Armenian)
- Law on Fauna, 2000 (in Armenian)
- Land Code, 2001 (in Armenian)
- Water Code, 2002 (in Armenian)
- Code on Underground, 2002 (in Armenian)

- Law on Wastes, 2004 (in Armenian)
- Law on Environmental Oversight, 2005 (in Armenian)
- Law on Specially Protected Natural Areas, 2006 (in Armenian)

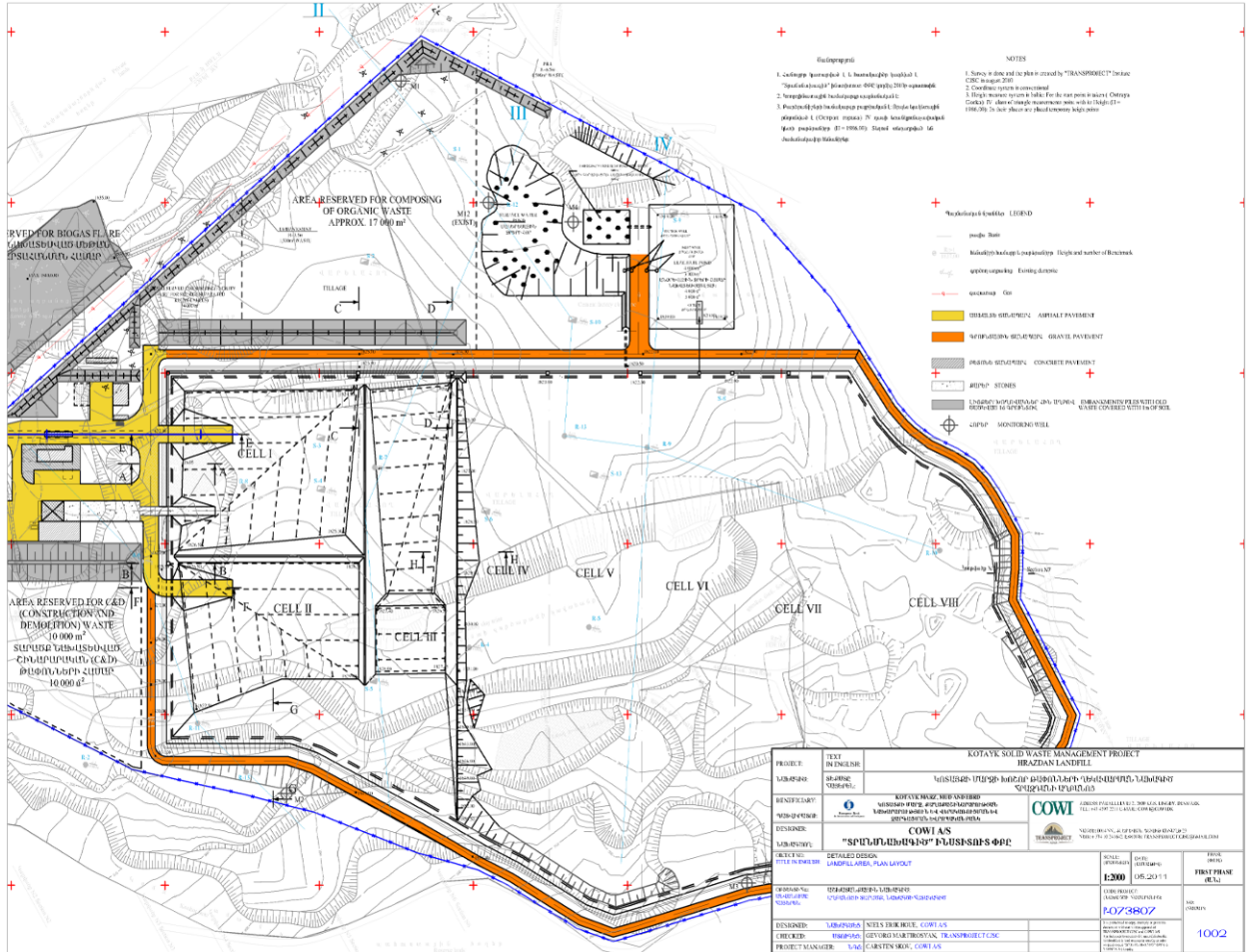
Օգտագործված Հիմնական կայքէջերը .

- ՀՀ Ազգային ժողովի պատոնական կայք : <http://www.parliament.am/>
- ՀՀ Կառավարության կայք : www.gov.am
- ՀՀ ՏԿ Նախարարության կայք : <http://www.mta.gov.am>
- ՀՀ Բնապահպանության նախարարության կայք : <http://mnp.am>
- ՀՀ Առողջապահության նախարարության կայք : <http://moh.am>
- ՀՀ Էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարության կայք : <http://www.minenergy.am>
- ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կայք : <http://www.mss.am>
- ՀՀ ֆառաֆառի նախարարության կայք : <http://www.mud.am>
- ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության կայք : <http://www.mineconomy.am>
- ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության կայք : <http://www.minagro.am>
- ՀՀ կառավարությանն առընթեր անարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի կայք : <http://www.cadastre.am>
- ՀՀ ԱՎԾ պատոնական կայք : <http://www.armstat.am>
- Ընդհանուր տվյալների Հայաստանի մասին : <http://www.armeniainfo.am/>
- ՄԱԿ - ի հայաստանյան գրասենյակ : <http://www.undp.am>
- տարածաբանության և բնապահպանական կենտրոնի Կովկասում : <http://www.rec-caucasus.org/>
- Հայաստանի Կլիմայի փոփոխության տեղեկատվական կենտրոնի կայք : <http://www.nature-ic.am/en/index>
- Եվրոպական Միության և Եվրոպական ծրագրի "քաղաքացիական կառավարումն էվրոպական հարեւանության եւ գործընկերության գործիքի (ԵՀԳԳ) Արեւելի » : http://www.wastegovernance.org/index_eng.html

- բնության պահպանման և կենսաբազմազանության պահպանման Առաջնությունների Կոնսերվացիայի Կենտրոնի կայքը : http://www.cac-biodiversity.org/arm/arm_natreserves.htm
- Հայաստանի Առողջապահության ազգային տեղեկատվական վերլուծական կենտրոնի : www.niharm.am

Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն : <http://www.who.int/gho/countries/arm.pdf>

Հավելված 3 Հրազդանի կայանում տարածաբջանային աղբավայրի առաջարկվող սխեման

Հավելված 4 Աղբավայրի կառուցման և ընդլայնման ժամանակացույցը

Աղբավայրի շինարարության և ընդլայնման ժամանակացույց

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ / ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	տարի համաձայն	2012			2013			2014			2019			2022			2026			2029			2032		
		1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
1 - Մուտքի նախապայման																									
1.1 Մակերեսի պարաստորյուն																									
1.2 Արտափորում էլյուսում																									
1.3 Ասֆալտապատ տարածքներ																									
1.4 Առուներ																									
2 - Հեղուկաբեր տարածք																									
2.1 Արտափորում էլյուսում																									
2.2 Ասֆալտապատ տարածքներ																									
2.3 ջրամատակարարում																									
2.4 էլեկտրասնուցումը																									
2.5 ամրաբեկ, նեո, մալուխներ եւ այլն:																									
2.6 ցանկապատում																									
2.7 ծառերի Տունկեր, բիբերի, խոտ եւ այլն																									
3 - Աղբավայրի բաժանումներ և հարակից տարածքներ																									
3.1 Արտափորում էլյուսում նեո, Շրջակա ամբարտակներ																									
3.2 էլյուսում - Կալի արգելագիծ																									
3.3 Հանգեցնում է կալիին արգելագծի խոտհատում																									
3.4 բարձր խոտերից պալիլեկտրոնի միջադիր տեղադրում T=1.5 մ																									
3.5 Գեոտեխնիկ (պատվարակալ) շինարարություն																									
3.6 մեքանիկ գրեհաժայռի շինարարություն t=0.5 մ																									
3.7 Ֆիլտրատի հավաքումը ջրատար խողովակի տեղափ. խողովակ																									
3.8 Ֆիլտրատի հավաքումը խողովակ																									
3.9 Ֆիլտրատի գալուստիայի շինարարություն																									
3.10 վերգետնյա ջրերի առուներ , d = 1.0 մ																									
3.11 վերգետնյա ջրային շինարարություն էլյուսումը																									
3.12 Սպասարկման նեո(նշասփալ) նեո. վերգետնյա ջրային առուները																									
3.13 մուտքի նախապայմանի շինարարություններ և բաժանումներ																									
3.14 գործող աղբավայրի վերակառուցում																									
4 - մեխանիկայի սարքավորումներ																									
4.1 Սարքավորում մեխանիկայի հարկեր																									
4.2 վերգետնյա ջրերի մեխանիկայի կառուցում																									
5 - Շենքեր և հիմնական սարքավորումներ																									
5.1 Այսինիտարատիվ շենքեր																									
5.2 Ավտոպարկի եւ արհեստանոց																									
5.3 Շինարարական վառարան, արհեստների ժաման, պահպանման համար																									
5.4 Կամրջային կառուցում																									
5.5 Անիվների լվացման սարքավորում																									
5.6 Վանիլիի պոմպեր եւ բաֆ																									
6 - սարքավորումների ձեռնարկներ																									
6.1 աղբավայրի տնօրենի																									
6.2 էֆեկտիվ տար (կամ առջևի բեռնի)																									
6.3 Ինֆորմացիոն																									
6.4 Տրակտորների կառուցում																									
7 - նոր խողովակաղբավայրի ընդլայնման ապագան																									
8 - Կոմպակտավորման գործարան																									
9 - հնարավոր C & D ֆունկցիոնալ սարքավորում																									
10 - աղբավայրի հնարավոր զարգացման գործարան																									

Հավելված 5 Հրազդանի կայանում առաջարկվող տարածաբջանային աղբավայրի պատկերը

Հավելված 6 Աղբավայրի լայնական կտրվածքի առաջարկվող տարբերք փակումից հետո

